

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İŞTİP HADİSESİ VE KOÇANA VAK'ASI'NIN
BALKAN HARBİ'NDEKİ ETKİLERİ

FATİH FIRAT

2501171021

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. NERİMAN ERSOY HACISALİHOĞLU

İSTANBUL-2020

ÖZ

İştip Hadisesi ve Koçana Vak'ası'nın Balkan Harbi'ndeki Etkileri

Fatih FIRAT

Bilindiği üzere Balkan Harbi'nin sebepleri anlatıldığında hususen Şark, Makedonya ve Kiliseler Meselesi, Arnavutluk Ayaklanmaları, Trablusgarp Harbi ve komitacıların bölgedeki faaliyetleri geniş bir yelpazede anlatıla gelir. Çalışmamız, Balkan Harbi'ne sebebiyet veren İştip Hadisesi ve Koçana Vakası hususunda muhalif, Bulgar siyasi partilerinin ve komitacıların oluşturdukları dayanışma ortamıyla düzenlenledikleri mitingler Osmanlı Devleti aleyhinde kamuoyu oluşturarak, içeride ve dışarıda takip ettikleri askerî ve siyâsî propagandayı ifade eder. Kral Ferdinand, Bulgar Hükümeti ve Bulgar askeri sınıfının İştip Hadisesi ve Koçana Vakası sonrası izledikleri politik tavır, Bulgar ordusunun örtülü seferberliği, Avrupa devletlerinin takip ettikleri siyaset ve “Bulgar Milliyetçiliği”nin geldiği safha anlatılmaya çalışılmıştır. Dönemin Balkan Tarihi'ne bakıldığında komitacılar tarafından icra edilen eylemler, bölgede yeni bir düzenin oluşturulmasındaki tesir ve komitacıların eliyle gerçekleştirilen İştip Hadisesi ve Koçana Vakası, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilmesine zemin hazırlamış ve bu süreç anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Makedonya Sorunu, İştip Hadisesi, Koçana Vak'ası, Bulgarlar, Adem-i Merkeziyet, Seferberlik, Balkan Harbi.

ABSTRACT
The Effects of Shtip Incident and Koçana Incident on The Balkan War

Fatih FIRAT

As it is known, when the causes of the Balkan War are explained, the Eastern, Macedonian and Churches Question, the Albanian Uprisings, the Tripoli War and the activities of the committee members in the region are explained in a wide range. Our study expresses the military and political propaganda that they follow inside and outside by creating public opinion against the Ottoman Empire, with the rallies organized by the opposition Bulgarian political parties and the committee members, in the context of the Shtip Incident and the Koçana Incident, which caused the Balkan War. The political attitude of King Ferdinand, the Bulgarian Government and the Bulgarian military class after the Shtip Incident and the Koçana Incident, the covert mobilization of the Bulgarian army, the politics followed by the European states and the stage of "Bulgarian Nationalism" have been tried to be explained. Looking at the Balkan History of the period, the actions carried out by the committee members, the influence in the creation of a new order in the region, and the Shtip Incident and the Koçana Incident, which were carried out by the komitaci, laid the groundwork for the withdrawal of the Ottoman Empire from the Balkans and this process was explained.

Keywords: Balkans, Macedonia Question, Shtip Incident, Kocani Incident, Bulgarians, Decentralization, Mobilization, Balkan War.

ÖNSÖZ

Bu çalışmamızın gayesi Balkan Harbi öncesi meydana gelen İştîp ve Koçana olaylarının harbin çıkmasındaki etkilerini etraflıca tetkik ederek sonuçlarını ortaya çıkarmaktır. Bilindiği üzere Balkan Harbi'nin ortaya çıkmasındaki sebepler anlatıldığında geniş konular üzerinden tarif edilmiştir. Şark Meselesi, Makedonya Sorunu, Kiliseler Meselesi, komitacılık ve ayrılıkçı isyanların oluşturduğu durumların neticesi olarak izah edilmiştir. Fakat Harbin ortaya çıkmasındaki “*ilk ateş, ilk tahrik ve ilk kıvılcım*” anlatılmamıştır. Bu çalışmayla, birlikte Balkan Harbinin meydana gelmesindeki etkili yönü olan bu tarafını aydınlatığımızı düşünüyoruz.

Bulgar komitacılık faaliyetleri 19. yüzyılın ortalarında kurulan komitalar ile başlamıştır. Bu tarihten itibaren Bulgar komitacılar, başlattıkları isyancı hareketlerle Balkanların kaderine etki edecek birçok eylemlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetleriyle alakalı çalışılmış birçok eser de mevcuttur. Fakat Bulgar komitacılar tarafından gerçekleştirilen en etkiliyici eylemler diyebileceğimiz İştîp Hadisesi ve Koçana Vak'ası üzerine herhangi bir çalışmanın bulunmaması bizi bu meseleler üzerine yoğunlaştırmayı ve ortaya çıkarılması gerekliliğini sağlamıştır. Bu çalışma, Bulgar komitacılar tarafından gerçekleştirilen İştîp Hadisesi ve Koçana Vakası'nın meydana getirdiği Balkan Harbi, Osmanlı Devleti'ni Balkanlardan geri çekilmesine mecbur bırakmış ve Balkanların yeniden şekillenmesindeki etkili yönünü ortaya koymaktadır.

Çalışmamızın başlığındaki “Hadise” ve “Vaka” kelimeleri mana itibariyle aynı anlama gelmektedir. Fakat bu şekilde kullanmamızın sebebi dönemin belge ve gazetelerinde “*İştîp Hadisesi ve Koçana Vakası*” olarak kullanıldığı için resmi literatüre sadık kalınmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, İştîp Hadisesi'nin meydana gelmesi üzerine Bulgaristan ve Osmanlı devletlerini ne yönde etkilediği ve Bulgar kamuoyundaki yansımalarına bakılmıştır. İkinci bölümde, İştîp

Hadisesi'nde olduğu gibi Koçana Vakası'nı analiz edilmiştir. Ayrıca İştip Hadise'si ile Koçana Vakası'nın arasındaki bağlantı ve farklı yönleri ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte Koçana Vakası sonrası “*muhtariyet*” ve “*harp*” söylemlerinin yansımalarına dikkat çekilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde ise Koçana Vak'ası sonrası Bulgar ordusunun seferberlik hazırlıklarına ve Osmanlı Devleti'nin bu süreçteki yaklaşımına değinilmiştir.

Bu çalışmanın meydana gelmesinde birçok kişinin emeği bulunmaktadır. Tez konusunun belirlenmesinde, araştırma esnasındaki süreçte bilgi ve birikimleriyle bana cesaret veren, ilgi ve desteğini benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu'na teşekkür ve şükranlarımı özellikle bildirmek isterim. Karabük Üniversitesi'nde görevim olması hasebiyle tezimin yazım sürecinde İstanbul'a sıklıkla gidip gelmemdeki kolaylığı sağlayan Karabük Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanı Prof. Dr. Barış Sarıköse hocama çok müteşekkirim. Savunma jürimizde bulunan Prof. Dr. Fatma Gül Demirel ve Prof. Dr. Ali Fuat Örenç hocalarımın katkılarından dolayı teşekkür ederim. Tezimin yazım, araştırma, okuma, düzeltme süreçlerinde katkı sağlayan Yunus Emre Pehlivan'a, Muhammed Emin alar'a ve İbrahim Kuş'a şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca araştırma sürecinde sağladıkları kolaylık ve hizmetten ötürü Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi ve İSAM Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ediyorum. Son olarak ise desteklerini benden esirgemeyen Ezgi Nur Banzaroğlu'na minnettarım.

Fatih FIRAT
İstanbul/2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞTİP HADİSESİ

1.1. İştîp'in Coğrafi Konumu	8
1.2. İştîp'in Demografik Yapısı.....	9
1.3. İştîp Hadisesi'nin Meydana Gelişi	10
1.4. İştîp Hadisesi'nden Dolayı Düzenlenen Mitingler	18
1.5. İştîp Hadisesi'nin Gazetelere Yansıması.....	24
1.6. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Mebuslarının İştîp Ziyareti ve Muhalefeti	37
1.7. Doktor Sarafof'un İştîp'e Ziyareti Meselesi.....	42
1.8. Bulgar Eksarlığı'nın İştîp Hadisesi'ne Dair Tavrı.....	44
1.9. İştîp'te İdare-i Örfiye'nin (Sıkı Yönetim) İlanı ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

KOÇANA VAKASI

2.1. Koçana'nın Coğrafi Konumu.....	55
2.2. Koçana'nın Demografik Yapısı.....	56
2.3. Koçana Vakası'nın Meydana Gelişi.....	57
2.4. Koçana'da İdare-i Örfiye'nin (Sıkı Yönetim) İlanı ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler)	64

2.5. Koçana Vakası Sonrası Kont Leopold Von Berchtold'un "Adem-i Merkeziyet" Teklifi.....	69
2.6. Koçana Vakası'ndan Dolayı Düzenlenen Mitingler.....	75
2.7. Koçana Vakası Sonrası Osmanlı Gazeteleri'nin Harp Söylemleri (Sabah, Tanin ve Tercüman-ı Hakikat).....	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOÇANA VAKASI SONRASI BULGARİSTAN'DA SEFERBERLİĞİN BAŞLAMASI

3.1. Balkan Harbi'ne Giden Süreçte Bulgar Ordusu'nun Genel Durumu	100
3.2. Koçana Vakası Sonrası Bulgar Ordusu'nun Şumnu Manevraları.....	105
3.3. Koçana Vakası Sonrası Bulgar Ordusunun Örtülü Seferberliği.....	108
3.4. Avrupalı Savaş Muhabirleri'nin Bulgaristan'a Gelmesi	125
3.5. Balkan Ordularının Seferberliği Üzerine Osmanlı Hükümeti'nin Aldığı Tedbirler	128
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	137
EKLER.....	150

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1- İştip Hadisesi’nden Dolayı Muhakeme Edilenlerin Listesi	51
Tablo 2- Koçana Vakası’ndan Dolayı Muhakeme Edilenlerin Listesi.....	68
Tablo 3- Bulgar Ordusu’nun Barış Zamanındaki Askeri Kuvveti (1911).....	103
Tablo 4- Bulgar Ordusunun Harp İçin İhtiyaç Listesi.....	110
Tablo 5- Bulgar Ordusunun Askeri Teşkilatı (1912)	119

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
ATOM	:Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
BEO	: Bâb-ı Âlî Evrak Odası
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ÇTTAD.	: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Der.	: Derleyen
DH.SYS.	: Dahiliye Siyasi Kısmı Belgeleri
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DÎVÂN	: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
HR.SYS.	: Hariciye Siyasi Kısmı Belgeleri
HR. SYS. 04.	: Hariciye Nezareti Sofya Sefareti Belgeleri
HR. SYS. 3.	: Hariciye Nezareti Londra Sefareti Belgeleri
nr.	: Numara
M. M. Z. C.	: Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri
M.V.	: Meclis-i Vükela Mazbataları
s.	:Sayfa
S.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılının başlarından itibaren yaşadığı siyasal, toplumsal ve kültürel dönüşümlerden en çok etkilenen coğrafyası Balkanlar olmuştur. 1804 yılında başlayan Sırp İsyan hareketleri¹ ve sonrasında 1821 Yunan İsyanı'nın² meydana gelmesiyle Yunanlılar, Osmanlı Devleti'nden ayrılan ilk millet olma özelliğini elde etmiştir. Yunan bağımsızlığı, Balkanlar'daki diğer milletlere de örnek bir durum oluşturmuştur. Balkan milletleri, Osmanlı Devleti'nden ayrılmak ve “*Milli Devletlerini*” kurabilmek için bir isyan hareketi başlatmanın ve siyasi olarak da isteklerini elde edebilmenin Avrupa kamuoyunun desteğiyle olacağını bu şekilde farkına varmışlardır.

Balkan ulusları bağımsızlıklarını elde etmek için mücadelede bulunurken Bulgarlar tarafından böyle bir hareketlilik mevcut değildi. Hatta bu dönemde Bulgar ismi bilinmemekteydi. Balkanlar'da dolaşan gezginler, kaleme aldıkları eserlerinde, Bulgarların yaşadıkları bölgelerde, sadece Türkler ve Rumların yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Bulgarların varlığı, daha sonraki süreçte fark edilecek ve özellikle Ruslar, Bulgarları Panslavizm siyasetleri doğrultusunda Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtacaktır.³

Bulgarların milli oluşum sürecine bakıldığında,⁴ 18. yüzyılın ortalarında başlayıp bağımsızlıklarını kazandıkları 1908 yılına kadar sürdüğü görülmektedir.

¹ Sırp İsyanlarının ortaya çıkışı ve bağımsızlıklarına giden süreç için bkz. Selim Aslantaş, **Osmanlı'da Sırp İsyanları 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

² Yunan Bağımsızlık süreci için bkz. Ali Fuat Örenç, **Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan**, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011.

³ 19. yüzyılda Balkanlardaki ulusçuluk hareketlerinin seyri ve Avrupalı devletlerinin politikalarıyla nasıl şekillendiğine dair bkz. Sacit Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında: Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.

⁴ Bulgarların milliyetçilik ve eğitim seviyelerindeki gelişimlerinde, Amerikan misyonerleri ve okullarının önemli bir yeri mevcuttur. 1840'larda Bulgarların farkına varan Amerikan misyonerleri, Bulgarlar arasında protestanlığı yaymak için Bulgarca öğrenmiş ve sonrasında da okullar açarak burada Bulgarlara eğitim vermişlerdir. Özellikle İstanbul'daki Robert Koleji'nde eğitim gören Bulgarlar, hem bağımsızlık öncesi ihtilal hareketlerinde bulunan önemli kadroları teşkil edecekler hem de Bulgar Devleti'nde önemli mevkilerde yer alacaklardır. Amerikan misyonerlerin, Bulgarların protestanlaştırılmasına yönelik çalışmaları için bkz. Mithat Aydın, **Bulgarlar ve Ermeniler Arasında**

Bulgarlar, Papaz Paisiy'in 1762 yılında başlattığı Bulgar milli tarihi ve kültürel hayatını tekrardan tanıma faaliyetleri ile birlikte Balkanlar'da gelişen iktisadi durumdan da istifade ederek kendi orta sınıflarını oluşturmuşlardır. Bu orta sınıf, Bulgar Milliyetçiliği'nin gelişiminde de büyük çaba sarfedecektir. Bulgar Milliyetçiliği'nin ilk ortaya çıkış nedeni Rum Patrikhanesi'ne karşı olmuştur. Millet Sistemi⁵ içerisinde Rum Patrikhanesine bağlı Bulgarların, kiliselerdeki ibadet ve eğitim dilleri Rumca olmak zorundaydı. Bu durumdan dolayı Bulgarlar, Rum Patrikhanesi'nden kiliselerdeki ibadetleri için Bulgarca bilen psikoposların atanması ve Bulgar dilinde eğitim görmek için istekte bulunacaklar, fakat talepleri reddedilecektir. Bulgarların bu isteklerini, Rum Patrikhanesi'nden ayrılma ve Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması için teşebbüslerin başlangıcı olarak niteleyebiliriz.⁶

Bulgar komitacılığı, 19. yüzyıldan itibaren çete faaliyetleri şeklinde ortaya çıkmıştır. 1804-1814 yıllarında Sırlara karşı savaşmışlar, 1821 Rum bağımsızlık savaşında, Rumların tarafında yer almışlar ve 1835-1860 yılları arasında da Bulgar isyanlarında etkin olmuşlardır. Bununla birlikte, "*Bulgar Milli Devleti'ni*" kurmayı hedefleyen ve politik karakterinin bu tarz bir anlayışa dönüşmesi, 1860'lardan itibaren Bulgar isyanlarındaki komitacılık faaliyetleriyle anlaşılmaktadır.⁷

Amerikan Misyonerleri, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008.; 19. Yüzyılın başlarından itibaren İstanbul'da yabancılar ve Osmanlı Devleti tarafından açılan yüksek öğretimli mekteplerde okuyan Bulgar talebeleri, Bulgar Milliyetçiliği'nin yükselmesinde ve kurulacak Bulgar Devleti'nde önemli konumlara geleceklerdir. Bu mektepler, Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi), Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Robert Koleji, Bebek Fransız Katolik Lisesi, Fener Rum Erkek Lisesi daha detaylı bilgi için bkz. Orlin Sabev, "Boğaziçi Kıyılarında Hayata Hazırlanmak: Osmanlı İstanbulu'nda Okumuş Bulgarlar Üzerine Bazı Gözlemler, Ed. Feridun M. Emecen-Ali Akyıldız, **III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 25-26 Mayıs 2015, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 163-182.

⁵ Daha detaylı bilgi için bkz. Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi**, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 1992.

⁶ Bulgar Eksarhlığı'nın kuruluş süreci ve Makedonya'daki Rum-Bulgar kilise mücadelesindeki tavrı için bkz. Ramazan Erhan Güllü, "Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu ve Statüsü", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 17 (1), s. 350-361.

⁷ Bulgar komitacılığının politik anlamda ortaya çıkışı ve zaman içerisinde dönüşümü için bkz. Mithat Aydın, "Bükreş'te Komitacılık Faaliyetleri (1860-1916)", **ÇTTAD**, XV/30, 2015-Bahar, s. 5-19.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin sonucunda Ayastefanos Antlaşması⁸ ile kurulan Büyük Bulgaristan'dan, Makedonya ve Şarki Rumeli Vilayeti'nin⁹ geri alınmasına itiraz eden Bulgarlar, bu toprakları tekrardan elde edebilmek için, Berlin Antlaşması'ndan sonra şiddetli bir şekilde faaliyetlerine başlamışlardır. Fakat Şarki Rumeli Vilayeti'nin coğrafi mevkisinin Bulgaristan ile Makedonya arasında bulunması, Bulgarları öncelikle bu vilayeti ilhak etmeye sevk etmiştir. 1885 yılında Filibe'de devrimciler, Şarki Rumeli Valisi Gavril Paşa'yı hapsederek bu vilayeti Bulgaristan ile birleştirdiklerini ilan etmişlerdir. Ertesi gün ise Bulgar Prensi Alexander, ordusuyla şehre girerek kendisini bölgenin prensi olarak ilan etmiş ve bir oldu bitti ile Şarki Rumeli Vilayeti'ni Bulgar Prensliğine bağlamıştır. Bulgarlar, bu ilhaktan sonra Makedonya ile ciddi bir şekilde ilgilenmeye başlamışlardır.¹⁰

Bulgar Prensliği, Şarki Rumeli Vilayeti'ni ilhak ederek Berlin Antlaşması'nı ihlal etmiştir. Bulgar Prensliği, bu hareketine karşı Rusya'nın dışında sert bir siyasi tavır¹¹ gösterilmemesi üzerine, bir sonraki milli hedefi olan Makedonya'nın muhtariyeti veya topraklarına dahil edilmesi için özgüven elde etmiştir.

Osmanlı Devleti, Makedonya'nın muhtariyet anlayışla idare edilmesinin, Bulgaristan ile birleşmesi anlamına geldiğini bilmekteydi. Böyle bir birleşmenin

⁸ Ayastefanos Antlaşması'nın maddeleri hakkında bkz. Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1953, C. 1, s. 387-400.; Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", **DİA**, İstanbul 1991, C. 4, s. 225.

⁹ Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin teşekkülü, idari şekli ve ilhaki süreci için bkz. Mahir Aydın, **Şarkî Rumeli Vilayeti**, TTK, Ankara 1992.

¹⁰ Makedonya Meselesi'nin oluşumu ve Balkanlarda ortaya çıkardığı süreç için bkz. Fikret Adanır, **Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi**, Çev. İhsan Catay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001; Mehmet Hacısalihoğlu, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, Çev. İhsan Catay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008; Meltem Begüm Saatçi, "Makedonya Sorunu", Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, **Balkanlar El Kitabı**, Ankara 2017, s. 539-565.; Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", Ed. Halil İncelik-Nejat Göyünç-Heath W. Lowry, **Osmanlı Araştırmaları IX**, İstanbul 1989, s. 219.

¹¹ 5 Kasım 1885 tarihinde düzenlenen Tophane Konferansı'nda Rus delegesinin beyanata Rus siyasetinin bakışını anlayabilmek için dikkate değerdir. Delegenin sözleri şu şekildedir: "...Çar, ihtilal hareketini şiddetle kınadı. Rusya da kendini, bu ihtilal hareketi ile her türlü bağ ve ilgiden kurtarıp dışarıdan yardım alınmasını engellemek için, katı önlemler alınmasını istedi ve Rus subaylarını çekti. Bu da Bulgarlarca, yeterince üzüntü ve ümitsizliğe neden oldu. Kısaca hükümetim, konferansa katılmamı istedi. Sanıyorum ki konferans görüşmeleri, Berlin Antlaşması'nın korunması ve egemenlik hakkı gözetilerek önceki duruma kesinlikle dönülmesinden, başka temele dayanamaz." Tophane Konferansı'nın tutanakları için bkz. Mahir Aydın, "Tophane Konferansı 'Doğu Rumeli'ye Veda'", **Tarih Dergisi**, İstanbul 2012, S. 53, s. 115-174.

gerçekleşmemesi veya muhtariyet anlayışı ile yönetilmemesi için de askeri tedbirler alınmıştır. Bulgar komitacılar tarafından Makedonya’da iki umumi ayaklanma çıkarmak için teşebbüste bulunulmuştur. Bunlardan biri 1902 yılında Cuma-ı Bâlâ ayaklanması ile 1905 yılındaki İlinden ayaklanmasıydı. İlinden ayaklanması sonrası Avrupalı devletlerin Sultan Abdülhamid’e kabul ettirdikleri Mürzsteg Tasarısı, Bulgarları tatmin etmediği gibi Müslümanları da rahatsız etmiştir. Bu iki ayaklanma Osmanlı-Bulgaristan arasındaki siyasi münasebeti gerginleştirmiş ve savaş ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Fakat bu siyasi krizler inişli çıkışlı bir ortam oluşturmuş olsa da bu iki devleti bir savaşın eşiğine getirmemiştir.¹²

Bulgar siyasetçileri, “*milli*” arzularını gerçekleştirmek için Osmanlı Devleti’nde meydana gelen siyasi ve içtimai buhranları bir fırsat bilerek hareket etmekteydiler. 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Osmanlı merkezinde meydana gelen siyasi belirsizliği fırsata çeviren Bulgar Prensliği, 5 Ekim 1908’de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bulgarların 1885 ve 1908’de elde ettikleri siyasi kazanımlar, kendilerine özgüven kazandırmıştır. Artık önlerinde sadece Makedonya meselesi kalmıştır.

II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle Makedonya’da kısa bir sükunet ortamı sağlanmış, fakat Bulgar komitacıların 1910 yılından sonra tekrardan eylemlerine yoğunlaşmalarıyla Makedonya Meselesi yeniden gündeme taşınmıştır. Bu eylemlerinin hedefleri; tren yolları, mahalli hükümet konakları, pazar alanları ve köyler olmuştur. Bu çalışmada anlattığımız İştîp Hadisesi ve Koçana Vak’aları da Bulgar komitacıların eylemlerine şiddetli bir şekilde devam ettiği bu dönemde meydana gelmiştir. İştîp’te Kurban Bayramı’nın üçüncü günü bir camiye yapılan bomba saldırısı, aynı şekilde Koçana’daki iki pazar meydanında patlatılan bombalar sonrası başlayan Müslüman-Bulgar çatışmaları, Bulgar komitacılar ve siyasi partilerinin Osmanlı Devleti’ne karşı hem Avrupa hem de Bulgar kamuoyunda, bir

¹² Sultan II. Abdülhamid’in Makedonya Meselesi’ne dair izlediği politikalar için bkz. Kemal Beydilli, “II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair”, **Osmanlı Araştırmaları IX**, İstanbul 1989, s. 77-99.

savaş başlatılması yönünde meşru bir söylem oluşturmak için faaliyetlere başlanmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmamızın esas amacı, Balkan Harbi'nin meydana gelmesinde kıvılcım etkisini gösteren İştîp Hadisesi ile Koçana Vakası'nı izah etmektir. Balkan Harbi'nin meydana gelmesindeki sebepler anlatıldığında, Şark Meselesi¹³, Makedonya Meselesi, Kiliseler Meselesi, 1909-1911 Arnavutluk Ayaklanmaları, 1911 Trablusgarp Harbi ve bölgedeki komitacıların faaliyetleri olarak geniş bir yelpazede anlatılır. Fakat harbin meydana gelmesinde tetikleyici bir etki sağlayan bir vak'a üzerinde herhangi bir etraflı çalışma mevcut değildir. Bu çalışmamızda İştîp Hadisesi ve Koçana Vakası'nın meydana gelmeleri sürecinde Bulgarların Balkan Harbi'ni başlatma yönünde aldıkları kararlara değinilmiştir.

Elbette diğer Balkan devletleri için savaşa yönelik farklı sebepler vardı. Yunanistan'ın sebebi Girit Meselesi¹⁴, Karadağ'ınki ise sınır çatışmaları¹⁵ olmuştur. Fakat Balkanlar'daki devletlere baktığımızda, askeri teşkilat ve teçhizat olarak en iyi donanımlı olan devlet Bulgaristan idi. Bu açıdan Bulgaristan'ın içinde bulunmadığı bir ittifak cephesi tarafından Osmanlı Devleti'ne bir savaş kararı alması pek muhtemel görülüyordu. Bundan dolayı, Bulgarların liderliğinde bir harbin çıkması muhtemel görülen Balkanlar'da, İştîp Hadisesi ve Koçana Vakası'nın bu ortamı nasıl hazırladığını anlatacağız.

Bu çalışmamızda Balkan Harbi'ne sebebiyet veren iki olay anlatılmakla beraber, bu olaylar etrafında Bulgar siyasi partilerinin ve komitacıların oluşturdukları dayanışma ortamıyla “*Bulgar Milliyetçiliği*”nin geldiği safha da gösterilmeye

¹³ Mustafa Küçük, “Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet’e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti’nin Siyasi Vaziyeti” **Osmanlı**, C.1, s. 51-62; Kemal Beydilli, “*Şark Meselesi*”, **DİA**, İstanbul, 2010, C.38, s.352-357.

¹⁴ Cemal Tükin, “Girit”, **DİA**, İstanbul 1996, s. 85-93.; Zekeriya Türkmen, “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanı’nı Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)”, **OTAM**, Ankara 1990, S. 12, s. 219-244.; Nükhet Adıyeke, “Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu (1896)”, **ÇTTAD**, 1993, C. 1, S. 3, s. 335-346.

¹⁵ Bilgin Çelik, “Osmanlı-Karadağ Sınır Sorunları ve Balkan Savaşı’na Etkileri”, **Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)**, İstanbul 2012, s. 141-160.

çalışılmıştır. Balkan Tarihi'ne bakıldığında komitacılar tarafından meydana getirilen etkili eylemler sonucunda bölge için yeni bir düzenin oluşması anlamına gelmekteydi. Komitacılar tarafından meydana getirilen İştîp Hadisesi ve Koçana Vakası, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilmesinde etkili olduğu gibi Balkanlar'ın yeniden düzenlenmesine de sebebiyet vermiştir.

Bu çalışma sırasında istifade ettiğimiz kaynaklar, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv belgeleri ve Osmanlı basınında yer alan gazete haberlerinden (1911-1912) oluşmaktadır. Arşiv belgeleri, devletin resmi düşüncesini ve yaklaşımını aktarmasından dolayı çalışmamızda önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte çalışmamız hakkında farklı düşünceleri görebilmemizi sağlayan gazeteler de mühimdir. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Bâb-ı Âlî Evrak Odası, Harciye Kısmı Siyasi, Dahiliye Kısmı Siyasi, Meclis-i Vükalâ Mazbataları, Sofya Sefareti fonlarından yararlanılmıştır. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı'nda bulunan Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerinden kısmen faydalanılmıştır. Osmanlı basınından istifade ettiğimiz gazeteler: Tanin, Tercüman-ı Hakikat, Yeni İkdâm, Yeni Asır, Sabah, Balkan ve Şehbal gazeteleridir. Bu çalışma için istifade ettiğimiz dış kaynaklı gazeteler ise; Times, Reuters, Daily Chronicle, Neue Freie Presse, Reichspost, Le Temps, Reç, Vesti, Mir, Tribuna, Utro, Stampa ve Politika gazeteleridir.. Dönemin kaynaklarının dışında, hali hazırda yapılmış çalışmalardan da istifade edilmiştir.

Çalışmamızla alakalı literatürde bulunan çalışmalara baktığımızda, dönemin gazeteleri üzerinden yapılan çalışmalarda, iki olayla alakalı kısmi bilgiler mevcuttur. Hasan Taner Kerimoğlu'nun "*Osmanlı Kamuoyunda Balkan Meselesi 1908-1914*"¹⁶ adlı eserinde İştîp Hadisesi hakkında kısa bir bilgi vermektedir. Aynı şekilde Koçana Vakası'nın meydana gelmesi ve Osmanlı Devleti'nin yaptığı tahkikat hakkında "*Osmanlı Basınında Balkan Savaşları (1912-1913)*"¹⁷ adlı çalışmada da bilgi

¹⁶ Hasan Taner Kerimoğlu, **Osmanlı Kamuoyunda Balkan Meselesi 1908-1914**, Libra Yayınevi, İstanbul 2015.

¹⁷ Salim Aydın, "Osmanlı Basınında Balkan Savaşları (1912-1913)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, İstanbul 2012.

mevcuttur. Ayrıca Richard C. Hall, “*Balkan Savaşları 1912-1913: I. Dünya Savaşı’nın Provası*”¹⁸ adlı eserinin giriş kısmında Koçana’daki bomba patlamasından kısa bir bilgi vermektedir. Son olarak ise “*İngiliz Arşiv Belgelerine Göre 1912-1913 Tarihli Balkan Savaşları Öncesinde Balkanlar’da Uluslararası Nüfuz Mücadelesine Bir Bakış*”¹⁹ adlı makalede Belgrad’daki İngiliz Müsteşarı Barclay’in Koçana Vakası hakkındaki görüşünden başka bir bilgi mevcut değildir.

¹⁸ Richard C. Hall, **Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı’nın Provası**, Çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003.

¹⁹ Levent Yıkıcı-Zeynel Özlü, “İngiliz Arşiv Belgelerine Göre 1912-1913 Tarihli Balkan Savaşları Öncesinde Balkanlarda Uluslararası Nüfuz Mücadelesine Bir Bakış”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Gaziantep 2018, 17 (2), s. 677-690.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞTİP HADİSESİ

1.1. İştîp'in Coğrafi Konumu

Eski adı, Astibo (daha sonra Stipoen) olan²⁰ İştîp günümüzde Makedonya sınırları içinde yer almaktadır. İştîp'in coğrafi konumu, tarih boyunca siyasi ve kültürel gelişiminde önemli bir faktör olmuştur. Şehir, Vardar Nehri'nin kolu olan Bregalnitsa ile Otinya Nehri'nin birleştiği yerde kurulmuştur. Güneybatısında Köprülü ve Negotino; güneydoğusunda Radoviş; kuzeydoğusunda Vinitsa, Koçana ve Proba; kuzeybatısında Sveti Nikole bulunmaktadır ki bu durum İştîp ve çevresinin merkezi konumunda olduğunu göstermektedir. Eski önemli yolların geçtiği bir merkez olan İştîp; Stobi'yi Köstendil'e, Vardar Vadisi'ni Struma'ya ve çevre köylerini birbirine bağlamaktadır. Bu özelliğini İştîp bugün de sürdürmektedir. Ayrıca Üsküp-Selanik yolu halen İştîp üzerinden geçmektedir.²¹

Eski bir yerleşim yeri olan İştîp, tarih boyunca farklı imparatorluk ve devletlerin (Samuil Krallığı, Doğu Roma İmparatorluğu, Bulgar Devleti ve Sırp Krallığı) yönetimi altında bulunmuştur. Kâtip Çelebi'ye göre I. Murat devrinde 1382 yılında Timurtaş Paşa,²² Evliyâ Çelebi'ye göre ise Gazi Mihal Beyoğlu Serdar Ali Bey tarafından fethedilip Osmanlı Devleti'nin sınırlarına katılmıştır. Fethedildiği tarihten itibaren 1912 yılına kadar tam 530 yıllık bir dönem içerisinde İştîp, mimarî,

²⁰ Djuneis Nureski, "Osmanlı Kaynaklarına Göre Kültür Merkezi Konumundaki Makedonya Şehirleri ve Özellikleri", **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, C.3, S.1, Temmuz 2014, s. 84.

²¹ Bilal Ruşid, "Salnamelere Göre XIX. yüzyılda İştîp'te Sosyo-Ekonomik ve İdari Durum", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Bursa 2016, s. 3.

²² "Merhum ve mağfirun-leh Sultân Murâd Hân Gâzi asrında mîrî-mîran-ı Rûm-ili olân Merhum Timurtaş Paşa hicret-i nebeviyyenin 784 târîhinde Manastır kalması ile iş bu İştîp kalmasını feth ve teshir edip kabça-ı tasarrufa (diye yazılmış fakat yazma esere bakıldığında Kabza-ı tasarrufa olarak geçmektedir) almağla ol târifde Memâlik-i Âli-i Osman'a munzam ve mülhak kılınmıştır." Ahmet Erel, "Kâtip Çelebi'nin I. Cihannüma'sının Rumeli Kısmı", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1971, s. 87.

ticarî, ilmî, dinî ve sosyal yapılarıyla, yetiştirdiği önemli sayıdaki divan şairi ve ilim adamlarıyla, Rumeli'deki önemli ilim ve kültür merkezleri arasında bir yer edinmiştir. Bu konumu dolayısıyla çeşitli kaynakların da kendisinden övgüyle bahsettiği bir şehir olmuştur.²³

1.2. İştîp'in Demografik Yapısı

Makedonya²⁴, sahip olduğu coğrafi konum itibariyle kültürel bir kesişme noktasıdır. Batısında Arnavutlar yer alırken kuzeyinde Sırlar, doğusunda Bulgarlar yaşamakta, güney tarafı ise Yunanistan'a açılmaktadır.

Balkan Yarımadası'nın etnik durumuna bakıldığında dört temel etnik unsur ve birçok etnik azınlığın varlığını görürüz. Bunlar, Güney Slavları, Romenler, Yunanlar ve Arnavutlar olarak kabul edilirken bu gruplara özellikle 14. yüzyıldan itibaren Türkler de dâhil olmuşlardır. Bu yönüyle Makedonya, farklı etnik kökenden insanların bulunduğu kozmopolit yapıya sahip bir coğrafya olmuştur. Fakat bu farklı etnik grupların, birbirleriyle evlilikleri nadir olduğu için yüzyıllar boyunca yan yana yaşamalarına rağmen kimliklerini ve kültürlerini korumuşlardır. Makedonya'nın önemli bir şehri olan İştîp'te de durum genelden farklı değildir. İştîp'te yüzyıllardır gayrimüslimler ve Müslümanlar kültür ve geleneklerini koruyarak birlikte yaşamışlardır.²⁵

²³ Djuneis Nureski, **a.g.m.**, s. 85.; Machiel Kiel, "İştîp", **DİA**, İstanbul 2001, C. 23, s. 440-442.

²⁴ Makedonya, 1389 Kosova Savaşı'nda Sırp ve müttefik kuvvetlerinin mağlup olmasından sonra Osmanlı idaresine girdi. Osmanlı yönetimi altında Makedonya zaman içerisinde unutuldu. Fakat Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin idaresi sarsıntıya uğramasıyla 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'da tekrardan kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonrasında bağımsızlıklarını elde eden Balkan ülkeleri (Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ) arasında da yaygınlaşan bu isim, Osmanlı Devleti tarafından ayrılıkçı bir mana taşıdığı gerekçesiyle resmen kullanılmamıştır. (fakat Osmanlı belgelerinde ve gazetelerinde Makedonya ismi kullanılmaktaydı). Eski Makedonya'nın kapsadığı bölge, Osmanlı Devleti'nin merkezî idaresi altında Rumeli eyaletinin bir parçası durumundaydı. 19. yüzyılda ise elviye-i selâse ya da vilayet-i selâsenin sınırları (Selanik, Manastır ve Kosova) için de yer almaktaydı. Daha detaylı bilgi için bkz. Mehmet Hacısalihoglu, "Makedonya", **DİA**, Ankara 2003, C. 27, s. 437-444.

²⁵ Ruşid, **a.g.e.**, s. 26.

1519 yılında 2700 kişinin yaşadığı İştîp'te ahalinin 1000 kadarı Müslüman, 75 kadarı Yahudi ve geri kalan kısmının Hristiyan olduğu belirtilmektedir. Zamanla şehrin nüfusundaki artış devam etmiştir. Özellikle, Anadolu'dan gelen Türk göçleriyle şehir nüfusu genişlemiştir. 19. yüzyılın başından itibaren Osmanlı Devleti'nin dahil olduğu savaşlardaki mağlubiyetlerin sonucunda Makedonya bölgesine büyük göçler olmuştur. İştîp'in bu göçlerle nüfusu 20.000 civarına kadar yükselmiştir.²⁶ 1831 yılında yapılan nüfus sayımında ise 16.746 kişi yaşamaktaydı.²⁷

Kamusü'l- Âlâm'a göre 1889 yılında İştîp kazasının nüfusu 23.734 kişiden oluşmaktaydı. Bu nüfusun yarısına yakını Türk-İslam geri kalanı ise Bulgar, Rum ve diğerleri olarak belirtilmiştir.²⁸ Bir başka kaynakta ise 1881/82-1893 yılları arasında yapılan nüfus sayımına göre, İştîp'te 24.166 Müslüman, 17.575 Bulgar, 724 Yahudi ve 38 Latin bulunmaktaydı. Kosova Vilayeti içerisindeki kazalara baktığımızda Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu tek kaza İştîp'tir. Kumanova, Koçana ve Planka kazalarında Bulgarların, Müslüman nüfusundan fazla olduğu görülmektedir.²⁹ Bulgarların yoğun olduğu bu bölgelere baktığımızda Bulgar komitacıların faaliyet alanlarını da belirleyen bir durum olduğu görülecektir.

1.3. İştîp Hadisesi'nin Meydana Gelişi

İştîp HaHadisesi'ne geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki 1911 yılından itibaren Osmanlı Devlet yönetimi dahili ve harici birçok siyasi ve ictimai problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Dahilde yaşanan mevcut sorunlar üzerine İttihad ve Terakki Fırkası'na karşı bir araya gelen muhalifler, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı kurmuşlardır. Bu muhalif oluşum Osmanlı Devleti'nin merkezinde büyük bir siyasi gerginlik meydana getirmiştir.³⁰ Bununla birlikte İttihad ve Terakki destekli hükümetlerin

²⁶ Ruşid, **a.g.e.**, s. 30-39.

²⁷ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, Çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 149.

²⁸ Şemseddin Sami, **Kamusü'l-Âlâm**, Mihran matbaası, İstanbul 1302, C. 2., s. 972.

²⁹ Kemal H. Karpat, **a.g.e.**, s. 140.

³⁰ II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber Osmanlı Devleti'nde çeşitli siyasi fırkalar meydana gelmiştir. İttihad ve Terakki'nin siyaset anlayışını beğenmeyip firkadan ayrılanlar ve diğer firkalarda muhaliflik yapanlar İttihad ve Terakki'ye karşı tek bir çatı altında toplanabilmek için Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı

Balkanlar'da Arnavutlara karşı izledikleri politikalar bu milletin devlete olan bağlılığını koparmaya başlamıştır.³¹ Son olarak 29 Eylül 1911'de başlayan İtalya-Osmanlı Savaşı,³² Osmanlı Devleti'ni daha karmaşık bir durumun içine hapsetmiştir. Meydana gelen bu durumlardan istifade etmek isteyen Balkan devletleri, daha önceki devirlere nazaran farklı bir konjonktürün mevcut olduğunu idrak etmiş ve bu değişimi kendi lehlerine dönüştürmek için çabaladıkları görülmektedir.³³ Balkan devletleri arasında askeri ve siyasi olarak lider konumunda olan ve aynı zamanda Balkan devletleri arasındaki ittifakın başını çeken Bulgaristan Krallığı izah edeceğimiz meselenin en önemli konumunu teşkil etmektedir.

Balkanlar'da alışlagelmiş komitacılık faaliyetlerine, 1911 yılı sonrası Osmanlı Devleti'nin dâhili ve harici siyasetindeki zaafını fırsata çevirmek isteyen Bulgar komitacılar tarafından hız verilmiştir. 1911 yılının Kasım-Aralık ayında başlayan komitacıların faaliyetleri, 1912 Ağustos'una gelindiğinde daha da şiddetlenecektir. Bu eylemlerden bazıları derin problemlerin başlangıcı olacak ve olaylardan biri olan İştîp Hadisesi Osmanlı-Bulgaristan devletlerinin siyasetini etkilemesinin yanı sıra Balkan siyasetini de etkilediği görülecektir.

kurmuşlardır. (21 Kasım 1911) 11 Aralık 1911 yılında İstanbul'da yapılan ara seçimde Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayı olan İkdâm Gazetesi yazarlarından Tahir Hayreddin'in bir oy ile mebus seçilmesiyle İttihad ve Terakki Fırkası bu cepheye karşı sert bir siyaset izlemeye başlayacaktır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın güçlü bir hale gelmesi ile beraber çekişmeli bir ortam meydana gelmiştir. Bu tarihlerde Meclis-i Mebusan'da uzunca tartışılan 35. maddenin tadili meselesi, hükümeti ve meclisi uzun bir süre meşgul edecektir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurulma süreci ve siyasi hayatı için bkz. Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihad ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergah Yayınları, İstanbul 2012; Rıza Nur, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Öldü**, Haz. İlhami Yalınkılınç, Kitabevi, İstanbul 1996; Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, **Muhalefetin İflası: Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, Haz. Ahmet Eryüksel, Nehir Yayınları, İstanbul 1991.

³¹ Arnavutların Osmanlı hakimiyeti boyunca fikri gelişmeleri ve II. Meşrutiyet'ten sonra İttihad ve Terakki'nin takip ettiği siyaseti neticesinde milliyetçi hareketleri için bkz. Peter Bartl, **Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanlar 1878-1912**, Çev. Ali Taner, Bedir Yayınları, İstanbul 1998; Nathalie Clayer, **Arnavut Milliyetçiliği'nin Kökenleri: Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu**, Çev. Ali Berktaş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013; Süleyman Külçe, **Osmanlı Tarihi'nde Arnavutluk**, Ticaret Basımevi, İzmir 1944.

³² Osmanlı-İtalya Savaşı öncesi ve esnasında meydana gelen siyasi ve askeri ilişkiler ile Trablusgarp cephesindeki mücadeleler için bkz. Hale Şıvgın, **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.

³³ Trablusgarp Savaşının çıkmasından bir-iki gün sonra, 2 Ekim 1911 de, Rusya'nın Sofya elçisi Nekliudov, Neratov'a gönderdiği telgrafta Bulgar Hükümetinin, Balkanlar'ın paylaşılmasında Sırbistan'la anlaşma arzusunda olduğunu, böyle bir anlaşmanın ise, arkasından bir savaşı getirmesi ihtimali dolayısıyla, Rus Dışişleri'nin görüşünü sormuştur. bkz. Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**, TTK, Ankara 1997, s. 656.

İştîp Hadisesi meydana gelmeden bir süre önce Bulgar komitacılar 13 Kasım 1911’de Selanik’teki Avrupa konsolosluklarına Makedonya’nın istiklali için birer bildiri vermişlerdir. Bu bildirinin içeriği şu şekildedir:³⁴

“Teşkilat-ı dahiliye komitası (Dahili Makedonya İhtilal Komitası), işgal ettiği mevki dolayısıyla tek hedefi olan Makedonya’nın istiklaline ulaşmak için mazide olduğu gibi müstakbelde dahî malik olduğu bütün vasıtalar ile uğraşacağına âlem-i medeniyete bildirmeye mecburiyet hissediyor.”

Avrupalı devletlerin konsolosluklarına verdikleri bu bildirilerden sonra komitacılar Makedonya’nın birçok yerinde planlı bir şekilde eylemlerine başlayacaklardır. Tanin Gazetesi, Bulgaristan’da çıkan Mir Gazetesi’nin “Delilik” başlığıyla yayınladığı bir makalesini “*Bulgaristan’da Hükümet-i Haziranın Naşir-i Efkârı Olan Mir’den*” ismiyle köşesine taşımıştır. Bu makalede, komitacıların meydana getirdiği İştîp Hadisesi’yle başlıca maksadın Osmanlı-Bulgaristan devletlerinin arasındaki sulh siyasetini zedelemek ve bunun “*çürüklüğünü*” göstermek olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Bulgarların çoğunlukta yaşadığı merkezlerden biri olan İştîp’in seçildiği söylenmiştir. Bunun yanı sıra İştîp’in, Bulgarların en eski ve en gelişmiş şehirlerinden biri olduğu ve Bulgaristan hududuna yakın olmasından dolayı da orada yapılacak bir katliamın Bulgaristan’da büyük bir tesir meydana getirmemesi düşünülemez olduğu ifade edilmiştir.³⁵

İştîp Hadisesi’nin meydana geldiği tarih; 4 Aralık 1911, Kurban Bayramı’nın üçüncü günüydü.³⁶ Bulgar komitacılar tarafından kasabanın en büyük camisinin dış

³⁴ “Rumeli’de Suikastler”, **Tanin**, nr. 1176, (29 Teşrin-i sani 1327/12 Aralık 1911), s. 3.; “Makedonya”, **Tanin**, nr. 1179, (2 Kanun-ı evvel 1327/15 Aralık 1911), s. 2.; “Rumeli Ahvalı”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11018, (24 Teşrin-i sani 1327/7 Aralık 1911), s. 2.

³⁵ “Rumeli’de Suikastler: Bulgaristan’da Hükümet-i Haziranın Naşir-i Efkârı Olan Mir’den”, **Tanin**, nr. 1176, (29 Teşrin-i sani 1327/12 Aralık 1911), s. 3.; “Fesad-ı Ahlak”, **Yeni İkdâm**, nr. 631, (29 Teşrin-i sani 1327/12 Aralık 1911), s. 2.

³⁶ İştîp Hadisesi meydana geldiği sırada yurtdışında seyahatte bulunan Kral Ferdinand, İştîp HaHadisesi’nin haberini aldığı anda seyahatini yarıda bırakıp Sofya’ya hareket etmiştir. Bkz. “Kral Ferdinand”, **Yeni İkdâm**, nr. 628, (25 Teşrin-i sani 1327/8 Aralık 1911), s. 3.; Ayrıca İştîp Hadisesi

kısımındaki merdivenin altına “*İnternal Machine*” olarak adlandırılan bombanın yerleştirilmesiyle meydana gelen patlama neticesinde caminin bir kısmı ve etrafı büyük oranda tahrip edilmiştir. Bulgar çetecilerinin, Müslümanların kutsal günü olan Kurban Bayramı’nı seçmelerinin en önemli sebebi, patlamanın daha büyük bir yankı uyandırmasıydı. Komitacılar, Müslüman ahaliyi tahrik edebilmek için de onların mukaddes gördükleri ibadethanesine saldırmışlardır. Ayrıca patlamanın olduğu gün kasabanın pazarı olmasından dolayı çarşı ve caminin etrafında kasaba ahali ve köylerden gelen insan toplulukları mevcuttu. Bulgar çetecilerin bu hadiseyi meydana getirme arzuları Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında kargaşa çıkarmak ve bölgede Müslümanlar tarafından Hristiyanlara zulüm ediliyor algısını oluşturmaktır. Ayrıca meydana gelen bomba eylemi öncesi komitacılar tarafından neşredilen bildirilerde, İştîp’e bir saldırı düzenleyeceklerine dair tehditler ile yöre halkını korkutmaktaydılar.³⁷

Patlamanın meydana gelmesinden sonra çevrede oluşan müthiş panik ve korkunun etrafa yayılması ile beraber Bulgarların olduğu taraftan da bir kaç el silah atılması kargaşanın boyutunu daha da büyötmüştür. Ayrıca bomba patlamasında hayatını kaybeden üç-dört yaşlarında bir çocuğun ölü bedenini ve etraftaki yaralıları

ve sonrasında ceryan eden olaylar hakkında da hususi olarak ilgilenmekte ve devamlı malumat almakta olduğu bilinmekteydi. Bkz. “Çar Ferdinand ve İştîp Vakası”, **Yeni İkdâm**, nr. 651, (19 Kanun-ı evvel 1327/1 Ocak 1912), s. 2.; Bunların dışında İştîp Hadise’sinden sonra Bulgaristan Hariciye Nezareti tarafından Bulgaristan’ın İstanbul Sefiri Saraf’of’a verdikleri talimata göre Osmanlı vilayetlerinde meydana gelecek en küçük olayların derhal nezarete bildirilmesini istemiştir. Avrupa sefirleri dahi Bulgaristan hariciyesinden sürekli malumat aldığına dair bkz. “Dikkatle Okuyalım”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11037, (13 Kanun-ı evvel 1327/26 Aralık 1911), s. 3.

³⁷ BOA, BEO, nr. 3975/ 298157; DH. SYS, nr. 88/27 lef. 18 (22 Zilhicce 1329/14 Aralık 1911); DH. SYS, nr. 88/25 lef. 3, 5 (5 Muharrem 1330/26 Aralık 1911); “Târihî Hurdeler”, **Şehbal**, nr. 47, (1 Şubat 1327/14 Şubat 1912), s. 453.; İştîp’te meydana gelen hadiseden yaklaşık bir ay evvelinde Bulgar çeteciler tarafından yine bir umumi pazarın olduğu 31 Ekim 1911 tarihinde İştîp Hükümet Konağına “*İnternal Machine*” denilen bombalarla saldırıda bulunmuşlardır. Bu eylemde herhangi bir ölüm ve kargaşa olmamasına rağmen Müslüman ahaliyi tedirgin etmiştir. Bununla birlikte bu tarz saldırıların devam etmesinden korkmuşlardır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti benzeri olayların tekrar olabilme ihtimalinden ötürü ihtiyaç duyulan önlemleri almaya çalışmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. BOA, BEO, nr. 3962/28110, lef. 1, 2, 3; Ayrıca 1910 yılının Ekim ayında İştîp’te komitacılar tarafından altı Müslüman tüccarın öldürölmesi gibi benzeri vakalar halkın zihinlerinde sürekli canlı olarak kaldığı aşıkardır. Komitacılar tarafından bu kadar kolay öldürölmeleri sebebiyle elbette bir noktadan sonra Müslümanlar’da eylemleri yapanlara karşı “*intikam duygusu*” oluşmaya başladığını söyleyebiliriz. Altı Müslüman tüccarın katledilme olayı için bkz. Hasan Taner Kerimoğlu, **Osmanlı Kamuoyunda Balkan Meselesi 1908-1914**, Libra Yayınları, İstanbul 2015, s. 124.

gören Müslüman halk dehşete düşmüştür.³⁸ Bulgar çetecilerinin daha önce de İştîp'te yapmış oldukları olaylar ve yakın bir zamanda yayınladıkları bildiri ve neşriyattan dolayı halkın zihinlerinde Bulgar çetecilerinin bir saldırı düzenleyebilecekleri sürekli canlı tutulmaktaydı. Bununla birlikte patlayan bomba sonrası kasabanın Bulgarlar tarafından hücumla maruz kaldığı zannedilerek, birden bire galeyana gelen Müslümanların ekseriyeti muhakeme ve muvazenelerini kaybederek, akliselim düşünemeyerek, nefsi müdafaa ve vatani koruma hissiyle Bulgarlara saldırmaya başlamışlardır. Patlamanın tesiriyle köylü ve kasabalı Bulgarlar ne olduğunu anlamadan farklı istikametlere doğru kaçmaya çalışmışlardır. Müslüman ahali, Bulgarlara tekme-tokat, sopa, bıçak, silah ve benzeri aletlerle saldırmışlardır.³⁹

Müslüman halkın saldırısı esnasında yaralanan ve korkan Bulgarlar, kaymakamlık konağına, mektebe ve evlere sığınmışlardır.⁴⁰ Meydana gelen bu kargaşayı⁴¹ ortadan kaldırmak için derhal olay mahalline sevk edilen asker, jandarma ve polis tarafından kısa bir süre içinde sükûnet tekrar sağlanmıştır. Kargaşanın yatışmasından sonra hükümet konağına ve mektebe sığınan Bulgarlar, köylerine ve evlerine sağ salim gönderilmiştir. Yaralı olan Bulgarların iyileşmeleri için ise tedavilerine hükümet konağında devam edilmesi kararı verilmiştir. Ağır yaralı olanlar ise askeri hastaneye sevk edilmiştir. İştîp Hadisesi'nden sonraki gün maktul olan Müslümanların cenaze namazlarını kılmaları ve Bulgarların da ölen millîdaşları için dinî ayinlerini yapabilmeleri adına gerekli olan ortamın temini Osmanlı

³⁸ Bombanın patlamasıyla üç-dört yaşlarında bir Müslüman çocuğunun ölmüş ve yirmi altı Müslüman, bir Musevi ve bir Bulgar farklı şekillerde yaralanmışlardır. Müslüman yaralılarından biri de ağır yarısından dolayı daha sonra vefat etmişti: BOA, HR. SYS, nr. 2908/2, (12 Muharrem 1330/ 2 Ocak 1912).

³⁹ BOA, DH.SYS, nr. 88/25, lef. 3 (5 Muharrem 1330/26 Aralık 1911); DH.SYS, nr. 88/27, lef. 21, 76 (19 Muharrem 1330/9 Ocak 1912).

⁴⁰ Yeni İkdâm Gazetesinin İştîp Muhabiriyle mülakat yapan Üsküp Mebusu Said Efendi'nin verdiği bir beyanatta, "...Hayli Musevi duçar-ı tecavüz olan Bulgarları hanelerine kabul eylemiştir. Yüz yirmi bir kadar Bulgarın Museviler tarafından iskan edildiği komisyona tevdi' edilen bir listede beyan olunmaktadır. Bazı Türk aileleri de Bulgarları hanelerine kabul etmiştir...": "Said Efendi İle Mülakat", **Yeni İkdâm**, nr. 641, (9 Kanun-ı evvel 1327/22 Aralık 1911), s. 3.

⁴¹ Müslüman ahali çıkan arbede esnasında Bulgarlardan on yedi kişiyi öldürmüş ve yüz kırk dokuz kişiyi de yaralamıştı. Yaralananların ikisi revolver, biri bıçak ile yaralanmış ve diğerleri sopa ve arbede esnasında darp edilmişti. BOA, HR. SYS, nr. 2908/2, lef. 2 (12 Muharrem 1330/ 2 Ocak 1912); "Bomba Hakkında", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11029, (5 Kanun-ı evvel 1327/ 18Aralık 1911), s. 1.

idarecileri tarafından sağlanmıştır. Ayrıca yaralıların tedavilerinin hızlı bir şekilde yapılabilmesi için de aynı şekilde gerekli olan ihtiyaçlar karşılanmış ve Üsküp Sancağı'ndan bir doktor ve eczacı gönderilmiştir.⁴²

Osmanlı yetkilileri tarafından yapılan açıklamalarda, İştîp Hadisesi meydana gelmeden kısa bir süre önce İştîp civarında komitacılar tarafından dağıtılan bildirilerin içeriğinden yola çıkılarak bu bölgeye bir saldırının olabileceği yönünde gelen istihbaratlar neticesinde gerekli görülen tedbirlerin alındığı belirtilmiştir. Bundan dolayı bölgedeki askerlerin sürekli teyakkuzda tutulduğu ve hadisenin meydana geldiği andan itibaren olay yerine hızlı bir şekilde askerlerin intikal edildiği ve Müslüman ve Hristiyan mahallelerinde bu iki dine mensup insanların aralarındaki arbedenin engellediği ifade edilmiştir.⁴³

İştîp Hadisesi'nin meydana gelmesinden sonra çevre bölgelerde silsile halinde başka olayların meydana geldiği görülmektedir. Özellikle İştîp ve Kumanova hudutlarında⁴⁴ komitacılar faaliyetlerini artırmaya başlamışlardır.⁴⁵ Bunların dışında Manastır'daki Selanik Bankasına bombalı eylemde bulunulması, Radovişte'de Müslüman evlerinin duvar diplerine bombalar yerleştirilmesi, Bulgarların hanelerinden dışarıya silahlarla ateş açılması ve Kratova'da hükümet dairesine bombalı bir eylemde bulunulması bu komitacıların faaliyetlerinden bazılarıdır.⁴⁶

⁴² BOA, DH. SYS, nr. 88/25, lef. 4 (5 Muharrem 1330 / 26 Aralık, 1911); DH. SYS, nr. 88/27, lef. 21, 77 (19 Muharrem 1330/9 Ocak 1912); HR. SYS, nr. 2908/2, lef. 2 (12 Muharrem 1330/ 2 Ocak 1912)

⁴³ BOA, DH. SYS, nr. 88/27, lef. 19 (18 Zilhicce/ 10 Aralık).

⁴⁴ İştîp Hadisesi meydana geldikten sonra Bulgaristan sınırına yakın olan bu kazaların hudutlarında Bulgar ve Osmanlı askerleri arasında karşılıklı çatışmaların arttığı görülmektedir. Bu çatışmaların haberleri için bkz. "Bulgaristan Hududunda", **Yeni İkdâm**, nr. 630, (28 Teşrin-i sani 1327/11 Aralık 1911), s. 4.; "Bulgar Hududunda", **Yeni İkdâm**, nr. 631, (29 Teşrin-i sani 1327/12 Aralık 1911), s. 1.; "Osmanlı-Bulgaristan Hududunda", **Yeni İkdâm**, nr. 632, (30 Teşrin-i sani 1327/13 Aralık 1911), s. 3.; "Türkiye-Bulgaristan Hudud Hadisesi", Tanin, nr. 1188, (11 Kanun-ı evvel 1327/24 Aralık 1911), s. 2.; "Bulgar Hududunda" **Yeni İkdâm**, nr. 644, (12 Kanun-ı evvel 1327/25 Aralık 1911), s. 3.; "Bulgaristan Hududunda" **Yeni İkdâm**, nr. 645, (13 Kanun-ı evvel 1327/26 Aralık 1911), s. 2.; "Tamhl Dere Vak'ası Tahkikatı" **Yeni İkdâm**, nr. 665, (15 Kanun-ı sani 1327/15 Ocak 1912), s. 2.; Hududlardaki çıkan yatışmalardan dolayı Bulgaristan Hükümeti'nin notası için bkz. "Bulgaristan Notası ve Türkiye", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11033, (9 Kanun-ı evvel 1327/22 Aralık 1911), s. 3.

⁴⁵ BOA, HR.SYS, nr. 2908/115 (6 Rebiülevvel 1330/24 Şubat 1912).

⁴⁶ BOA, DH.SYS, nr. 811/213, lef. 1, 2, 4, 4/2 (2 Muharrem 1330/23 Aralık 1911).

Komitacıların faaliyetlerini bu denli artırmalarının sebebi, İştîp Hadisesi’nde hayatını kaybeden Bulgarların intikamını almak ve en önemlisi de siyasi hedeflerine zemin hazırlamak olarak tarif edilmiştir.⁴⁷ Bulgar komitacıların, İştîp kazasının bir mahallinde öldürdükleri altı Boşnak muhacirinin⁴⁸ yanına bıraktıkları komita kararnamesinden de bu anlaşılmaktaydı. Bu kararnamenin içeriği şu şekildedir:⁴⁹

“V. R. İhtilal cemiyetinin⁵⁰ İtalya Trablus muharebesinde hiçbir iş ve irtibâtı yoktur. Türkiye işbu müşkül mevki’ ve muharebesinden dolayı ihtilal cemiyeti yalnız istifade etmek ciheti takip edecektir. Yirmi birinde (Teşrin-i evvel) pazartesi günü endaht (silah atılan) edilen bombadan nâşî asker ve bâşı bozukların Bulgar pazarcıları üzerine icra edilen darp ve sâireden dolayı ihtilal cemiyeti muktedir olduğu kadar kendi hatt ve hareketi tayin ile beraber Edirne ve Makedonya’nın muhtariyetini istihsâla muvaffak oluncaya kadar bilâ-tereddüd ve ihtiraz ihtiyar eylediği yolda sabit ve devam edecektir. Teşrin-i sani 1911 merkez-i umumiye komitası dahili Ş.O.S. cemiyeti merkezi umumiyesi.

Ya Hürriyet ya Ölüm.”

Bu kararnameden de anlaşılacağı gibi komitacılar işledikleri cinayetleri, İştîp Hadisesi’nin bir intikamı olarak nitelemektedirler. Ayrıca komitacılar, Osmanlı ile İtalya arasında meydana gelen Trablusgarp Muharebesi’ne dair ifadelerinde ise

⁴⁷ Avusturya’da yayınlanan Reichspost gazetesinin yaptığı haberde İştîp HaHadisesi’nde Bulgarlara yapılan saldırıların intikamını almak için misilleme yapılması kararının alındığını ve bu kararını Kratova ve İştîp çevresinde giriştikleri eylemlerle kanıtladıklarını gösterdiklerini söylemiştir. Reichspost gazetesinin nüshası için bkz. BOA, HR.SYS, nr. 202/5, lef. 2 (11 Muharrem 1330/1 Ocak 1912).

⁴⁸ BOA, HR. SYS, nr. 2908/86, lef. 1, 2 (24 Safer 1330/13 Şubat 1912); DH.SYS, nr. 88/27, lef. 73, 74, 75 (12 Safer 1330/1 Şubat 1912).

⁴⁹ “Vesika”, **Tanin**, nr. 1219, (11 Kanun-ı sâni 1327/24 Ocak 1912), s. 4.

⁵⁰ Makedonya Devrimci Örgütü olarak bilinen, 1905 yılından sonra İç Makedonya Devrimci Örgütü ismini alan örgütün, kuruluş tarihi kesin olamamakla birlikte 23 Ekim/6 Kasım 1893 tarihinde Selanik’te kurulduğu kabul edilmektedir. İç Makedonya Devrimci Örgütü’nün (VMRO/IMRO), Avrupa’nın “*bilinçli olarak kurulmuş ilk politik terör örgütü*” olduğu bilinmektedir. Bu örgüt kuruluşu, yapısı ve eylemleri için bkz. Serkan Erdal, “Osmanlı Devleti’nde Sosyalist Faaliyetler Üzerine Bazı Örnek İncelemeler”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum** 2014, s. 136-190.; İlhan Tekeli, “Makedonya İç Devrimci Örgütü ve 1903 İlinden Ayaklanması”, Cumhuriyetin Harcı: Köktenci Modernitenin Doğuşu, **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, İstanbul 2010, s. 67-77.

Balkanlar’da Osmanlı Devleti’nin aleyhine oluşabilecek herhangi bir siyasi buhranda bundan istifade etmekten de geri durmayacaklarını söylemişlerdir. Bunların dışında bu kararnamede, İtalya ile herhangi bir bağlarının olmadığını fakat kendi ideallerini yaşatabilmek için bu muharebeden faydalanmaktan da tereddüt etmeyeceklerini ifade etmişlerdir.⁵¹

Sırbistan’ın başkenti Belgrad’da çıkarılan Stampa ve Politika gazetelerinde yapılan haberde: İç Makedonya Devrimci Örgütünün, Bulgaristan, Makedonya ve Edirne Vilayeti’nin birçok mahallinden gelen delegelerin katılımıyla Sofya’da bir kongre yaptıkları yazılmıştır. Bu kongrede alınan kararlarda, yüz kadar komitacının İştîp’e gönderileceği, orada bulunan yollar ve tünellerin tahrip edileceği ve ilkbaharda da Osmanlı Balkanlar’ında umumi bir ayaklanma çıkarılacağı belirtilmiştir.⁵²

Müslümanlara yapılan bu tarz saldırılar sadece Makedonya’da meydana gelmemektedir. Karadağ’daki çeteciler tarafından öldürülen iki Müslüman’ın yanına bırakılan bir kağıt parçasında “*İştîp vukuatının intikamı*” yazılı bir ibare bulunmuştur.⁵³ Bu olaydan da anlaşıldığı gibi İştîp Hadisesi, Balkanlar’daki Bulgar komitacıların dışında kalan diğer çetelerin dahi dikkatini çekmiş ve intikam hareketlerinde bulunmalarına sebebiyet vermiştir.

İştîp Hadisesi ve sonrasında meydana gelen olaylarda, komitacıların daha agresif bir davranış içinde olduğu görülmektedir. Bu durum da Balkanlar’da bir kaos ortamının tekrardan nüksetmesine hizmet etmekteydi. 1911 yılının Aralık ayında Komitacıların, demiryollarına, hükümet konaklarına ve başka yerleşim yerlerine yaptıkları saldırılar, İştîp Hadisesi kadar ön planda olmamıştır. Komitacıların, İştîp’te meydana getirdikleri bu saldırıda, bir metod değişikliği içerisinde oldukları

⁵¹ “Vesika”, **Tanin**, nr. 1219, (11 Kanun-ı sâni 1327/24 Ocak 1912), s. 4.

⁵² Ayrıca bu haberlerin sıhhatini doğrulayan Sofya Sefiri gerekli tedbirlerin alınması için de Osmanlı Hükümeti’ni bilgilendirmiştir. Bkz. BOA, BEO, nr. 4024/301745, lef. 2, 3, 4 (16 Rebiülevvel 1330/21 Şubat 1327).

⁵³ “Said Efendi İle Mülakat”, **Yeni İikdam**, nr. 641, (9 Kanun-ı evvel 1327/22 Aralık 1911), s. 3.

görülmektedir. Müslümanların ibadethanelerine yapılan saldırıyla, Türklerin dini ve milli hassasiyetlerini tahrik ederek karşı bir reaksiyonu meydana getirme arzusunda olduğu söylenilebilir. Oluşturulan bu çatışma ortamı ile Osmanlı ile Bulgaristan devletlerini karşı karşıya getirme gayesinin kısmen başarılı olduğunu ifade edebiliriz.

1.4. İştîp Hadisesi'nden Dolayı Düzenlenen Mitingler

İştîp Hadisesi, sonrasında Bulgaristan'da büyük bir infiale neden olmuştur. Bu durumu fırsata çevirmek isteyen Bulgar muhalif siyasi partiler ve komitacılar, halkı organize ederek Bulgaristan Krallığı'nın birçok şehir ve kasabalarında mitingler düzenlemiştir.⁵⁴

17 Aralık 1911 Pazar günü düzenlenen Filibe mitingi⁵⁵ öncesinde, İştîp Hadisesi'nden dolayı ölen Bulgarlar için katedralde bir ayin düzenlenmiştir. Ayinden sonra Knez Boris⁵⁶ Meydanında⁵⁷ yaklaşık 7-8 bin kişi toplanmıştır. Bumitingde dört kişi konuşma yapmış ve söz alan bu konuşmacılar, Osmanlı Devleti'ni ve Türk milletini ağır sözlerle eleştirmişlerdir. Ayrıca Bulgar Hükümeti'nden Osmanlı Devleti'ni Avrupa devletlerine şikayet etmelerini ısrarlı bir şekilde dile getirerek

⁵⁴ Rumca gazeteleri tarafından Sofya'dan Viyana'ya kadar çekilen telgraflarda İştîp'teki suikast sonrasında meydana gelen arbedenin Bulgaristan'daki Bulgarlar üzerinde müthiş bir tesir uyandırdığı ifade edilmiş ve Bulgar gazeteleri hadiseye dair Osmanlı Devleti'ni ve Türkleri sert bir şekilde eleştirmiştir. Ayrıca Bulgaristan Hükümeti'nin rehavetini de protesto etmek için mitingler düzenleneceğinden korkuluyordu: "Rumca Gazetelerin Telgrafnameleri" **Tanin**, nr. 1171, (24 Teşrin-i sani 1327/7 Aralık 1911), s. 2.

⁵⁵ Filibe'deki mitingi yapan ihtiyat zabıtlarından Yarbay Stayarof adında bir Bulgar zabıtiydi. 1895 yılından itibaren kendisi daha yüzbaşı iken komitalara dahil olmuş ve senelerce komitacılık faaliyetlerinde bulunmuştur. 1910 yılından sonra dokuzuncu piyade alayında Yarbay rütbesinde vazife almıştır: BOA, HR.SFR.04, nr. 424/21 (22 Zilhicce 1329/ 15 Aralık 1911).

⁵⁶ Knez Boris 852-888 yılları arasında Bulgaristan hükümdarıydı. Döneminde Ortodoksluk resmi din olarak kabul edilmiş ve o dönemde Frankların ve Germenlerin Bulgarlar üzerindeki etkilerini sınırlandırmak için Selanikli iki keşiş olan Kiril ve Metodiy'in geliştirdikleri Kiril alfabesinin kullanımı da Knez Boris devrinde gerçekleşmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. R. J. Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, Çev. Nuray Ekici, JeoPolitika Yayınları, İstanbul 2007.; Georges Castellan, **Balkanlar'ın Tarihi**, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.; Nikolay Todorov, **Bulgaristan Tarihi**, Çev. Veysel Atayman, Önü Kitabevi, İstanbul 1979.

⁵⁷ İştîp Hadisesi'nden dolayı Filibe'de gerçekleşen bu miting Knez Boris meydanında yapılmıştır. Aynı şekilde Koçana Vak'ası sonrası Sofya'da da yapılan bir mitingin Knez Boris meydanında yapıldığı yazılmaktadır. Aynı isme sahip iki meydan mı, yoksa bir bilgi hatası mı, tespit edilemesede bu mitinglerin yapıldığı gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

Şark Meselesi'nin⁵⁸ bir an evvel neticelendirilmesini de talep etmişlerdir. Bununla birlikte mitingciler, İştîp Hadisesi üzerinden Osmanlı Devleti'nin Balkan politikalarını şu maddelerle eleştirmişlerdir:⁵⁹

- 1- İştîp'te himayesiz Bulgarların üzerinde yapılan katliamlar, İttihatçıların kanlı ve vahşi bir hareketidir.
- 2- Bu vahşi hareketler sistematik bir şekilde yapılmaktadır.
- 3- Bu kanlı faaliyetlerin asıl maksadı Makedonya'daki Bulgarların yok olmasından ibarettir.
- 4- Bu gibi olaylar dönemin usulüne ve medeniyet anlayışına uygun olmadığı gibi uluslararası anlaşmalara dahi aykırıdır.
- 5- Osmanlı Devleti kendi vazifelerini fevkalade bir şekilde ihmal etmiştir.
- 6- Osmanlı Devleti, Balkan topraklarındaki Hristiyan halkının can, mal ve ırzlarını muhafaza ve hürriyetlerini tesis etmekte aciz bulunmaktadır.
- 7- İnsanlığa yakışmayan böyle bir idarenin devamı bugünkü medeniyet anlayışına uymamaktadır.

Mitingciler, bu maddelerle mevcut ortamın kendilerine göre izahını yaptıktan sonra Makedonya ve Edirne'de yaşayan Hristiyanlar için alınması gereken tedbirleri ise şu üç madde ile açıklamışlardır:⁶⁰

1. Makedonya ve Edirne'deki Bulgar halkının; Türkler tarafından vahşiyane bir surette katl ve idam edilmesini protesto eder, İştîp Hadisesi'nden dolayı da öfkelerimizi beyan ederiz. 2. Makedonya'da meydana gelen olaylar üzerine, Avrupa devletlerinin, Türklerin meydana getirdiği olaylara dikkatlerini çekerek bu duruma

⁵⁸ Şark meselesinin siyasi bir kavram olarak doğuşu ve safhaları için bkz. Matthew Smith Anderson, **Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme**, Çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

⁵⁹ BOA, HR.SFR.04, nr. 424/26, lef. 1, 2 (26 Zilhicce 1329/18 Aralık 1911); "Filibe'de Bir Miting", **Tanin**, nr. 1184, (8 Kanun-ı evvel 1327/20 Aralık 1911), s. 3.; Sofya'da bir başka mitingde Doktor Miloş, Doktor İvan Kurkof, Doktor D. Vilarof ve Hristo Stainkroz tarafından benzer bir kararname beyan edilmiştir: BOA, DH.SYS, nr. 88/25, lef. 8 (9 Muharrem 1330/30 Aralık 1911).

⁶⁰ BOA, HR.SFR.04, nr. 424/26, lef. 1, 2 (26 Zilhicce 1329/18 Aralık 1911); "Filibe'de Bir Miting", **Tanin**, nr. 1184, (8 Kanun-ı evvel 1327/20 Aralık 1911), s. 3.

bir son verilmesini ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hıristiyanların asayışı, refahı, özgürlük ve eşitlik haklarını temin edilmesi için uluslararası antlaşmaların tamamını harekete geçirmelerini talep edeceğiz.

3. İştîp Hadisesi'nde yaralı olanların haklarının Bulgar Hükümeti tarafından güçlü bir şekilde takip edilmesini ve Osmanlı Devleti'ndeki Bulgarların, uluslararası antlaşmaların maddelerine göre refahının temin edilmesini ve maddi-manevi yardımların, her türlü olanakların kullanılmasını arzu edeceğiz.

Filibe'de bir başka miting ise 24 Aralık 1911 tarihinde Radikal Demokrat Partisi tarafından yapılmıştır. Kalabalık bir salonda konuşmasını yapan partinin başkanı, İştîp Hadisesi'ni geniş bir biçimde tahlil ederek dinleyicilere mevcut siyasi durumu anlatmış ve konuşmasının bir bölümünde Bulgar Hükümetine ve Halkına, Osmanlı Devleti'ni İştîp Hadisesi'nin sorumlusu olarak itham etmemelerini ve *“Türkler kabil-i ıslah değildir”, “Rumeli'den tart etmeli”* gibi sözleri kullanmamalarını söylemiştir. Osmanlı Devleti'nin, Avrupalı devletlerin terakkisinden geri kalmış ise de yüz sene evvel ki halde bulunmadığını ve İştîp Hadisesi gibi olayların başka memleketlerde dahi meydana geldiğini izah etmiştir. Misal olarak şu olayları sıralamıştır; Bulgaristan'daki Rusçuk Hadisesi, Rusya'daki Musevilerin öldürülmesi ve Romanya'daki çatışmalar. Konuşmasının devamında bu tarz olayların başka devletler tarafından meydana getirildiğini iddia etmiştir. Bulgar Hükümeti'nin, Makedonya'nın muhtariyetini talep ettiğini ve hükümet içerisinde bunun muharebeyle dahi elde edilmesini isteyen kişilerin olduğunu belirtmiştir. Fakat Makedonya'nın ilhak edilmesi ile izlenecek bir siyasetin Bulgaristan'ın düşmesine ve mahvına sebebiyet vereceğini ve Osmanlı Devleti'ni parçalamanın Bulgaristan'ın da işine gelmeyeceğini beyan etmiştir. İzlenecek bu siyasetin hem Bulgaristan hem de Makedonya'nın, Avusturya ile Rusya tarafından tehlikeye maruz kalacağını ileri sürerek Bulgaristan'ın takip etmesi gereken siyasetin Osmanlı Devleti ve diğer Balkan devletleriyle bir ittifak içinde olmasının gerekliliğini ileri sürmüştür. Bunların dışında Bulgaristan Başvekili Geşof'un *“Biz Türkiye ile müsalemet (barış) üzere muamele etmek isteriz”* gibi sözlerine atıf yaparak, Osmanlı Devleti'nin bu sözlere inanabilmesi için Kral Ferdinand'ın Viyana'da

Makedonya'nın Osmanlı Devleti'nden koparılması için uğraşmaması gerektiğini de söylemiştir. Son olarak ise Bulgar Hükümeti ve halkı, Osmanlı Hükümeti ve Türk halkını olayların müsebbibi olarak itham etmemesi gerektiğini, yalnızca İştîp Hadisesi'nin faillerinin cezalandırılmasını istemelerini tavsiye etmiştir. Fakat salonda bulunan nasyonalistler bu sözlere tepki göstererek yüksek sesle “*Türkleri her suretle ezmeli ki cemiyet-i beşeriye (İnsanlık) onlardan kurtulsun ve diğer taraftan Bulgarların da haiz-i kuvvet olduğu anlaşılın*” diye bağırılmışlardır.⁶¹

Bir başka miting ise 17 Aralık 1911 Pazar günü Bulgaristan Krallığı'nın başkenti Sofya'da düzenlenmiştir. Makedonya Cemiyet-i Hayriyesi'nin teşebbüsüyle İştîp Hadisesi'nde ölen Bulgarlar için sabah bir ayın icra edilmiştir. Ayın'den sonra kilise önünde hadisede yaşananları kınayan nutuklar atılmıştır. Buradan da kalabalıklar halinde Çar II.Aleksandır⁶² ile Bulgar millî kimliğinin oluşumunda önemli bir yere sahip olan Levski'nin⁶³ heykelleri önüne gelinerek tekrardan hadiseye dair benzer konuşmalar yapılmıştır. Öğleden sonra da İştîp Hadise'si gibi olayların bir daha meydana gelmemesi adına tedbirler alınması için Bulgaristan Hükümeti'ne ve diğer Avrupalı devletlere birer beyanname verilmesi kararı alınmıştır.⁶⁴

Sofya'daki bu miting Times Gazetesi muhabirinin de dikkatini çekmiştir. Sofya Mitingi ve İştîp Hadisesi hakkında bir makale kaleme alarak olayları

⁶¹ “Mantık ve Dirayet Tezahüratı”, **Tanin**, nr. 1191, (14 Kanun-ı evvel 1327/27 Aralık 1911), s. 2.

⁶² Aleksandr Nikolayeviç 1855-1881 yılları arasında Rus İmparatorluğu'nun hükümdarıydı. Çar II. Aleksandır Bulgaristan Tarihi için önemi 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi neticesinde Ayastefanos Antlaşmasıyla Bulgaristan'a bağımsızlık verilmesinde önemli bir rolü olmuştur. Fakat daha sonra Avrupa devletlerinin müdahalesiyle bu antlaşma geçersiz sayılarak Berlin Antlaşmasıyla Bulgaristan'a muhtariyet verilmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, Çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yayınları, İstanbul 2015, s. 272-297.; Geoffrey Hosking, **Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, Çev. Kezban Acar, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 391-438.

⁶³ Levski'nin hayatı, kişiliği ve Bulgar millî kimliğinin oluşturmasındaki yeri için bkz. Cengiz Yolcu, “Bulgar Fesad Komitesi Reisi' Vasil Levski'nin Eylemleri ve Mahkemede Verdiği İfade Üzerine Bir Değerlendirme”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 2005, S. 27, s. 15-63.; Dimitar Grigorov, “National and Communist Heroes in Modern and Contemporary Bulgarian History: Vasil Levski and Georgi Dimitrov”, **Religion and Power in Europe Conflict and Convergence**, ed. Koaquim Carvalho, Pisa, Pisa University Press, s. 303-304.

⁶⁴ “Sofya'da Miting” **Yeni İkdâm**, nr. 638, (6 Kanun-ı evvel 1327/ 19 Aralık 1911), s. 2.; BOA, DH. SYS, nr. 88/25, lef. 6, 7 (17 Muharrem 1330/7 Ocak 1912).

değerlendirmiştir. Muhabir bu makalede, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da izlediği siyaseti şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Rumeli'deki idarenin Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) devrinden daha beter olduğunu ileri sürmüştür. Makalede geçen bu bilgileri Londra Sefiri Ahmet Tevfik Paşa,⁶⁵ Osmanlı merkezine telgraf aracılığıyla aktararak Avrupa'da yapılan Osmanlı aleyhindeki neşriyatların, Avrupa kamuoyunun zihninde Osmanlı Devleti'ne karşı menfi bir algının oluşmasına sebebiyet verdiğini söylemiştir. Tevfik Paşa, Osmanlı Devleti'ne karşı Avrupa'da oluşan bu algıyı düzeltmek için her türlü zeminde çalışılsa bile bir fayda sağlanamayacağını söyleyerek, bir an önce İştîp ve civarında sükunetin tesis edilmesi gerekliliğini iletmiştir.⁶⁶

Ayrıca Sofya'da düzenlenen bir başka mitingde de Sofya Darülfünun talebeleri, İştîp Hadisesi'ne dair yaptıkları gösteriler ile Bulgarların Rumeli'de öldürülmesini ve yok edilme siyasetini protesto etmiştir. Ayrıca diğer ecnebi darülfünun talebelerinin de Osmanlı Devleti'ni protesto etmeleri için davet bildirisi gönderme kararı almışlardır. Miting sonlandıktan sonra talebeler sokaklarda dolaşarak gösterilerine devam etmişlerdir.⁶⁷

Bulgaristan'ın bir başka şehri olan Varna'da da komitacılar ve siyasi partiler tarafından bir miting düzenlenmiştir. Miting, Varna Belediye binasının önünde yapılmıştır. Belediye dairesine iki tane büyük siyah bayrak asılmış, meydanda yaklaşık iki bin kişi toplanmıştır. Varna Belediye Başkanı İvan Sereof'un önderliğinde başlayan miting konuşmaları, eski belediye reisi Rusto Mirski ve Avukat Perelingof'un nutukları ile nihayete ermiştir. Burada da Osmanlı Hükümeti'nin yaptıklarını katliam olarak tanımlamışlardır. Bununla birlikte mevcut

⁶⁵ Ahmet Tevfik Paşa'nın şahsiyeti ve siyasi hayatı için bkz. Nurten Çetin, **Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa**, Atatürk Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2015.; Şefik Okday, **Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa**, Bates, İstanbul 1986.; Orhan Koroğlu, **Son Sadrazam: Milli Mücadele Taraftarı Ahmet Tevfik Paşa**, Doğan Kitap, İstanbul 2007.; Necati Çavdar, **Üç Devrin Mazisi Son Osmanlı Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016.

⁶⁶ BAO, BEO, nr. 3979/298415, lef. 1, 2 (2 Muharrem 1330/ 23 Aralık 191); DH. SYS, nr. 88/25, lef. 63 (17 Muharrem 1330/7 Ocak 1912); HR.SFR.03, nr. 643/63, lef. 2 (26 Zilhicce 1329/18 Aralık 1911).

⁶⁷ "İştîp Meselesi Münasebetiyle" **Tanin**, nr. 1179, (2 Kanun-ı evvel 1327/15 Aralık 1911), s. 2.

durumun Sultan II. Abdülhamid döneminden bile kat be kat daha kötü olduğu dile getirilmiştir. Osmanlı Hükümeti'nin bu zalim idaresine son verilmesi istenilmiş ve elviye-i selâse ya da vilayet-i selâse olarak bilinen Makedonya'da muhtariyet idaresine geçilmesi talebinde bulunulmuştur. Türklerin artık Avrupa kıtasından atılmasını ve Asya kıtasına sürülmesini, Avrupalı devletler ile Bulgar Hükümeti'nden talep etmişlerdir. Komitacı ve muhalif siyasi partilerin düzenledikleri benzer mitingler, Bulgaristan'ın Yeni Zağra, Lom, Tatar Pazarcığı, Karloh ve Pravadi kasabalarında da devam etmiştir.⁶⁸

Bulgarlar, İştîp Hadisesi'nden dolayı tepkilerini ve isteklerini yaptıkları mitinglerle dile getirirken, kendilerini "*Biz Gayr-i Müslim Osmanlılar*" olarak tanıtan yaklaşık üç bin kişilik bir topluluk, Osmanlı Devleti'nin aleyhinde söylenen sözlere karşı çıkmışlar ve aksi yönde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Kendilerini "*Osmanlı Gayr-i Müslimler*"i olarak tanıtan bu kalabalık, Yenice'nin İttihad Meydanı'nda bir miting düzenlemişlerdir. Burada, düşmanların teşvik ve tahrikleriyle Balkanlarda facialar ve bozgunculuk çıkaran komita ve çetelerin bu saldırılarını lanetlediklerini; millet, meşrutiyetine ve hürriyetine sahip iken sanki Makedonya'daki saldırıların Hıristiyanların arzusu gibi gösterilmeye çalışıldığını ifade etmişlerdir. Komitacıların bu faaliyetlerinin hariçteki düşmana menfaat sağlamaktan öteye geçmediğini ve yapılan bu saldırıların milletimizin haysiyetini ve medeniyetimizi lekelemeye çalışmaktan öteye gitmediğini belirtmişlerdir. Ayrıca bu topluluk, din ve mezhep ayrımı yapmaksızın medeniyetin terakkisine ve iktisadi refahın gelişmesine çalışan, gayret eden vatandaşların huzur ve rahatını bozmaya çalışan ve birliğin bozulmasını arzu eden hareketleri reddetmekte ve kınamakta olduklarını söylemişlerdir.⁶⁹

⁶⁸ BOA, HR.SFR.04, nr. 424/40, lef. 4, 5, (6 Muharrem 1330/27 Aralık 1911); "Bulgaristan'da Mitingler" **Yeni İkdâm**, nr. 651, (19 Kanun-ı evvel/1 Ocak 1912).

⁶⁹ Bu kararları alanlar kendilerini "Miting heyet-i reisi Mihail, üç âzâ, müteberândan yedi âzâ, yirmi beş çiftlik ve karye âzâsı, ahali ve mütehayyız" olarak tanıtmışlardır: "Yenice'de Miting" **Tanin**, nr. 1180, (3 Kanun-ı evvel 1327/16 Aralık 1911), s. 2.; "Yenice'de Miting", **Yeni İkdâm**, nr.637, (5 Kanun-ı evvel 1327/ 18 Aralık 1911), s. 2.

Son olarak miting mahiyetinde geniş bir topluluk olmasa da kendilerini Osmanlı İştîp Bulgar Kadınları olarak tanımlayan *İltika Koznikova, Mariya Koznikova, Kosta Denikova, Fırtakoz Nikova, Sofiya Surocova, Maria Surocova, Sofiya Poçkova, Yulgeni Hacı Bankova, Kosta Deniklazarova, Kosta Denikova, Sofiya Yuçkova, Tata Jenikova ve Kimo Stavrova* adlarındaki Bulgar kadınlar, İştîp Hadisesi’nden sonra Selanik’ten Sadaret’e gönderdikleri bir telgrafta “*İştîp’te Osmanlıları kan ağlatacak bir suret-i hissiyatta icra edilen cinayât-ı müsebbiplerinin şediden tecziyesini (cezalandırılmasını) talep istirham ederiz*” açıklamasında bulunmuşlardır.⁷⁰

Bu mitinglerden anlaşıldığı gibi Bulgaristan Krallığı’ndaki muhalif siyasi partiler ile komitacılar, İştîp Hadisesi sebebiyle halkı organize ederek Osmanlı Devleti’ne karşı tek bir söylemde birleştirmeyi amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda dâhilde Bulgar Hükümeti’nden Osmanlı Devleti’ne karşı şiddetli bir tavır almasını istemişlerdir. Aynı zamanda Avrupalı devletlerden de Makedonya Meselesi’ne bir çözüm getirmelerini arzulamışlardır. Kanaatimizce İştîp Hadisesi ve sonrasında düzenlenen bu mitingler, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Krallığı arasındaki sulh siyasetini zedelemiştir. Ayrıca Osmanlı-İtalya devletleri arasındaki Trablusgrap Muharebesi’nin uzaması ve Osmanlı’nın dış politikadaki yalnızlığı, devletin yaşadığı sorunları daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Osmanlı Devleti’nin dâhilde ve hariçte bu tarz olaylarda güçlü bir siyaset izleyememesinden dolayı Bulgaristan Devleti, bu durumu bir fırsata çevirerek Balkanlar’da “*Osmanlısız*” planlar yapmaya başlayacaktır.

1.5. İştîp Hadisesi’nin Gazetelere Yansıması

İştîp Hadisesi, Osmanlı-Bulgar basınında geniş bir şekilde yer almakla beraber Avrupa basınının da dikkatini çekmiştir. İştîp Hadisesi’ni değerlendiren Bulgar ve Avrupa basını, Osmanlı Hükümeti’nin hadisedeki zaafından bahsedecek ve başlıca sorumluların Osmanlı idarecileri olduğu yazılacaktır. Ayrıca İştîp

⁷⁰ BOA, DH.SYS, nr. 88/27, lef. 64, 65, 66 (2 Muharrem 1330/23 Aralık 1911).

Hadisesi'nin Osmanlı ve Bulgar devletleri açısından kırılma noktası olduğu yönünde değerlendirmeler yapılacak ve Makedonya Meselesi, tekrardan Osmanlı aleyhinde gündeme getirilecektir.

Tanin Gazetesi'nin başyazarı olan Hüseyin Cahit Yalçın, “*Rumeli Cinayetleri*” başlıklı makalesinde, Balkanlar'daki bomba olaylarını ve özellikle de İştîp Hadisesi'ni değerlendirirken, bölgedeki komitacıların silahlı ve bombalı eylemlerindeki değişimi ve Müslümanları tahrik etmek için seçilen günü yeni bir usul olarak izah etmiştir.⁷¹

Hüseyin Cahit Yalçın, Makedonya'da komitacıların düzenlediği silahlı ve bombalı eylemlerin her zaman hükümet konaklarına, tren yollarına ve karakollara yapılan saldırılardan ibaret olduğunu yazmıştır. Söz konusu saldırıların da bölge için alışılmış bir hal olarak bilinmekte olduğunu söylemiştir. Fakat Müslümanların kutsal günü olan Kurban Bayramı'nın üçüncü gününde ve ibadet ettikleri mekan olan caminin bombalı bir saldırıyla tahrip edilmesini, komitacıların saldırı metodlarında gerçekleşen bir değişim olarak yorumlamıştır. Ayrıca İştîp Hadisesi'ni meydana getiren komitacıların gayelerinin, Müslümanları ayaklandırarak bir kaos ortamı oluşturmak ve Makedonya'da asayişin sağlanamadığı fikrini ortaya çıkararak Avrupalı devletlerin müdahale etmeleri için mevcut ortamın oluştuğunu göstermek olduğunu söylemiştir. Hüseyin Cahit, komitacıların Makedonya'da ortaya çıkabilecek sıradan bir olayın bile sükunet ve asayiş bozabilecek mühim bir mesele haline gelebileceğini düşündüklerini ifade etmiştir. Bundan dolayı Müslümanların dini değerlerine saldırarak onları kurdukları tuzağa çektiklerini ve istedikleri bir çatışma ortamını da sağladıklarını belirtmiştir.⁷²

Bulgar Hükümeti'ne yakınlığı ile bilinen Mir Gazetesi, İştîp Hadisesi sonrası yayınladığı haberde, Makedonya'da meydana gelen patlamaların Bulgar halkının

⁷¹ Hüseyin Cahit Yalçın, “Rumeli Cinayetleri”, **Tanin** nr.1170, (23 Teşrin-i sani 1327/ 6 Aralık 1911), s. 1.

⁷² Hüseyin Cahit Yalçın, “Rumeli Cinayetleri”, **Tanin** nr.1170, (23 Teşrin-i sani 1327/ 6 Aralık 1911), s. 1.

üzerinde büyük bir tesir oluşturduğunu yazmıştır. Bombalı saldırılar neticesinde öldürülen insanların hiç bir kabahatlerinin olmadığını belirtmiş ve bu eylemleri bir cinayet olarak nitelemiştir. Mir gazetesi, bu gibi saldırıların neticesinde intikam ve baskılara maruz kalanların yine Bulgarlar olduğunu ifade etmiştir. Bundan dolayı da İştîp Hadise'sinin failleri olarak Bulgarları görmenin üzüntü verici bir olay olduğunu ve bu eylemi yapabileceklerini beklemediklerini yazmışlardır. Fakat bir süre sonra bazı bulgar gazeteler ile beraber Mir Gazetesi de bu olaylara Bulgarların sebebiyet verdiklerini kabul etmiş ve kendi milletlerinin ferdlerine böyle kötülük eden Bulgarların bulunmasından dolayı da üzüntülerini dile getirmişlerdir. Ayrıca İştîp Hadisesi sonrasında ortaya çıkan kargaşanın kendilerinde derin bir üzüntü meydana getirdiğini ve bu gibi olayların bir daha olmaması Osmanlı Devleti'nin menfaatinin gereği olduğunu belirterek, hem bomba olayının hem de sonrasındaki kargaşaların faillerinin ortaya çıkarılıp cezalandırılacağından emin olduklarını beyan etmişlerdir.⁷³

Tanin Gazetesi'ndeki “*Hükümet-i Osmaniye ve Bulgaristan*” başlığıyla yayınlanan makalede, Rumeli'de İştîp ve benzeri olayların meydana gelmesi ve Sobranya Meclisi'nde bu olaylar hakkında yapılan tartışmalar kaleme alınmıştır. Bu makalede, Sobranya Meclisi'ndeki iktidar ve muhalif parti vekillerinin Osmanlı-Bulgaristan arasındaki mevcut siyasi durumu tartıştıkları sırada, Stambolovcu (Halkın Liberal Fırkası) parti Başkanı olan Gınadiyef'in parlamentoda yaptığı konuşması öne çıkarılmıştır. Bu konuşmasında Gınadiyef, Osmanlı-Bulgaristan siyasetine dair yeni bir teklifte bulunmuştur. Başkan, Bâb-ı Âli ile yapılacak bir ittifaka karşı muhalif bulunmamakla beraber Türkiye'deki iktidarı “*bir şovenizm politikası takip eden gizli bir cemiyet altında bulundukça*” bir antlaşmaya varmanın imkansız olduğunu söyleyerek devamında şu sözleri eklemiştir:⁷⁴

“Kamil paşa gibi elli senelik bir tecrübeye ve parlak bir zekaya sahip olan bir zat ile itilaf (anlaşma) etmek belki kabil olur. Fakat Selanik komitasına (İttihad

⁷³ “Rumeli Suikastleri”, **Tanin**, nr. 1174, (27 Teşrin-i sani 1327/10 Aralık 1911). s. 2.; “Fesad-ı ahlak”, **Yeni İkdâm**, nr. 648, (29 Teşrin-i sani 1327/12 Aralık 1911), s. 2.

⁷⁴ “Hükümet-i Osmaniye ve Bulgaristan”, **Yeni İkdâm**, nr. 23 Teşrin-i sani 1327/6 Aralık 1911), s. 4.

ve Terakki Cemiyeti) mensup olan kişiler ile faideli bir itilaf tesisini hiç bir zaman tasavvur mümkün olamaz. Çünkü Makedonya’da Bulgar bozguncularının mevcudları ve vilayet-i mezkure (Kosova Vilayeti)’de bulunan Bulgarların imhası hakkındaki projeyi tertip edenler onlardır (İttihadçılardır). Komita mensubiyeti Bulgarlara karşı büyük bir kin ve garaz beslemekte ve Avrupa müdahalesini davet ederek Makedonya’nın muhtariyetini temin tehlikesini vücuda getiren ihtilal gücünün de Bulgarlardan mürekkep bulunduğunu zanneylemektedirler. Çeteleri zorla ve cezalandırmak suretiyle vatanperver olan ve Bulgar siyasetinin muvaffakiyetini men’ için ihtilali vücuda getiren de kendileridir.”

Bunlarla birlikte Mösyö Gınadiyef, Türkiye ile bir harp siyaseti fikrinde olmadığını, Başvekil Geşof tarafından izlenen siyasi istikameti takdir ettiğini söylemiştir. Fakat Türkiye ile izlenecek barış politikalarında herhangi bir tavizin verilmemesi gerektiğinin de altını çizmiştir. Bu cümlelerine ek olarak son sözü ise şu şekilde olmuştur:⁷⁵

“Mükemmel bir ordumuz mevcut oldukça Balkanlar’da bizim aleyhimizde hiçbir itilaf akd edilemeyeceğinden ve hükümet-i Osmaniye için tehlikeler artarak hariçte bir yardım tedariki yönünde günden güne kesb-i zaruret eylediğinden olaylara kemal-i sükûn ile intizar edebiliriz”

Sırbistan’ın başkenti Belgrad’da yayınlanan Tribuna Gazetesi, İştîp Hadisesi’ne dair “Boğaziçi Hastası” başlığıyla yaptığı haberinde, Osmanlı Devleti’nin, Avrupalı devletlerin müsadese sayesinde Balkan devletlerinin gelişimlerini engellediğini iddia etmiştir. Ayrıca Makedonya’daki olaylardan dolayı Balkan devletleri, Osmanlı Devleti’yle hesaplarını doğrudan doğruya görmelerine Avrupalı devletlerin izin vermeyeceği belirtilmiştir. Bundan dolayı İştîp Hadisesi ve bu gibi olayların ortaya çıkmasında Osmanlı Devleti’nin kendisini özgür hissettiği yazılmıştır. Fakat her şeyin bir sonunun olduğu söylenerek Balkanlar’da oluşturulan statükonun muhafazası için ne kadar uğraşılsa uğraşılsın “çürük esaslara müstenid”

⁷⁵ Aynı yer., s. 4.

olduğu ve bu siyasi konjonktürün nihayet bulacağı beyan edilmiştir. Tribüna Gazetesi'nin bu tarz yazılarından dolayı Osmanlı Hükümeti tarafından Belgrad sefirine verilen talimatta, basın yoluyla ileri sürülen bu asılsız iddiaların mümkün olduğunca yalanlanması ve hükümsüz olduğu beyan edilmesi istenecektir.⁷⁶

Bulgaristan'da yayınlanan Vesti Gazetesi, İştîp Hadisesi'ne dair yaptığı haberde, olayda yaralananlar için İştîp'te yeterli doktorun olmamasından dolayı Osmanlı Hükümeti'nden gerekli doktorların gönderilmesini talep etmiştir. Ayrıca olaylardan dolayı Bulgarların yok pahasına evlerini satıp Bulgaristan'a hicret ettiklerini⁷⁷ fakat Osmanlı mülki idarecileri tarafından hicret edenlerin engellenmeye çalışıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte Vesti Gazetesi tarafından İştîp Hadise'si hakkında incelemelerde bulunması için bölgeye bir doktor gönderilmiştir. Bölgeye giden bu doktor yaptığı araştırmaların sonucunda İştîp'teki durumu raporlayarak bir mektupla gazeteye ulaştırmıştır. İletilen bu mektup, VL. B. İmzası ve "*İştîp Mukatelesinin Hakikati, Hükümetin Mesuliyetleri ile Tedabiri*" adlı başlığıyla yayınlanmıştır.⁷⁸

Vesti Gazetesi'nde yayınlanan bu mektupta, mülki idareciler tarafından yapılan İştîp Hadisesi'nin birdenbire gelişen bir olay olduğu yönündeki iddia ve açıklamaların doğru olmadığı yazılmıştır. Bununla birlikte yaptığı araştırmaların sonunda düşüncelerini şu maddelerle sıralayarak ileri sürmüştür:⁷⁹

1- İştîp Hadisesi'den bir ay önce İştîp hükümet konağında bomba patlatılması için bir girişimde bulunulmuş, fakat başarılı olunamamıştır. Bu teşebbüs başarısız olsa da

⁷⁶ BOA, BEO, nr. 3986/298910, lef. 1, 2 (16 Muharrem 1330/6 Ocak 1912).

⁷⁷ Tribuna ve Volya Gazetelerinde İştîp'te yaşayan Bulgarların Bulgaristan'a hicret etmekte olduklarını ve bu sebepten dolayı Makedonya'daki Bulgarların nüfusu azalmakta olduğunu söylemişlerdir. Bu durum için Bulgaristan hükümetinin hicretleri durdurması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, bunun içinde bir öneride de bulunmuşlardır. Bu öneride Türkiye'de askerlik mükellefi olan ve bunu yerine getirmeyen Bulgarların, Bulgaristan'a hicret ettikleri durumunda Bulgaristan ordusunda hizmete mecbur tutulması gerektiğini yazmışlardır. "Makedonya'da Bulgarlar", **Yeni İkdâm**, nr. 631, (6 Kanun-ı sani 1327/19 Ocak 1912), s. 3.; "Fesad-ı ahlak", **Yeni İkdâm**, nr. 648, (29 Teşrin-i sani 1327/12 Aralık 1911), s. 2.

⁷⁸ BOA, DH.SYS, nr. 88/24, lef. 7/1 (11 Kanun-ı evvel 1327/24 Aralık 1911).

⁷⁹ BOA, DH.SYS, nr. 88/24, lef. 7/2 (11 Kanun-ı evvel 1327/24 Aralık 1911).

ileriki tarihlerde gerek kaymakam ve gerek halk tarafından bir takım bomba faaliyetlerinin tekrardan olabileceği,

2- İştîp Hadisesi pazartesi günü meydana gelmiştir. Bir gün evvelinde Köprülü tren istasyonuna yakın yerde bomba patlaması üzerine İştîp mülki idarecileri tarafından bölgelerinde de böyle bir eylemin olabileceği yönünde istihbarat aldıkları ve kaymakam ile jandama kumandanının gerekli tedbirleri harekete geçirdiği,

3- İştîp kaymakamı, Köprülü’de meydana gelen olayın Müslümanları tahrik ettiğini itiraf etmiş ve İştîp halkının da düşüncesi bu yöndeyken bombanın patlamasıyla beraber Bulgarlara saldıranlara müsaade edildiği...

Mektubun devamında Osmanlı idarecileri hakkında olayla irtibatlı olduklarına dair iddialar da mevcuttur. Hadise esnasında mülki idarecilerin olayın meydana gelmesine şaşırmadıkları ve nasıl hareket edeceklerini önceden bildikleri iddia edilmiştir. Osmanlı idarecilerinin tutumlarını ise şu şekilde sıralamıştır:⁸⁰

1- Birtakım başıboş insanın bir buçuk saat boyunca Bulgarlara saldırmalarına müsaade ettiklerini,

2- Gerçek suçluların tutuklanmadığı gibi onları suçlu gösterecek her türlü delilin ortadan kaldırıldığını fakat bölgeye Tahsisat Komisyonu ile Vali Mazhar Bey’in geleceğinin istihbaratını aldıklarında kanla dolu olan çukurları kum ile doldurduklarını ve birkaç suçluyu hapsedtiklerini,

⁸⁰ İştîp Hadisesi’nin sonraki günlerinde bu söylemleri Bulgaristan’daki Nasyonalist siyasi partisine yakın olan gazetelerde bu iddiaları ileri sürmüşlerdir. Bunların dışındaki gazeteler dahi bu isnatları ön plana çıkarmışlardır. Bu gazetelerin isimleri, Dan, Kampana, Veçerna Posta ve Utro idi. bkz. “Makedonya Sahte İhtilacileri”, **Yeni İkdâm**, nr. 636, (3 Kanun-ı evvel 1327/16 Aralık 1911), s. 2.; Aynı şekilde bu iddiaları İngiliz gazeteleri de gündeme getirmiştir. “*Rumeli ahvalini pek mezalim surette tasvir etmekte ezcümle jandarma ve polis efradının Bulgarlara karşı tadiyahata iştirak*” ettiğini yazmışlardır: BOA, DH.SYS, nr. 88/27, lef. 17, 20 (24 Zilhicce 1329/16 Aralık 1911).

3- Olay esnasında yaralı olan bazı Bulgarların gözaltına alındığını ve bunların tedavileri yapılmadığı için vefat ettiklerini, Ancak Mazhar Bey İştîp'e ulaşır ulaşmaz Üsküp'ten doktorlar gönderilmesi emredildiğini,

4- Bombanın patlamasından sonraki kargaşayı, Tahsildar Kamil Efendi, Onbaşı İsmail Çavuş, Polis Said ve daha bir çok jandarmanın “*Gavurları Öldürünüz*” nidalarıyla yönettiklerini söylemiştir.

Vesti Gazetesi, ileri sürdüğü bu suçlamalarda olayın sorumluları olarak mülki idarecileri göstermiştir. Vali Mazhar Bey, olaylara sebebiyet verenlerin cezalandırılacağını söylemiş olsa da gazete, İştîp kaymakamının azledilmedikçe tahkikatın adil bir şekilde yapılacağını düşünmediklerini beyan etmiştir.⁸¹

Bu görüşlerin yanı sıra gazetelerdeki diğer tartışmalarda ise Balkanlar'da ard arda meydana gelen bu bomba olaylarının arka planda hazırlayıcısı olarak Avusturya ve İtalya devletlerinin olduğu iddia edilmiştir. Hatta İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin resmi yayın organları, İtalya Hükümeti'nin Makedonya'da bir ayaklanma çıkarabilmek için on bin lira harcadığını ileri sürmüşlerdir.⁸²

İtalyanların, Osmanlı Devleti'ni Balkanlar'da müşkil bir halde bırakmak için Bulgar çetelerini kendi siyasetine alet ederek kullanıldığına dair iddiaları, Bulgar İhtilal komitasının vekili olan Hirsto Matow,⁸³ kabul etmemiştir. Matow, İştîp'teki

⁸¹ BOA, DH.SYS, nr. 88/24, lef. 6, 7/3 (11 Kanun-ı evvel 1327/24 Aralık 1911); Bu iddialar üzerine Osmanlı Hükümeti, İştîp Hadise'sine dair “*Vesti gazetesinde görülmesi üzerine keşfiyeti*” hususunda Kosova Vilayet'inden çıkan bu haberlerin doğruluğu hakkında incelemelerde bulunmasını istemiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. “İştîp Hadise'si”, **Yeni İkdam**, nr. 648, (16 Kanun-ı evvel 1327/29 Aralık 1911), s. 2.

⁸² “Makedonya”, **Tanin**, nr. 1179, (2 Kanun-ı evvel 1327/15 Aralık 1911), s. 2., Hatta İştîp Hadise'sine dair bölgedeki altıncı kol ordu kumandanlığından sadarete verilen bilgilerde şu ifadeler geçmekteydi: “*İtalya tahrikatına uymuş fesaddan ibaret olması ağleb-i ihtimal (kuvvetle muhtemel) olanların*” yakalanıp cezalandırıldığının bilgisini göndermişlerdir. bkz. BOA, BEO, nr. 3975/298075 (29 Zilhicce 1329/21 Aralık 1911); DH.SYS, nr. 88/27, lef. 24, 25, 26 (19 Zilhicce 1329/11 Aralık 1911).

⁸³ Christo Matow (10 Mart 1872-10 Şubat 1922), Makedonya-Edirne Devrimci Komitalarının liderlerinden biriydi. Matow, 1895'te Dahili Makedonya İhtilal Komitasına Damyan Grev tarafından dahil edildi. Bulgaristan'ın Üsküp pedagoji okulunun müdürü olarak atandı. Okul müdür olduğu yıllarda komita adına faaliyetlerde bulundu. 1898'de Selanik Merkez Komitası üyesi seçildi. Bu tarz

camî saldırısı ve Mir Gazetesi'nde yer alan Bulgar komitacıların İtalyan siyasetine alet olduğuna dair haberi, yabancı gazetecilere verdiği röportajda şu açıklamalarla değerlendirmiştir. Makedonya saldırılarının Osmanlı Hükümeti'nin iddia ettiği gibi İtalyanlar tarafından değil bizzat Bulgarlar tarafından yapıldığını söylemiştir. Ayrıca Makedonya'daki Bulgarların “*Deve Kuşu*” gibi davranarak İtalya veyahut başka devletlerin arkasında saklanmaması gerektiğini de belirtmiştir. Meydana gelen bütün olaylarda mesuliyet tamamen Bulgarlara ait olduğu halde Türklerin bu suçları İtalyanlara isnat ettiklerini ifade etmiştir. Aynı zamanda Bulgarların da bu gerçeği gizledikleri takdirde, Makedonya Meselesi için yapılan bu eylemlerden bir fayda sağlayamayacaklarını da dile getirmiştir.⁸⁴

İtalya Devleti'nin Balkanlar'daki olaylarla bir ilgisinin olup olmadığına dair St. Petersburg sefiri Turhan Paşa,⁸⁵ Rus Hariciye Nazırı vekilinin kendisine verdiği bilgilere dayanarak sadarete gönderdiği telgrafta şunları söylemiştir: Rus Hariciye Vekili, İtalya Devleti'nin Balkanlar'daki sulh ortamını ihlal edebilecek bir hal ve harekette bulunmayacağını defalarca diğer devletlere bildirdiklerini, bununla birlikte kendileri dahi İtalyanların böyle bir teşebbüste bulunmayacağına emin olduklarını

devrimci faaliyetlerden dolayı birçok kişi gibi Matow'da tutuklanarak Bodrum'a sürgüne gönderildi. 1902'de genel bir affın sonucu serbest bırakılarak Selanik'e dönmesi içinde kendisine izin verilmiştir. İlinde İsyanı'nın 1903'teki başarısızlığı, Makedon devrimci hareketinin değişen fraksiyonları arasındaki rekabetine sebebiyet vermiştir. Matow, bu hizipleşmede Merkezci hizip liderlerinden biri oldu. 1907'de Boris Sarafov ve Ivan Garnanov'un Todor Panitsa tarafından öldürüldüğü suikast girişiminden kendisi sağ kurtuldu. Matow, daha sonra Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'na Bulgar subay olarak katıldı. Christo Matow, Makedonya hareketinin meşruiyetçisi olarak kabul edilmiştir. bkz. <https://www.revolvy.com/page/Hristo-Matow>

⁸⁴ “Christo Matow'un Beyanatı”, **Yeni İkdam**, nr. 636, (3 Kanun-ı evvel 1327/16 Aralık 1911), s. 2.

⁸⁵ 1846'da doğan Turhan Hüsnü Paşa (1846-1930), Arnavut asıllı bir Osmanlı devlet adamı ve bürokratıdır. St. Petersburg elçiliğinde 1868'de ikinci baş katip, 1873'te ise maslahatgüzar olarak görev de bulunduğu bilinmektedir. 1877-1880 yıllarında, daha sonra da 1886-1894 yıllarında sırasıyla Roma ve Madrid büyükelçisi olarak görevde bulunmuştur. Daha sonraları ise Girit Valiliği, Hariciye Nazırı, Livadya, Evkaf Nazırı, Şura-yı Devlet Reisliği ve bazı hususi görevlere de tayin edilmiştir. 1908 yılında ise önceden diplomatik tecrübe edildiği St. Petersburg elçiliğine bu sefer büyükelçi olarak atanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar buradaki görevini sürdürmüştür. Daha sonra ise Turhan Hüsnü Paşa, yeni kurulan Arnavutluk Prensliği'ne giderek burada iki kere Başbakanlık görevine gelmiştir. 1930 yılında hayatını kaybetmiştir. Turhan Hüsnü Paşa hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Hacer Topaktaş, “Rus Çarı'na Livayda'da Hoş-Âmedî: Turhan Paşa'nın II. Nikolay Nezinde Fevkalade Elçiliği (1898)”, Ed. Mehmet Yaşar Ertaş, Haşim Şabin ve Hacer Kılıçaslan, *Osmanlı'da Siyaset ve Diplomasi, Mahya Yayınları*, İstanbul 2016, s. 243-245.; Sinan Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İSİS, İstanbul 1999.

iletmiştir. Bununla beraber bölge üzerinde çıkarı olan İtalyanlar böyle bir teşebbüste bulunmuş olsalar bile İtalyan Hükümeti'nin bundan mesul tutulamayacağını dile getirmiştir. Aynı zamanda Rus Hükümeti tarafından Roma ve Balkan hükümetleriyle sürekli iletişim halinde olduğu ve İtalyan Hükümeti'nin Balkan hükümetleri üzerinde etkili olamayacağı, sulhun muhafazası için de Rusların ellerinden geleni yapacağı belirtilmiştir.⁸⁶

Bulgar gazetelerinden olan Reç Gazetesi,⁸⁷ İştîp Hadisesi'ne dair yayınladığı haberde, Bulgar Hükümeti ile muhalif partilerin, Osmanlı Devleti üzerinde ittifak kurdukları ve ayrı düştükleri fikirler şu şekilde açıklanmıştır. Bulgar siyasi partiler, İştîp Hadisesi'nin tek sorumlusu olarak Osmanlı Devleti'ni gördükleri konusunda hemfikirdirler. Aynı zamanda Bulgar diplomatlarının sulhu muhafaza etmek için teşebbüsleri, Türklerin, Bulgarlara besledikleri husumetiten dolayı sonuçsuz bıraktığı söylenmiştir. Ayrıca bu siyasi partiler, Bulgaristan'ın Makedonya'daki millîdaşlarına kayıtsız kalamayacağını, şayet Makedonya'daki Bulgarların hakları muhafaza edilmeyecek olur ise iki devlet arasındaki sulh siyasetinin devam edemeyeceğini beyan etmişlerdir. Reç Gazetesi; İştîp Hadisesi'nin Osmanlı-Bulgar sulh siyasetini müşkül bir durumda bıraktığını, bu durumun Bulgar Hükümeti tarafından da itiraf edildiğini yazmıştır. Bulgar Hükümeti ile muhaliflerin bu noktaya kadar hemfikir oldukları ifade edilmiştir. Buradan sonra ise muhaliflerin tavırları daha da sertleşmiştir. Muhaliflerin söylemleri, *“Bulgaristan'ın artık tahammülükalmadığı”*, Türklerle müsamaha etmenin onların *“ekmeğine yağ sürmekten başka bir şeye yaramayacağı”* ve Osmanlı Devleti'ne *“kâfi”* demenin zamanının geldiği olarak belirtilmiştir. Geşof ve taraftarları, iki devlet arasındaki bu kriz halini, ortadan kaldırmak için bir teşebbüste bulunulması düşüncesinde olduklarını söylemişlerdir. Fakat, yapılacak bu teşebbüsün son bir hareket olduğu, başarısız olunur ise Avrupa devletlerine müracaat etmekten başka bir çarelerinin kalmayacağı

⁸⁶ BOA, MV, nr. 226/27, lef, 3, (18 Zilhicce 1329/10 Aralık 1911).

⁸⁷ Lev Troçki, hatıralarında Bulgar basını hakkında genel açıklamalar yaptığında Reç ve Utro gazeteleri için Stambolovcu ve Radoslavovcu bir eğilim taşıyan, sansasyonel haberler yayımlayan gazeteler olarak tarif etmiştir. Bkz. Lev Troçki, **Balkan Savaşları**, Çev. Tansel Güney, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 242.

yazılmıştır.⁸⁸ Reç Gazetesi, mevcut durumu açıkladıktan sonra Geşof siyasetinin bir buhran geçirmekte olduğunu ve Geşof’un da bu buhran neticesinde muharebe taraftarı olan liberallerin⁸⁹ fikrine yanaşacağını ifade etmiştir. Reç Gazetesi; İştîp Hadisesi sonrası Osmanlı Devleti tarafından yapılacak tahkikat ve mahkemenin adil bir şekilde yapıldığı takdirde Geşof hükümetinin, Osmanlı Devleti’yle olan sulh siyasetinin devam etmesine imkan sağlayacağını da söylemiştir. Fakat bu sulh siyasetinin devamının artık “*gayr-ı kabil*” olduğu da eklenmiştir.⁹⁰

Eski Bulgar Başvekili ve Sobranya Meclis üyesi olan Dr. Vasil Radoslavov,⁹¹ Viyana’da yayınlanan Reichpost Gazetesi’ne 31 Aralık 1911 tarihinde verdiği röportajda, İştîp Hadisesi ve Osmanlı ile Bulgaristan devletleri arasındaki siyasi durumun değerlendirmesini yapmıştır. Radoslavov, İtalya-Osmanlı çatışmasının gün geçtikçe Bulgaristan’ı endişelendirmekte olduğunu söylemiştir. Bu çatışmanın Makedonya’daki iki milyon Bulgarın mevcut durumunu kötüleştirebileceğinden dolayı bu meselede Osmanlılar ile Bulgarların çıkarları bir olduğunu ifade etmiştir. Radoslavov, Makedonya’daki Bulgarların kaderinin, Osmanlı-İtalya savaşının neticesine bağlı olduğunu düşünüyordu. Bunların dışında Bulgaristan’ın Makedonya üzerindeki ideallerini elde edebilmesi için de silahların gücüyle bunu sağlayabileceğini anlatmıştır. Hatta bunun için Türklerin tarihine bakarak görülebileceğini söyleyerek konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir. Bulgarın diplomatik girişimlerle taleplerini kazanamayacaklarını, çünkü Türklere hiçbir şeyin sözle dayatılamayacağını açıklamıştır. İttihad ve Terakki Cemiyeti, devletin mevcut

⁸⁸ 1912 Nisan ayında Sofya Üniversitesi’nden Dr. L. Miletich ve Dr. Ivan Georgoff’tan oluşan bir Bulgar heyeti “Makedonya İç Devrim Komitesi” adına İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey’le görüşmek üzere Londra’ya gitmiştir. Burada Reuters temsilcisiyle yaptıkları görüşmede, Makedonya’daki durumun Abdülhamid döneminden çok daha kötü olduğunu, Jön Türkler, Hristiyan unsuru sistematik olarak zayıflatıldığını iddia etmişlerdir. Önder Kocatürk, **Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması ve İlk Krizler**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011, C. 2.

⁸⁹ Bu partiler, Halkın Liberal Partisi (Stambolovcu) ve Liberal Partisiydi. (Radoslavovcu) Bu siyasi partilerin Bulgaristan tarihindeki önemi için bkz. R. J. Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, Çev. Nuray Ekici, JeoPolitika Yayınları, İstanbul 2007, s. 73-101.

⁹⁰ “Türkiye-Bulgaristan”, **Tanin**, nr, (26 Kanun-ı evvel 1327/8 Ocak 1912), s. 3., Bulgaristan Başvekili’nin bu tarz bir başka konuşması için bkz. “Sobranya Meclisi’nde” **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11033, (9 Kanun-ı evvel 1327/22 Aralık 1911), s. 3.

⁹¹ Vasil Radoslavov’un (1854-1929) hayatı ve Bulgar siyasetindeki faaliyetler için bkz. https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/radoslavov_vasil?version=1.0

müesseselerini ortadan kaldırarak, Türk unsurunu modernize etme girişimlerinin başarısız olduğu gibi bizim çabalarımızda da daha kötü sonuçlar ortaya çıkarabileceğini söylemiştir. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'yle yapacağı sulh politikasını imkansız hale getiren bir sebep olarak “*Türkler, Türkiye içindir*” sözünün hakim olmasını ileri sürmüştür. Bundan dolayı, Balkanlar'da bir düzen kurabilmek için öncelikle Bulgaristan ile Osmanlı hükümetleri arasındaki ilişkinin netleşmesi gerektiğini söylemiştir. Fakat Türklerin İştîp'teki masum Bulgarlara karşı yaptıkları son saldırıların bir savaş çağrısı olduğunu, şayet Osmanlı Hükümeti, bu durumu düzelterek adımlar atmaz ise Bulgaristan'ın “*Krupp toplarının gök gürültüsü fırtınasıyla duyulmasının kutsal bir ulusal görevi*” olduğunu ifade etmiştir. Radoslavov, bu açıklamaların yanında şu tahminde de bulunmuştur: 1912 yılının baharında Türk-Bulgar savaşının olabileceğini ve bu durumda da Makedonyalı Bulgarlara rahat bir ortam sağlanabilmesi için kendilerine düşen görevi yerine getiriceklerini söylemiştir.⁹²

Le Temps Gazetesi'nde çıkan bir haberde, Sobranya Meclisi'ndeki Osmanlı Devleti'ne karşı dostane bir siyasetin izlenmesine taraftar olan vekillerin, İştîp Hadisesi'nin meydana gelmesiyle meclisteki nüfuzlarını kaybettikleri yazılmıştır. Aynı zamanda Sobranya Meclisi'nde, Makedonya'da ıslahatların yapılması ve bu ıslahatların Avrupalı devletler tarafından kontrol edilmesini talep eden Halkın Liberal Fırkası'nın (Stambolovcu) Başkanı olan Mösyö Gınadiyef'in fikirlerine yaklaşıldığı kaleme alınmıştır.⁹³

İştîp Hadisesi gerçekleştiği sırada gazeteler Osmanlı-İtalya arasında muhtemel bir sulh antlaşmasını tartışmaktaydı. Matin Gazetesi'nde çıkan bir haberde, “*Balkan ufkunda bulutlar toplanmakta olduğu*”nu yazarak, ilkbahara kadar İtalya ile Osmanlı devletleri arasında bir barış antlaşması yapılmadığı takdirde savaşın devam etmesinin Balkanlar için tehlikeli olacağını söylemiştir. Çünkü Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun durumdan istifade etmek suretiyle Yeni

⁹² BOA, HR.SYS, nr. 202/5, lef. 3 (11 Muharrem 1330/1 Ocak 1912).

⁹³ “Türkiye-Bulgaristan”, **Yeni İkdâm**, nr. 646, (14 Kanun-ı evvel 1327/ 27 Aralık 1911), s. 3.

Pazar’a doğru ilerleyeceği ve Bulgaristan’ın dahi İtalyanlar gibi oldubittiye getirmek suretiyle Makedoya’ya hareket edebileceği yazılmıştır. Bunların dışında Avrupalı devletler, Balkanlar meselesinin daha sorunlu bir hale gelmesini istemiyorsa bahardan önce İtalya ile Osmanlı arasında bir barış antlaşması konusunda çaba harcamaları gerektiği belirtilmiştir.⁹⁴

Avusturya Hariciye Nazırı Kont Aehrenthal’ın (1854-1912)⁹⁵ delegasyonlar meclisinin Hariciye Komisyonu’nda yaptığı açıklamaları, Tanin Gazetesi’nin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, köşesine taşımış ve çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Aehrenthal, Osmanlı ile İtalya arasındaki savaşın devam etmesi durumunda bunun Balkanlar’a yayılabileceği ihtimalinden bahsetmiştir. Fakat böyle bir durum halinde savaşa izin verilmeyeceğini, Avrupalı devletler ve Balkan hükümetlerinin dahi bu fikirde olduğunu söylemiştir. Ayrıca Osmanlı-İtalya muharebesinin sonlanmasına kadar Osmanlı topraklarında bir karışıklık meydana gelmesi halinde vahim siyasi krizlerin yaşanabileceğini ifade etmiştir. Bu sözlerin üzerine Hüseyin Cahit, kendilerinin de hariçten aldıkları istihbaratların bu yönde olduğunu ifade etmiştir. Hatta yabancı siyasetçiler, Osmanlı Devleti’nin en büyük tehlikesinin dışarıda değil içeride olduğunu, içeride bir şey olmaz ise Balkanlar’da barışın korunabileceğini, fakat içeride bir ayaklanma ortaya çıkarsa aynı teminatı veremeyeceklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, Hüseyin Cahit, kendilerine düşen vazifenin dâhilde “*sükun ve intizamın muhafazasından ibaret*” olduğunu söylemekle beraber bulundukları zamanı tarif ederken “*Ne kadar nazik ve tehlikeli bir zamanda bulunduğumuzu anlamak için resmî ve salâhiyetdâr ağızlardan gelen bu kabil ihtarlara dikkat etmek ve her kelimenin altındaki manaları okumağa çalışmak icab*” ettiğini söylemiştir.⁹⁶

⁹⁴ “Matbuatı Ecnebiye, Sulh Hakkında”, **Yeni İkdam**, nr. 648, (16 Kanun-ı evvel 1327/29 Aralık 1911), s. 2.

⁹⁵ Kont Alois Lexa von Aehrenthal (1854-1912), Avusturyalı bir diplomat olup, Dışişleri Bakanı olduğu dönemde Bosna-Hersek’in ilhakında ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na entegre olmasında büyük bir rolü olmuştu. Kont Aehrenthal’ın hayatı, kişiliği ve siyasi faaliyetleri için bkz. Solomon Wank, **In The Twilight of Empire: Count Alois Lexa von Aehrenthal (1852-1912): Imperial Habsburg Patriot and Statesman**, Bohlau Verlag, 2009, C. 2.

⁹⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, “Kont Aehrenthal’in Nutku”, **Tanin**, nr. 1194, (17 Kanun-ı Evvel 1327/30 Aralık 1911), s. 1.

Yeni İkdâm Gazetesi'nin yazarı Giridîzâde, İştîp ve Köprülü vakalarının bayram günü olması Müslümanların dini ve milli hislerini tahrik ederek gayrimüslimler ile aralarında bir kargaşa çıkmasına sebebiyet vermek kastıyla yapıldığının herkes tarafından bilindiğini söylemiştir. Bunlarla birlikte Giridîzade, bu eylemleri yapanların kim olduklarını, hangi millete mensup bulunduklarını hemen meydana çıkarılması gerektiğini yazmıştır. Fakat bu eylemleri yapanların hangi milletten olduklarını ortaya çıkarmak, o millete karşı ithamda bulunmak olmadığını, hatta düşmanlık ve kırgınlık göstermek bile olmayacağını ifade etmiştir. Çünkü saldırıları yapan ve teşvik edenlere karşı nefrette bulunulabileceğini ve cezalandırılmalarının ise hükümete bırakılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanında Balkanlar'daki Rum, Bulgar, Ulah ve Sırp halklarının, Müslümanlar kadar bu gibi saldırılardan zarar gördüklerini ve şikayetlerde bulunduklarını, birkaç katilin saldırılarından dolayı diğer milletlere düşmanlık beslemenin doğru olmadığını söylemiştir. Bugün bir Hıristiyan, bir camide bomba patlatırsa yarın da bir Müslümanın da, bir kiliseye saldırmasının hakka uygun olmadığını dile getirmiştir. Bunlarla birlikte, Giridizade, *“kurulan tuzağı kendilerine göstererek İslam vatandaşlarımıza buna kapılmamısını, düşmanlarınızın topla tüfekle temin edemedikleri bir muvaffakiyeti kendi elimizle anlara vermek için alet olmamalarını”* tavsiye ederek Müslümanları uyarmıştır.⁹⁷

Giridîzâde, İştîp Hadisesi'ne dair ve Müslümanları bu tarz olaylara karşı tedbirli olması gerektiğini ifade eden cümlelerinden sonra yabancı bir siyasetçi ile yaptığı diyalogu da köşesine taşımıştır. Bu yabancı siyasetçi⁹⁸ konuşmasında, Osmanlı Devleti'nin, Avrupa kamuoyunun kendi lehinde olmasına muhtaç olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte, dahilde herhangi bir olayın ortaya çıkmaması konusunda dikkat edilmesi gerektiğini ve küçük bir hatada Avrupa kamuoyunun fikrini değiştirmeye müsait olduğunu söylemiştir. Müslümanlar haksız yere saldırıya maruz kalsa dahi karşı bir saldırıda bulunmamaları ve suçluların cezalandırılmasının

⁹⁷ Giridîzâde, “Zaman Naziktir, İhtiyatlı Davranalım”, **Yeni İkdâm**, nr. 625, (23 Teşrin-i Sani 1327/ 6 Aralık 1911), s. 1.

⁹⁸ Giridizade, köşesinde bahsettiği yabancı siyasetçinin ismi hakkında bir bilgi vermemiştir.

hükümete bırakılması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde hükümetin, valilerin ve kaymakamların olayları dikkatli bir şekilde takip edip, Müslüman ve Hristiyanlar arasında bir karışıklığa meydan vermemeleri gerektiğini söylemiş ve aksi takdirde vaziyetin “*tesiri ve netayic-i fena*” olacağını ifade etmiştir.⁹⁹

Osmanlı Basınında, komitacıların meydana getirdikleri İştîp Hadisesi değerlendirilirken, bu faaliyetlerle Makedonya’daki mevcut düzeni bozmak için çabaladıkları söylenmiştir. Bundan dolayı bu tarz olaylar ile galeyana getirilmemeleri ve komitacıların arzu ettikleri fırsatı onlara vermemeleri için Müslümanlara bu konu hakkında uyarılarda bulunulmuştur. Ayrıca Osmanlı gazeteleri, Osmanlı Devleti’ne karşı bir kamuoyu oluşturmak için çabalayan Bulgar, Sırp ve Avrupa basınında çıkan haberlere de değinmiştir. Yabancı gazetelerde eleştirilerin çoğunluğu, hükümetin takip ettiği siyaset ve mahalli idarenin bölge halkına karşı izlediği tavırları üzerine yoğunlaşmıştır.

1.6. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Mebuslarının İştîp Ziyareti ve Muhalefeti

İştîp Hadisesi sonrası incelemelerde bulunmak için Osmanlı Meclis-i Mebusan’ındaki Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na¹⁰⁰ mensup mebuslardan olan; Panço Doref,¹⁰¹ Dimitri Vlahof, Pavlof, Hristo Dalçef, Yorgi Honeos, Haris Vamvaka, Agop Boyacıyan, Rıza Tevfik¹⁰², Abdülhamid Ez-Zehravi¹⁰³ ve Kostantin Kostanidi

⁹⁹ Aynı yer., s. 1.

¹⁰⁰ II. Meşrutiyet devrinde İttihad ve Terakki Fırkasına karşı siyasi partiler içinde en geniş muhalif kitleyi içinde barındıran Hürriyet ve İtilaf Fırkası nasıl teşekkül etti, fırkanın siyasi anlayışı ve takip ettiği politikaları için bkz. Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihad ve Terakki’ye Karşı Çıkanlar**, Dergah Yayınları, İstanbul, 2012., Rıza Nur, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Öldü**, Haz. İlhami Yalınkılınç, Kitabevi, İstanbul 1996.

¹⁰¹ Pançe Doref Efendi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na çektiği telgrafta, İştîp Hadise’si maksadıyla bir tahkikat yapılacağını ve fırkaya mensup olup arzu edenlerle hareket edileceğini söylemiştir. “Manastır Mebusu Pançe Doref Efendi”, **Yeni İkdâm**, nr. 659, (27 Kanun-ı evvel 1327/9 Aralık 1911).

¹⁰² Rıza Tevfik’in hayatı, kişiliği ve siyasi faaliyetleri için bkz. Abdullah Uçman, “Rıza Tevfik Bölükbaşı”, **DİA**, İstanbul, 2008, C. 35, s. 68-70.; Turhan Ada, **Hayatı ve Kişiliği ile Rıza Tevfik Bölükbaşı**, İstanbul Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

¹⁰³ Abdülhamid ez-Zehrâvî’nin hayatı, kişiliği, Arap Milliyetçiliğindeki rolü ve siyasi faaliyetleri için bkz. Ahmed Fehd Berekât eş-Şevâbike, “Abdülhamîd ez-Zehrâvî”, **DİA**, İstanbul, 1988, C. 1, s. 226-227.

efendilerden meydana gelen bir heyet Üsküp'e hareket ederek oradan da İştîp'e geçmiştir.¹⁰⁴ Üç gün geçtikten sonra ise diğerlerine katılmak için Üsküp Mebusu Sait, Sava Stepanoviç ve Necip Draga efendiler de bölgeye gitmişlerdir.¹⁰⁵

İştîp'e gelen mebuslar, belediye dairesinde kendilerine ayrılan yerlerde geceyi geçirmişlerdir. Mebuslar, Vali Mazhar Bey'in de katılmasıyla patlamanın olduğu camiye ziyaret ederek incelemelere başlamışlardır. Karşılaştıkları kişilere olaylar hakkında sorular sorarak bilgiler toplamışlardır. Mebuslar çarşı ve benzeri yerlerde de incelemelerini yapmışlardır. Daha sonra ise kiliseye gitmişlerdir. Daha önce buraya getirilen yaralıları ziyaret ederek onların fotoğraflarını çekmişlerdir. Ayrıca bazı Bulgarlar hadiseye katılmadığı halde kendilerini yaralı bir vaziyette mebuslara göstererek yaşananların daha da kötü bir halde olduğu izlenimini vermişlerdir.¹⁰⁶

Osmanlı Hükümeti, İştîp'e giden muhalif mebusların herhangi bir resmi yetkisinin olmadığını beyan etmiştir. Ayrıca Kosova Vilayeti tarafından merkeze çekilen telgrafta, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na mensup mebusların, İştîp'te farklı milletlerden insanlarla görüştiklerini ve yaptıkları incelemelerde, idarecilerin kusuru varmış gibi davrandıklarını iletmiştir. Ayrıca telgrafta, bu mebusların sergiledikleri tavırlardan şikayet edilerek hiç bir memlekette böyle bir muamelenin mevcut olmadığı da belirtilmiştir. Mebusların bu tavırlarının, memurların haysiyetlerini zedelediğini söylemişlerdir. Bu açıklamalarla birlikte Vali Bey, mebusların İştîp'ten sonra Lankaza ve Grebene kazalarına hareket ettiklerini merkeze iletmiştir.¹⁰⁷

İştîp'e giden mebuslar yaptıkları tahkikatın sonucunu İstanbul'daki gazetelerde yayınlarak meydana gelen hadisede, İştîp Kaymakamı'nın tembelliğini

¹⁰⁴ "Rumeliye Giden Mebuslar", **Yeni İkdâm**, nr. 630, (28 Teşrin-i sani 1327/11 Aralık 1911), s. 3.; "Bomba Hadiseleri Tahkikatı", **Yeni İkdâm**, nr. 635, (3 Kanun-ı evvel 1327/16 Aralık 1911), s. 2.

¹⁰⁵ "Bomba Tahkikatı", **Yeni İkdâm**, nr. 640, (8 Kanun-ı evvel 1327/21 Aralık 1911), s. 2.; "Rumeli Ahvalı", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11020, (26 Teşrin-i sani 1327/9 Aralık 1911), s. 2.

¹⁰⁶ "Bomba Tahkikatı", **Yeni İkdâm**, nr. 640, (8 Kanun-ı evvel 1327/21 Aralık 1911), s. 2.

¹⁰⁷ BOA, BEO, nr. 39880/298480 (2 Muharrem 1330/23 Aralık 1911); DH.SYS, nr. 88/27, lef. 49, 50, 51 (25 Zilhicce 1329/17 Aralık 1911).

ve maiyetindeki iki neferle devriye gezen Polis Said Efendi'nin Bulgarlara yapılan saldırıya iştirak ettiklerini beyan etmişlerdir.¹⁰⁸

Polis Said Efendi hakkında yapılan bu ithama karşı Kosova Vilayeti tarafından ise şu şekilde açıklamada bulunulmuştur:¹⁰⁹

“Ahlak ve kabiliyetiyle bilinen ve güzel hizmetlerde bulunmuş olan polis Said Efendi, adli memurlar tarafından yapılacak tahkikatta kanuna aykırı bir harekette bulunmuş olduğu tespit edildiği takdirde hakkında kanunen gereği yapılacaktır. İştîp, fırka(tümen) merkezi olmasından dolayı hadisenin olduğu esnada çarşıda gezen askerlerin hepsi olay sonrasında meydana gelen kargaşayı sakinleştirmek için birlikte hareket ederek saldırganları fedakâr bir şekilde engellemişlerdir. Bu hareketlerinden dolayı mülki idareciler ve İştîp Bulgarları tarafından takdir edilmişlerdir. Ayrıca hiç bir asker hakkında da şimdiye kadar herhangi bir suçla itham edilmemişlerdir.”

Meclis-i Mebusan'da Kanun-ı Esasi'nin meşhur 35. maddesinin¹¹⁰ tadili için toplanılan bir oturumda, kanun maddesinin tartışıldığı esnada Selanik Vilayeti'nin

¹⁰⁸ BOA, BEO, nr. 3996/299693 (2 Safer 1330/22 Ocak 1912).

¹⁰⁹ “İştîp Hadisesi”, **Yeni İkdâm**, nr. 658, (16 Kanun-ı evvel 1327/29 Aralık 1911), s. 3.

¹¹⁰ 1876 yılında kabul edilen Kanun-ı Esasi'nin 35. maddesi şu şekildedir: “*Vükelâ ile heyeti mebusan arasında ihtilâf olunan maddelerden birinin kabulünde vükelâ tarafından ısrar olunupta mebusan canibinden ekseriyeti arâ ile ve tafsilen esbabı mucibe beyanile kat'iyen ve mükerreren reddedildiği halde vükelânın tebdili veyahut müddeti kanununiyesinde intisap olunmak üzere heyeti mebusanın feshi münhasırran yedi iktidarı hazreti padişahidedir*”. Kanun-ı Esasi'nin bu maddesi Padişah'a, hükümet ile meclis arasında çıkacak uyuşmazlıkların çözümü için fesih yetkisi tanınmasıdır. Heyet-i Vükelâ ile Meclis-i Mebusan arasında bir konuda “*ihtilaf*” çıkarsa ve Heyet-i Vükelâ, bu konuda ısrar ederse Meclis-i Mebusan da bunu kesin olarak ve birden fazla reddederse, bu durumdan dolayı Padişah'a iki seçenekli bir tercih vermiştir. Birincisi, Heyet-i Vükelâ'yı değiştirme yetkisi, ikincisi ise Meclis-i Mebusan'ı fesih yetkisidir. II. Meşrutiyet'in ilanı (1909) beraber İttihadçılar, bu madde üzerinde bir değişiklik yapmışlardı. Bu değişiklikte birlikte Heyet-i Vükela ile Meclis-i Mebusan bir ihtilafa düştüğü zaman Heyet-i Vükela, kendi görüşlerinde direnir, mebusan da iki defa üst üste bu görüşü reddederse, Heyet-i Vükela ya mebusanın kararını kabul etmek ya da istifa etmek zorundaydı. Görüldüğü gibi Padişah'ın Kanun-ı Esasi'deki bu gücü Meclis-i Mebusan'a devrilmiştir. Padişah'ın Kanun-ı Esasi'deki statüsü için bkz. Ramazan Boyalık, “Kanun-ı Esâsi'de Padişahın Statüsü” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2007., Fakat 1911 yılına gelindiğinde bütün muhalifler tek çatı altında toplanarak Hürriyet ve İtilaf Fırka'sını kurması, aynı zamanda İttihad ve Terakki Fırka'sına mensup olan bazı mebuslarında muhalif safına geçtikten sonra 70'e yakın güçlü bir muhalif cephe oluşmuştu. Ayrıca İttihadçılar, İstanbul'daki ara seçimi kaybedince oluşan bu muhalif fırkasını ciddiye almaya başlayacaklardı. 1909 yılında yapılan

Siroz Mebusu Hristo Dalçef Efendi tarafından Rumeli’de İştîp ve benzerleri vakaların meydana geldiğini ve buradaki vaziyetten hükümetin sorumlu olduğunu dile getiren konuşmaları şu şekildedir:¹¹¹

Hristo Dalçef Efendi — *Birçok yerlerde, birçok siyasi kıtallerin vukuuna sebebiyet veren ve hatta geçenlerde İştîp’te vukua gelen kıtalın yine yegâne sebebi hükümet olduğu halde.*

Reis — *Dalçef Efendi, sadede geliniz. (Devam sadaları)*

Hristo Dalçef Efendi — *Bendeniz tahakküm içinde olduğumu isbat ediyorum. Hükümetin icraiyesinin (yürütme gücünün) vesaitinden olan bir hayli memurlarının İştîp kıtaline iştirak ettiği halde ne yapıldı?*

Halil Bey — *Bombayı hükümet mi koydu?*

Hristo Dalçef Efendi — *Bombayı menetmek hükümetin elinde idi, menedebilirdi. Çünkü haberdar idi. Bunu yapan yine hükümetin kuvve-i teşriyyeye (yasama gücüne) karşı tahakkümünü gösteriyor. Daha aleni bir delil olmak üzere arz edeyim. İşte bu hadise münasebetiyle oraya giden heyeti tahkikiyye, hükümetten açıklamada bulunması için bir önerge verdiği halde, gerek Rumelide ve gerek Arnavutluk’ta vukua gelen bunca haksızlıklar ve ıslahat için Meclis-i Mebusan hakkı murakabesini*

değişiklikle meclisin feshi zorlaştığı için İttihatçılar muhalifleri “baskın” bir seçim yaparak oluşumlarını tamamlamadan eritmek istedikleri görülmektedir. Bundan dolayı erken bir seçime gidebilmeleri için meclisin feshedilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamak içinde 35. Madde’nin tekrardan tadil edilmesi daha doğrusu 1876 yılındaki statüsüne geri getirilmesi gerekiyordu. Fakat 14 Aralık 1911 yılında 35. Maddenin tadili teklif edildiğinde muhalifler tarafından red ve protesto edilmiştir. 5 Ocak 1912 tarihine kadar 35. maddenin değişikliğinde uzlaşılmayınca, hükümet Kanun-ı Esasi’nin 7. maddesi uyarınca meclisi padişah iradesiyle feshettirdi. Yeni meclis, 18 Nisan 1912 yılında tekrardan açıldığında 35. madde yeniden teklif edilmişti. 24 Haziran 1912 tarihinde kabul edilerek 1876 yılındaki konumuna geri dönmüştü. Daha detaylı bilgi için bkz. Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihad ve Terakki’ye Karşı Çıkanlar**, Dergah Yayınları, İstanbul 2012.; Ali Birinci, “Hürriyet ve İtilâf Fırkası”, **DİA**, İstanbul, 1998, C. 18, s. 507-511.

¹¹¹ **M. M. Z. C.**, D. 1, İç. 4, C. 2, (33. Birleşim), (24 Kanun-ı evvel 1327/6 Ocak 1912), s. 374-394.

icra edeceği bir sırada yine hükümet şu aralık, şu maddeyi çıkarmak suretiyle tahakkümünü gösteriyor.

Kanun-i Esasi'nin 35. maddesinin tartışıldığı bir başka oturumda ise Debre Mebusu Hasan Basri Efendi¹¹² Rumeli'deki olaylara atıf yaparak, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış sebeplerden dolayı bir krizde olduğunu söylemiştir. Bu durumun aşılabilmesi için de kapsayıcı bir kabinenin kurulmasına dair önerisini şu şekilde beyan etmiştir:¹¹³

“Bugün memleket buhrandadır. Meclis-i Mebusan buhranda değil, Millet buhrandadır. Trablusgarp, memleketimizin bir ayağı idi. O ayak kesiliyor. Rumeli, top ağzında bulunuyor. Kalbgâh gidiyor, yarın gelip buraya taarruz edilmeyeceği ne malum? Bugün, böyle büyük millî bir kabine teşekkül etsin, uğraşıcı bir Kabine olmasın, hepinizin itimadını kazansın, iptida ben itimadımı vereceğim. (Sol taraftan alkış).”

Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İstip Hadisesi'ni değerlendirirken olaylara muhalif bir pencereden yaklaşmıştır. Bölgeye gidip hadise hakkında araştırma yaparak, bilgi toplayarak, hükümeti ve onları destekleyen mebusları eleştirme anlayışıyla hareket etmişlerdir. Ayrıca mecliste tartışılan konuların devletin esas ve gerçek meseleleri olmadığını ifade etmişlerdir. Meclisteki oturumlarda, iktidar ve muhalif tartışmalarından öteye geçilemeyerek, bu tarz olaylar hakkında gerçekçi ve çözüm odaklı tartışmaların yapılamadığını söyleyebiliriz.

¹¹² Debre Mebusu Hasan Basri Efendi, II Meşrutiyet ilanı sürecinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır'daki şube kurucularındandır. Cemiyetin siyasi tavrı ve masonik yapılanmasından dolayı ayrılarak muhalifleri temsil eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın safına geçmişti. Siyasi hatıralarını kaleme aldığı hatırası için bkz. Debre Mebusu Basri, **Arnavutluk ve Buhran-ı Osmani**, Haz. M. Suat Mertoğlu, Klasik Yayınları, İstanbul 2015.

¹¹³ **M. M. Z. C.**, D. 1, İç. 4, C. 2, (35. Birleşim), (28 Kanun-ı evvel 1327/10 Ocak 1912), s. 420-456.; Ayrıca Hüseyin Cahid'in "Feshi değil Tefessüh" adlı makalesinde Balkanlar'da meydana gelen hadiselerin Makedonya Sorunu'nu alevlendirmesine rağmen Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının kendi içindeki siyasi sorunlarla uğraşarak harici siyasetten uzak kaldığını dile getirmektedir. Bu makale için bkz. Hüseyin Cahid, "Feshi değil Tefessüh", **Tanin**, nr. 1183, (6 Kanun-ı evvel 1327/ 19 Aralık 1911), s. 1.

1.7. Doktor Sarafof'un İştip'e Ziyareti Meselesi

İştip Hadisesi'nde öldürölen Bulgarların ailelerine ve yaralılarına hem nakti hem de tıbbi yardımda bulunmak için Dr. Sarafof¹¹⁴ tarafından Sofya'da bir "Cemiyet-i Muavene" teşkil edilmiştir. Kurulan bu cemiyet İştip'e gitmek için yola çıkmadan önce Bulgaristan'daki gazetelerde Bulgar halkının da iştirak edeceği bir yardım kampanyası başlatmıştır.¹¹⁵

Kosova Vilayeti, Osmanlı Hükümeti'ne çektiği uyarı niteliğindeki bir telgrafta, Doktor Sarafof'un kurduğu bu cemiyetin, yardım için topladığı paraları Üsküp Bulgar Metropolitine teslim etmesinin ve oradan da İştip'e geçmesinin birçok sakıncaları olduğunu söyleyecektir. Bunun yanı sıra Dâhiliye Nezareti ile İstanbul Bulgar Sefareti arasındaki telefon görüşmesinde, sefaret tarafından İştip'teki yaralıların tedavisi için insani yardımın engellenmemesi talebi iletilmiştir.¹¹⁶

Sofya Sefiri Nabi Bey, Doktor Sarafof'un bu girişimini engellemek için Bulgaristan Hariciye Nazırı nezdinde bir teşebbüste bulunarak bu cemiyetin İştip'e gitmekten vazgeçirilmesi gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda İngiliz ve Fransız sefirleri de bu mahiyetteki taleplerine rağmen İştip'e gitme konusunda Doktor Sarafof'u vazgeçirememişlerdir. Osmanlı makamları, Doktor Sarafof'un siyasi bir gaye ile hareket ettiği fikrini savunmuşlardır. Bundan dolayı bölgenin sükuneti için Sarafof'un sınırdan içeri girmesine izin verilmemesi konusunda Kosova Vilayeti'ne telgraf ile emir vermişlerdir.¹¹⁷

¹¹⁴ Doktor Sarafof'un hayatı hakkında tam bir bilgi mevcut değildir. Sadece kendisinin Varna Jimnas (orta tahsilli müesseselerine verilen isim, İdadi Mektebine tekabül eder) Mektebi'nde vazifeli olduğunu bilmekteyiz. BOA, DH.SYS, nr. 88/24, lef. 7 (3 Muharrem 1330/24 Aralık 1911).

¹¹⁵ "İştip Meselesi", **Tanin**, nr. 1187, (10 Kanun-ı Evvel 1327/ 23 Aralık 1911), s. 3.; "İştip Mecruhini İçin", **Yeni İkdâm**, nr. 642, (10 Kanun-ı evvel 1327/23 Aralık 1911), s. 4.

¹¹⁶ BOA, BEO, nr. 3983/298697 (8 Muharrem 1330/29 Aralık 1911).

¹¹⁷ BOA, BEO, nr. 3983/298652, lef. 2, (8 Muharrem 1330/29 Aralık 1911); DH.SYS, nr. 88/24, lef. 8, 9 (6 Muharrem 1330/27 Aralık 1911).; Sofya Sefiri Nabi Bey Doktor Sarafof'un İştip'e gitmesini engellemek için Bulgar Hariciye Nazırı ile irtibata geçmesinin yanı sıra İstanbul'daki Bulgar temsilcileri aracılığıyla Doktor Sarafof'u engellemeye çalışmasına rağmen Doktor Sarafof bu meselede taviz vermemişti: HR.SFR.04., nr. 424/38 (5 Muharrem 1330/26 Aralık 1911).

Doktor Sarafof, 27 Aralık 1911’de trenle Köprülü’ye ulaşmıştır. Köprülü’ye ulaştığında Sarafof buradaki halk tarafından hoş karşılanmamıştır. Halk tarafından herhangi bir harekette bulunulmaması ve hoşnutsuzlukların arbedeye dönüşmemesi için Osmanlı memurları tarafından alınan önlemlerle olası bir kargaşanın önüne geçilmiştir. Osmanlı makamları tarafından kendisine İştîp’te tedaviye muhtaç kimsenin kalmadığı, bu hareketin ahaliyi galeyana getirmekten başka bir şey ifade etmeyeceği söylenmiştir. Fakat İştîp’e gidilmesine izin verilmeyeceği beyan edilmesine rağmen Sarafof’un gitmekten vazgeçmeyeceği anlaşılmıştır. Köprülü’den Üsküp’e hareket eden Doktor Sarafof ve arkadaşlarının buradan İştîp’e gitmeleri engellenememiştir.¹¹⁸

Gazeteler, Doktor Sarafof’un İştîp’e gitme teşebbüsünü yakından takip etmiştir. Köprülü’ye vardıklarında buradaki memurlar tarafından bir müddet durdurulmuştur. Osmanlı memurları tarafından bekletilmeleri Bulgar gazetelerinde, Osmanlıların Doktor Sarafof ve heyetinin İştîp’e gitmesine izin verilmediği yönünde haberler yapılmıştır. Fakat Mir Gazetesi’nde çıkan bir haberde ise bu bilginin yanlışlığı şu şekilde ifade edilmiştir:¹¹⁹

“Dün bazı Sofya gazeteleri, Doktor Sarafof’un taht-ı riyasetinde (başkanlığında) olarak İştîp’e azamet eden Bulgaristan heyet-i tıbbiyesinin memurini Osmaniye taraflarından geriye çevirildiğini yazmışlardı. Gazetelerin bu husustaki ihbârâtı nakıstır.

Her ne kadar heyet-i mezkûre bir kaç saat köprülüde bekletilmiş ise de o müddet tarafında hükümet-i Osmaniye’den mezuniyet istihsal edilmiş ve heyet, İştîp’e muvâsalat (ulaşmış) ile mecrûhinin (yaralıların) tedavisine mübaşeret (başlamıştır) etmiştir.”

¹¹⁸ BOA, DH.SYS, nr. 88/24, lef. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 (11 Muharrem 1330/1 Ocak 1912).

¹¹⁹ “Bulgaristan Heyet-i Tıbbiyesi İştîp’te Mir Gazetesi”, **Yeni İkdâm**, nr. 651, (19 Kanun-ı evvel 1327/1 Ocak 1912).

Osmanlı yetkilileri, tüm uyarılara rağmen İştîp'e giden Doktor Sarafof'un gidiş niyetinin Bulgarları tedavi etmekten öte bir gayeye sahip olduğunu düşünmekteydiler. Bununla birlikte Doktor Sarafof'un İştîp'te Bulgar halkını tahrik etmesine ve gözle görülen hakikatleri görmeyerek yalan yanlış şeyleri gazeteler vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne karşı bir kamuoyu oluşturmaya izin verilmemesi yönünde hareket etme kararı alınmıştır. Ayrıca Osmanlı Hükümeti, Sofya Sefiri Nabi Bey vasıtasıyla, Bulgar Hükümeti'nden Doktor Sarafof'un bu tarz hareketlerde bulunmaması için gerekli müdahalelerin yapılmasını talep etmiştir.¹²⁰

Osmanlı Hükümeti, Doktor Sarafof'un bu teşebbüsünü olumlu karşılamamıştır. İştîp'te çok hassas bir olayın sonrasında bu şekilde yapılacak teşebbüsler ile bölgedeki durumun daha da kötü bir hal almasından çekinilmiştir. Aynı şekilde devletin her türlü ihtiyacı karşılayamadığı gibi bir izlenimin de verilmek istenmediği görülmektedir. Doktor Sarafof, her türlü izah ve ikaza rağmen bölgeye gitmekten vazgeçmemiştir. Fakat İştîp'te bulunduğu müddetçe herhangi bir karışıklık çıkardığına dair bir bilgi de mevcut değildir.

1.8. Bulgar Eksarhlığı'nın İştîp Hadisesi'ne Dair Tavrı

İştîp Hadisesi Bulgaristan'daki siyasi partileri, cemiyetleri ve halkı harekete geçirdiği gibi Bulgar Eksarhlığı da bu konuda sessiz kalmamıştır. İştîp Hadisesi'nden sonra Bulgar Eksarhlığı tarafından görevlendirilen bir komisyonun yaptığı tahkikat sonucunda, Adliye ve Mezâhib Nezaretî'ne gönderilmesi için bir önerge kaleme alınmıştır. Bu önergede, daha önceki 17 Haziran 1911 ve 1 Eylül 1911 tarihli iki önergeye de atıf yapılarak Osmanlı Hükümeti'nin sorumluluklarını yerine getirmede ve İştîp'teki olaylardan mülki idarenin sorumlu olduğu iddia edilmiştir. Bunların dışında Bulgar Eksarhlığı, Osmanlı Devleti'nin Rumeli vilayetlerinde ziraat, sanat ve ticaretle uğraşan Ortodoks Osmanlı Bulgarlarına karşı yapılan cinayetlerden ve saldırılardan onları koruyamadığını ve gerek duyulan tedbirleri alamadığını söylemiştir. Bulgarların can, ırz ve mallarına herhangi bir zararın

¹²⁰ BOA, BEO, nr. 3983/398652 (6 Muharrem 1330/27 Aralık 1911).

gelmeyeceğinin teminatı verilmesine rağmen İştîp'te meydana gelen olayda on sekiz Bulgar'ın öldürüldüğü, yüzlercesinin yaralandığı ve birçok kimsenin mallarının yağmalandığı söylenmiştir. Ayrıca yaralılarından beş kişinin tedavi edilemeden vefat ettiği ifade edilmiştir. Yağmalama olaylarına mülki memurların da iştirak ettiği, bununla birlikte mülki idarenin başı olan kaymakamın dahi arbedeye, yağmaya ve hapisanelere doldurulan yaralı Bulgarların işkence görmesine kayıtsız kaldığı iddia edilmiştir. Hapishanedeki yaralıların tedavilerine gerekli ehemmiyetin gösterilmediği ve defnedilen Bulgarların dini merasimden mahrum bırakıldıkları söylenmiştir. Bunların dışında, İştîp'te bir ay öncesinde kaymakam konağına koyulan bomba ve İştîp Hadisesi'nin bir gün evvelinde Köprülü'deki meydana gelen bomba olayı gibi tedbir almaya sevk edecek işaretler görülmesine rağmen mülki idarecilerin gerekli tedbirleri almamalarının yanında, vazifelerini tamamen ihmal ettikleri için böyle bir kargaşanın zuhur ettiği ifade edilmiştir. Bunlarla birlikte Bulgar Eksarhlığı'nın, özellikle dikkat çekmek istediği durum ise İştîp'teki bomba olayından dolayı ortaya çıkan kargaşanın bütün Bulgarları dehşet içerisinde bırakmış olduğudur.¹²¹

Londra Sefiri Ahmet Tevfik Paşa tarafından Osmanlı makamlarına gönderilen telgrafta, Times ve Daily Chronicle gazetelerine, Sofya ve İstanbul'dan telgraf ve mektuplar gönderildiği belirtilmiştir. Bulgar Eksarhlığı tarafından görevlendirilen komisyonun raporlarına benzer ifadeler ve muhabirlerin de ekledikleri cümleler ile birlikte yayınlanan yazılarda, İştîp ve Rumeli'de katliamların meydana geldiği ve daha önce Müslümanlar ile Hristiyanların bu denli karşı karşıya gelmediklerini yazdıkları söylenmiştir. Ayrıca Osmanlı Hükümeti tarafından tedbir için Rum Patrikhanesi ile Bulgar Eksarhlığı'na asker gönderileceği ileri sürülmüştür. Ahmet Tevfik Paşa tarafından beyan olduğu üzere yayınlanan bu yazıların gayesi Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak ve Makedonya'da tekrardan Hristiyanlara zulüm ediyor algısı oluşturmaktır. Gazetelerdeki yayınlanan bu haberlerle İngiltere kamuoyunu bu konuda etkilemeye çalıştıkları belirtilmiştir. Bununla birlikte Tevfik Paşa, Osmanlı makamlarına bu tarz teşebbüsleri engellemek

¹²¹ BOA, DH.SYS, nr. 88/27, lef. 79, 81 (7 Muharrem 1330/28 Aralık 1911); DH.SYS, nr. 88/27, lef. 5/2 (4 Muharrem 1330/25 Aralık 1911); "İştîp Vaka'sı", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11038, (14 Kanun-ı evvel 1327/ 27 Aralık 1911), s. 2.

ve “efkar-ı umumiye teskin etmek için” Times Gazetesi ve İstanbul’daki Reuters şirketinin muhabirleri aracılığıyla tahkikatın neticelerinin ilan edilmesi gerektiğini söylemiştir. Yayınlanan bu yalan yanlış haberlere bir nihayet verilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Ayrıca Avam Kamarası’ndaki Liberal Fırkasına mensup milletvekilleriyle yaptığı görüşmesindeki diyalogu ise şu şekilde aktarmıştır:¹²²

“İngiltere’nin Bulgar tahrikatını muâhize (ayıplama) ve takbih (çirkin görme) ettiğini avâm kamarasında beyanı müsanip olacağına dair Liberal Fırkasından bazı zevat nezdinde edilmiş Teşebbüssâta cevaben şimdiye kadar vuku’a gelen bazı müteferrid ve müteferrik cinayatta Genç Türkler, hakiki mütecasirleri (eylemleri yapanları) tevkif ve duçar-ı mucâzât (cezalandırma) etmek istemedikleri için İngiltere efkar-ı umumiyesinin Türkiye’nin beyanat-ı hissinden şüphe etmeye başladığı ihsas olmuştur.”

Osmanlı Hükümeti, komitacıların Bulgar köylüler tarafından isteyerek veya istemeyerek yapılan yardımlardan son derece istifade ettiklerini bilmekteydi. Bu yardımlar yapılmadığı takdirde komitacıların Osmanlı vilayetlerinde bir adım bile atmaya cüret edemeyecekleri düşünülmekteydi. Böylelikle İştip ve benzeri olayların meydana gelmesi dahi engellenmiş olunacaktı. Bundan dolayı Osmanlı yetkilileri, Bulgar Eksarhlığı’na verdikleri talimat ile kendilerine bağlı olan kiliselerde, çeteler ve çetelere yardım edenlere varıncaya kadar hepsinin lanetlenmesini ve Bulgar halkına bu konuda nasihatlarla bulunulmasını talep etmiştir.¹²³

1.9. İştip’te İdare-i Örfiye’nin (Sıkı Yönetim) İlanı ve Osmanlı Devleti’nin Aldığı Tedbirler

Meclis-i Vükela kararıyla İştip Hadisesi’nden altı gün sonra yani 10 Aralık 1911 tarihinde İştip ve Köprülü ve çevre köylerde idare-i örfiye (sıkı yönetim) ilan

¹²² BOA, DH.SYS, nr. 88/27, lef 47, 48, (26 Zilhicce 1329/18 Aralık 1911).;

¹²³ BOA, DH.SYS, nr. 88/27, lef. 80 (2 Rebiülevvel 1330/20 Şubat 1912).

edilmiştir.¹²⁴ Divan-ı Harb-i Örfi heyeti¹²⁵ için tercih edilecek kişilerin ehliyetli ve hukuk ilmine vakıf olanlardan seçilmesi ve Türkçe bilmeyenler için tercümanlar eşliğinde vazifelerini yerine getirmeleri talimatı verilmiştir. Bununla birlikte sanıkların ifadesi alınırken tercümanlar tarafından verilen ifadelerin değiştirilmeyeceğine dair yemin ettirilmesi kararı alınmıştır.¹²⁶

Sobronya Meclisi gündemindeki dış meseleleri müzakere ederken eski Bulgar nazırlarından olan Mösyö Takıf'ın Bulgaristan Hükümeti'nin Türkiye'ye karşı izlediği dostane siyasetinin suistimal edildiğini söyleyerek Makedonya Meselesi'nin halledilmesi için Avrupa'ya müracaat edilmesinin artık zamanının geldiğini söylemiş ve Divan-ı Harb-i Örfi için de şu açıklamalarda bulunmuştur:¹²⁷

“Benim fikrimce İştîp'te Divan-ı Harp teşkili teessüf bir hadisedir. Zira divan-ı mezkur münhasıran Bulgarlar aleyhine idare-i hareket eyleyecektir.”

Hürriyet ve İtilaf Fırkası mebuslarından olan Manastır Mebusu Pançe Doref Efendi, Yeni İkdâm Gazetesi'nde sadrazama ithafen yayınladığı bir açık mektupta Rumeli'de meydana gelen olaylar ve İştîp Hadisesi sonrasında Osmanlı Hükümeti tarafından alınan tedbir kararlarının yanlış uygulamalar olduğunu söyleyerek vatanın ve milletin menfaati için izlenmesi gereken süreci şu şekilde ifade etmiştir:¹²⁸

¹²⁴ BOA, MV, nr. 226/27 lef. 2 (18 Zilhicce 1329/10 Aralık 1911); Tanin Gazetesi'nin 9 Aralık 1911 tarihli çıkan nüshasında, Kosova Vilayeti'nde idare-i örfiye ilan ettirecek sebeplerin ortadan kalktığına dair haberi şöyledir: *“İştîp'te idare-i örfiye ilan edilip edilmemesi hakkında meclis-i vükelada müzakerat ceryan eylediğine ve idare-i mezkurenin tesis ve ilanı muhtemel bulunduğu dair İstanbul'da ki muhabirimiz tarafından varid olarak dünki nüshamıza derc edilmiş olan telgrafname üzerine tahkikat icra ettik. İstihsal ettiğimiz malumata nazaran Kosova Vilayeti İştîp'te heyecanın teskin edilmiş olmasına ve hakikatı anlayan İslam ve Bulgar ahalinin ilk an heyecandaki asabiyet hisslerini tadil eylemiş olduklarını nazar-ı itibara alarak idare-i örfiye ilanına lüzum ve mahal olmadığını bildirmiş ve binaenaleyh şimdilik idare-i örfiye tesis ve ilanından sarf-ı nazar olunmuştur.”*: “Bomba Hadiseleri”, **Tanin**, nr. 1173, (26 Teşrin-i sani 1327/9 Aralık 1911), s. 4.

¹²⁵ Divan-ı Harb'in riyasetine Binbaşı Osman Faiz ve diğer azaları mektebi hukuk müdavimlerinden mülazimi-i evvel Rasim, Süvari mülazim-i evvelerinden Hüseyin Müneyyer Beyler tayin edilmiştir: *“İştîp Divan-ı Harbi”*, **Yeni İkdâm**, nr. 634, (2 Kanun-ı evvel 1327/15 Aralık 1911), s. 2.; *“İştîp Divan-ı Harbi”*, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11028, (4 Kanun-ı evvel 1327/16 Aralık 1911), s. 2.

¹²⁶ BOA, DH.SYS, nr. 88/27, lef. 32, 33, 34, 51, 57, 60 (22 Zilhicce 1329/14 Aralık 1911).

¹²⁷ “Sobronya Meclisi”, **Yeni İkdâm**, nr. 641, (9 Kanun-ı evvel 1327/22 Aralık 1911), s. 3.

¹²⁸ “İkdâm Ceride-i Muteberesi Vasıtasıyla Sadrazam Paşa Hazretlerine Açık Mektup”, **Yeni İkdâm**, nr. 628, (26 Teşrin-i sani 1327/9 Aralık 1911), s. 1.

“Birincisi- Hadise sırasında olaya karışan ve kayıtsız kalan ve görülen bütün memurlar ve zabıta azledilerek sorumlu tutulmalı ve yerlerine başkaları tayin edilmelidir.

İkincisi- Hadiseyi araştırma işi müslim ve gayrı müslimlerden oluşturulacak bir heyet tarafından tarafsız ve adil bir şekilde yapılmalıdır.

Üçüncüsü- İştîp’te idare-i örfiye ilan olmuş. Gazetelerden okunduğu gibi bu yalnız Bulgar katillerini tutuklamak için ise büyük bir siyasi gaflettir. Bu durum Osmanlı Hükümeti’ni güç bir durumda bırakacaktır. Bunun için hükümet masum kanların dökülmesine sebebiyet ve suçu teşvik edenlerin şiddetle cezalandırılması için de hareket etmelidir.

Dördüncüsü- Dâhiliye Nezareti ve Rumeli’deki mülki idarecilerin beyanlarında olduğu gibi bizi Avrupa indinde gülünç surette bırakarak yalnız nasihatle yetinilmemesi, belki bu gibi olaylarda hükümetin işine müdahale veya cezalandırmayı kendisinde hak görenlerin kurşuna dizilecekleri herkese ilan edilmesi gereklidir.”

Osmanlı Hükümeti, İştîp Hadisesi ve sonrasında meydana gelen olaylara büyük bir ehemmiyet vermekteydi. İdare-i Örfiye’nin ilan edildiği yerlere ve çetelerin faaliyette bulundukları mevkilere sabit müfrezeler yerleştirmeyi ve mülki idareciler ile jandarma bölüklerinin seyyar bir şekilde gezerek bu bölgelerdeki halkın çeteler tarafından rahatsız edilmesini önleyebileceğini düşünmüştür.¹²⁹

İştîp Hadisesi sonrası Adliye Nezareti tarafından verilen emir üzerine Kosova Merkez Müdde-i Umumisi olan Naki Bey, İştîp’e giderek bölgede incelemelere başlamıştır.¹³⁰ Olay yerinde sükunet sağlandıktan sonra Üsküp Merkez Savcısı ve

¹²⁹ BOA, BEO, nr. 4008/300567, lef. 2 (9 Rebiülevvel 1330/27 Şubat 1912).

¹³⁰ “İştîp Hadisesi Tahkikat”, **Yeni İkdam**, nr. 627, 25 Teşrin-i sani 1327/8 Aralık 1911).

memurların olay hakkında yaptıkları tahkikatın sonucunda, bomba meselesine dair iki Bulgar ve kargaşaya dâhil olan halktan iki Musevi, iki Kıpti ve otuz dört Müslüman tutuklanmıştır. Kosova Valisi, İştîp'e gelmesiyle beraber incelemelere katılmış ve eskiden olduğu gibi bölgedeki halkın tekrardan barış ortamında yaşamaları için tedbirler alınmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Kosova Valisi, İştîp'te Bulgar komitaların "*İnteral Machine*" bombalı eylemlerle İslam ahalisini dini inançlarına yönelik ve vatan duygularını galeyana getirerek Hristiyanlarla arasında çatışma çıkarmak istediğini söylemiştir. Bu tarz olayların Avrupa'daki gazetelerde yayınlanmasını sağlayarak ve Avrupa kamuoyunu kendi siyasi arzularına alet ederek Hristiyanların vahşice zulüm gördüklerini duyurmayı amaçladıklarını ifade etmiştir.¹³¹

Bulgaristan Hükümeti, Bulgar Eksarhlığı, komitacılar ve yabancı gazeteler, İştîp Hadisesi'ne dair değerlendirmelerinde, mülki memurlar, jandarmalar ve polislerin vazifelerini suistimal ettiklerini ve hatta hadiseye kendilerinin dahi iştirak ederek Bulgarlara saldırdıklarını iddia etmekteydiler.¹³² Bu iddialardan dolayı Osmanlı yetkilileri itham edilen görevlilerin olaylara iştirak edip etmediklerinin tespit edileceğini ve suçları var ise tereddütsüz bir şekilde muhakemesi yapılarak cezalandırılacaklarını ve hükümetin izniyle hariçteki ve dahildeki gazetelerde de bunların yayınlanmasına izin verileceğini beyan etmişlerdir.¹³³

Bu iddiaların üzerine Kosova Valisi Mazhar Bey tarafından başlatılan tahkikat sonucunda Jandarma onbaşlarından İslam Ağa'nın hükümet dairesine getirilen Bulgarlara saldırdığı ve tahsildar Şerif Efendi'nin ise arbeye esnasında Bulgarlara hücum eden halka iştirak ettiği tespit edilerek tutuklanmıştır. Kaymakam Efendi hakkındaki iddialara ise kendisinin, mülkiye mezunu, namuslu ve asayişini temin etmede muktedir olmasından dolayı komitacılar tarafından iftira atılarak hedef bulunduğu ifade edilmiştir.¹³⁴

¹³¹ BOA, HR. SYS, nr. 2908/2 lef. 3 (23 Safer 1330/12 Şubat).

¹³² BOA, DH.SYS, nr. 88/25, lef. 1, 2 (27 Muharrem 1330/17 Aralık 1912).

¹³³ BOA, DH.SYS, nr. 88/25, lef. 14 (7 Muharrem 1330/28 Aralık 1911).

¹³⁴ "İştîp Hadisesi", **Yeni İkdâm**, nr. 658, (16 Kanun-ı evvel 1327/29 Aralık 1911), s. 3.

Tahkikat sonucundan ve uygulanan yaptırımlardan Bulgaristan Hükümeti hoşnut olmamıştır. Bundan dolayı Bulgar Hükümeti, sefirlerine Avrupa Devletlerine İştîp Hadisesi'nin daha önceden planlandığı ve bütün mülki memurların hadiseye iştirak ettikleri yönünde izahlar yapılmasını talimat vermiştir.¹³⁵

Divan-ı Harb-i Örfî tarafından cezaları kabul edilenlerin isimleri ve mahkumiyet sürelerinin listesi şu şekildedir:¹³⁶

İştîp Hadisesi'nden Dolayı Muhakeme Edilenlerin Listesi	
Esâmi	Müddet-i muhakemesi
İştîp jandarma çavuşlarından İslam Ağa	5 mâh/ay hapsi
İştîb'in Sinan Bey mahalesinde mukîm Canbaz Emin bin Salih	On beş sene müddetle kürek
Bakkal Nureddin Bin Osman	Müebbet kürek
Demirci Topal Nureddin bin Ali	Müebbet kürek
Nalband Recep bin Mehmet	İki sene hapsi
Osman bin Lütfi	Yedi buçuk sene kürek
Demirci Ali bin Şerif	Dört mâh/ay hapsi
Kıpti Abdi	Dört mâh/ay hapsi
Ali bin Adem	Dört mâh/ay hapsi
İsmail bin Ali	Dört mâh/ay hapsi
Hüseyin bin Ahmet	Dört mâh/ay hapsi
Kel Mahmud bin Ali	On beş mâh/ay hapsi
İsmail Çavuş bin Ali	Üç mâh/ay hapsi
Dalkıran Hüseyin bin Ahmet	Bir sene hapsi
Mehmet bin Mustafa	İki mâh/ay hapsi
Adem bin Abdi	İki mâh/ay hapsi
Kahveci Hasan oğlu Recep	İki mâh/ay hapsi
Kontratçı Yusuf bin Mehmet	İki mâh/ay hapsi
Halil oğlu Debbağ Abdurrahman	İki mâh/ay hapsi
Sarâç Demir bin Yusuf	On beş sene kürek
Abrâş Hüseyin bin Şaban	Altı mâh/ay hapsi
Belediye Çavuşu Ahmed bin Nuri	On beş sene kürek
Tunalı Ahmed bin Mehmet	Üç mâh/ay hapsi
Mustafa bin Musa	Üç mâh/ay hapsi

¹³⁵ Sofya Hükümeti'nin Notası", **Yeni İkdâm**, nr. 644, (12 Kanun-ı evvel 1327/25 Aralık 1911), s. 3.

¹³⁶ BOA, DH.SYS, nr. 88/27, lef. 73, 75 (23 Zilhicce 1329/15 Aralık 1911) ; HR.SFR.3, nr. 660/41, lef. 5, 6, 7 (17 Muharrem 1330/7 Ocak 1912); HR.SYS, nr. 2909/88, lef 2, 3 (17 Muharrem 1330/7 Ocak 1912); HR.SYS, nr. 2912/82, lef 1, 2 (17 Muharrem 1330/7 Ocak 1912).

Kantarıcı emir-ahur Hüseyin	Üç mâh/ay hapsi
Kasab Hüseyin bin Abdi	Üç mâh/ay hapsi
Biraderi Hüseyin bin Hasan Za'im	Üç mâh/ay hapsi
Muytab Ali bin Hüseyin	Bir mâh/ay hapsi
Belediye Çavuşu Mösyö Avramin oğlu Baron	Üç sene kürek
Islafko	Müebbet kürek
Biraderi Çoban Yove Vildafaro	Müebbet kürek
Abrâş Ahmet bin Yusuf	On sene kürek
Telgrafçı çavuşlarından İsmail	Üç sene kürek
Samuel Haron	Üç mâh/ay hapsi
Oram Çemli	Üç mâh/ay hapsi
Kör Yusuf oğlu	Sekiz sene kürek
Dellal Samuel Avram Çomalı	Üç mâh/ay hapsi
Muytab Çullu'nun Ali bin Hüseyin	Üç mâh/ay hapsi
Kasap İbrahim bin Ali	Üç mâh/ay hapsi
Bakkal Recep bin Osman	Üç mâh/ay hapsi
Kıpti Hüseyin bin Arslan	Üç sene kürek
Maliye tahsildarından Şerif	Bir sene hapsi

Tablo 1-İştîp Hadisesi'nden Dolayı Muhakeme Edilenlerin Listesi

Osmanlı Hükümeti'nin, İştîp ve civar bölgelerde meydana gelen olaylar için gerekli gördüğü tedbirler şunlardır.¹³⁷

- 1- Karayolları, Demiryolları ve benzeri vasıta yollarında hızlı bir şekilde gerekli tedbir alınması.
- 2- Jandarma miktarında ve jandarma karakollarında yeniden düzenleme yapılması.
- 3- Komitaların tahrik ve teşebbüslerinin bazı devletlerin siyasi menfaatlerine hizmet edecek olmasından dolayı alınacak tedbirlerin bölgede menfaati olanların arzularının ortadan kaldırılması ve bölgede güvenliğin tesis edilmesi.

Meclis-i Vükela tarafından Rumeli vilayetlerinde gerek duyulan ihtiyaçlar için bir zabıtname (tutanak) hazırlanmıştır. Bu zabıtnamenin üçüncü fırfasında, ilk etapta gerekli görülen iki yüz karakolun inşaatı için iki yüz bin lira ve bunların birbiriyle telefon irtibatı sağlanması içinde şimdilik on bin liranın harcanmasına, dördüncü fırfasında, hapishane ve nezarethane inşaatı için yüz bin liranın tahsisine,

¹³⁷ BOA, DH. SYS, nr. 88/25, lef. 5 (5 Muharrem 1330 / 26 Aralık, 1911).

beşinci fırkasında ise bazı kaza ve nahiyelerde bulunan hükümet konaklarının inşaatı için yirmi-otuz bin liranın ayrılmasına karar verilmiştir.¹³⁸

Yeni İkdâm Gazetesi yayınladığı bir haberde; Selanik, Manastır ve Kosova'da üç seyyar jandarma taburunun teşkil edileceğini ve aynı zamanda Yeni Asır Gazetesi'nde çıkan bir habere atıf yaparak da Umum Jandarma Kumandanlığı Birinci Şube Müdürü Kaymakam (Yarbay) Halil Recai Bey'in, Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerini gezerek, buralarda yaptığı incelemeler neticesinde gerek duyulan jandarma ve polis ihtiyacı için bir rapor hazırladığını ve hızlı bir şekilde gerekli istihdamların başlatılacağını duyurmuştur.¹³⁹ Gazetelerde çıkan bir diğer haberde ise gerek duyulan polis ve jandarma kuvvetleri için Kosova Valisi Mazhar Bey'e verilen müsaade üzerine 50 polisin kaydının yapıldığı ve 1000 kişiden oluşan seyyar jandarmanın da yukarıda ismi zikredilen vilayetlerden seçilecek kişilerden oluşacağı yazılmıştır.¹⁴⁰

Osmanlı Hükümeti tarafından alınan bu tedbirler bölgede sükunet ve huzuru tesis etmeye yönelik olsa da bu geçici ıslahatlar kaçılmaz olanı ötelemekten ileriye gidemeyecektir. Çünkü bölgedeki asayişin sağlanması ancak Makedonya üzerinde emelleri olan devletlerin bunlardan vazgeçmesiyle tesis edilebilirdi. Hüseyin Cahit Yalçın, "*Türkiye ve Bulgaristan Münasebâtı*" başlıklı makalesinde, Osmanlı-Bulgaristan devletlerinin siyasi durumunu değerlendirirken Makedonya İhtilal Komitesi tarafından Rumeli'de başlatılan bomba eylemleri ve özellikle İştîp Hadisesi ile iki devletin aralarındaki siyasi durumun gerginleştiğini belirtmiştir. Hüseyin Cahit, İştîp Hadisesi'nin sıcaklığı üzerine Sobranya Meclisi'nde yapılan müzakerenin sonucunda, Le Temps Gazetesi'ndeki bir habere atıf yaparak Bulgar siyasetçilerinin Osmanlı Devleti'ndeki iç karışıklıklardan istifade etmek emelinde olduklarını ve Bulgarların Balkanlar'daki sahip oldukları durumdan orduları

¹³⁸ "Rumeli Islahatı", **Tanin**, nr. 1183, (6 Kanun-ı evvel 1327/ 19 Aralık 1911), s. 2.

¹³⁹ "Rumeli Seyyar Jandarma Taburları", **Yeni İkdâm**, nr. 673, (10 Kanun-ı sani 1327/ 26 ocak 1912), s. 3.

¹⁴⁰ "Kosova Zabıtası", **Tanin**, nr. 1216, (8 Kanun-ı sani 1327/21 Ocak 1912), s. 4.; "Kosova Zabıtası", **Yeni İkdâm**, nr. 672, (9 Kanun-ı sani 1327/22 Ocak 1912), s. 4.; BOA, DH.SYS, nr. 88/27, lef. 12 (22 Zilhicce 1329/14 Aralık 1911).

sayesinde yararlanabileceklerine emin oldukları kadar Osmanlı Devleti'nin de hariçte yabancı devletlerden kendi siyasetlerine taraftar bulmakta zorlanacağını yazmıştır. Ayrıca Bulgar tarafının bir barış olacak ise bunun Osmanlı Devleti'nin izleyeceği yöntem ile olabileceğini, aynı şekilde Osmanlı tarafının da dostane bir siyasetin devamının ancak Bulgarların izleyeceği siyasetin neticesinde mümkün olabileceğini beyan ettiklerini söylemiştir. Hüseyin Cahit ise iki devlet arasında barışın devam edebilmesi için ise şu cümleleri kaleme almıştır:¹⁴¹

“Bulgaristan hepimizin bildiği emellerinden vazgeçerek, sadece bütün arzuları Makedonya'daki Bulgarların siyasî hukuklarına tamamen sahip olmalarına, sükun ve huzur içinde hayatlarını geçirmeleri için uğraştığı gün Osmanlı-Bulgar dostluğunun temeli atılmış demektir. Çünkü o zaman bizim Makedonya'da icrasına sorumlu bulunduğumuz ıslahatların tatbiki pek kolaylaşmış demektir. Bu kolaylık dairesinde çalışan Hükümet-i Meşrûta az bir vakit zarfında faydalarını toplayabilir. İtiraf etmeye mecburuz ki Bulgar devlet adamlarının hepsinde bu kanaati bu emeli görmüyoruz. Onlar Türkiye'nin dahili durumunun mümkün olduğu kadar karışmasını, işlerin fena gitmesini ve bundan kendilerine büyük bir istifade edecek bir payın çıkmasını arzu ediyorlar”

İştip Hadisesi, Osmanlı ile Bulgaristan devletleri arasında siyasi bir kriz çıkarmıştır. Bununla birlikte Bulgar siyasi partiler ve komitacıların, Osmanlı Devleti'ne karşı bütün Bulgar halkını tek bir cephede toplayarak mitingler vasıtasıyla Bulgar Hükümeti'ni kendi siyasi istekleri doğrultusunda etkilemeye çalıştıkları görülmektedir. Ayrıca Komitacılar, Avrupalı devletler ve Avrupa kamuoyunun dikkatlerini Balkanlar'a çekmek isteyerek, Osmanlı Devleti'ne karşı bir müdahalede bulunulmasına çalışmışlardır. İştip Hadisesi, komitacıların ve muhalif siyasi partilerin isteklerini yerine getirmemiş olsa da Bulgar halkını öfkeliendirdiği¹⁴² ve Osmanlı ile Bulgaristan devletleri arasında derin bir kriz olarak kaldığı muhakkaktır.

¹⁴¹ “Türkiye ve Bulgaristan Münasebeti”, **Tanin**, nr. 1172, (25 Teşrin-i sani 1327/8 Aralık 1911), s. 1.

¹⁴² Bulgar Başvekili İvan Geşof'un Balkan Harbi sonrası yayınladığı “Balkan Birliği” adlı hatıratında, Bulgar halkını İştip ve Koçana olaylarının öfkeliendirdiğini kaleme almıştı. I. E. Gueshoff, **The Balkan League**, Çev. Constantin C. Mincoff, London 1915, s. 24.

İştip Hadisesi'nin, 5 Ekim 1912 Bulgaristan'ın bağımsızlık yıldönümünde, Bulgar Kralı Ferdinand'ın yayınladığı beyannamesinde yer almasından dolayı Bulgar siyasetçilerin ve halkın zihinlerinde yer ettiğini söyleyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

KOÇANA VAKASI

2.1. Koçana'nın Coğrafi Konumu

Coğrafi konumu olarak elverişli imkanlara ve yaşanabilir bir iklime sahip olan Koçana, antik dönemde Peons, Medler ve Traklar tarafından yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir. 6. yüzyılda bölgeye slavlar yerleşmiştir. 845 yılında ise Aziz Kiril ve Methodius kardeşlerin Bregalnica bölgesinde (Morodviz) Slav dillerinde Hristiyanlığı vaaz ettiği bilinmektedir. Koçana, 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin idaresi altına girmiştir. 1662'de Evliya Çelebi seyahatnamesinde Koçana'dan 600 hane, bir cami, bir mescit, bir han ve 15 el sanatları dükkanının olduğu bir yerleşim yeri olarak bahsetmektedir.¹⁴³

Günümüzde, Makedonya'nın doğu kesiminde bulunan ve Üsküp'e 120 km uzaklıkta yer alan Koçana'da yerleşim, Koçana Vadisinin kuzey kısmına yayılmaktadır. Ilıman iklime sahip olan şehir, Bregalnica nehri boyunca Akdeniz iklimi etkisi altındadır. Koçana, Makedonya'nın en temiz şehri olarak da bilinmektedir.¹⁴⁴

Koçana, Osmanlı Devleti'nin idari sistemi içerisinde Kosova Vilayeti'nin Üsküp sancağına bağlı bir kazaydı.¹⁴⁵ Osmanlı Devleti, 8 Ekim 1912 tarihinde meydana gelen Balkan Savaşı'nın sonucunda yaklaşık altı yüzyıl hüküm sürdüğü Balkanlar'dan çekilmek zorunda kalmış ve Koçana, Osmanlı idaresinden çıkmıştır. Daha sonraki süreçlerde Koçana, tarihin farklı zamanlarında Bulgaristan ve Sırbistan'ın yönetimi altına girmiştir. Ağustos 1944'e gelindiğinde Makedonya Halk Kurtuluş Antifaşist Kurulu tarafından Makedonya Devleti'nin kurulduğu ilan

¹⁴³ Gökay Karaduman, "Temettuat Defterleri Çerçevesinde Koçana/Üsküp Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2014, s. 11.

¹⁴⁴ Gökay Karaduman, **a.g.e.**, s.11.

¹⁴⁵ Binbaşı M.Nasrullah; Kolağası M.Rüşdi; Mülazım M.Eşref, **Osmanlı Atlası - XX. Yüzyıl Başları**, Haz. Yaşar Baş, Rahmi Tekin, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003, s. 29.

edilmişti. 1946'da Yugoslavya Federasyonu'na katıldı. 17 Eylül 1991'de Makedonya, Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Koçana, bugün Kuzey Makedonya¹⁴⁶ Devleti'nin toprakları dahilindedir.¹⁴⁷

2.2. Koçana'nın Demografik Yapısı

Balkanlar, mevcut coğrafi konumu itibariyle Avrupa ve Asya kıtalarına, Karadeniz, Akdeniz, Ege ve Adriyatik denizlerine bağlantılı olmasından dolayı önemli bir geçiş ve kesişme noktasıdır. Bu özelliğinden dolayı Balkanlar'a birçok millet yerleşmiştir. Osmanlı Devleti, Balkanlar'a hakim olduğu dönemde uzun yıllar bölgede bulunan Slavlar, Romenler, Yunanlılar ve Arnavutlar ile yaşamaktaydı. Daha sonraki zamanlarda da bu unsurlara Yahudiler de dahil olmuştur.¹⁴⁸ Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bu kadar farklı unsurun bulunduğu başka bir coğrafya bulunmamaktaydı. Farklı milletler, farklı dinler ve mezhepler ile beraber yaşama fikri devletin son zamanlarına kadar devam ettirilecekti.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki bir kazası olan Koçana, farklı milletlerin bir arada yaşadığı yerlerden biriydi. 1831 yılında yapılan nüfus sayımında Koçana'da 3.374 Müslüman ve 6.112 Hristiyan bulunmaktaydı.¹⁴⁹ 1881/82-1893 yıllarında yapılan oy sayımında ise hızlı bir nüfus artışı olduğu görülmektedir. Bu sayım sonucunda 22.239 Müslüman, 33.120 Bulgar, 1.234 Yahudi, 83 Rum, 97 Protestan ve 46 Latin vardı. Bu tarihlerde Koçana'da toplam 56.819 kişi

¹⁴⁶ Makedonya Devleti, Yugoslavya'dan ayrıldığında Makedonya ismini kullanmıştır. Aynı isim Yunanistan'ın kuzey bölgesinin de adıydı. Yunanistan, Makedonya'nın bu ismi devlet adı olarak kullanmasını kuzey bölgelerinden hak iddia etmeleri anlamına geldiğini söyleyecektir. Ayrıca, Yunanistan, bu ismi tarih ve kültürüyle eş tutmaktaydı. Makedonya ismi iki devlet arasında sürekli siyasi krizler çıkmasına neden oluyordu. Yunanistan tarafından Makedonya'ya ambargo uygulanmakta, Nato üyeliğini bloke etme ve Avrupa Birliğine katılması konusunda da hep engel olunmaktaydı. Fakat 2018 yılında iki devlet karşılıklı görüşmeleri sonucunda bir anlaşmaya varmışlardır. 11 Ocak 2019 tarihinde Makedonya Parlamentosu Makedonya ismini Kuzey Makedonya olarak değiştirmiştir. İki hafta sonra da Yunanistan Parlamentosu bu antlaşmayı onaylamıştır. İsim sorunu için bkz. Mehmet Uğur Ekinci, "Makedonya İsim Sorunu Çözülüyor (Mu)?" , **Seta Perspektif**, Haziran 2018, S. 204, s. 1-7.

¹⁴⁷ Mehmet Hacısalihoğlu, "Makedonya", **DİA**, Ankara 2003, C.27, s. 438-443.

¹⁴⁸ Osmanlı Devleti'ne yapılan Yahudi göçleri için bkz. Ahmet Hikmet Eroğlu, **Osmanlı Devleti'nde Yahudiler (XIX. Sonuna Kadar)**, Alperen Yayınları, Ankara 2000.

¹⁴⁹ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, Çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 149.

yaşamaktaydı.¹⁵⁰ Başka bir kaynakta ise 1898 yılında Koçana ve karyelerinde 37.436 kişinin yaşadığı belirtilmekteydi.¹⁵¹

2.3. Koçana Vakası'nın Meydana Gelişi

1908-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin dahili ve harici sorunları karmaşık bir hal almıştır. Dahilde, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra dolaylı olarak iktidarı kontrol eden İttihad ve Terakki Fırkası'nın, II. Abdülhamid döneminin süre gelen her bölgenin sahip olduğu ayrıcalıklarını kabul eden siyasetinin aksine daha merkezietçi politikalar izlenmeye başlanmıştır. Fakat meşrutiyet fikriyle İttihad ve Terakki Fırkası'nın çatısı altında toplanan çeşitli milletlerin temsilcilerinin, zamanla ihtilafa düşerek birbirlerinden uzaklaştığı görülecektir. Bu milletlerden biri olan Arnavutlar, Osmanlı Devleti için Balkanlar'ın muhafızı olarak tanımlanmıştır.¹⁵² Fakat İttihad ve Terakki'nin takip ettiği politikalarından dolayı Arnavutlara verilen sözlerin tutulmamasıyla birlikte mevcut ayrıcalıkları da ellerinden alınmasından dolayı kendilerini dışlanmış hissetmişlerdir. Bundan dolayı Balkanlar'da Arnavutların milli düşüncelerle hareket etmelerinin önü açılmıştır.¹⁵³ Ayrıca

¹⁵⁰ Kemal H. Karpat, **a.g.e.**, s. 180-181.

¹⁵¹ Şemseddin Sami, **Kamusü'l- Âmâl**, Mihran Matbaası, İstanbul, 1314, C. 5, s. 519.; Günümüzde ise Koçana'da 37.566 kişi yaşamaktadır: <https://www.citypopulation.de/php/northmacedonia-admin.php?adm2id=305>

¹⁵² "II. Abdülhamid 'Hüsn-i hâl ve niyet ve Hamiyet ve gayret ve şecaat ve selabet ile ser-efraz ve müştehir' olarak gördüğü Arnavutları Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasındaki topraklarının muhafazasında en güvenilir yardımcıları olarak vasıflandırmaktaydı." bkz. Cezmi Eraslan, "Osmanlı Devleti'nin Arnavutlara Yönelik Politikalarında Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemlerinin Karşılaştırılması", **İstanbul Üniversitesi Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S. 13, İstanbul 2008, s. 11.

¹⁵³ Arnavutluk'ta Osmanlı tarihinin farklı devirlerinde değişik sebeplerle birçok isyan çıkmış, lakin bu isyanlar bağımsız bir Arnavutluk düşüncesinden ziyade Arnavut ileri gelenlerinin çıkarlarını muhafaza veya daha fazla çıkar elde etme çabalarından kaynaklanmıştır. Siyasi anlamda ilk ciddi teşebbüs veya bağımsızlık fikri 1878 Prizren Arnavutluk İttifakı'nın kurulması ile ortaya çıkmıştı. bkz. Nathalie Clayer, **Arnavut Milliyetçiliği'nin Kökenleri: Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, çev. Ali Berkay, İstanbul 2013, s. 188-199.; Arnavut aydınları, özerklik veya bağımsızlıktan önce kültürel bir birliğin sağlanması gerekliliğini biliyorlardı. Bunun için düzenledikleri kongrelerle Arnavut dili ve alfabesi sorunlarını çözmeye çalışmışlar ve kurdukları dernekler, kulüpler aracılığıyla bu alandaki fikirlerini yaymaya çalışmışlardır. Arnavutlar, meşrutiyetin ilanı için İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne destek vermişlerdir, bu konu hakkında bkz. Süleyman Külçe, **Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.; Gazmend Shpuza, "Arnavutlar ve JönTürk Devrimi", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, C. 2, s. 465-473.; bunun karşılığında kendi dillerinde eğitim ve özerklik konusunda bir beklenti içine girmişlerdir. Fakat meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve

izlenilen bu siyaset sadece Arnavutları değil, Balkan devletlerini ve bunlarla beraber Makedonya'daki komitacıları dahi daha agresif bir hale getirmiştir.¹⁵⁴ Bunun dışında Osmanlı Devleti'ndeki süre gelen hükümet krizleri, devletin dahilinde sağlıklı bir siyasi çözüm üretmesine de mani olmuştur.¹⁵⁵ Hariçteki en mühim olaylar ise 5 Ekim 1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığı, 6 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan

Terakki Cemiyeti “*Merkeziyetçi ve Türkleştirici*” bir yaklaşımı ortaya koymasından sonra, Arnavut aydınları muhalefet saflarına katılmışlardır. Eşitlik adına tatbik edilen uygulamalar (askerlik ve vergi vb.), imtiyazlarını kaybetmek istemeyen Arnavutları huzursuz etmiştir. İşte bu durum 1908-1912 yılları arasında neredeyse her sene Arnavutların isyan etmesine sebebiyet vermiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bilgin Çelik, **İttihatçılar ve Arnavutlar: II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu**, Buke Kitapları, İstanbul 2004, s. 89-202.

¹⁵⁴ 1908 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında hemen hemen bütün Balkan milletlerinin ayrılıkçı faaliyetlerde bulunan örgütleri (Bulgar, Sırp, Rum, Ulah ve bağımsız hareket eden Arnavutlar) vardı. Jön Türk İhtilali öncesinde İttihad ve Terakki Cemiyeti bu örgütlerle irtibat halindeydi. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle beraber İttihad ve Terakki Cemiyeti, bu örgütleri yasal dairede hareket etmeleri için bir dizi görüşmeler ve pazarlıklar yapmışlardır. Tabii ki her örgütün farklı amaçları mevcuttu. Kimisinin amaçları birbiriyle örtüşse de kimisinin de zıt gayelere sahip olmasından dolayı Balkanlar'a dair bir fikir birliği sağlayamamışlardır. Fakat örgütler 1908'deki genel seçimlere katılmayı kabul ederek çok partili Osmanlı siyasal yaşama dahil olmayı kabul etmişlerdir. Daha sonraki süreçte ise kendi aralarındaki tartışmaları meclise taşımışlardır. Bu tartışmalar devam etmekle beraber İttihad ve Terakki Cemiyeti, Balkanlardaki durumu kanun dairesinde çözmek için bir çok adım atmış olacak ve devletin kontrolünü daha sıkı bir hale getirmek isteyecektir. Bu adımlardan biri “*Milliyet ve kavmiyet esasları üzerine siyasi cemiyetler teşkili memnudur*” diyerek ilk adımı atmışlardır. İttihad ve Terakki Cemiyeti, müsamahadan baskı politikasına geçmesi bu örgütler tarafından sert tepkiyle karşılanmıştır. Zaten örgütlerin çoğunun Balkan devletleri tarafından yönlendirilmesi alınacak herhangi bir kararın bu devletlerin çıkarına ters düşmesi halinde bir çıkmazın içerisine girileceği bilinmekteydi. Daha sonraki süreçte 27 Eylül ve 4 Ekim 1909'da çıkarılan eşkiyalık ve çetelere karşı kanunlarla Rumeli'de devam eden illegal silahlı hareketlere yönelik çok sert önemler öngörüldü. Bu kanunlar çıkarılmış olsa dahi Rumeli'de istenilen sükuneti sağlamamıştır. Aksine örgütleri daha agresif hale getirmiştir. Bu agresif durum İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni örgütlerin tek hedefi konumuna getirmiştir. Cemiyet, Rumeli'deki düzeni sağlamak için kanun politikasından silah kullanma politikasına geçmiştir. Makedonya'da silah toplama girişimi, Bulgar ve Arnavutların direnciyle karşılaşan ordu, kaba kuvvet kullanarak müdahale etmeye başlamıştır. Cemiyetin izlediği politikalar, dışarıda Balkan devletlerini bir araya gelmesini ve içeride de “despot yönetim” olarak tarif edilmiş ve bütün muhalefeti bir çatı altında Hürriyet ve İtilaf Fırkası adıyla kendisine topyekün bir muhalefet oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Hacısalıhoğlu, “*Jön Türklerin Balkan Politikası (1908-1913)*”, **DÎVÂN** (Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi), 2008/1, C. 13, S. 24, s. 99-127.

¹⁵⁵ İkinci Meşrutiyet'in ilanından Balkan Harbi'nin meydana gelmesine kadar (1908-1912) Osmanlı Devleti'nde sekiz hükümet değişikliği meydana gelmiştir. Sekizinci hükümeti kurmak için vazifelendirilen Sadrazam Gazi Ahmed Muhtar Paşa, devleti bulunduğu müşkül durumdan kurtarmak için daha sıhhatli siyaset izleme arzusunda olsa da Balkan Harbi'nin ortaya çıkmasına engel olamayacaktır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Mehmetefendioğlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Hükümetleri ve İttihad ve Terakki”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, İzmir 1996.; Öner Buçukcu, “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümetleri ve Osmanlı Dış Politikası (1908-1913)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara 2012.; Ayrıca II. Meşrutiyet döneminde yapılan seçimlerin ortamı, parti kampanyaları ve çekişmeleri için bkz. Fevzi Demir, **Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914**, İmge Yayınları, İstanbul, 2007.

İmparatorluğu'nun Bosna Hersek'i kendi topraklarına kattığını ilan etmesi, 6 Ekim 1908'de Girit'in kendisinin Yunanistan'a katıldığını ilan etmesi ve Osmanlı Devleti'nin İtalya ile muharebesiydi. Bu muharebe, Balkanlar'ın dışında meydana gelmiş olsa da Balkan devletleri tarafından, "Osmanlısız" bir Balkan meydana getirmek için bir fırsat olarak görülecek ve gizliden ittifak sürecini başlatılacaktır.¹⁵⁶

Önceki bölümde bahsettiğimiz İştîp Hadisesi, komitacı cemiyetler ile muhalif partilerin (Stambolovcu, Radoslavovcu ve diğer siyasi partiler) tertipledikleri mitinglerle Bulgaristan, Balkanlar ve Avrupa kamuoyunun gündemine Makedonya Sorununu tekrardan getirmiştir. Mitinglerde dile getirilen sloganların içerisinde "Harb"¹⁵⁷ ve "Muhtariyet"¹⁵⁸ kelimeleri daha çok öne çıkarılıyordu.

Yukarıda da bahsettiğimiz Osmanlı Devleti'nin 1908-1912 yılları arasında geçirdiği siyasi krizler ve nihayetinde Balkan Harbi'ne giden süreçte İştîp Hadisesi ve bu bölümde bahsedeceğimiz Koçana Vakası'nın Osmanlı-Bulgaristan özelinde ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Özellikle Koçana Vakası'nın, bir kırılma noktası olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁹

Koçana'nın Bulgaristan Krallığı sınırına yakın olması, Bulgar komitacıların, Koçana ve çevresinde silahlı ve bombalı eylemlerde bulunmalarını kolaylaştırmaktaydı. Bu eylemlerden biri olan ve Balkanlar'ın kaderini etkileyen

¹⁵⁶ Osmanlı-İtalyan Savaşı'nı başlatacak ultimatoma verilmeden önce İtalya'nın Berlin Büyükelçisi Pansa'ya Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen-Wachter bu iki devlet arasında çıkacak savaşın ağır sonuçlar verebileceği uyarısı yapmış ve şu önemli öngöründe bulunmuştur: "Girit'in ayrılmasını, Arnavutluk'ta yeni isyanların patlak vermesini, Yemen'de isyanı ve belki de Bulgaristan'ın saldırıya geçmesini tetikleyebilir ki bu gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi tehlikesini beraberinde getirebilir.", daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bilgin Çelik, **Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019, s. 119-132.

¹⁵⁷ BOA, HR.SYS, nr. 202/5, lef. 3 (11 Muharrem 1330/1 Ocak 1912).

¹⁵⁸ "Vesika", **Tanin**, nr. 1219, (11 Kanun-ı sâni 1327/24 Ocak 1912), s. 4.

¹⁵⁹ Daha öncede bahsettiğimiz Bulgar Başvekili İvan Geşof'un Balkan Harbi sonrası yayınladığı "Balkan Birliği" adlı hatıratında, İştîp ve Koçana olaylarının Bulgar halkını öfkeliendirdiğini kaleme almıştır. Hatıratında Balkan Harbi'ne giden süreçte sadece bu iki hadiseden bahsetmesi, Bulgar siyasetçilerinin bu olaylara ehemmiyet verdiklerini göstermektedir: I. E. Gueshoff, **The Balkan League**, Çev. Constantin C. Mincoff, London 1915, s. 24.

Koçana Vakası 1 Ağustos 1912 Perşembe Günü¹⁶⁰ saat üç civarında iki farklı noktada bomba patlatılmasıyla meydana gelmiştir.¹⁶¹ Bu bombalardan ilki sebze pazarında ve aradan kısa bir müddet geçtikten sonra ikincisi ise zahire pazarında patlatılmıştır.¹⁶² Koçana Vakası ile İştîp Hadisesi'nin benzer özelliği ve olayları ön plana çıkaran, bombaların patlaması değil, patlama sonrası meydana gelen kargaşalardır. Tabii ki Osmanlı Devleti aleyhine gelişecek tavırlar da bu kargaşaların ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardır.

Koçana Vakası'nda kırk iki kişi ölmüş ve yüz seksen kişi yaralanmıştı.¹⁶³ Vak'a'nın ilk safhası olan bomba olayında ölenlerin sayısını belirlemek için vilayet başhekimî Aron Gazoz, Belediye Tabip Vekili Nusret ve İştîp Fırkası tabiplerinden Abdülkadir ile Bulgar milletinden Tabip Kiril efendiler tarafından yapılan otopsi raporlarına göre on beş Müslüman, on dokuz Bulgar, iki Musevi bombanın infilakında hayatlarını kaybetmişlerdir.¹⁶⁴ Patlamanın olduğu gün, Koçana'nın

¹⁶⁰ Koçana Hadisesi'nin Bulgaristan'ın birçok şehrinde büyük bir yankı uyandırmasından dolayı Çar Ferdinand Avrupa seyahatini yarıda bırakıp Sofya'ya hareket etmişti. "Bulgaristan Havadisî", **Tercüma-ı Hakikat**, nr. 11265, (31 Temmuz 1328/13 Ağustos 1912),; "Bulgaristan'da Muharebe Arzuları", **Sabah**, nr. 8227, (1 Ağustos 1328/14 Ağustos 1912),; Bulgaristan Başvekili Geşof, Koçana Vak'ası meydana geldiğinde Rodop Dağlarında bulunan Çamkoru yazlığının Sofya'ya gelmiştir. Hızlı bir şekilde hükümeti toplamış ve alınacak tedbirleri müzakere etmiştir: "Koçana Hadisesi Hakkında", **Sabah**, nr. 8225, (30 Temmuz 1328/12 Ağustos 1912),; Ayrıca, Geşof vak'a hakkında gerekli bilgiyi tafsilatlı bir şekilde Üsküp konsolosundan talep etmiştir: "Bulgaristan'da Neler Oluyor?" **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11258, (24 Temmuz 1328/ 6 Ağustos 1912).

¹⁶¹ Belgrad'daki İngiliz Müsteşarı Barclay, Koçana Vak'ası'nın meydana gelmesinden olay hakkındaki yaklaşımı şu şekildedir: "*Koçana'da Bulgar sınırına 35 kilometre yakında bir bomba patladığı haberi Sofya'ya ulaştı. Buna göre patlamasından 20 dakika sonra Türk askeri olay yerine gelip, halka ateş açmış ve 6'sı Türk, 2'si Musevi gerisi de Bulgarlardan oluşan 112 kişinin ölümüne eden olmuş. Kanımca bu olay da Makedonya Komitesinin barbarca bir oyunudur. Amaçları ortalığı karıştırıp Türkiye'ye karşı Bulgaristan'ı harekete geçirmektir.*" Levent Yıkıcı-Zeynel Özlü, "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre 1912-1913 Tarihli Balkan Savaşları Öncesinde Balkanlarda Uluslararası Nüfuz Mücadelesine Bir Bakış", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Gaziantep 2918, 17 (2), s. 684.

¹⁶² BOA, BEO, nr. 4077/305751, lef. 2 (15 Ramazan 1330/28 Ağustos 1330); HR. SYS nr. 2911/52 (8 Ramazan 1330/21 Ağustos 1912); HR. SYS nr. 2911/54 (9 Ramazan 1330/22 Ağustos 1912); "Koçana'da Bomba", **Sabah**, nr. 8219, (24 Temmuz 1328/ 6 Ağustos 1912), s. 3.

¹⁶³ BOA, BEO, nr. 4070/305203, lef. 3 (22 Şaban 1330/6 Ağustos 1912); DH. SYS, nr. 98/3, lef. 8 (12 Ramazan 1330/4 Ağustos 1912); "Koçana'da Bomba", **Tanin**, nr. 1413, (24 Temmuz 1328/6 Ağustos 1912), s. 5.

¹⁶⁴ BOA, HR.SYS, nr. 2912/91, lef. 7 (21 Muharrem 1331/31 Aralık 1912); HR.SYS, nr. 2910/114, lef. 7 (26 Cemaziyelahir 1330/ 12 Haziran 1912).

muhtelif karyelerinde sakin Müslümanların düğünlerinin olması ölü sayısının fazla olmasını engellemiştir.¹⁶⁵

Zahire ve sebze pazarlarında patlayan bombalar, Hristiyan ve Müslümanlar arasında bir panik meydana getirmiştir. Bu panik esnasında başlarında komutanları bulunmayan başıboş askerler etrafa kaçan Hristiyanları olayların müsebbibi zannederek zorla ve şiddet uygulayarak tutuklamaya kalkışmışlardır. Olayın geriliminden dolayı bu durumu gören Müslümanlar dahi sopa ve sair aletlerle Hristiyanlara saldırmaya başlamıştır..¹⁶⁶ Bu infial pazarlardaki Bulgar ve Müslümanlar arasında karşılıklı bir çatışmaya dönüşmüştür. Bu çatışma sırasında bir Müslüman, bir Bulgar tarafından tüfekte öldürülmüştür. Bu olayların sonunda sekiz kişi ölmüş ve yüz seksenden fazla kişi de ağır ve hafif şekilde yaralanmıştır.¹⁶⁷

Kargaşanın ortaya çıkmasından itibaren korkuya kapılan Hristiyanların ekseriyeti han, hane, dükkan, meyhane, değirmen ve kahvehane gibi yerlere sığınarak kendilerini muhafaza etmeye çalışmışlardır. Kasabada olaylar bu şekilde devam ettiği esnada olay yerine gelen Kaymakam Hakkı Bey, meydana gelen bu durumu yatıştırmak ve sükuneti sağlamak için kumandansız bulunan bütün askerlerin kışlaya gönderilmesini sağlamıştır. Bununla birlikte pazardaki açık kalan dükkan ve pazar tezgahlarının yağmalanmaması için de jandarma ve polisleri bu konuda tedbir alması için vazifelendirmiştir. Sükunet sağlandıktan sonra etrafa sığınan Bulgarlardan, merkezde yaşayanlar ve başka karyelerde ikamet edenler güvenli bir şekilde evlerine gönderilmişlerdir. Ayrıca Hakkı Bey, meydana gelen olaylar sırasında askerler tarafından bir suçun faili olup olmadığı bilinmeden her önüne

¹⁶⁵ BOA, BEO, nr. 4070/305203, lef. 3 (26 Şaban 1330/10 Ağustos 1912); DH.SYS, nr. 98/3, lef. 8 (12 Ramazan 1330/4 Ağustos 1912); DH.SYS, nr. 98/3, lef. 10 (11 Ramazan 1330/3 Ağustos 1912); HR.SYS, nr. 1152/3, lef. 3 (13 Ramazan 1330/5 Ağustos 1912).

¹⁶⁶ BOA, DH.SYS, nr. 98/3, lef. 43 (27 Şaban 1330/11 Ağustos 1912); DH.SYS, nr. 98/3, lef. 33 (26 Şaban 1330/10 Ağustos 1912); BEO, nr. 4076/305663, lef. 4 (26 Şaban 1330/10 Ağustos 1912).

¹⁶⁷ BOA, BEO, nr. 4070/305205 (22 Şaban 1330/6 Ağustos 1912); DH.SYS, nr. 98/3, lef. 11 (17 Şaban 1330/1 Ağustos 1912).

gelen Bulgarın tutuklanıp karakola getirilmesinden dolayı mağdur olan bu insanların serbest bırakılmalarını ve darp edilenlerin tedavilerini sağlamıştır.¹⁶⁸

Koçana Vakası'nda yaralananların tedavileri için kasabadaki doktor yetersizliğinden dolayı Üsküp ve İştîp'ten doktor ve cerrah talebinde bulunulmuştur. Ayrıca Makedonya'nın farklı yerlerinden yaklaşık on iki kadar Osmanlı tabiiyetine mensup Bulgarlardan oluşan bir grup doktor, yaralıları tedavi etmek için Koçana'ya gelmişlerdi.¹⁶⁹ Bunun dışında Bulgar Eksarhhanesi de bir doktor ve cerrah gönderilmesini kararlaştırmıştı. Bulgar Eksarhhanesi'nin aldığı bu kararın neticesinde Osmanlı Hükümeti, tabiplerin Koçana'ya gelmesi konusunda herhangi bir zorluk çıkarılmamasını mahalli yetkililere iletmiştir.¹⁷⁰

Koçana Vakası'nda yaralıların fazla olmasından dolayı tedavileri için yer sıkıntısı sorunu ortaya çıkmıştır. Bu hususta mahalli yetkililer acilen bir haneyi hastahaneye dönüştürerek yaralıların tedavilerini bu şekilde devam ettirmişlerdir.¹⁷¹ Ayrıca Koçana Vakası'nın meydana geldiği haberi Bulgaristan'a ulaştığında Sofya doktorlarından Sotyar İspasof, Pazanhanyof ile İsnikan Daskolof ve hasta bakıcı Loba Şayafçof'un dahil olduğu bir heyet Koçana'ya gitmek için Bulgaristan Hükümetinden izin talep etmişlerdi.¹⁷² Heyetin talepleri doğrultusunda Bulgaristan Hükümeti vize vermiştir. Ancak Osmanlı yetkilileri, bölgeye gelmek isteyen bu heyete, yaralıların tedavileri için yeterince doktorun bulunduğunu ve gerekli muayenenin eksiksiz bir şekilde yapıldığını iletmiştir. Hatta Osmanlı tebaası Bulgarlarından oluşan bir doktor heyetinin dahi Koçana'da bulunduğu söylenmiştir.

Osmanlı Devleti tarafından bu açıklamalar yapılırken gazetelerde çıkan haberlerde de Koçana'ya gitmek isteyen heyet, bu hareketten vazgeçtiklerini

¹⁶⁸ BOA, HR.SYS, nr. 2912/91, lef. 5 (21 Muharrem 1331/31 Aralık 1912); DH.SYS, nr. 98/3, lef. 43 (27 Şaban 1330/11 Ağustos 1912).

¹⁶⁹ "Sofya'da" **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11264, (30 Temmuz 1328/12 Ağustos 1912), s.3.

¹⁷⁰ BOA, BEO, nr. 4070/305364, (22 Şaban 1330/6 Ağustos 1912); BEO, nr. 4070/305364, lef. 2 (22 Şaban 1330/6 Ağustos 1912).

¹⁷¹ BOA, DH.SYS, nr. 98/3, lef. 30 (27 Şaban 1330/11 Ağustos 1912).

¹⁷² BOA, HR,SFR 04, nr. 424/96, lef. 2 (26 Şaban 1330/10 Ağustos 1912).

açıklamışlardır. Bu kararı almalarında, bölgede kendilerine ihtiyacın olmadığını düşünmeleri mi yoksa başka bir sebebin mi etkili olduğu bilinmemektedir.¹⁷³

Koçana’da sükunet sağlandıktan sonra Osmanlı yetkilileri, bomba eylemine ve çıkan kargaşaya sebep olanları tespit edip ve tutuklamak için hızlı bir şekilde tahkikata başlamıştır. Bu tahkikat neticesinde on dokuz kişi tutuklanmış, ayrıca Koçana’nın Bala Karyesinden Miço Yordan, Noviçane Karyesinden Dorkoviyan ve Paşacık Karyesinden Sarafim patlamanın failleri olarak tespit edilip tutuklanmışlardır.¹⁷⁴ Bu şahısların yakalanmaları ise Koçana jandarma çavuşlarından olan Abdurrahman Çavuş’un tespitiyle gerçekleşmiştir. Abdurrahman Çavuş, bombanın patlamasına yakın bir zamanda, şehir içinde rutin olarak gezdiği bir sırada, bu üç şahsın gizli bir şekilde konuştuklarını müşahade etmiştir. Şahıslar, Abdurrahman Çavuşu fark ettiklerinde etrafa dağılarak ayrılmışlardır. Daha sonra Şahısların tekrar bir araya geldiklerini fark eden Abdurrahman Çavuş, bu durumdan şüphelenir şüphelenmez birinci bomba ve biraz sonra da ikinci bomba patlamıştır. Olayların yatışmasıyla beraber gördüğü şahısların hadiseyle ilgili olduğunu düşünen Abdurrahman Çavuş, Jandarma Kumandanına şüphelerini anlatmış ve kendisine bir müfreze tahsis edilip, bu kişileri bulundukları karyelerinde yakalama talimatı almıştır. Yapılan tahkikatlar ile birlikte şüpheli şahısların yaşadıkları karyelere gidilip tutuklanmışlardır. Zanlılara olayla ilgili sorular sorulduğunda ise hadisenin müsebbibi olarak birbirlerini suçlamışlardır.¹⁷⁵

Komitacılar, Koçana’da patlattıkları bombaların yanı sıra Müslümanları daha da zor durumda bırakmak için odun, kömür, pirinç gibi malzemeleri Müslümanlara tedarik eden Bulgarları “*hizmetçilik*”¹⁷⁶ ile itham etmişlerdir. Hatta odunculara ait yüz yirmi beş merkebin semerlerini yakmış, harman vakti olmasından dolayı da pirinçlerin harmanlanmaması ve pirinç aşçıların da çalışmamaları için tehdit

¹⁷³ BOA, HR.SFR 04, nr. 424/96, lef. 3, 5 (24 Şaban 1330/ 8 Ağustos 1912).

¹⁷⁴ BOA, BEO, nr. 4092/306893, lef. 5 (23 Şevval 1330/ 5 Ekim 1912); “Koçana Hadisesi Etrafında”, **Sabah**, nr. 8240, (14 Ağustos 1328/ 27 Ağustos 1912), s. 2.

¹⁷⁵ “Koçana Hadisesi”, **Tanin**, nr. 1424, (14 Ağustos 1328/27 Ağustos 1912), s. 3.

¹⁷⁶ BOA, BEO, nr. 4080/305975, lef. 2/2 (21 Ramazan 1330/ 3 Eylül 1912).

etmişlerdir. Bu durumdan dolayı, Koçana Kaymakamı acilen İdare-i Örfiye'nin ilan edilmesini ve süratle bölgeye gerekli görülen askeri kuvvetin gönderilmesini talep etmiştir.¹⁷⁷

2.4. Koçana'da İdare-i Örfiye'nin (Sıkı Yönetim) İlanı ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler)

Koçana Vakası meydana geldikten hemen sonra Osmanlı idarecileri, 4 Aralık 1911'de Kurban Bayramı'nın üçüncü günü vuku bulan İştîp Hadisesi'ndeki zaafiyetlerin aynısının Koçana Vakasında da yapılmaması için gerekli tedbirlerin süratle alınması düşünmüşlerdir.. Bunun için acilen vilayet savcısı, jandarma alay kumandanı, merkez kaymakamı ve uygun görülecek memurlardan bir heyetin oluşturulması ve yeterli miktarda bir askeri kuvvetin de ilk etapta bölgeye gönderilmesini gerekli görmüşlerdir.¹⁷⁸

Osmanlı mahalli yöneticileri, Koçana'daki durumun aciliyetini üst makamlara iletmiş olsalar da gerekli görülen önlemler alınmamıştır. Hatta gazetelerde yer alan haberlerde, Bulgaristan Hükümet yetkililerinin, Divan-ı Harb üyelerinin kimlerden oluştuğuna dair Osmanlı askerî yetkililerine sorular sorduklarında herhangi bir cevap alamadıklarından bahsedilmiştir. Mahalli yöneticilerin Koçana için öngördüğü tedbirler vakadan yirmi dört gün sonra İdare-i Örfiye ilan edilerek alınmaya başlanmıştır.¹⁷⁹

¹⁷⁷ BOA, DH.SYS, nr. 98/3, (23 Ramazan 1330/5 Eylül 1912); DH.SYS, nr. 98/3, lef. 2 (23 Ramazan 1330/5 Eylül 1912).

¹⁷⁸ BOA, BEO, nr. 4070/305213, lef. 1, 2, 3 (21 Şaban 1330/5 Ağustos 1912); BEO, nr. 4070/305203 (22 Şaban 1330/6 Ağustos 1912); DH.SYS, nr. 98/3, lef. 7, 13, 17 (20 Şaban 1330/4 Ağustos 1912); HR.SYS, nr. 1152/3, lef. 13 (25 Şaban 1330/9 Ağustos 1912).

¹⁷⁹ BOA, BEO, nr. 4079/305919, lef. 1, 2 (21 Ramazan 1330/ 3 Eylül 1912).

Londra’da Times ve Reuters ajanslarının Koçana Vakası hakkında yaptıkları haberlerden dolayı Londra Sefiri Tevfik Paşa, Osmanlı Hükümetine gönderdiği telgrafta Koçana Vakası’nın tahkikatının sürüncemede kalması, Avrupa gazetelerinin aleyhimizdeki yayınlarının sertleşmesine sebebiyet vermekle beraber Osmanlı Devleti’ni siyaseten sıkıntılı bir durumda bırakacağını söylemiştir. Ayrıca Bulgaristan’da da halk nezdinde galeyanların artmasından dolayı Avrupalı devletlerle siyasi münasebetimize kötü bir tesir bırakmakta olduğunu iletmıştır. Bu açıklamalardan sonra Koçana Vakası için acilen tahkikatın yapılmasını, olaya sebebiyet verenlerin cezalandırılmasını ve hadiseden zarar görenler için de tazminat verilmesini söylemiştir. Bunlarla beraber devletin aldığı bütün tedbirlerin ve gelişmelerin gazeteler vasıtasıyla kamuoyuna ilan edilmesi gibi konularda merkezi bilgilendirmiş ve yapılması gerekenleri söylemiştir.¹⁸⁰

Koçana Vakası’nın akisleri Bulgaristan’da duyulmaya başlandığında Bulgar Hükümeti hızlı bir şekilde toplanmıştır. Hükümet, toplantı sonucunda Osmanlı Hükümeti’ne nota verilmesine karar kılmışlardır. İstanbul Sefiri Sarafof vasıtasıyla verilen bu notada şu maddeler yer almaktadır:¹⁸¹

- 1- Makedonya’da zulüm ve işkencelere bir nihayet verilmesi
- 2- Koçana Vakası’nda sorumlu olanların meydana çıkarılmasında tarafsız bir heyetin kurulması
- 3- Koçana Vakasına katılanların cezalandırılması
- 4- Koçana Vakası’nda zarar görenlerin hepsine tazminat ödenmesi

Ayrıca Bulgaristan Devleti, Avrupa’daki sefirleri vasıtasıyla Avrupa devletlerinden Makedonya’daki Bulgarların çektikleri işkencelere bir nihayet verilmesi için müdahalelerini talep etmiştir.

¹⁸⁰ BOA, BEO. nr. 4076/305663, lef. 1, 2 (12 Ramazan 1330/25 Ağustos 1912); DH.SYS. nr. 98/3, lef. 60 (11 Ramazan 1330/24 Ağustos 1912); HR.SYS. nr. 1152/3, lef. 33 (11 Ramazan 1330/24 Ağustos 1912); HR.SYS. nr. 1152/3, lef. 2 (11 Ramazan 1330/24 Ağustos 1912).

¹⁸¹ “Bulgaristan’ın Notası”, **Tanin**, nr. 1416, (27 Temmuz 1328/9 Ağustos 1912), s. 2.; “Bulgaristan’ın Notası”, **Sabah**, nr. 8222, (27 Temmuz 1328/9 Ağustos 1912), s. 3.

Osmanlı idarecileri, Meclis-i Vükela toplantısında Koçana Vakası için acilen İdare-i Örfiye'nin ilan edilmesi, bomba hadisesinin failleri ile kargaşaya katılanların tespit edilmeleri ve yargılanmaları için de Divan-ı Harb-i Örfi heyetinin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda Koçana'da ölen ve yaralananların ailelerine gerekli görülen yardımlar için de Kosova Vilayeti'ne gönderilmek üzere bin liralık bir bütçe ayrılmıştır.¹⁸² İdare-i Örfiye'nin reisi olarak da Ferik Şükrü Paşa¹⁸³ atanmıştır.¹⁸⁴ Bunlarla birlikte Divan-ı Harb-i Örfi heyeti de oluşturularak Koçana'ya gönderilmiştir.¹⁸⁵ Bu heyet iki topçu kaymakamı, iki miralay, iki piyade binbaşı, iki yüzbaşı, Selanik İstinaf Ceza Reisi Artur ve Frozuyk, Sorgu Hakimi Abdullah efendiler ile Köprülü Sorgu Hakimi ve iki sivil memurundan oluşmaktaydı.¹⁸⁶

Koçana'da İdare-i Örfiye'nin ilanı ve İdare-i Harb-i Örfi heyetinin oluşmasıyla hızlı bir şekilde tahkikata başlanmıştır. Aynı zamanda Avrupa gazeteleri yaptıkları haberlerde, Koçana'da Bulgarlara; asker, polis ve Müslümanların saldırdığını ileri sürmüşlerdir. İki yüz askerin kışladan şehre inerek polis ile birlikte Bulgarlara silah ve süngü ile hücum ettiklerini yazmışlardır. Hatta askerler tarafından silahla bir Üsküp mektep talebesinin öldürülüp sürüklendiği, saldırılardan kaçmak için han, hane ve otel gibi yerlere sığınan Bulgarların buralardan çıkarıldıklarını, darp edildiklerini ve yüzleri tanınmayacak kadar zarar verildiğini yazmaktaydılar. Bunların dışında evlerin ve dükkanların yağmalandığını da söylemişlerdir.¹⁸⁷ Bu tarz iddiaların hemen hemen aynıları Bulgar Eksarhlığı¹⁸⁸ ile Dokluca mahalle muhtarı ve

¹⁸² BOA, MV, nr. 167/23, (12 Ramazan 1330/25 Ağustos 1912); "İdare-i Örfiye İlanı, **Sabah**, nr. 8239, (13 Ağustos 1328/26 Ağustos 1912), s. 3.

¹⁸³ Edirne Müdafii Mehmet Şükrü Paşa'nın hayatı için bkz. Şavaş Eğilmez, **Erzurum'un Yüzleri: Mehmet Şükrü Paşa**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2015.

¹⁸⁴ "Koçana'da Divan-ı Harb", **Tanin**, nr. 1428, (18 Ağustos 1328/31 Ağustos 1912), s. 5.

¹⁸⁵ BOA, HR.SFR 04., nr. 866/60, lef. 3 (11 Ramazan 1330/24 Ağustos 1912); HR.SYS, nr. 1152/3, lef. 56 (12 Şevval 1330/24 Eylül 1912); HR.SYS, nr. 2911/113 (12 Şevval 1330/24 Eylül 1912); BEO, nr. 4079/305919, lef. 3 (20 Ramazan 1330/2 Eylül 1912).

¹⁸⁶ "Koçana Hadisesi Etrafında", **Sabah**, nr. 8267, (1328 Eylül 12/ 25 Eylül 1912), s. 3.

¹⁸⁷ BOA, BEO, nr. 4076/305696 (13 Ramazan 1330/26 Ağustos 1912).

¹⁸⁸ BOA, DH.SYS, nr. 98/3, lef. 66/2, 66/3 (26 Ramazan 1330/8 Eylül 1912).

diğer muhtarlar tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderdikleri arzuhallerde de tekrar edilmekteydi.¹⁸⁹

Koçana Vakası hakkında ileri sürülen bu tarz iddialar, tarafsız ve adil bir şekilde tahkikat yapılması için Dahiliye Nezareti tarafından Divan-ı Harb-i Örfi'ye havale edilmiştir.¹⁹⁰ Tutuklanan kişiler, bomba saldırısını düzenlemek, adam öldürmek, yağma yapmak ve darp etmek suçlarından Divan-ı Harb-i Örfi heyeti tarafından yargılanmıştır. Bomba saldırısını düzenleyen kişilerin yargılanmasında dört kişiden ikisine beraat, birisine idam¹⁹¹ ve son kişiye de müebbet kürek cezası verilmiştir.¹⁹²

Koçana Vakası'nda diğer suçlardan yargılananların Divan-ı Harb-i Örfi heyeti tarafından yapılan yargılama sonucunda haklarında verilen hükümler aşağıdaki listededir:¹⁹³

Koçana Vakası'ndan Dolayı Muhakeme Edilenlerin Listesi					
<i>Sıra Numarası</i>	<i>Esame-i Mağdûrîn</i>	<i>Maznunların Esamasi</i>	<i>Nev-i Cürüm</i>	<i>İbtidâ-yi Tarih-i Tevkifleri</i>	<i>Derece-i Hüküm</i>
1	Hukuk-ı Umumiye	Koçana'nın Bele Karyesinden Miço Yordan	Bomba katli ve Vaz'ı	Fi 23 Şaban Sene 1330	İdam
		Koçana'nın Noviçane karyesinden Dorko Yuvan	Bomba katli ve Vaz'ı	Fi 23 Şaban Sene 1330	Beraat
		Koçana'nın Paşacık Karyesinden Sarafım	Bomba katli ve Vaz'ı	Fi 23 Şaban Sene 1330	Müebbet küreğe konulması
		Koçana'nın Sakolarca Karyesinden Yanar Mito	Bomba katli ve Vaz'ı	Fi 23 Şaban Sene 1330	Beraat
2	Maktul Koçana'nın İlterişine? mahallesinden Todorov vereseşi	Koçana'nın Zir Mahallesinden Naal Bekir	Katl	Fi 23 Şaban Sene 1330	Beraat
		Koçana'nın Zir Mahallesinden Kıpti İbrahim	Katl	Fi 23 Şaban Sene 1330	Ba'de't-teşehhür beş sene küreğe vaz'ına

¹⁸⁹ BOA, DH.SYS, nr. 98/3, lef. 64/1, 64/2 (8 Zilhhice 1330/18 Kasım 1912).

¹⁹⁰ BOA, BEO, nr. 4086,306379, (9 Şevval 1330/21 Eylül 1912).

¹⁹¹ Bombaların patlamasından sonra Abdurrahman Çavuş tarafından yakalanan üç şahsın dışında dördüncü bir şahıs bombaların patlamasından sorumlu olarak tutuklanmıştır. Fakat bu şahsın kim, nasıl yakalandığına dair bir bilgi bulunamamıştır.

¹⁹² BOA, BEO, nr. 4092/306892, (23 Şevval 1330/5 Ekim 1912).

¹⁹³ BOA, DH.SYS, nr. 98/3, lef. 81 (8 Zilhicce 1330/18 Kasım 1912).

3	Koçana'nın Gırdofça Karyesinden Kula?	Koçana banka tahsildarı Yusuf Efendi	Darb	Fi 26 Şaban Sene 1330	Beraat
		Koçana'nın Muhacir Mahallesinden Yaşar Yaşar	Darb	Fi 26 Şaban Sene 1330	Beraat
		Koçana'nın Muhacir Karyesinden Bekçi Ali bin Mehmed	Darb	Fi 26 Şaban Sene 1330	Beraat
		Koçana'nın Muhacir Karyesinden Bekçi Mehmet bin Mustafa	Darb	Fi 26 Şaban Sene 1330	Beraat
4	Koçana'nın Virançe Karyesinden Angel	Nizamiye mülazim-i evvellerinden Faik Efendi	Darb	Fi 26 Şaban Sene 1330	Beraat
5	Meçhul	Efradı nizamiyede Karabet onbaşı	Darb	Fi 26 Şaban Sene 1330	Beraat
6	İlterişine? mahallesinden İspiro ve Anastas	Paşacık Karakolunda müstahdem Jandarma Abdullah	Darb	Fi 26 Şaban Sene 1330	Beraat
7	Koçana'nın İlterişine? Mahallesinden taraf Hacı Dona	Koçana seyyar jandarma efradından İbrahim	Darb	Fi 26 Şaban Sene 1330	(.....)? aşağı bir derecede olup müşteki tarafından şikayetini (.....)? davanın alâ hâlihî ibkasına
8	Şekle karyesinden Lazar? ve üç nefer rüfekası	Koçanalı Aşçı Rıza	Teşhir-i silah	Fi 26 Şaban Sene 1330	Beraat
9	Saatçi Yuvan Mane	Koçana redif taburu depo memuru mülazim Ali Efendi	Sirkat	Fi 26 Şaban Sene 1330	Beraat
10	Doklanıçe? Mahallesinden Sihirci Petre	Zirnoçça karyesinden Rıfat bin Aziz	Sirkat	Fi 26 Şaban Sene 1330	Üç mah Habsi
11	Doklanıçe? Mahallesinden Aşçı Vane	Belediye süpürgecisi Kıpti Mehmed Ali	Sirkat	Gayr-ı Mevkûf	Üç mah Habsi
12	Virançe Karyesinden İstoyan Taso	Jandarma Hasan Onbaşı Bin Raşid	Sirkat	Gayr-ı Mevkûf	Dava ru'yeti Divan-ı Harbin salahiyyeti haricinde olmakla haklarında Adliyece takibâtı kanuniye icra kılınmak üzere Nazırı Mülkiyeye müzekkere tasdırine.
		Necip bin Timur - İbrahim bin Mustafa	Sirkat	Gayr-ı Mevkûf	
		Hasan bin Kurt Ali	Sirkat	Gayr-ı Mevkûf	

Tablo 2-Koçana Vakası'ndan Dolayı Muhakeme Edilenlerin Listesi

Divan-ı Harb-i Örfî'nin Koçana Vakası'ndaki tahkikat vazifesini yerine getirdikten sonra Ferik Şükrü Paşa, Divan-ı Harb-i Örfî'nin ilgasını ve heyetin eski vazifelerine geri dönmesini telgrafla talep etmiştir.¹⁹⁴

¹⁹⁴ BOA, BEO, nr. 4092/306893, lef. 2, 3, 4, 5 (22 Şevval 1330/4 Ekim 1330).

2.5. Koçana Vakası Sonrası Kont Leopold Von Berchtold'un “Adem-i Merkeziyet” Teklifi

Koçana Vakası meydana geldikten sonra Avrupa siyasetçileri için Balkanlar tekrardan gündemlerinde ağırlık kazanmıştır. Yeni değerlendirmelerde bulunmak ve ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlara karşı çözüm sağlamak için birçok teklifte bulunacaklardır.

Fransa Başbakanı Raymond Poincare, 11 Ağustos 1912 Pazar Günü St. Petersburg'da Peterhof Sarayı'nda Çar II.Nikolay ve Çariçe Aleksandra Fyodorvna tarafından huzura kabul edildiği gün Balkanlar'dan gelen haberleri ve Koçana Vakası hakkındaki endişelerini şu şekilde belirtmiştir:¹⁹⁵

“M. Kokovtsof, M. Sazonof ve Georges Louis ile çene çalarak imparatorluk çadırının yanında ayakta dikiliyordum. Rus bakanlar ile ben Balkanlar'dan aldığımız ve hiç de iyi olmayan haberlerle ilgileniyorduk. Sırbistan, Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'te ve Yeni Pazar Sancak'ın yakınında girdiği askeri hazırlıklardan endişeli olduğunu bildirmişti. Bulgar komiteciler tarafından Koçana Çarşısı'na iki bomba atılmıştı. Türk polisi derhal çok sayıda genç adamı topladı ve süngü darbeleriye katletti. Selanik'te sıkıyönetim ilan edildi. Karadağ, Türkiye ile sınır sorunlarından yakınıyor ve Büyük Devletlerin işe karışmasını istiyordu. M. Kokovtsof, M. Sazonof ve Georges Louis, M. Daescner ve ben, bu gittikçe artan huzursuzluğu gidermenin nasıl mümkün olabileceğini kendimize soruyorduk... Gece bana küçük bir oda tahsis edilmiş olan şalede endişeyle, Koçana katliamını düşünüyordum”

Fransa Başbakanı Raymond Poincare'nin 9-16 Ağustos tarihleri arasında Rusya ziyareti Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu telaşlandırmıştır. Avusturya, bu ziyaretten sonra Balkanlar'a, Fransa ile Rusya tarafından bir müdahale olabileceğinden şüphelenerek bu devletlerden önce bir harekette bulunmak istedi.

¹⁹⁵ Raymond Poincare, **Ateş Çemberindeki Balkanlar**, çev. Rıza Katı, Pınar Yayınları, İstanbul 2013, s. 129-131.

1912 Şubat ayında vefat eden Aehrenthal'ın yerine Avusturya Hariciye Nazırlığına gelen Kont Berchtold,¹⁹⁶ 13 Ağustos 1912'de büyük devletlere gönderdiği notada, Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında “Adem-i Merkeziyet” sistemine dayanan reformların yapılmasını teklif etmiştir. Ayrıca Balkan devletleri tarafından mevcut statükoyu bozmalarına yönelik herhangi bir harekette bulunmalarını engellemek için de gerekli görülen konuları Avrupalı devletlerin kendi arasında müzakere edilmesini teklif etmiştir. Kont Berchtold, bu suretle, Poincare ile Sazonov¹⁹⁷ görüşmelerinden bir netice alınmadan evvel, durumu kendilerine çevirerek meseleyi ele almak istiyordu.¹⁹⁸ Avusturya-Macaristan'ın teklifi üç başlığa ayrılmaktadır.¹⁹⁹

- 1- Uluslara eşit ayrıcalıklar vermek,
- 2- Balkanlar'da seçim özgürlüğünü sağlamak,
- 3- Ulusların dengeli bir temsiliyi oluşturmak,

¹⁹⁶ Avusturyalı Devlet adamı Kont Leopold von Berchtold, Paris, Londra ve St. Petersburg elçiliklerinde çeşitli görevler aldıktan sonra 1906'da Rusya Büyükelçiliği'ne atandı. Mart 1911'e kadar bu görevde kalan Berchtold, Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın Balkanlar'da egemenlik sağlamak için giriştikleri mücadeleyi yakından izledi. 1911'de dışişleri bakanı olduğunda Rusya'nın Balkanlar'da yayılma endişesine karşı bir siyaset izlemeye çalıştı. 1912-1913 Balkan savaşları sırasında sulhu korumakla saldırganlık arasında gidip gelen tutarsız siyasetiyle bilinmekteydi. Dışişleri Bakanlığı görevindeki bir başka siyasi olay ise Sırbistan'a gönderdiği ultimatom I. Dünya Savaşı'nın başlamasının resmi nedeni olmuştur. Kont Leopold von Berchtold hayatı için bkz. “*Leopold von Berchtold*”, **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1984, s. 822-823.

¹⁹⁷ Sergei Dmitrievich Sazonov (1860-1927), St. Petersburg'da Imperial Alexander Lyce'de yabancı diller ve edebiyat eğitimi gördü. Londra, Washington ve Vatikan'da küçük diplomatik görevlerde bulundu. 1909'da kendisinin kayınbiraderi olan Petr Arkad'evich Stolypin'in kabinesinde dışişleri yardımcılığına getirildi. Bir yıl sonra ise Dışişleri Bakanı oldu. Sazonov'un Dışişleri Bakanı olarak siyasi seçenekleri sınırlıydı. Özellikle Stolypin'in Rusya'nın askeri ve mali kaynaklarının toplanması ve iç istikrarın tesis edilmesi için barış döneminin gerekliliğini yinelemiş fakat bunların hepsi 1904-1905 Rus-Japon Harbi'nde kötü bir şekilde zarar görmüştür. Sazonov, bu ortamdan dolayı Rusya'nın çıkarlarını muhafaza edebilmek için kendilerine tehdit olarak Avrupa kıtasında Almanya ve Balkan coğrafyasında ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu görmüştür. Çarlığın izlemesi gereken siyasete buna göre şekillendirecektir. Almanya'yı baskı altında tutmak için İngiltere, Fransa ile üçlü ittifak yapmayı öngörmüştür. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile de Balkan devletleri üzerlerinden bir rekabet içinde olmuşlardır. Ayrıca Balkan harplerinin meydana gelmesinde izledikleri siyasette etkili olmuştur. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/sazonov_sergei_dmitrievich

¹⁹⁸ Fahri Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, TTK (Türk Tarih Kurumu), Ankara 1997, s. 665.

¹⁹⁹ Raymond Poincare, **a.g.e.**, s. 163.

14 Ağustos 1912’de Avusturya-Macaristan Devleti’nin Paris Maslahatgüzar’ı Kont Somsış, Fransa Dışişleri Bakanı Briand’a şunları söylemiştir:²⁰⁰

“Balkanlar’daki durum benim hükümetimi endişelendiriyor. Türk hükümetinin Arnavutluk’ta tanıdığı ayrıcalıkları ulusal çıkarlarına zıt gören Bulgarlarda, Sırp’lar’da ve Yunanlılar’da ciddi bir heyecan gözleniyor. Bu tahrikler çok geçmeden barış için tehlikeli bir krizi tetikleyebilir. Viyana hükümeti, Büyük Devletlerin uzlaştırıcı olarak araya girip, Babîâli’ye Hristiyan uluslara yasal haklarını arayabilecekleri kademeli bir adem-i merkeziyet politikası benimsemeyi ve Balkan devletlerine de bu politikanın sonuçlarını sükunetle beklemelerini tavsiye etmek için teşebbüse geçmeye niyetleri olup olmadığını bilmek ister.”

Kont Berchtold’un Makedonya bölgesi için teklif ettiği “Adem-i Merkeziyet” siyaseti, ilk zamanlarda Avrupa devletleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Fakat zaman içinde Avrupa devletleri, Avusturya’nın bu teklifinden şüphe ve endişe etmeye başlayacaklardır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Balkan devletleri üzerinde egemen bir etki sağlamaya çalışıyor olmasından korkuyorlardı. Aynı zamanda gittikçe artan “Adem-i Merkeziyetçilik” sözcüklerinin oldukça muğlak olduğu ve Kont Berchtold’un aslında somut hiçbir program önermediğine, sadece “platonik” bir istekte bulunduğu dikkat çekiliyordu.²⁰¹ Fransa Devleti’nin İstanbul elçisi Bompard, Kont Berchtold’un teklifini “ırkların çatışması ve Avrupa Türkiyesi’nin dağılması” sonucuna sebebiyet vereceğini üst makamlarına iletmiştir.²⁰²

Kont Berchtold’un bu teklifi Avrupa devletlerini tatmin etmediği gibi²⁰³ Balkan devletlerini de memnun etmemiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti dahi bu teklifi kendi içişlerine müdahale olarak görecektir. Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa, makamında Avusturya elçisini kabul ettiğinde Kont Berchtold’un önerisini kabul

²⁰⁰ Raymond Poincare, **a.g.e.**, s.142.

²⁰¹ Raymond Poincare, **a.g.e.**, s. 143-145.

²⁰² Raymond Poincare, **a.g.e.**, s. 152.

²⁰³ “Berchtold’un Teklifi”, **Sabah**, nr. 8251, (25 Ağustos 1328/7 Eylül 1912), s. 2.

edilemez olduğunu bildirecektir. Osmanlı Hükümeti, devletin içişlerine müdahale girişimi saydığı bu teşebbüse karşı öfke duymuştur. Bununla birlikte, ırk ve din ayrımı yapmaksızın, Arnavutlara tanınan haklar gibi Rumeli halklarına da eğitim ve dil özgürlüğünü tanımaya hazır olduğunu ilave etmiştir.²⁰⁴ Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nazırı Gabriel Efendi,²⁰⁵ Fransa elçisi Bompard'a "*Kont Berchtold'un teklifi kabul edilemez ve kabul edilmeyecektir.*" diye beyan verecektir.²⁰⁶

Bulgar Hükümeti, 29 Ağustos 1912 Perşembe günü Kont Berchtold'un teklifini görüşmek üzere toplanmıştır. Bu toplantıda hükümet, Kont Berchtold'un teklifine sıcak bakmamış ve Bulgar halkını da memnun etmeyeceğini ittifakla kabul etmişlerdir.²⁰⁷ Bulgaristan'daki muhalif siyasi partiler de Berchtold'un teklifinin Makedonya Meselesi'ni tehir etmekten öteye geçemeyeceğini söylemişlerdir. Bununla birlikte bu siyasi partiler, Makedonya Meselesi'nin halledilmesi için Bulgar Hükümeti ve Avrupa devletlerinden, Makedonya ile Edirne Vilayeti'nde yaşayan halklar tarafından bir vali seçiminin yapılması ve muhtariyet idaresine geçilmesinde de yardım etmelerini talep etmişlerdir. Şayet bu istekler kabul edilmez ise Bulgaristan Hükümeti'nden bütün askeri gücünü silahaltına almalarını talep ederek Makedonya ile Edirne'de yaşayan Bulgarların hukukunu korumaları için savaş ilanında bulunmalarını istemişlerdir.²⁰⁸

Bulgarya Gazetesi, Kont Berchtold'un teklifi ve benzerlerine karşı Bulgarların bu tarz yaklaşımlara sabırlarının tükendiğine dair şu değerlendirmeyi yapmıştır:²⁰⁹

²⁰⁴ Raymond Poincare, **a.g.e.**, s. 157-158.

²⁰⁵ Gabriel Noradunkyan Efendi'nin hayatı ve siyasi kişiliği için bkz. Ercan Karakoç, "Osmanlı Hariciyesinde Bir Ermeni Nazır: Gabriel Noradunkyan Efendi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 7, S. 25, s. 157-177.

²⁰⁶ Raymond Poincare, **a.g.e.**, s.160.

²⁰⁷ "Bulgaristan Ne Diyor?" **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11280, (17 Ağustos 1328/30 Ağustos 1912), s. 2.

²⁰⁸ "Bulgaristan Nasıl Düşünüyor", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11276, (13 Ağustos 1328/26 Ağustos 1912), s. 2.; "Bulgaristan'da Tahrîkât", **Tanin**, nr. 1425, 14 Ağustos 1328/27 Ağustos 1912), s. 3.; "Bulgaristan'da Galeyan-ı Efkar", **Sabah**, nr. 4240, (14 Ağustos 1328/27 Ağustos 1912), s. 2.

²⁰⁹ "Makedonya'nın Muhtariyeti", **Tanin**, nr. 1423, (13 Ağustos 1328/26 Ağustos 1912), s. 5.

“Türkiye’ye yarım tedbirler değil tedâbir-i kat’iye lazımdır. Bu da ancak Berlin Muahedesinin tahmîl ettiği mecburiyet vechile Makedonya’ya muhtariyet vermekten ibarettir. Yoksa sonra Avrupa sabırları tükenenlerin dermeyan edecekleri başka bir teklif karşısında bulunacaktır.”

Times Gazetesi’nin Bulgarların Kont Berchtold’un teklifinden hoşnut olmadıklarına dair haberi şöyledir:²¹⁰

“Bulgaristan’da deniliyor ki eğer Düvel-i Muazzama Balkanlar’da sulh ve müsalemetin muhafazasını arzu ediyorlar ise Makedonya’da Hristiyan ahali için belli başlı bir şey yapmaları lazım gelir. Bulgaristan, Avusturya programının kendi emel ve arzularını tatmin etmeyeceği hakkında artık kanaat-ı kamile hasıl etmiş gibi görünüyor. Arnavudluk’a verilen imtiyazatın Makedonya’ya teşmili naziresi Bulgaristan’ı hoşnud etmeyecektir”

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi’nin Başmuharriri olan Ahmet Ağayef (Ağaoğlu), Kont Berchtold’un teklifini değerlendiren yazısında Osmanlı Devleti’nin izlediği siyaseti kesin bir kararlılıkla devam ettirmesine ve alması gereken tedbirlere dair yazısı şu şekildedir:²¹¹

“Hükûmet-i Osmaniye Kont Berchtold’un teklifini kat’i ve ciddi bir surette reddetmiş ve hiç bir vechile adem-i merkeziyet usûlünün tatbikini ve bilhassa ecânibin talebi üzerine kabul etmeyeceğini ilan eylemiştir. Bu beyanatın ne kadar musîb ve umum-ı Osmanlıların meyl ve arzularına muvaffak olduğunu izâha lüzûm yoktur zannederim.

Fakat yalnız beyânâtla kalmamalıdır. Beyanâtı teyîd ve takviye edecek icraatta bulunmalıdır. Unutmamalıdır ki Avusturya hükûmeti bütün kuvvet ve

²¹⁰ “Bulgar Âmâli”, **Sabah**, nr. 8265, (10 Eylül 1328/23 Eylül 1912), s. 3.

²¹¹ “Bulgaristan ve Biz”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11279, (16 Ağustos 1328/29 Ağustos 1912), s. 1.

iktidarıyla bize “muavenet” eylemek yani adem-i merkeziyet usûlünü kabul ettirmekte çalışacaktır. Bunun içinde hükûmet-i mezkurenin elinde en muessir âmil ve vesile Balkan hükûmetleri arasındaki fevranı teşdîd ve tahrik eylemek olacaktır. Bu vâsıta ile hükûmet-i mezkure bizi tehdîd ve bütün Avrupayı müessir eyleyerek usûl-ı mezkurenin kabul ettirilmesine çalışacaktır. Bizim tarafımızdan buna karşı gayet ciddi ve kat’i bir vaziyet almak iktizâ eder. Balkan hükûmât-ı sağırasına hükûmet-i Osmaniyenin bütün ihtimalâta karşı çıkmaya hazır bulunduğu ve harpten biran bile çekinmeyeceğini ciddi ve müessir bir surette anlattırmalıdır. Burasını bilmelidir ki biz muharebeden kaçmak sulh ve müsâlimeti muhafaza eylemek istenince gerek Avrupa ve gerek Balkan hükûmetleri bizi tazyik ve blöfler, tehdîdler ile Avrupa efkar-ı umumiyesini tehyic edecek vasıtalar ile maksadlarına nail olmak isteyeceklerdir. Bu babda yegâne takip edilecek tarîk-i selamet bizimde aynı derecede muharebeye hazır bulunduğumuzu Avrupa’ya bildirmektir. Avrupa bunu anladığı anda Balkan hükûmetlerini tarîk-i akl ve mantıka davet ederler. Zira Avrupa’nın bugün en ziyade vehim ettiği şey Balkanlar’da bir muharebenin zuhurudur. Ve işte bunun içindir ki muharebeye temayül ve hazırlık gösteren tarafı iltizam ediyor. Bu taraf biz olsak hayırlı olur.”

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Paris Maslahatgüzar’ı; Poincare’ye Koçana Vakası sonrası Osmanlı Meclisi’nden vak’a hakkında bir açıklama istenmiş olsaydı, Bulgaristan’nın birçok şehrinde düzenlenmiş olan mitingleri ve halkın öfkelerini sakinleştirmek mümkün olabileceğini söylemiştir.²¹²

Kont Berchtold’un teklifi yeterince yankı uyandırmayınca, Balkanlar’daki durum için Fransa harekete geçerek inisiyatif almaya çalışmış. Fransa, Rusya ve İngiltere’ye şu formülü teklif etmiştir. Avrupalı devletler, dört Balkan devleti nezdinde yapacakları teşebbüste, bunlara Balkan statükosunu değiştirebilecek veya bozabilecek hareketlerden kaçınmalarını tavsiye edecekti. Balkan devletleri bu tavsiyeyi kabul etmezlerse, zaferi kim kazanırsa kazansın, toprak kazancını kabul etmeyeceklerdi. Şayet, gelişmeler Avrupalı devletlerin kara veya deniz kuvveti

²¹² Raymond Poincare, **a.g.e.**, s.163.

kullanmasını gerektirirse, bu konuyu aralarında görüşeceklerdi. Ayrıca Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti'nden de Balkan yarımadasındaki toprakların Hristiyan halkı için “*derhal*” ıslahat, yani reformlar yapmasını isteyeceklerdi.²¹³

Kont Berchtold'un teklifi, Balkanlar'a kesin bir çözüm getiremeyeceği düşünülen ve taraflar tarafından istenmeyen bir teklif olmuştur. Bununla birlikte somut bir teklif olmaktan ziyade “*Adem-i Merkeziyet*” kavramından öteye geçilmediği yönünde açıklamalar yapılmıştır. Aynı zamanda Bulgaristan ve Osmanlı devletlerinin yapılan bu teklife ihtiyatlı yaklaştığı görülmüştür.

Bölgedeki problemleri çözmek için yapılan her teşebbüs, bir başka sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermekteydi. Bu çözümsüzlük ve küçük bir değişikliğin büyük facialara dönüşebileceğini bilen Avrupa, Balkanlar'ı “*Barut Fıçısı*” veya “*Düello Alanı*” olarak tanımlamışlardır.²¹⁴

2.6. Koçana Vakası'ndan Dolayı Düzenlenen Mitingler

Koçana Vakası sonrası, Bulgaristan halkı, siyasi partileri ve gazetelerinde büyük bir heyecanın olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Osmanlı basınına da yansımıştır. Ayrıca Koçana Vakası ve ardından gelişen heyecanı, siyasi fırsat olarak kabul eden Nasyonalistler; Bulgar hükümeti aleyhinde şiddetli bir muhalefet hareketini başlatacaklardır.²¹⁵

Preporeç Gazetesi'nde yayınlanan bir haberde, Komitacıların, Koçana Vakası ve Osmanlı Devleti'ndeki durumları müzakere etmek için bir toplantı yapmayı kararlaştırdıkları yazılmaktadır. Bu toplantıda bütün Makedonya ve Edirne'de bulunan cemiyetlerden birer murahhas katılması kararlaştırıldı. Daha sonra bu karara ek olarak Sofya'da bulunan cemiyetlerin de birer murahhas göndermesi kabul

²¹³ Fahri Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 665-666.

²¹⁴ Hikmet Öksüz, “Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Öncesi Balkanlarda Yaşamış Olduğu Siyasal Süreç”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara 1999, C. 2, s. 484.

²¹⁵ “Koçana Hadisesi”, *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 11260, (26 Temmuz 1328/8 Ağustos 1912), s. 2.; “Koçana Hadisesi Etrafında”, *Sabah*, nr. 8222, 27 Temmuz 1328/9 Ağustos 1912), s. 3.

edilmiştir. Sofya Darülfünü'nundaki umumi bir toplantıda bir komitanın seçimi gerçekleştirilmiş. Komitanın Başkanı Doktor Polihrom Neyço ve Başkan Vekili Koşavalif seçilmiştir. Heyetin başlıca vazifeleri şu şekilde kararlaştırılmıştır:²¹⁶

- 1- Osmanlı Devleti'nde meydana gelen Koçana Vakası gibi hadiseleri takip etmek,
- 2-Herhangi bir hadisede zulüm ve işkenceye maruz kalanların haklarını savunmak için teşebbüse geçmek,
- 3- Osmanlı Devleti'ndeki halklarla mümkün mertebe irtibatta bulunmak,
- 4- Bulgarlar için mücadele edenlere maddi ve manevi yardım sağlamak.

Bulgar cemiyetleri tarafından teşkil edilen bu komitaya Makedonya Kardeşleri ismi verilmiştir. Makedonya Kardeşleri Komitesi, ilk toplantısını birkaç gün sonra Sofya Belediye gazinosunda herkesin katılabileceği toplantı ile gerçekleştirdi. Buraya Bulgar gazetecilerin bir çoğu davet edilmiştir. Bu gazetecilerden bazılarının ismi: P.N. Daskalof, S. Sangof, M. Markof, İspitarofski, Nikolof M. idi. Toplantıda özellikle Koçana Vakası ve Makedonya'nın diğer yerlerinde Bulgar halkına yapılanlar “mezalim” olarak tanımlanarak şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Ayrıca Koçana Vakası'nın Bulgaristan kamuoyuna duyurulması, Bulgaristan dahilinde protesto mitingleri düzenlenmesi ve bu mitingleri yapacak bir heyetin seçilmesi kararlaştırılmıştır. Bunların dışında Bulgaristan Hükümeti'ni, Osmanlı Devleti'ne karşı en sert şekilde teşebbüste bulunmaya mecbur etmeye zorlayacaklardır.²¹⁷ “*En sert*” tabiri ile Bulgaristan'ın birçok şehrinde düzenlenecek mitinglerdeki “*Harb*” sesleri kastedilmekteydi.

Şimdiye kadar aralarında ihtilaf bulunan bütün Bulgar komitaları, milli bir hareket oluşturmak için müşterek fikir etrafında toplanmışlardır. Bulgaristan şehirlerinde tertip edilecek mitingler vasıtasıyla da Bulgarları bu milli söylem etrafında toplamaya çalışacaklardır. Bu hareketin de Makedonya'da çıkan gazeteler

²¹⁶ “Koçana Hadisesi Hakkında”, **Tanin**, nr. 1417, (28 Temmuz 1328/10 Ağustos 1912) s. 2.

²¹⁷ “Koçana Hadisesi Hakkında”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11261, (27 Temmuz 1328/9 Ağustos 1912).

tarafından himaye edilmesi kararı verilmiştir.²¹⁸ Sofya gazetelerinin Koçana’da meydana gelen vak’ayı, bütün Bulgar halkına duyurmak ve bir nevi Makedonya Bulgarları adına harekete geçilmesi için ittifakla bir beyanname yayınlarak bu himayelerini bu şekilde ispat etmişlerdir.²¹⁹

“Her Bulgar Ahalisi !

Koçana’da iki karye katli âmm edilmiş İştîp’te ise Bulgarlar mahv olmuştur. Bulgar nâmı altında olanlara yine kitâl, yine tahribât. Bulgaristan hududunda henüz 40 kilometre uzakta gözlerimizin önünde kitâller icra ediliyor yalnız bu değil: Makedonya ve Edirne umumen kitâl ve tahribat içerisinde pûyân daha ne bekliyoruz? Otuz beş senedir milletin ruhu Makedonya’ya aid bir vicdân taşıyor. Makedonya için kahır ediyor, düşünüyor. Kıyas kabul etmez derecede kanla mülemma olan o güzel Makedonya’nın pek çok eziyetler altında inlemekte olduğunu düşünüyoruz.

Sözümüz vaktiyle Rumeli-i Şarki için, küçük bir hemşîre için idi. Bunu bir araya topladık sıra Makedonya’ya geldi. Makedonya için bekleyiniz sözü ref’ olundu mu? Oraların muhtariyeti için pek pahalı hazırlıklar yapıldı. Fakat yine vicdan bize Makedonya’yı bekleyiniz diyor. Güzel hayat mesûdiyeti için kahr ettik, güçlük çektik, ve hanelerimizde olan ağır pahalı variyetimizi feda ettik, kendimizi bununla teselli eyledik. Makedonya için bir az daha fedakarlık edelim”

Bulgaristan Devleti’nin resmi ve muteber gazetelerinden biri olan Mir Gazetesi, Türkiye Ahvali ve Arnavutluk Meselesi’ni bahsettiği makalesinde Koçana Vakası hakkındaki görüşlerini de şu şeklide belirtmiştir.²²⁰

²¹⁸ “Koçana Vak’ası”, **Tanin**, nr. 1416, (27 Temmuz 1328/9 Ağustos 1912), s. 2.; “Koçana Hadisesi Etrafında”, **Sabah**, nr. 8222, 27 Temmuz 1328/9 Ağustos 1912), s. 3.

²¹⁹ Harb Borusu”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11266, (1 Ağustos 1328/14 Ağustos 1912), s. 3.

²²⁰ “Mir Ne Diyor”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11260, (26 Temmuz 1328/8 Ağustos 1912), s. 2., Mir Gazetesi’ndeki bu habere karşılık Sabah Gazetesi, kullanılan dilin çirkinliğinden bahisle matbuatı bir milletin hissini tercüme ettiği bir unsur olarak kabul etmektedir. Fakat Mir Gazetesi’nin bu haberinin Bulgar milletin efkarına ait olduğunu kabul etmediğini söylemişti. Ayrıca Mir Gazetesi’nin haberine atfen bir telgrafi köşesine almıştı. Bu telgraf Koçana müftüsü Mehmet, Belediye Reisi Kamil, eşraftan

“Türkiye’de hükümfermâ (hüküm süren) olan hakiki anarşinin ilk kurbanları Hristiyanlardır. Balkanlar’da sükun ve asayişin ihlali dahî bunun bir netice-i tabî’iyesidir. Türkler bir harp dahilinde bulundukları zaman İslam kanı dökmekten ihtiraz ederek onun neticesi doğrudan doğruya Hristiyanlar için muzır olur. İşte Koçana Hadisesi bunu isbat ediyor.

Koçana hadisesinin mütecasirleri efkar-ı umumiyeyi tehyîc ettikleri için şiddetli cezalara müstehaktırlar. Koçana barbarlığı bütün memlekette hükümferma olan anarşinin bir neticesidir. Balkanlar’da sükun ve asayişin muhafazası için Balkan ahalisini böyle bir mevkide bulunduranların adem-i faaliyeti beynelmilel bir cinayet addedebilir, Memâlik-i Osmaniye’de sükun ve asayişin muhafazası için Avrupa’nın tam müdahale edecek vaktidir. Eğer Avrupa bir kontrol vaz’ etmezse Balkanlar’da sulh ve asayişin idamesi için verilen nasihatlar ve edilen tazyikler tesirsiz kalacaktır.”

Bir başka beyanname Makedonya Teşkilat Komitası tarafından yayınlanmıştır. Bu beyanname de şu şekildedir:²²¹

“Vatandaşlar! Makedonya yakılıp yıkılıyor. serbestçe teneffüs etmeye başladığımız gündenberi bütün nazar-ı dikkatimizi bir ordu teşkiline tevcih ettik ve buna da muvaffak olduk. Ordumuz var, lakin bu ordu kafese kapatılmış arslan gibi Türkiye’deki kardeşlerinin kesilip işkence edildiklerini temaşa ediyor. Avrupa’nın imdadını niçin bekleyelim? Heyhat! Avrupa’nın menfaati milel-i sairenin kesb-i zaaf etmekte olduğunu görmek ve bu halden kendisini istifade eylemektir. Haydi bakalım,

Adil, Hamdi, Rıza, Şakir, Naim, Hayri, Salih, Nazmi, Ali, Recep ve tüccardan Rıfat adlarında kişiler tarafından yazılmıştı. Bu telgrafta Bulgar çetelerin faaliyetlerinin bölgedeki halka tesirini ifade etmekteydi ki şu satırlar dikkate değerdir. “Her tarafı Bulgar bombası, Bulgar vahşeti, Bulgar cinayeti kokan bir yerde imar-ı hayat azaptan başka neye benzer. Vazifesinin mühim bir kısmı urz ve canımızı muhafaza-ı şanından ibaret olan Hükümet-i Merkeziye vahşet ve cinayet içinde yaşamak olan ehl-i İslam’ı hicretten veya bizzat müdafa-ı nefis etmekten men’ edecek bir yol gösterebilir. Çünkü artık sabırlar tükendi.”: “Koçana Hadisesi Etrafında”, **Sabah**, nr, 8222, (27 Temmuz 1328/9 Ağustos 1912).

²²¹ “Bulgaristan’da Muharebe Arzuları”, **Sabah**, nr. 8227, (1 Ağustos 1328/14 Ağustos 1912), s. 3.

arş! Büyük küçük, efrad ve hükümet yalnız bir şeyi taleb edelim, yani muharebe! Evet, 350 bin arslanın kemal-i meserretle beklediği muharebeye taleb edelim!”

Bulgar gazeteleri ve komitaların ilan ettikleri bu beyannameler ile birlikte Bulgar halkının dikkatini Koçana Vakasına çekmişlerdir. Meydana gelecek mitinglere baktığımızda halk, siyasi partiler, gazeteler ve komitaların Koçana Vakasına ayrı bir ehemmiyet verdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca, Koçana Vakası, Bulgaristan ve Balkanlar için bir kırılma noktası olacaktır.

Bulgar Gazetesi Lev Sarçafa’da yazılan bir haberde, İştîp Hadisesi meydana geldiği zaman Bulgar halkının, hükümetlerinden arzulu bir şekilde harb talep edildiğini; Koçana Vakası ile İştîp Hadisesi mukayesede bulunulduğunda, İştîp Hadisesi’ndeki heyecanın Koçana Vakasına kıyasla bir hiç hükmünde olduğu belirtildikten sonra, “...*fırka-ı muhtelif-i siyasiye, matbuat ve her sınıf halk, devlet-i Osmaniye’ye karşı müthiş bir adavet hissederek hükümeti ilan-ı harbe icbar etmek istiyorlar...*” şeklinde yazılmaktadır.²²²

Koçana Vakası sonrası, komitacılar tarafından alınan miting kararlarının ilkinin Sofya’da yapmaya karar vermişlerdir. Sofya mitingiyle başlayacak olan mitingler silsilesi hızlı bir şekilde Bulgaristan’ın diğer şehirlerinde de yapılacaktır. Mitinglerin en temel özelliği Osmanlı Devleti’ne karşı savaş ilan etmesi için krala ve hükümete baskı yapmakta hem fikir olduklarıydı. Yapılacak baskılara rağmen savaş ilan edilmemesi durumunda kralın tahtan indirilmesini, hükümetin değişmesini veya istifalarını talep edeceklerdi.²²³ İstifa etmelerinden öte daha ağır cümleleri kurmaktan ne muhalif siyasi partiler ve ne de komitacılar çekinmeyeceklerdir.

Bulgaristan’da komitacılar Sofya mitingiyle harekete geçmişlerdi. Sofya’daki mitinge siyasi partilerin liderleri ve eski nazırlardan bazıları da katılmıştır. Miting 12

²²² “Bulgaristan’da Harb Propagandası ve Sofya’da Büyük Bir Miting”, **Tecüman-ı Hakikat**, nr. 11268, (3 Ağustos 1328/16 Ağustos 1912), s. 2.

²²³ BOA, HR.SYS, nr. 1152/3, lef. 38 (13 Ramazan 1330/26 Ağustos 1912).

Ağustos 1912 Pazartesi günü yapılmıştır.²²⁴ Çarşamba günü saat dört buçuk civarlarında bütün dükkanlar, mağazalar ve gazinolar kapanmıştır. Şehir siyah bayraklarla donatılmıştır. Sofya Metropoliti, kilise çanlarının çalınmasını yasaklamasına rağmen halk kilise önündeki polisleri geçerek çanları çalmaya başlamışlardı. Hatta Rum ve Ermeni kiliseleri de bu çan seslerine eşlik etmişlerdir. Knez Boris meydanında yaklaşık otuz bin kişi toplanmış ve siyasi partilerin bayrakları dalgalanmıştır. Halk yavaş yavaş Knez Boris meydanından Sobranya Meclisi'ne doğru "*Harb! Harb!*" sloganlarıyla ilerlemeye başlamışlardı. Halk, Avusturya sefaretinin önüne geldiklerinde sessizce oradan geçmiştir. İtalya sefaretinin önüne geldiklerinde ise "*Yaşasın Harb, Yaşasın İtalya*" diye sloganlar atmışlardır. Sobranya Meclisi önüne geldiklerinde burada toplanmış olan on beş bin kişilik gruba dahil oldular. Daha sonra II. Aleksandr'ın heykeli önünde bayraklar tarafından bir saf oluşturulmuştur. Bunların önünde siyah kazıklara mihlanmış olan beyaz tahtalar üzerinde "*Muharebe, Kana kan ile yıkanır*", "*Edirne yoluna doğru*", "*Balkan, Balkan akvamına*", "*Hazreti Davud iman ve kavliyyata galebe çaldı*", "*Bugün herkesin arzusu muharebe ve intikamdır*", "*Rusya bize muavenet edip esaretten kurtardı. Biz niçin kan kardeşlerimize muavenet etmeyelim*" şeklinde yazılar yazılmıştır.²²⁵

Eski Sofya Belediye Başkanı Krastoyanof'un başkanlığında başlayan mitingde, halka ilk nutuk Paşaf Radoslavviç tarafından yapıldı. Radoslavviç nutkunda Koçana Vakası ve diğer hadiselerden dolayı Osmanlı Devleti'ni şiddetli bir dil ile eleştirmiştir ve son cümlesi ise şu şekildedir.²²⁶

²²⁴ BOA, DH.SYS, nr. 98/3, lef. 36 (30 Şaban 1330/13 Ağustos 1912); HR.SYS, nr. 1152/3, lef. 16 (30 Şaban 1330/13 Ağustos 1912).

²²⁵ "Bulgaristan'da Harb Propagandası ve Sofya'da Büyük Bir Miting", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11268, (3 Ağustos 1328/16 Ağustos 1912), s. 2.; "Makedonya Meselesi: Harben Halledilmeli İmiş", **Sabah**, nr. 8228, (2 Ağustos 1328/15 Ağustos 1912), s. 2.

²²⁶ "Bulgaristan'da Harb Propagandası ve Sofya'da Büyük Bir Miting", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11268, (3 Ağustos 1328/16 Ağustos 1912), s. 2.

“Çar II. Aleksandr ile ahali taa buraya kadar gelip bizi kurtardılar biz niçin gidipte kurtarmayalım. Harb, Harb” diye sözlerini sonladırıldığında, aynı şekilde miting meydanındaki insanlarda “Harb, Harb” diye karşılık vermiştir.

İkinci nutku yapan kişi İstevyancof, şu sözleriyle harbin artık kaçınılmazlığını dile getirmektedir:²²⁷

“Koçana Hadisesi her gün icra edilen cinâyât, mezalim ve itisafat, barbarlık ve kıtaller silsilesinin bir parçasıdır. Bütün bunlar ise hürriyetperver olduğunu söyleyen bir millet tarafından ikâ’ ve icra ediliyor. Ah her gün kardeşlerimizi katl ve telef ediyorlar”, bu sözlerle karşılık halk “Harb, Harb,” diye kesintisiz bir şekilde bağırıyordu. İstevyancof sözlerini şöyle sonlandırmıştı, “ Bu miting Bulgar ahalisinin son sözünü söylemesini talep ediyor. Harb, Harb!. Rical-i siyasiye ile nuzzara artık merasim zamanının geçmiş olduğunu söyleyiniz. Biz hepimizde yekzebân olarak, Bulgaristan Hükümeti artık ‘Tüfenk ve süngü ile söz söylemeli diye bağırmalıyız.’ ” Bu son cümleden sonra tekrar “Harb, Harb, Harb” sesleri karşılık vermiştir.

Hatiplerden bir diğeri ise Stambolovist partisinden Todorof dahi benzer açıklamalarda bulunmuştur. Son hatip ise General Vazof, kürsüye çıktığında halk “Yaşasın Asker” sesleriyle karşılamıştır. Vazof’un açıklamaları da şu şekildedir:²²⁸

“Artık ağlayıp, feryad ü figan etmek zamanı geçmiştir. Şimdi Balkan arslanı kükremeli, iki millet arasında vukû’ bulacak cenk saati geliyor. Koçana Hadisesi Bulgar milletinin namusuna büyük bir darbedir. Biz o darbeye tahammül etmemeliyiz. Bulgar kanının kurumuş olmadığını bilfiil isbat edip intikam almaya muktedir olduğumuzu bildirmeliyiz. Göze karşı göz dişe karşı diş”. Bu cümlelerinden sonra hükümete hitaben, “Korkma bütün millet senin muîn ve zahîrindir”, şeklinde konuşmasını sonlandırmıştır. Bu konuşmalarının neticesinde bir karar verilmişti. Bu karar ise, “Edirne ile Makedonya’yı kurtarmak için hükümetten her türlü fedakarlığı

²²⁷ Aynı yer., s. 2.

²²⁸ Aynı yer., s. 2.

ihtiyar etmesini talep ederiz. Geçmiş Kabinesi bütün milletin müzaharetine güvenerek onları Türk esaretinden kurtarmalıdır” diyerek ortak düşüncelerini ilan etmişlerdi. Buradan sonra halk miting alanından askeri kulübün önüne gelerek, “Yaşasın Ordu, Yaşasın Harb” diye bağırıyorlardı. Bu esnada bir zabıt pencereye çıkarak “Biz, ordu da, Makedonya da yaşasın diye bağıracağız.” şeklinde karşılık verdi. Ayrıca mitingden bir sonraki gün sabah ve akşam neşredilen gazetelerin hepsinin kenarları siyah çizgili olarak basılmıştır.²²⁹

Miting sonlandığında heyet kararlarını şu şekilde açıklamışlardır:²³⁰

“1- Bütün bu hallere karşı Bulgaristan’ın ihtiyar-ı sükût etmesi halkta şiddetli bir heyecan uyandırmış olup neticede müthiş bir ihtilal hasıl olacaktır.

2- Karar Makedonya ile Edirne Vilayetini Türk boyunduruğundan kurtarmak için Bulgaristan Hükümeti’ni her türlü tedâbîri ittihaza davet etmektedir.”

Bu kararların, Bulgar Hükümetine ve Kral’a tebliğ edilmesi için bir heyetin gönderilmesi sonucuna varmışlardır.

Sofya mitinginden sonra aynı büyüklükte meydana gelen bir diğer miting ise 22 Ağustos 1912 Perşembe günü Filibe şehrinde düzenlenmiştir. Filibe Mitingi, saat beş civarlarında kiliselilerdeki çanların çalınmasıyla başlamış, dükkanlar ve mağazalar kapatılmıştır. Sofya da olduğu gibi şehir siyah bayraklarla donatılmıştır. Filibe mitingi için halk Muradiye Camii’nin önündeki meydanda toplanmışlardır. Mitinge Bulgaristan’daki bütün siyasi partiler iştirak etmişlerdir. Hatta hem Bulgar Hükümeti’ne mensup hem de Osmanlı Devleti’ne yakın gözüken Boğdan Kalçof, İstinaf Obrikof gibi siyasetçilerin dahi mitinge katılması, Osmanlı gazeteleri

²²⁹ “Bulgaristan’da Harb Propagandası ve Sofya’da Büyük Bir Miting”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11268, (3 Ağustos 1328/16 Ağustos 1912), s. 2.

²³⁰ “Miting Tafsilatı”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11265, (31 Temmuz 1328/13 Ağustos 1912).

tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır.²³¹ Mitingde her siyasi partiden birer hatip söz almıştır. Bunların en önemlisi ise Radoslavist Liberal Partisi Başkanı Hristo İvan Popof'un sözleri olmuştur. İvan Popof, toplanan halka Sofya mitinginde yapılan konuşmalara benzer bir açıklamada bulunmuştur. Ayrıca İvan Popof, kral ve hükümetten diplomatik girişimler ile Makedonya'da muhtariyetin ilan edilmesini veyahut Osmanlı Devleti'ne karşı harp kararının alınmasını talep etmiştir. Konuşmasını bitiren İvan Popof, halka hitaben "*Muharebe ister misiniz?*" diye sormuş, mitingdeki insanlar galeyana gelerek hep birlikte "*Türklere muharebe, Türklere muharebe*" diye cevap vermişlerdir. Konuşmalardan sonra halk sokak sokak nümayişlerine devam etmiştir. Büyük askeri kulübün önüne geldiklerinde ise Bulgar subayları balkona çıkarak kendilerini halka gösterdikten sonra miting sonlanmıştır.²³²

Osmanlı Devleti'ne karşı düzenlenen bu mitinglerde kullanılan sözler Bulgaristan'daki Müslüman halkı korkutmaktaydı. Bu mitinglerin sonucunda Bulgarlar rastladıkları Müslümanları tahrik etmek için sürekli kahvehanelerine gelerek buralarda Osmanlı Devleti'nin ve Türklerin aleyhinde cümleler kullanmaktaydılar.²³³

²³¹ "Bulgaristan Mitingleri", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11271, (8 Ağustos 1328/21 Ağustos 1912).

²³² BOA, HR.SFR. 04., nr. 424/110 (9 Ramazan 1330/22 Ağustos 1912); HR.SFR. 04., nr. 424/109 (8 Ramazan 1330/21 Ağustos 1912),; "Bulgaristan'da Tahrîkât", **Tanin**, nr. 1421, (11 Ağustos 1328/24 Ağustos 1912), "Filibe Mitingi", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11273, 10 Ağustos 1328/23 Ağustos 1912).

²³³ "Bulgaristan Mitingleri", **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11271, (8 Ağustos 1328/ 21 Ağustos 1912), s. 2; Bulgarlar harpten önce 1912 Eylül ayının başlarından itibaren Müslüman halka yaklaşımlarında daha da sertleşmeye başlamıştı. Tanin Gazetesi, Bulgarların Müslümanlara yapmış oldukları saldırıları "*Bulgar Vahşeti*" başlığı altında vermişti. Bulgarların yapmış olduğu saldırıdan kıyafet değiştirerek kurtulan bir Filibelinin anlattıklarını şu şekilde belirtmiştir: "*Bulgarlar Müslüman halka eziyetlere Filibe Rüştîye mektebi öğretmenlerinden başlamışlardır. Okul öğretmenleri hakarete uğrayarak Bulgar polisleri tarafından tutuklanmışlardır. Daha sonra Müslümanların evleri basılmaya başlanmış, bütün erkekler hayvanlara gördürülen hizmete zorlanmış, erkekler kışlalara eşya ve malzeme götürmek için sevk edilmişlerdir. Filibe halkının bir kısmı hapishanelere konmuş, burada kalanlara su ve ekmek verilmemiştir. Bunların altı saat uzaklıkta olan Yeniköy İslamlarını ayaklandırma teşebbüslerinde bulundukları için tutuklandıkları ifade edilmiştir. Yeniköy halkı Bulgar saldırısına karşı kendini korumak için müdafaa etmiştir.*" Bulgarların Müslümanlara yaptıkları saldırılar için bkz. Salim Aydın, "Bulgar Mezalimi ve Göçler", Ed. Ali Fuat Örenç-İsmail Mangaltepe, **Balkanlar ve Göç**, Bursa 2013, s. 329-338.

Müslümanlara saldırıların artmasından dolayı Filibe mitingindeki hatipler, Bulgar halkına şu uyarılarda bulunmuştur:²³⁴

“Koçana Vakası’ndan dolayı müteessir olarak Bulgaristan’da yaşayan ve Bulgar tebaası bulunan Ahali-i İslamiye’ye kimse yan bakmasın. Böyle bir hatada bulunan Bulgaristan’a hıyanet eder.”

Bulgaristan’da tertip edilen büyük çaplı mitingler diyebileceğimiz Sofya ve Filibe’nin dışında; Varna, Tırnova, Dobriç, Plevne, Hezargrad (Razgrad) ve Rusçuk gibi şehirlerde de mitingler yapılmıştır. Bu şehirler gibi kasabalardan köylere kadar hemen hemen Bulgaristan’ın her yerinde küçük-büyük mitingler düzenlenmiştir.²³⁵

Varna’daki mitingde toplanan üç bin kişilik bir topluluk, Kral Ferdinand’dan Makedonya’daki milli emellerin elde edilmesi için Osmanlı Devleti’ne karşı harp kararı alınmasını istemişlerdir. Hatta Balkanska Tribuna gazetesinin iddiasına göre Makedonya’da yaşayan Bulgarların bir kısmı Bulgar ordusuna katılmak için gönüllü olmak istediklerini yazmıştır.²³⁶

Dobriç’teki Şadırvan Meydanı’nda toplanmış halka, en meşhur Bulgar hatipleri konuşmalar yapmıştır. Burada da Osmanlı Devleti ve Türklük aleyhine beyanlar devam etmiştir. Dobriç’te yapılan konuşmalardaki Osmanlı karşıtlığının yanı sıra Koçana Vakası’nda ölen Bulgarlara ait kanlı elbiselerin teşhir edilmesi, Bulgar halkını daha da öfkelerendirerek galeyana getirmiştir. Bu kanlı elbise teşhiri, Müslümanlara fiziki saldırıların önünü açacak bir ortam hazırlamıştır. Fakat Bulgar mahalli yöneticilerinin aldığı tedbirler sayesinde meydana gelen olaylara hemen müdahale edilebilmiştir.²³⁷ Müslümanlara yapılan bu saldırılar günlük hayatlarının

²³⁴ “Filibe Mitingi”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11273, 10 Ağustos 1328/23 Ağustos 1912); “Bulgaristan’da Tahrîkât”, **Tanin**, nr. 1421, (11 Ağustos 1328/24 Ağustos 1912).

²³⁵ “Balkan”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11277, 14 Ağustos 1328/27 Ağustos 1912), s. 2.

²³⁶ BOA, HR. SFR. 04., nr. 424/102 (3 Ramazan 1330/16 Ağustos 1912); “Bulgaristan Havadisı”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11269, (4 Ağustos 1328/17 Ağustos 1912), s. 3.

²³⁷ “Bulgaristan’da Harb Hazırlıkları”, **Tecüman-ı Hakikat**, nr. 11275, (12 Ağustos 1328/25 Ağustos 1912), s. 2.

dışında ibadet vakitlerinde de meydana geliyordu. Bu saldırılara örnek olarak Hezargrad mitingi esnasında cami minaresinde ezan okuyan müezzine Bulgarlar taş atarak saldırmışlardır.²³⁸

Ekseriyetin kadınların teşkil ettiği Plevne mitinginde de diğer mitinglerdeki gibi aynı dil ile Türkler aleyhinde sözler söylenerek Osmanlı Devleti'ne karşı harp ilan edilmesi yönünde konuşmalar yapılmıştır. Hatiplerin konuştuğu esnada bir Bulgar vatandaşının Demokrat siyasetçilerine dönerek “*Sezâ-yı Demokratlar, mevki-i iktidarda bulunduğunuz zaman niçin Türkiye'ye ilan-ı harb etmediniz? Türkiye'ye ilan-ı harb iskemle üzerinde söz söylemeye benzemez*” diyerek karşılık vermiştir.²³⁹ Bulgaristan'da yapılan bu mitinglere büyük topluluklar katılmıştır. Osmanlı Devleti aleyhtarlığının ön plana çıktığı bu mitinglere az da olsa küçük bir topluluğun itibar etmediğini söyleyebiliriz.²⁴⁰

Narodnik (Bulgaristan Halk Partisi) ve Tsankovcu (İlerici Liberal Partisi)²⁴¹ partileri²⁴² Rusçuk şubelerine gönderdikleri bir talimat ile bir miting çalışmasının

²³⁸ BOA, HR.SFR 04., nr. 628/71, lef. 2 (9 Ramazan 1330/22 Ağustos 1912).

²³⁹ “Plevne’de”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11272, (9 Ağustos 1328/22 Ağustos 1912), s. 2.

²⁴⁰ “Harb Aleyhinde”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11266, (14 Ağustos 1912/1 Ağustos 1328), s. 3.; Filibe’de yapılan mitingte sosyalistlerin iştirak etmediklerine dair bkz. “Bulgaristan’da Tahrikat”, **Tanin**, nr. 1421, (24 Ağustos 1912/11 Ağustos 1328), s. 3.; “Filibe Mitingi”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11273, (23 Ağustos 1912/10 Ağustos 1328), s. 3., Hatta sosyalistlerin şu beyanları harp yanlısı olan siyasi partileri eleştirmektedir: “*Şehrin muhtelif mahallerinde içtimalar akdiyle Bulgaristan’ın her tarafında böyle miting tertip edenler, kendi kendi sirkat ve töhmetlerini buradan Makedonya’ya bombalar göndererek ika’ eyledikleri cinayet ve şekavetleri setr için sulh ve sükundan başka imâ olmayan ahaliyi iğfal ve tehdit ile meydanda sürükleyerek efkar-ı umumiyeye namına bütün cihana karşı blöf yapmak istedikleri ve dökülen kanların mesulleri kendileri olduklarını ve hiçbir zaman icrasına cesaret edemeyecekleri harp yaygaralarıyla senelerden beri şûriş (kargaşalık) ve sefalet*”: BOA, HR.SFR 04, nr. 628/71, lef 2, (9 Ramazan 1330/22 Ağustos 1912).; Başka belgede ise manası aynı olmakla beraber ifade farklılığı için bkz. BOA, HR.SFR 04, nr. 279/52, lef, 2, (24 Şaban 1330/8 Ağustos 1912).

²⁴¹ İlerici Liberal Partisi’nin kurucu olan Dragan Kiriakov Tsankov bir Bulgar siyasetçi ve ülkenin ilk Liberal Partisi Başbakanı idi. Lev Troçki’nin Balkan Savaşları hatıratında, Tsankovculardan şu şekilde bahsetmiştir: “*Liberal oportünist Tsankov’un partisi profesyonel Rusofillerden kuruluydu; partinin bütün ileri gelenleri, Bulgaristan’da dendiği üzere, Rus sofrasında kaşık çalmıştır. Rusfilizm, yüksek sesle savunulunca, Bulgar politik hayatı içinde eski itibarını kaybetti, Tsankovcu parti, genç bir hukukçunun, Stoyan Danev’in (Balkan Harbi sırasında Meclis Başkanıydı.) önderliğinde parti tabelasını değiştirip oraya İlerici-Liberal Parti ismini yerleştirdi ve oldukça geniş bir demokratik program hazırladı*” bkz. Lev Troçki, **Balkan Savaşları**, Çev. Tansel Güney, Arba Yayınları, İstanbul 1995, s. 392.

yapılmasını istemişlerdir.²⁴³ Miting, 23 Ağustos 1912 Cuma günü yapılmıştır. Mitinge, Rusçuk'ta bulunan halkın yanı sıra bütün şirketler ve İtalyan cemiyetleri dahi katılmıştır.²⁴⁴ Burada da askeri kulüplerin önlerinde nümayişler yapılmaya devam edilmiştir. Ayrıca iktidar partisinin en nüfuzlu mebuslarından biri olan Karazirski'de mitinge katılmıştır. Karazirski yaptığı konuşmada, Bulgar Hükümeti eğer kendinde Osmanlı Devleti'ne karşı muharebe edecek cesareti görmüyorsa kabinenin “*defolup gitmesini*” istemiştir. Ayrıca, “*Bulgar kılıcı bu fevkaleda dakikada da bir işe yaramayacaksa ilelebed paslanacaktır*” sözlerini de haykırmıştır.²⁴⁵

Bulgaristan'ın bir çok yerinde yapılan bu mitinglerde söylenen cümlelerin ve alınan kararların tatbik edilmesi için Kral Ferdinand ve Başvekil İvan Geşof'a tebliğ edilmesi yönünde bir heyeti aralarından seçmişlerdir. Heyet, bu isteklerini bildirmek için Kral Ferdinand'dan randevu istemiştir. Fakat Kral Ferdinand, tahta geçişinin 25. yıl dönümünden dolayı 15 Ağustos 1912 Perşembe günü Tırnova'da²⁴⁶ düzenlenen merasimlere²⁴⁷ katılacağını bildirerek heyeti huzura kabul etmemiştir. Fakat Tırnova'dan geri döndüğünde huzura kabul edilecekleri heyete iletilmiştir.²⁴⁸

²⁴² Lev Troçki, Bulgaristan'daki siyasi partiler ile kralın yaklaşımlarını şu şekilde açıklamıştır: “İç politikada her şey belirsiz ve istikrarsız kalmıştır. Oysa dış politikada, partiler geleneklerini oluşturmuştur. -gerçi bunlar da çok sağlam değildir- Tsankovistlerin bir Rusofil geleceği var; Stambulov'cular Rusofob; Halk Partisi barışsever, oportünist (Türkofil) bir görünüş taşıyor. Demokratlar aktif bir meydan okuma tavrına sahip, vs. Belirli bir yöne eğilim fazla büyük hale gelip, Bulgaristan'ın devlet bağımsızlığını tehlikeye sokunca, farklı bir grubu iktidara getirme ihtiyacı doğuyor; o grup, gelenekleri ve bağlantılarıyla, çoğu zaman öncekinin tam zıttı yeni bir çizgiyi uygulamaya sokma işlevini görebiliyor. Prens Ferdinand, kendi payına, her iki taraftaki sandallarını da yakınmamaya dikkat ediyor. Rusofoblar iktidardayken Rusya'yla bağlantısını koruyor ve kabinede Rusofiller varken Viyana'yla bağları kuvvetlendiriyor.” Lev Troçki, **a.g.e.**, s. 60.

²⁴³ BOA, HR.SFR.04., nr. 424/104, (29 Şaban 1330/13 Ağustos 1912); HR.SFR. 04., nr. 628/67, (3 Ramazan 1330/16 Ağustos 1912); HR. SFR. 04., nr. 424/102, (3 Ramazan 1330/16 Ağustos 1912).

²⁴⁴ “Bulgaristan Havadisi”, **Tanin**, nr. 1422, (12 Ağustos 1328/25 Ağustos 1912), s. 5.; “Bulgaristan Havadisi”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11274, (11 Ağustos 1328/ 24 Ağustos 1912), s. 3.

²⁴⁵ “Balkan”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11277, 14 Ağustos 1328/27 Ağustos 1912), s. 2; “Bulgaristan'da”, **Tanin**, nr. 1425, (15 Ağustos 1328/28 Ağustos 1912), s. 2.

²⁴⁶ Tırnova Merasim Programı'nın Fransızca metni için bkz. BOA, HR.SFR.04, nr. 579/45 (3 Ramazan 1330/16 Ağustos 1912); Merasimin diziliş planı için bkz. HR.SFR.04, nr. 570/45, lef. 2 (3 Ramazan 1330/16 Ağustos 1912); Merasime katılan askeri birliklerin listesi için bkz. HR.SFR.04, nr. 579/46, lef. 2 (3 Ramazan 1330/16 Ağustos 1912).

²⁴⁷ Kral Ferdinand tahta geçişinin 25. yıldönümüne özel Makedonya-Debre Milli kıyafetleriyle bir resim çekirmiştir. Bu resim Veçerna Novosti Gazetesi'nde de yayınlanmıştı. Resim için bkz. BOA, HR. SFR 04, nr. 865/55 lef. 3 (23 Ramazan 1330/ 5 Eylül 1912); Ayrıca Tırnova'da yapılan törenin

Bu heyet, Koçana Vakası ve mevcut durumdan dolayı Tırnova merasimlerinin tehir edilmesini arzu etmiştir. Bulgar gazeteleri, Bulgar halkının mitingler ile arzularını ortaya koyduğunu ve harp ilan kararının alınmasını talep ettiklerini yazacaktır. Fakat Kral Ferdinand'ın Tırnova merasimlerini ertelememesini protesto etmek için o gün ki gazetelerin sayfalarını siyah çizgi halinde basmışlardır. Bununla birlikte gazeteler, ordunun dürüst bir tavır sergilediğinden fakat hiçbir şey yapamayıp öylece durmaktan da “muztarip” olduğundan bahsetmiştir.²⁴⁹

Gazeteler, Tırnova'daki merasimler hakkında bilgi verirken Kral Ferdinand'ın uzun bir müddet Tırnova'da kalacağını, Preobrajenski Manastırı'nda Bulgaristan'ın sorunlarını ve geleceğine dair izlenecek adımları düzenleyebileceğini ve hatta burada fevkalade bir toplantı yapabileceğini iddia etmişlerdir.²⁵⁰ Kral Ferdinand, Tırnova ziyaretinde ekseriyetle üst düzey askeri sınıf kişilerle bir araya gelmiştir. Bu kişiler arasında General Ivan Fitcheff²⁵¹ ve Harbiye Nazırı General Nikiforof vardı.²⁵²

plan ve programı için bkz. BOA, HR.SFR 04., nr. 579/45 (28 Şaban 1330/12 Ağustos 1912); Bunlara ek olarak da merasim ve merasimde görev alan muhafız alayına dair çizelge için bkz. BOA, HR.SFR 04, 579/46, lef. 2 (3 Ramazan 1330/ 16 Ağustos 1912).

²⁴⁸ “Bulgaristan Havadisı”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11267, (4 Ağustos 1328/17 Ağustos 1912), s. 3.

²⁴⁹ “Bulgaristan'da Harb Arzuları”, **Sabah**, nr. 8233, (7 Ağustos 1328/30 Ağustos 1912), s. 3.

²⁵⁰ “Bulgaristan'da Harb Arzuları”, **Sabah**, nr. 8229, (3 Ağustos 1328/16 Ağustos 1912), s. 3., **Sabah Gazetesi**'nin 16 ve 17 Ağustos nüshalarının numaraları “8229” olarak aynı numaraya sahiplerdir.

²⁵¹ General İvan Fiçef, 1903 yılında Bulgaristan Genelkurmay Harekat Dairesi'nde kurmay yüzbaşıyken Osmanlı Devleti'ne karşı hareket için sefer planını hazırlayan kişiydi. Bulgaristan'ın müttefiksiz olacağı varsayımıyla 1897 yılındaki Osmanlı-Yunan Savaşı'nı müteakip yazılan Fiçef Planı, Bulgaristan'ı stratejik savunma konumunda ele aldı. Fiçef, iç irtibat hatları avantajına sahip Bulgaristan'ın operasyonel olarak taarruz mevkine geçebileceğini düşünüyordu. Bulgaristan'ın 1885'ten 1908'e kadar stratejik savunma konumunu, 1908'te ise Bulgaristan ordusunun hareket planını hız ve insiyatife dayalı stratejik taarruz olarak değiştirdi. Bu stratejik taarruz konumu değişmemekle birlikte 1911 yılında gizli ittifaklardan dolayı taktikî değişiklikler olacaktır. Fiçef'in ilginç bir yanı da Bulgar kurmay subaylarını tebdil-i kıyafet ile güzergah ile araziye keşfetmek, harita çizmek ve düşman hakkında istihbarat toplamak üzere Osmanlı topraklarına göndermekle tanınıyordu. General Fiçef, istihbarat toplamak için izlediği bu metod Osmanlı Balkan vilayetlerinin en iyi haritalarının Bulgarca olmasını sağlamıştır. bkz. Edward J. Erickson, **Büyük Hezimet: Balkan Harpleri'nde Osmanlı Ordusu**, çev. Gül Çağalı Güven, 2013 İstanbul, s.93-94.; Bunların dışında Fiçef'in gençlik yıllarında eğitim sürecinin bir dönemi Robert Koleji'nde geçmiştir. Hamlin'in öğrencisiydi. bkz. Ümit Akca, “Protestan Misyonerler ve Milli Devletlerin Doğuşu: Robert Kolej ve Bulgar Milli Devleti Örneği”, **Sosyoloji Konferansları**, 2016, S.53, s. 294.

²⁵² “Bulgaristan'da Heyecan”, **Sabah**, nr. 8229, 4 Ağustos 1328/17 Ağustos 1912), s. 3.

Sırbistan’da çıkan Veçerina Novosti Gazetesi, Tırnova merasimlerine dair yaptıkları haberde, Kral Ferdinand’ın saltanatının 25. yıldönümü için Makedonya-Debre Milli elbisesiyle çektiirdiği resimlerini Bulgaristan ve Makedonya’da dağıttığını söylemiştir.²⁵³ Gazete, Kral Ferdinand’ın bu faaliyetini “*Komşularımızın efkar ve milli emelerini kuvveden fiile çıkarmak hususunda baştan aşağı hem fikir bulunduklarını*” söyleyerek kendi milli hedeflerine ulaşmak için uğraştıklarını ifade etmiştir. Ayrıca Bulgarların, bütün kışkırtmaları (Koçana Vakası’nda olduğu gibi) kendi milli çıkarları için bir fırsat olarak gördüklerini belirtmiştir. Bunların dışında Gazete, Sırbistan’ın kendi milli hedefleri üzerinde kayıtsız ve hareketsiz kaldığını, Sırların yaşadıkları bölgelerde yabancı devletler tarafından bu milli hedefler üzerinden planlar kurulduğunu ve Sırlardan daha yetenekli ve faal olan komşularıyla ikinci bir “*Slivniça*”²⁵⁴ tertibine meydan verileceğinden dolayı Sırp halkını bu konuda uyarmıştır.²⁵⁵

Sofya Maslahatgüzarlığı’ndan Hariciye Nezareti’ne gönderilen bir telgrafta, çektirilen resim hakkında bir değerlendirme yapılarak uzun zamandan beri Bulgarlar resmi ve gayri resmi olarak Makedonya üzerindeki emellerini ve maksatlarını ilan etmekten çekinmedikleri gibi Kral Ferdinand’ın dahi bu milli arzuları yaymaktan geri durmadığını söylenmiştir.²⁵⁶

Kral Ferdinand, Tırnova’dan döndüğünde mitinglerde alınan kararlar ve halkın arzularını tebliğ etmek için tekrar saraya gelen heyetle görüşmek istemeyerek

²⁵³ BOA, HR.SYS, nr. 1485/74 (23 Ramazan 1330/5 Eylül 1912).

²⁵⁴ Bulgaristan Devleti, 18 Kasım 1885 yılında Şarki Rumeli topraklarını ilhak etti. Balkanlar’da Bulgaristan Devleti, topraklarını büyütürken, Sırbistan Devleti’nin aleyhinde bir durumu da ortaya çıkarmıştır. Sırbistan, bu ilhaktan dolayı Osmanlı Devleti’nin Şarki Rumeli topraklarına gireceğinden emin olduğundan, kendisinde Bulgaristan’a savaş ilan etti. 2 Aralık 1885’te sınırı geçen Sırp Ordusu Sofya’ya 40 km kadar yaklaştığında, Osmanlı Devleti’nin harekete geçmediğini gören Bulgarlar Slivniça köyü civarında Sırların karşısına çıktılar. Sırbistan ordusunu yenen Bulgarlar Pirot’u alıp Belgrad güzergahını ellerine geçirmişlerdir. Daha fazla bilgi için bkz. Mahir Aydın, **Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996.; Emine Şam, “Prens Alexandre Battenger’in İttihat Beyannamesi ve Doğu Rumeli’nin Bulgaristan’a İlhâkı”, **History Studies**, C. 3/1, 2011, 235-251.

²⁵⁵ BOA, HR.SYS, 1485/74, lef. 2 (23 Ramazan 1330/ 5 Eylül 1912).

²⁵⁶ BOA, HR.SFR 04, 867/34 (25 Şevval 1330/7 Eylül 1912).

taleplerin Başkatibi Gospodin Dobrovice'ye verilmesi talimatını vermiştir. Bu tavırdan dolayı heyet gücenmiştir.²⁵⁷

Başvekil Geşof ise muharebe isteyen mitingcilere Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne harp ilanında bulunmayacağını zira Avrupalı devletler Bulgaristan'a herhangi bir askeri harekette bulunmaması için şiddetli bir nota verdiklerini belirtmiş ve heyeti reddetmiştir.²⁵⁸ Bulgar hükümetinin barışın muhafazasına taraftar olmasına rağmen, iç siyasetten dolayı “aciz” kaldıklarını Başvekil Geşof, Fransa'nın Sofya elçisi Panafiyö ile yaptığı görüşmesinde şu şekilde belirtmiştir:²⁵⁹

“Biz kesinlikle, son noktasına kadar barışçı bir tutum izlemeye kararlıyız, fakat bir halk hükümetiyiz ve şayet İtalya-Türk savaşı yakın zamanda, Makedonya Hristiyanlarına tatmin olacakları hiçbir şey verilmeksizin sona ererse halkın ve ordunun sabrının taşmasının önüne geçmekten aciz kalırız.”

Kral Ferdinand ve Başvekil Geşof'un verdikleri cevaplar mitingcileri memnun etmemiştir.²⁶⁰ Fakat mitingcilerin isteklerini yerine getiremeseler de şunu biliyorlardı ki halkın isteklerini ertelemeleri hiç de uzun sürmeyecektir. Hatta Fransa'nın Sofya Sefiri Panafiyö, Geşof'un gerçek niyetlerini öğrenmek için bir girişimde bulunarak Bulgar Başvekili'nin artık barış yanlılarının güvenine layık olmadığını ve şu son günlerde zihninin belki de gayri ihtiyari bazı ciddi ihtimallere yatkın olduğu yönünde izlenimler edindiğini ifade etmiştir. Hatta Geşof, Rus elçisine

²⁵⁷ “Çar ve Mitingciler”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11273, (10 Ağustos 1328/ 23 Ağustos 1912), s. 3.; “Çar ve Mitingciler”, **Tanin**, nr. 1421, (11 Ağustos 1328/24 Ağustos 1912), s. 3.

²⁵⁸ “Reis-i Nüzzarın Cevabı”, **Tanin**, nr. 1421, (11 Ağustos 1328/24 Ağustos 1912), s. 3.; “Balkanlarda”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11291, (29 Ağustos 1328/11 Eylül 1912), s. 1.

²⁵⁹ Raymond Poincare, **a.g.e.**, s. 160.

²⁶⁰ Sofya'daki Makedonya “Patriyot” (Vatansever) gazeteciler, Osmanlı Devleti'ne harp ilan edilmemesi ve Geşof Hükümeti'nin ihtiyat ve sakinlikle hareket etmesinin mitingcileri “hiddetlendirdiğini” belirtmişlerdi. Hatta Bulgar nazırlarına tehdit mektupları yazıldığını söylemişlerdi. Bu mektuplarda kırmızı bir kama, tabanca ve bir haç bulunduğunu ifade etmişlerdi: “Bulgaristan Ministerlarını Tehdid”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11285, (22 Ağustos 1328/4 Eylül 1912), s. 2-3.

de eğer Makedonya Hıristiyanlarının kaderi iyileşmezse, dışarıda savaşmak ile içeride savaşmak arasında seçim yapmaya zorlanabileceğini söylemiştir.²⁶¹

Balkanlar'daki siyasi ortam bu şekilde sürerken, Sofya'da milli kongre olarak adlandırılan bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantı Bulgaristan ve Makedonya ile Edirne'den seçilmiş murahhasların ve on iki siyasi parti temsilcilerinin katılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu murahhaslar halk tarafından seçildiği için bir nevi parlamento hüviyeti görünümündeydi. Bu kongrenin başkanlığı Makedonya Muhacirin Cemiyeti Başkanı eski Miralay Protegerof tarafından yapılmıştır.²⁶²

Kongre'ye riyasetlik eden Miralay Protegerof tarafından verilen ilk nutukta, İttihad ve Terakki Cemiyeti, hükümeti ellerine aldıklarından beri Osmanlı Devleti'ndeki siyasetin değişmediğini, Hıristiyanlara karşı yapılan saldırıların daha şiddetli bir şekilde devam ettiğini söylemiştir. Bunlara misal olarak Adana²⁶³, İştîp ve Koçana Vakası'nı belirtmiştir. Bununla birlikte Bulgaristan'ın tecrübeli siyasetçileri bile artık bu duruma tahammül edilemeyeceğini, dört yüz bin askere ve binlerce toplara sahip olan Bulgaristan'ın meydana gelen bu olaylara bir son vermesi gerektiğini söylemiştir. Son olarak da Osmanlı Devleti'nin yaşaması artık “*gayr-i caiz*” diyerek “*Balkan, Balkan milletlerininindir*” sloganıyla konuşmasını bitirmiştir.²⁶⁴

²⁶¹ Raymond Poincare, **a.g.e.**, s. 172.

²⁶² “Balkan Ahvali: Bulgaristan'da Heyecan”, **Sabah**, nr 8244, (18 Ağustos 1328/31 Ağustos 1912), s. 2.

²⁶³ 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ve parlamenter sisteme geçiş ile birlikte siyasi partilerin teşekkülü, gazete sayısının muazzam artışı, siyasi ortamın belirsizliği ve hürriyetçi tutumun nüksetmesi sıralarında Adana bölgesindeki Ermenilerin faaliyetleri neticesinde meydana gelen Adana olayları Osmanlı tarihindeki en tartışıl原因 Ermeni isyanlarından biridir. Adana olayları için şu esere bkz. Kemal Çiçek (Ed), **1909 Adana Olayları/Makaleler**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

²⁶⁴ Aram Andonyan'ın Balkan Harbi Tarihi adlı eserinde eski Miralay Protegerof'un 12 Ağustos 1912 tarihinde Sofya'da düzenlenen dev bir mitinge katıldığını ve Protegerof'un yukarıda belirttiğimiz sözlerini kaleme almıştır. Fakat belirttiği tarihte Protegerof, büyük Sofya mitinginde bulunmamıştır. Kuvvet muhtemel Sofya mitingi ile Sofya'da yapılan bu kongre karıştırılmıştır. Eserdeki verilen bilgi için bkz. Aram Andonyan, **Balkan Harbi Tarihi**, Çev. Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul 1975, s. 195.

Protegerof'tan sonra konuşmacı olarak söz alan Doladof'un açıklaması ise şu şekildedir.²⁶⁵

“Bulgaristan rical-i devleti şimdiye kadar Makedonya Meselesi'nde vâzih bir siyaset takip etmediler. Çar Ferdinand'ın Bulgaristan toprağına ayak bastığı günden itibaren müşarünileyhin Makedonya'yı Türkiye'den tefrîk taraftarı olduğu söyleniyor. Çar, metîn ordusuna isnad ederek Makedonya'yı ıslah etmeliydi. Halbuki, şimdiye kadar hiçbir şey yapmamıştır. Ve hatta muhtariyet aleyhinde bulunduğunu iddia edenler bile vardır. Çar, Çar ünvanına layık olabilmek için Türkiye ile muharebe etmelidir.”

Bu konuşma bittikten sonra Neçof da aynı minvalde bir konuşma yapmıştır. Lüleburgaz murahhası ise Makedonya'nın muhtariyeti için Hariciye Nezareti eğer bir şey yapmakta muktedir değilse, meseleyi halletmek için bu vazifeyi Harbiye Nezaretine terk etmesini istemiştir. Balkanlar'da artık demir siyasetinin takip edilmesi zamanının geldiğini ve Makedonya Meselesi'nin artık diplomasiyle çözülemeyeceğinden emin olduğunu belirtmiştir. Bu meselenin dört yüz bin asker ile halledilebileceğini ve kışlalarda oturan askerlerin, esas gayesinin Makedonya'ya muhtariyet kazandırmak olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra Varna murahhası söz almıştır. Lüleburgaz murahhasının sözlerine ek olarak şunları söylemiştir:²⁶⁶

*“Bugün muharebenin tam zamanıdır. Korkakları bir tarafa bırakarak biz silaha sarılıp ileri gideceğiz, yirmi beş seneden beri Çar'a hakikati söyleyen hiçbir kimse bulunmamıştır. 1885'te Reis-i Nüzzar Boris Panpezk'in bir sualine 'ya Filibe'ye doğru, yahud da çantanızı toplayarak geldiğiniz yere avdet ediniz' cevabını vermişti. Şimdi de Ferdinand aynı bizi 'Makedonya ve Edirne'ye götür veyahut vagonunu hazırlat' fakat Çar bizi dinlemezse ikinci ictimâ'mızda bu arzumuzu icra ettireceğiz.”*²⁶⁷

²⁶⁵ “Balkan Ahvali: Bulgaristan'da Heyecan”, **Sabah**, nr 8244, (18 Ağustos 1328/31 Ağustos 1912), s. 2.

²⁶⁶ Aynı yer., s. 2.

²⁶⁷ “Bulgaristan'da Mitingler”, **Tanin**, nr. 1427, (17 Ağustos 1328/30 Ağustos 1912), s. 3.

Sonrasında ise Vidin ve diğer murahhaslar harp lehinde benzer ifadelerde bulunmuşlardır. Bu murahhaslardan sonra Kampana Gazetesi muharriri İstançoğ da bir açıklamada bulunmuştur ki şu şekildedir:²⁶⁸

“Hükümet beyan ettiğimiz arzuya muhalefet edecek olursa emin olsun ki oradan (Makedonya’dan) evvel muharebe ve fırtına burada patlayacaktır.”, Ayrıca, başka bir murahhas tarafından da Kral Ferdinand hakkında, *“Hükümdar kendini millet için feda etmelidir. Yoksa millet hükümdarı feda eder”* diyerek Bulgaristan’daki iktidar sahiplerini ikaz etmekteydi.

Konuşmalar bittikten sonra kongre murahhasları tarafından aşağıdaki kararlar ilan edilmiştir:²⁶⁹

“1- Makedonya ahalisi yalnız bir şey talep ediyor, Bu da serbert-i terakki hukukun kendisine bahş olunmasından ibarettir.

2- Türkiye Devleti asırlardan beri taht-ı tâbiyyette bulunan Hristiyan milletlerinin bu hukukunu is’af etmeyerek yalnız kuvve-i meslahaya ruy-i muvaffakiyet göstermiştir.

3- Düvel-i muazzama Makedonya ile Edirne’ye vesâit-i cebriye ile hürriyet-i siyasiye itâsına kâil olmuştur.

4- Berchtold’un adem-i merkeziyet teklifi Makedonya’daki vilayetlerin muhtariyetini tehir etmek niyetine mübtenidir.”

Bu maddelere ek olarak Bulgar halkının kararlarını da ilan etmişlerdir ki bunlar da şu şekildedir:²⁷⁰

²⁶⁸ “Balkan Ahvali: Bulgarsitan’da Heyecan”, **Sabah**, nr 8244, (18 Ağustos 1328/31 Ağustos 1912), s. 2.

²⁶⁹ Aynı yer., s. 2.

“Bulgar Krallığı millet ordusunu derhal silah altına davet etmekle beraber Makedonya ve Edirne’de vâsi’ bir muhtariyet tesis olunarak ahali tarafından müntehib ve Düvel-i Muazzama tarafından musaddık governor generaller (Umumî Vali) tayini ve milli meclislerle milis teşkiline Düvel-i Muazzama’nın razı olup olmadığı soal olunacaktır. Eğer Bulgar milletinin bu arzusu pek az bir müddet zarfında is’âf edilmeyecek olursa Bulgar hükümeti re’sen ilan-ı harb eylemeye icbar edilecektir. Aksi takdirde memlekette dehşetli netice ve sarsıntıların zuhuruna sebebiyet vermiş olunacaktır.”

Kongre nihayet bulmadan evvel, murahhaslar ve siyasi parti temsilcileri, aldıkları kararlar üzerindeki ciddiyetlerini göstermek için, *“arzu-yı milliye kuvveden fiile çıkarmak için çalışmağı namusları”* üzerine yemin edeceklerdir.²⁷¹

Bulgar halkı, cemiyetleri ve muhalif siyasi partiler, Koçana Vakası’ndan dolayı Kral Ferdinand ve Geşof hükümetinin hadiselerle karşı pasif kalmalarından dolayı rahatsızlıklarını belirtmişlerdir. Hatta Bulgaristan’da meydana getirdikleri mitingler ve kongreler ile Osmanlı Devleti’ne karşı harp ilan edilmemesini şiddetli bir şekilde tenkit etmişlerdir. Gerçekten de bu mitinglerle, Bulgar halkının *“milli hissiyatı”* alevlendirilmiş ve *“harb”* sedalarının yüksek sesle duyurulması başarılmıştır. Bu mitingler ve harp talepleri daha sonra başlayacak olan Balkan savaşının zeminini oluşturan en mühim sebeplerden biridir.

2.7. Koçana Vakası Sonrası Osmanlı Gazeteleri’nin Harp Söylemleri (Sabah, Tanin ve Tercüman-ı Hakikat)

Osmanlı gazeteleri, Balkanlar’daki hadiseleri yakından takip etmişlerdir. Koçana Vakası’nı Makedonya’da meydana gelen olaylardan en mühimi olarak

²⁷⁰ “Bulgaristan’da Mitingler”, **Tanin**, nr. 1427, (17 Ağustos 1328/30 Ağustos 1912), s. 3-4.; “Bulgaristan’da Galeyan-ı Efkar”, **Sabah**, nr. 4240, (14 Ağustos 1328/27 Ağustos 1912), s. 2.; “Bulgaristan’da Tahrîkât”, **Tanin**, nr. 1328, (14 Ağustos 1328/27 Ağustos 1912), s. 3.; “Bulgaristan Nasıl Düşünüyor”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11276, /13 Ağustos 1328/26 Ağustos 1912), s. 2.; BOA, HR.SYS. nr. 1152/3, lef. 38/1, 38/2 (13 Ramazan 1330/26 Ağustos 1912).

²⁷¹ “Balkan Ahvali: Bulgarsitan’da Heyecan”, **Sabah**, nr 8244, (18 Ağustos 1328/31 Ağustos 1912), s. 2.

tanımlamışlardır.²⁷² Koçana Vakası sonrası Osmanlı gazeteleri çıkabilecek bir harp cihetinden muhtelif tahliller yapmışlardır. Osmanlı basını, tezahür eden mitinglerdeki harp söylentileri hakkında, Bulgar siyasetinin menfaatini düşünenlerin hiçbir vakit harp taraftarı olmadıklarını, aynı zamanda Osmanlı-Bulgaristan menfaatinin eşkiyaların partizanlıklarından daha yüksek menfaatler üzerine kurulu olduğunu yazmışlardır. Ancak harp lehinde hareket edilecek ise Osmanlılar elbette harpten korkmamakta, fakat bombalarla masumları ve kendi millîdaşlarını öldüren birkaç çetecinin keyfi için savaş olmayacağını düşünmekteydiler.²⁷³ Bunların dışında, bütün bu harp söylentilerine karşı Bulgar Kralı ve Bulgaristan Hükümeti'nin kayıtsız kaldığını da yazmaktaydılar. Hatta Koçana Vakası sonrasında Bulgarlar arasında çıkan harp söylentilerine Bulgar Hükümeti, bu haberlerin asılsız olduklarını Osmanlı makamlarına iletmiştir. Osmanlı Devleti'yle iyi geçinmek arzusunu ve sulhun idamesi konusunda hemfikir olduklarını söylemiştir. Fakat Osmanlı gazetelerinde, bugün asılsız olan şeyin yarın bir hakikat olabileceği ve yarın bunun hakikat olmaması için harbe hazırlanmaktan başka bir çaremizin olmadığı dahi yazılarak Osmanlı Hükümeti bir nevi uyarılmıştır.²⁷⁴

Koçana Vakası sonrası Bulgaristan'ın bir çok şehir, kasaba ve köylerinde, büyük katılımlarla gerçekleşen mitingler, Osmanlı basınında Bulgarların harbe doğru şiddetli bir şekilde meylettikleri görüşünü kuvvetlendirerek daha fazla yer almasına sebep olmuştur. Hatta halkı harbe doğru meyil ettirenlerin Makedonya'daki komitacılar, muhalif siyasetçiler ve bazı hükümet mensuplarının da bu faaliyetlere katıldıklarını dile getirmişlerdir.²⁷⁵

Osmanlı Hükümeti ve Osmanlı gazetelerinin ekseriyeti, Geşof hükümetini Balkanlar'da barışın önemli faktörü olarak kabul etmişlerdir. Hatta Geşof hükümeti

²⁷² “Koçana Hadisesi Hakkında” **Sabah**, nr. 8222, (27 Temmuz 1328/9 Ağustos 1912), s. 2.

²⁷³ “Sofya'daki Miting Hakkında”, **Sabah**, nr. 8229, (4 Ağustos 1328/17 Ağustos 1912), s. 2.

²⁷⁴ “Bulgaristan'ın Teminatı”, **Tanin**, nr. 1418, (8 Temmuz 1328/21 Ağustos 1912), s. 2.

²⁷⁵ “Bulgaristan'ın Vaziyeti”, **Tanin**, nr. 1420, (10 Ağustos 1328/23 Ağustos 1912), s. 3.

düşmeden bir harbin çıkmasını muhtemel bile görmemişlerdir.²⁷⁶ Mesela Sabah Gazetesi, ismini vermediği bir Osmanlı Devlet adamıyla yaptığı mülakatta, “*Geşof kabinesi, efkar-ı umumiyeyi teskin edemez de istifaya mecbur olur ise?*” sorusunu sormuş,, iki devlet arasındaki siyasetin nasıl seyredeceğine dair aldığı cevap şu şekilde olmuştur:²⁷⁷

“Şimdilik böyle bir ihtimal yoktur. Lakin istifa edecek olsa da iki kabine teşkili (Radoslavof)’a ihale edilmeyecektir. Mumaileyh Türkiye’ye ilan-ı harb taraftardır. Kral Ferdinand bu gibi hafifliklerde bulunamaz. Müşarünileyh daima devletlerin arzularına riayet etmektedir. Devletler ise Balkanlar’da statükonun ihlalini katiyyen arzu etmezler. Zanneder misiniz ki devletler Bulgarlara planlarının mevki-i tatbiki vaz’ına müsaade edecekler? Buna yalnız Türkiye değil, diğer Balkan devletleri dahi muhalefet edeceklerdir. Bulgarların sırf Bulgarlarla meskun olmak üzere göstermek istedikleri Makedonya’da diğer milletler de, bilhassa Türkler ve Rumlar da mevcutturlar ki bunlar Bulgarların geçen gün akd ettikleri mitingde ve ad eyledikleri halası kabul etmezler. Eğer Makedonya’daki milletler usul-i idaremizden şikayet ediyorlar ise bunlar ıslahat icrasını talep ediyorlar demektir ki buna Babıali muhalif değildir. Lakin Makedonya’da ve Edirne vilayetindeki Bulgar olmayan milletler memleketlerinin Bulgar tarafından işgalini katiyen kabul etmezler. Halbuki Bulgarlar muhtariyet demekle bunu istiyorlar. Makedonya ve Edirne vilayetinin işgali milel-i sairenin mührü demektir. Zaten bunun tıpkısı Bulgaristan Rum ve Müslümanlarında vukua gelmiştir. Rumlar takibat-ı mütemadiye ve 1906 vekayi neticesinde Yunanistan’a ilticaya mecbur oldular. Deliorman havalisinde bulunan ve 10 bin nüfustan ibaret olan Müslümanlar ise muhacerete devam ediyorlar. Bu nev’i muhtariyeti ne milel-i saire kabul eder ne de Bulgarların makasidini pekâlâ beyan Avrupa terviç eyler.”

²⁷⁶ BOA, HR.SYS. nr. 1152/3, lef. 38/2 (13 Ramazan 1330/26 Ağustos 1912); BEO, nr. 4076/305680, lef. 3 (12 Ramazan 1330/25 Ağustos 1912); BEO. nr. 4077/305759 (15 Ramazan 1330/28 Ağustos 1912).

²⁷⁷ “Bir Mülakat”, **Sabah**, nr. 8229, (4 Ağustos 1328/17 Ağustos 1912), s. 2.

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nin Başmuharriri Ahmet Ağayef, Balkanlar'daki mevcut hareketliliğin farkında olarak kaleme aldığı bir makalesinde, Osmanlı Devleti'nin beka tehlikesini belirten ve bir gaflet halinin mevcut olduğunu ve bunun için de gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini izah ettiği yazısı şu şekildedir.²⁷⁸

“Münakaşat ve münazaat şahsiye, kin, adavet, huşunet ve bürudet ile mâlî olan matbuat'ın seylab-ı ihtirasatı içinde boğulan efkar-ı umumiye-i Osmaniye haricinden vatan-ı Osmaniye karşı hazırlanmakta olan tehlikeler hakkında tamamen gafil ve cahil kalıyor. Halbuki etrafımızı bir çok siyah bulutlar almıştır. Hayat ve bekamıza karşı vâsi' bir mikyasta bir suikast istihzar edilmektedir.

Hadisât-ı ahirenin ve bilhassa Arnavutluk hadisâtının geride bırakmış olduğu vahîm ve mühlik izler hakkında evvelce bir makale neşr etmiştik. Şu izler arasında Balkan hükûmât-ı sağıra ve akvâmı içinde yeniden ikâ' edilmiş ve gün günden kesb şiddet etmekte olan ihtirâsât bir mevki'-i mahsus ahz etmektedir. Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan'da âsâr-ı tehyîc ve galeyan elyevm son dereceyi bulmuştur. Karadağ'ın elhale hazihi bizimle fiilen muharebede bulunduğu malumdur. Bulgaristan ve Sırbistan'da ise hal henüz muharebe raddesine gelmemiş ise de gelmek üzeredir. Ve eğer şu ahvale karşı tedâbîr-i serîa ve ciddiye müracaat edilmezse bir gün gelir ki hadisât bizi gaflet içinde bulur.”

Osmanlı Devleti'nin en önemli devlet adamlarından Sadrazam Kamil Paşa ile Matin Gazetesi Dersaadet muhabiri, bir mülakat yapmıştır. Bulgaristan ile bir muharebenin imkanına dair bir سوال üzerine, Bulgaristan'da meydana gelen mitinglerde halk muharebe istese de Bulgaristan ile Osmanlı devletleri arasındaki münasebetin gayet dostane bir halde olduğunu ve mitinglerin bir ehemmiyeti olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Bulgaristan tarafından korkulacak bir şey olmadığını da eklemektedir. Matin Gazetesi'ndeki mülakat üzerine Balkan Gazetesi evvelce Kamil Paşa'nın, Geşof hakkındaki “*Darılısak barıştıranlar bulunur*” sözünü

²⁷⁸ “Bulgaristan ve Biz”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11279, (16 Ağustos 1328/29 Ağustos 1912), s. 1.

hatırlatmış ve “*Barıştıranlar bulundu kabak yine Türk’ün başına patladı*” demiştir.²⁷⁹

Kamil Paşa’nın aksine Dynevnyik Gazetesi, Türkiye ve İtalya muharebesinden bir ders çıkarılması gerektiğini belirterek Otuz beş seneden beri devam eden “*Tehdid ve Mezâlîme*” meydan vermeyerek İtalya gibi olunması gerektiğini söylemiş ve “*Hazır Kamil Paşa mevki-i iktidarda iken biz de çorabımızı örelim*” demiştir.²⁸⁰

Romanya’nın Găeşti halkı tarafından Bükreş Sefaretine çekilen telgrafta, Bulgar komitacılar tarafından Koçana’da yapılan saldırıyı kınadıklarını belirtilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti’ne taziyelerini ve aynı üzüntülere sahip olduklarını da söylemişlerdir.²⁸¹

Romanya Devleti, 1912 yılının sonbaharından itibaren Balkanlar’daki hareketlenmeleri dikkatlice izlemeye ve gerekli gördüğü tedbirleri almaya başlamıştır. Ayrıca Tuna’nın güneyinde bulunan Romenlerin güvenliği de Romanya’yı ilgilendiren diğer önemli bir meseleydi. Balkanlar’daki gelişmeler Romanya halkı tarafından da dikkatlice takip edilmekteydi. Romanya kamuoyu, Balkanlar’da oluşabilecek yeni düzen içerisinde Romanya Krallığı çıkarlarının korunması ve aynı zamanda Dobruca sorununun bir çözüme kavuşturulması gerektiğine de inanmaktaydılar.²⁸²

²⁷⁹ “Bulgaristan’a Ehemmiyet Verilmiyormuş”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11290, (28 Ağustos 1328/10 Eylül 1912), s. 2.

²⁸⁰ “Bulgaristan’da Çorabını Örmeli İmiş”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11290, (28 Ağustos 1328/10 Eylül 1912), s. 2.

²⁸¹ “Romanyalıların Tesirâtı”, **Sabah**, nr. 8245, (19 Ağustos 1328/1 Eylül 1912), s. 2.

²⁸² Ömer Metin, “Balkan Savaşlarında Romanya-Bulgaristan Anlaşmazlığı: Güney Dobruca”, **Türk Yurdu Dergisi**, Kasım 2012, S. 303, s.135.

Osmanlı ile Bulgaristan devletleri arasında muhtemel bir savaş halinde, Romanya Devleti'nin nasıl bir vaziyet alacağı soruları üzerine Utra Gazetesi'nde yayınlanan bir makalede şu cevap verilmiştir:²⁸³

“Romanya'nın Balkanlar'da her türlü tebeddülata karşı harekete müheyyâ (hazır) olduğunu ve Devlet-i Osmaniye ile müttefikan hareket edeceğini imâ ve efhâm ediyor.”

Osmanlı gazeteleri, Romanya'nın üç seneden beri izlediği siyasetle, Balkanlar'daki barış ve huzur ortamının idamesinde mühim bir iş yaptığını yazmışlardır. Şayet Balkanlar'da Osmanlı-Bulgaristan arasında, bir muharebe olur ise Romanya'nın Balkanlar'daki statükoyu muhafaza etmek için Osmanlı Devleti'nin lehinde ve birlikte hareket edebileceğini söylemişlerdir. Ayrıca, bir muharebe meydana geldiği takdirde Avrupa devletlerinin Osmanlı-İtalya arasındaki Trablusgarp muharebesinde olduğu gibi tarafsız kalmayacağını, müdahaleci bir siyaset izleyeceklerini belirtmişlerdir.²⁸⁴ Bununla birlikte gazeteler, Bulgaristan'ın Romanya'ya, Dobruca'daki bazı arazileri bırakarak kendisine karşı bir saldırıyı bu şekilde bertaraf etmekle uğraştığını, hatta Rusya'ya müracaat ederek Romanya'nın tarafsız kalması için teşebbüste bulunmasını istediklerinden bahsetmektedir. Bu teşebbüse karşı Avusturya-Macaristan Hariciye Nazırı Kont Berchtold'un, Bulgaristan siyasetine fayda oluşturacak bir durumu engellemek için Romanya'yı ziyaret ettiği ve Kral I. Carol'ı bu konuda ikna etmeye çalıştığı gazeteler tarafından yazılmıştır.²⁸⁵

Koçana Vakası sonrası meydana gelen mitingler, Bulgar siyasi karar mekanizmasını etkilemiştir. Bulgar hükümetine karşı bazı noktalarda sert tepkiler

²⁸³ “Bulgaristan Nasıl Düşünüyor?”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11277, (14 Ağustos 1328/27 Ağustos 1912), s. 2.

²⁸⁴ “Bulgaristan Nasıl Düşünüyor?”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11277, (14 Ağustos 1328/27 Ağustos 1912), s. 2.; “Bulgaristan'da Muharebe Şayiaları”, **Sabah**, nr. 8253, (27 Ağustos 1328/ 9 Eylül 1912), s. 1.; “Gürültü Ediyorlar”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11281, (18 Ağustos 1328/31 Ağustos 1912), s. 2.

²⁸⁵ “Tehlike-i Harb”, **Tanin**, nr. 1443, (4 Eylül 1328/17 Eylül 1912), s. 2.; “Bulgaristan'da Muharebe Şayiaları”, **Sabah**, nr. 8253, (27 Ağustos 1328/ 9 Eylül 1912), s. 1.; “Gürültü Ediyorlar”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11281, (18 Ağustos 1328/31 Ağustos 1912), s. 2.

verilecek kadar ağır söylemlerde bulunulmuştur. Bu yaklaşımların esas sebebi mevcut iktidarın kendi taleplerine cevap vermemesinden kaynaklanmaktaydı. Fakat iktidar sahipleri mitingcilerin isteklerini kabul etmediklerini kendilerine söyleseler de Osmanlı Devleti'yle muhtemel bir harp için hazırlıklara başlayacaklardır.

Sofya'da yayınlanan gazetelerden biri, Çamkoru'da Kral Ferdinand başkanlığında hükümet nazırlarının toplandığı ve Kuzey Bulgaristan'daki askerlerin Osmanlı Devleti'yle harp için seferber edildiğine dair haberleryayınlamıştır. Fakat Bulgar ajansı tarafından bu haberin aslı ve esası olmadığı söylenerek yalanlanmıştır.²⁸⁶ Bu haberin yalanlanması, aslında Bulgar ordusunun seferberlik faaliyetlerinin örtülmesini sağlamaktır. Ordunun ihtiyacının karşılanması için şehirler, kasabalar ve köylere varıncaya kadar gizliden gizliye malzemeler temin edilecektir. Ayrıca manevralar bahanesiyle de birliklerin şüphe uyandırmadan Osmanlı hududuna yığınak yapması sağlanacaktır. Bu gizlilikle hareket edecek olan Bulgar ordusu, Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'ne en ağır mağlubiyeti veren ordu olacaktır.

Koçana Vakası, herhangi bir bölgede meydana gelebilecek mahalli bir saldırdır. Bulgar komitacıların gerçekleştirdiği bu saldırı yine Bulgarlar tarafından büyütülerek Osmanlı aleyhinde büyük mitingler yapılmıştır. Harp sloganlarının ön plana çıktığı bu mitinglerle Bulgar Milliyetçiliği pekişmiştir. Siyaset Bulgar halkının talepleri yönünde hareket etmiştir. Veyahut Bulgar Devleti, milli çıkarları için halkın harp yönündeki taleplerini kendi menfaati için kullanmıştır.

²⁸⁶ Bulgar Ajansı'nın Tekzibi", **Sabah Gazetesi**, nr. 8241, (15 Ağustos 1328/28 Ağustos 1912), s. 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOÇANA VAKASI SONRASI BULGARİSTAN'DA SEFERBERLİĞİN BAŞLAMASI

3.1. Balkan Harbi'ne Giden Süreçte Bulgar Ordusu'nun Genel Durumu

En büyük Hristiyan Balkan askeri kuvveti olan Bulgar ordusu, Rus ordusuyla güçlü bağlara sahip,²⁸⁷ kuvvetli ve iyi talimli bir kuvvetti. 4.300.000 nüfusuyla, Türklerin karşısına dikilen en kalabalık Balkan devleti olan Bulgaristan, 1908-1912 yılları arasında askeri yapısı üzerinde yaptıkları dönüşümle muvazzaf ordunun ihtiyatlarla beslendiği gelişmiş bir Avrupa askerî sistemine sahip olmuştur.²⁸⁸

Bulgar ordusunun hem piyade hem de topçu kuvvetlerinin iyi eğitilmiş olduğunu 1910 yılında Paris'teki Amerikan askeri ataşesi Binbaşı T. Bentley Mott, Balkanlar'a yaptığı bir geziden sonra raporunda şu şekilde yazmıştır:²⁸⁹

“Bulgar ordusu Avrupa askeri çevrelerinde olağanüstü değere sahip bir kuruluş olarak görülmektedir. Küçük, iyi eğitilmiş ve Avrupa'nın en iyi imalatçılarından seçilmiş modern silahlarla donatılmıştır. Yıllardır ülkelerini defalarca tehdit eden güçlü komşulara karşı derhal kullanılmaya hazır durumda ya da kendi başına veya diğer güçlerle işbirliği halinde, sorunlu komşulardan daha

²⁸⁷ Japon-Rus Harbi'nde (1904-1905) Rus İmparatorluğu, Japonlar tarafından ağır bir şekilde mağlubiyete uğratılmasından sonra Bulgar ordusu, askeri sistemindeki Rus tesirini azaltma yoluna gitmiştir. Ayrıca bkz. Ahmed Sedat, **Bulgaristan Ordusu**, Hürriyet Matbaası, Çemberlitaş, Dersaadet, 1324, s. 14.

²⁸⁸ Edward J. Erickson, **Büyük Hezimet: Balkan Harpleri'nde Osmanlı Ordusu**, Çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s.88-89.,

²⁸⁹ Richard C. Hall, **Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası**, Çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 21-22.

fazla bağımsızlık veya daha fazla arazi kapmayı bekleyen etkili bir araç olarak elde tutulmuştur.”

Bulgar ordusundaki değişimi yakından takip eden Osmanlı zabitlerinden biri olan Ahmed Sedad “*Bulgaristan Ordusu*” adlı risalesinde gözlemlerini şu şekilde yazmıştır:²⁹⁰

“Bulgaristan’da son senelerde ordunun mevcut durumunun geliştirilmesi ve yeni düzenlemeler yapılması için büyük bir gayret ile çalışılmıştır. Barış dönemindeki mevcut askeri kuvvetlerini belirli bir düzeye çıkarmakla ve eski askeri teşkilatlanmasını yeniden tadiliyle birlikte Bulgar ordusunun kıymetini artırmışlardır. Bu cihetle Bulgar ordusunun yaptıkları düzenleme ve teşkilatlanmasının bilinmesi ve araştırılması her Osmanlı zâbiti için pek mühim ve Balkanlar’daki durumlar sebebiyle farz-ı ayndır.”

Bulgaristan Hükümeti, Balkan yarımadasındaki hem siyasi konumunu hem de “*milli emellerine*” ulaşabilmesi için kuvvetli bir orduya sahip olmak gerektiğine inanıyorlardı. Bundan dolayı da ordunun gerek duyduğu maddi imkanlar, her sene bütçe görüşmelerinde meclis tarafından sağlanmıştır. Bulgar ordusu için, 1877’de 16.376.491 frank, 1892’de 20.475.115 frank, 1903’te 25.596.203 frank, 1906’da 30.857.663 frank ve son olarak 1911 yılında ise 36.642.061 frankın Sobranya Meclisi’ndeki iktidar ve muhalif partilerine mensup bütün nazırlar tarafından bütçe olarak ayrılması kabul edilmiştir. Ayrıca Ordunun teçhizat ve silahlandırılması için de 1877 yılından 1911 yılına kadar dört yüz milyon franklık bir fevkalade tahsisat verilmiştir. Bu durum hemen hemen her sene için yaklaşık 12 milyon franklık bir ek bütçenin ayrılması anlamına geliyordu.²⁹¹

Bulgar ordusu sürekli kendisini yenileyerek ve bir dönüşüm içinde olmaya çalışmıştır. Özellikle orduyu yönetecek zabitlerin eğitimi için, Fransa, Avusturya,

²⁹⁰ Ahmed Sedad, **a.g.e.**, s. 3.

²⁹¹ Binbaşı Mehmed Ali, **Bulgaristan Coğrafya-yı Askerisi ve Seferberlik Vesaitiyle Ahval-i Askeriye ve Sevkü’l-Çeşşiyesi**, Hürriyet Matbaası, İstanbul, 1327, s. 37-38.

Almanya ve Rusya’da topçuluk, istihkâm ve kurmaylık eğitimi almaları sağlanmıştır. Ordunun mühimmat ihtiyacı için ise Avrupa fabrikalarından torpido, torbidobot, top, tüfek fişegi ve gerek duyulan diğer silah ve harp malzemeleri için siparişler verilerek temin edilmeye çalışılmıştır.²⁹² Bulgar ordusunun askeri hiyerarşi sistemi Alman ordusu örnek alınarak şekillendirilmiştir.²⁹³

Balkan devletleri arasında en büyük ve en güçlü olan Bulgar ordusunun, 1911 barış döneminde askeri gücü 60.767 kişiden oluşmaktaydı. Ordunun içindeki kuvvetlere baktığımızda ana gövdesini piyade birlikleri teşkil etmektedir. Piyade birlikleri; 36 alay, her alay iki tabur, her tabur dört bölük ve bunlara ek olarak bir harici bölük ve bir de mitralyöz takımından müteşekkildir. Bu alaylardan ikisi birleşerek bir liva ve livalardan ikisi birleşerek fırka meydana gelmekteydi. Mevcut livalarla dokuz fırka eder. Bu firkalarda üçer olarak birleştiğinde müfettişlikler oluşmaktaydı.²⁹⁴ Süvari birliklerinin, biri hassa olmak üzere 11 süvari alayı mevcuttu. Topçu birlikleri ise sahra, cebel, obüs ve sahil topçuları olarak sınıflandırılmaktaydı. Bunlarla birlikte fen kıtaları, şimendifer, istihkam, telgraf ve köprücü taburları gibi teknik sınıflardan teşkil edilmiştir.²⁹⁵

Osmanlı zabitlerinden Binbaşı Mehmed Ali Bey’e ait olan “*Bulgaristan Coğrafya-yı Askerisi ve Seferberlik Vesaitiyle Ahval-i Askeriye ve Sevkü’l Ceyşiyesi*” adlı eserde, 1911 tarihinde Bulgaristan ordusunun son haline dair hazırladığı cetvel şu şekildedir.²⁹⁶

²⁹² Gültekin Yıldız, **Osmanlı Devleti’nde Askeri İstihbarat (1864-1914)**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, Ekim 2019, s. 118-122.

²⁹³ Ahmet Sedat, **a.g.e.**, s. 8.

²⁹⁴ Bu müfettişlikler, ilki Sofya, ikincisi Filibe ve üçüncüsü Rusçuk olmak üzere kalabalık nüfuslu kentlerde toplanmıştı. Savaş döneminde seferber edilen ordunun komutasını üstlenmek üzere seyyar ordu karargâhlarına dönüşen müfettişlikler, ihtiyatları tertip ediyor, askeri depoların bakımını yürütüyor ve talime nezaret ediyorlardı. Bkz. Edward J. Erickson, **Büyük Hezimet: Balkan Harpleri’nde Osmanlı Ordusu**, Çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 89.

²⁹⁵ Binbaşı Mehmed Ali, **a.g.e.**, s. 42-45.

²⁹⁶ Binbaşı Mehmed Ali, **a.g.e.**, s. 46.

Bulgar Ordusu'nun Barış Zamanındaki Askeri Kuvveti (1911)									
<i>Askeri Sınıflar</i>	<i>Subaylar ve Memurlar</i>				<i>Efrad</i>				
	<i>Subaylar</i>	<i>Hayme Subayları</i>	<i>Memurlar</i>	<i>Toplam</i>	<i>Kıdemli Küçük Subaylar</i>	<i>Kıdemsiz Küçük Subaylar ve Efrad</i>	<i>Toplam</i>	<i>Hepsi</i>	<i>Hayvanat</i>
<i>36 Piyade Alayı</i>	2072	60	72	2204	2933	32.444	35.377	37581	1456
<i>Hassa Süvari Alayı</i>	22	2	1	25	48	447	490	520	350
<i>4 Süvari Alayı</i>	104	8	-	112	139	2272	3411	2523	2000
<i>6 Süvari Alayı</i>	114	12	-	126	174	2556	2730	2856	2250
<i>9 Sahra Topçu Alayı</i>	288	18	9	315	317	5184	5601	5916	2835
<i>3 Cebel Topçu Alayı</i>	69	3	3	75	87	1083	1170	1245	540
<i>3 Kale Topçu Taburu</i>	39	3	6	48	57	633	690	737	84
<i>3 Obüs Bataryası</i>	31	-	-	21	15	414	429	450	156
<i>1 Sahil Bataryası</i>	3	-	-	3	4	43	47	50	6
<i>1 Şimendifer Taburu</i>	29	1	2	32	56	532	588	620	21
<i>3 İstihkam Taburu</i>	105	3	-	108	123	1793	1916	2024	81
<i>1 Telgraf Taburu</i>	25	1	1	27	46	414	460	487	29
<i>1 Köprücü Taburu</i>	30	-	-	31	38	468	506	537	47
<i>Bütün Daire ve Müesseseler</i>	439	1	278	777	549	2923	3472	4249	488
<i>Bahriye</i>	36	1	37	83	168	720	888	971	10
<i>Toplamı</i>	3406	173	408	3987	4854	51.926	56.780	60.767	10.353

Tablo 3-Bulgar Ordusu'nun Barış Zamanındaki Askeri Kuvveti (1911)

Bulgar ordusu, çeşitli Avrupa firmalarından silah tedarik ediyordu. Piyadeler, Mannlicher tüfekleri temin edilerek kısa süngülerle donatılmıştı. Süngü kullanımı ve gece operasyonlarıyla gurur duymaktaydılar. Topçulara, Schneider ve Krupp topları, makineli tüfek müfrezelerine ise Maxim silahları verilmiştir. Bunlara ilave olarak modern istihkamlara karşı kullanılmak üzere teçhiz edilmiş seksen tane 12 cm ve 15 cm havan topları da Bulgar ordusunun önemli bir parçasıydı. Bulgarların deniz gücü ise altı küçük torpido botu ve 726 tonluk torpido gambotundan oluşmaktaydı. Bulgar donanmasının esas amacı, Karadeniz kıyısının korunması ve Ruslarla olan deniz bağlantısını kesebilecek herhangi bir saldırının engellenmesiydi. Bulgar Hava kuvvetleri ise Birinci Balkan Harbi başladığı zaman İngiliz, Fransız ve Rus imalatı

olan beş adet uçaktan teşkil edilmiştir. Fakat kısa süre içerisinde bu sayıyı yirmi ikiye yükseltmişlerdir.²⁹⁷

1911 yılındaki barış dönemine ait asker sayısı, 1912 yılında da hemen hemen 60.000 civarındaydı. Fakat olası bir seferberlikte bu sayının 350.000 kişiye kadar çıkması muhtemel olarak görülmüyordu. Bulgarlar her ne kadar yakın bir zamanda harp tecrübesi edinmemiş iseler de yabancı gözlemcilere göre maneviyatları yüksek ve Osmanlı Devleti ile çarpışmaya fazlasıyla isteklidirler. Bulgar genelkurmayı da çok salahiyetli yüksek bir askeri hiyerarşi ve iyi teşkil edilmiş bir komuta sistemine sahipti. Bulgar askeri sistemi de çoğu muadilleri gibi yaşa göre kademelere ayrılmıştır. Birinci sınıf Muvazzaf Ordu 21-23 yaş arası neferleri kapsıyordu. Barış zamanında nizamiye ordusunda 2.891 subay, 4.204 astsubay ve 54.872 er mevcuttu ki toplamda 46.445 askerin hazır olduğu kabul ediliyordu. İkinci sınıf İhtiyat Ordusu 24-40 yaş arası eski nizamiyelilerden meydana gelmekteydi. İki kademeli Milli Müstahfızlar ise üçüncü sınıfı teşkil etmek üzere 41-44, dördüncü sınıfa ise 45-46 yaş arası kişileri alıyorlardı.²⁹⁸

Bulgar ordusunda, isimlerini kraliyet ailesi mensuplarından ve Bulgar tarihi için önemli olan şahsiyetlerden ve coğrafyalardan alan ve kendilerine has renkteki yaka, manşet ve şapka şeritleriyle ayırt edilen seçkin “*mahmi alaylar*” da vardı. Bu alaylardan bazıları şöyledir: Aleksandır Alayı (Sofya), Ferdinand Topçu Alayı (Sofya), Boris Alayı (Yanbolu), Makedonya Alayı, Balkan Alayı (Eski Zağra) ve Şıpka Alayı (Kazanlık).²⁹⁹ Toplam on piyade, dört süvari ve iki de topçu “mahmi alay” vardı. Bu birlikler tek bir teşkilatta toplanmayıp tümenlere taksim edilmişlerdir.³⁰⁰

²⁹⁷ Richard C. Hall, **a.g.e.**, s. 22-23.; Edward J. Erickson, **a.g.e.**, s. 90.

²⁹⁸ Philip S. Jowett, *Balkan Harpleri’nde Ordular 1912-1913*, Çev. Emir Yener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 16-17.

²⁹⁹ Binbaşı Mehmed Ali, **a.g.e.**, s. 66-67.

³⁰⁰ Philip S. Jowett, **a.g.e.**, s. 17.

3.2. Koçana Vakası Sonrası Bulgar Ordusu'nun Şumnu Manevraları

Bulgaristan Devleti, Balkan Harbi'ne girmeden önceki son askeri manevralarını Şumnu'da yapmıştır.³⁰¹ Her sene mutad bir şekilde yaptıkları askeri tatbikatlarını 1912 yılı için yapmayacaklarını ilan etmiştir. Fakat 3 Eylül 1912 tarihinde Sofya Sefiri Nabi Bey'in Hariciye Nezareti'ne çektiği bir telgrafta, Koçana Vakası'dan sonra meydana gelen galeyanlardan dolayı halkın heyecanını yatıştırmak adına askeri manevraların yapılacağı kararını aldıklarını iletmiştir. Nabi Bey, bu değişikliğin her ne kadar halkın heyecanını yatıştırmak niyetiyle yaptıklarını ileri sürmüş olsalar da bu kararlara güvenilmemesi gerektiğini de belirtmiştir.³⁰²

Nea-patris Gazetesi'nde yayınlanan bir haberde, Balkanlar'ın bir muharebenin arifesinde olduğu belirtilmiştir. Bulgaristan'ın askeri manevralar bahanesiyle baştan başa hazırlık içinde olduğu ileri sürülmüştür. Hududa askeri mühimmat sevk edildiği ve redif askerlerinin silahaltına alındığı söylenmiştir.³⁰³ Aynı şekilde Sofya Maslahatgüzarlığı, Bulgarların askeri teçhizat bakımından fevkalade hazırlıklar yaptığına dair haberler alınca, bunun yapılacak manevralar için mi yoksa başka bir maksat mı taşıdığına dair Filibe ve Varna Şehbenderliklerine bu hazırlıklarının sebebini sormuştur.³⁰⁴ Bunun üzerine Varna Şehbenderi Mehmet Bey, yaptığı incelemeler neticesinde, Bulgar Ordusu için Hocabey'den (Odessa) satın alınan yüksek miktarda beygirin Varna'ya çıkarıldığını söylemiştir. Varna ve civarındaki beygir ve yük taşıy hayvanların mevcudunun tespit edilmesi için de sayılarının kaydedildiğini ifade etmiştir. Ayrıca Harp zamanında Varna'daki bütün doktorların mahalli idarenin emrinde olacağını ve bütün otomobillerin dahi hükümete teslim edileceğine dair aldığı istihbaratı belirtmiştir. Mehmet Bey, son

³⁰¹ Bulgaristan, Şumnu manevrasına kadar küçük çapta manevralarda meydana gelmiştir. Sofya'nın kuzeyinde bulunan Samakov ve İhtiman'da topçu birlikleri manevralar yapmıştır. Bkz. Bulgaristan'da Harp Arzuları, **Sabah**, nr. 8669, (3 Ağustos 1328/16 Ağustos 1912), s. 3., Bulgar donanması ile tabya topçularının katılımıyla, Varna'da bir tatbikat yapılmıştı. Hatta üç projektörün kullanımıyla gece tatbikatlarına devam etmişlerdi. Bkz BOA, HR.SFR.04, nr. 865/107 (3 Şevval 1330/15 Eylül 1912).

³⁰² BOA, **BEÖ**. 4081/30657, lef. 1, 2, 3 (25 Ramazan 1330/7 Eylül 1912); BOA, **HR.SYS**. 1152/3, lef. 61, 64 (23 Ramazan 1330/5 Eylül 1912).

³⁰³ "Bulgaristan'da Muharebe Arzuları", **Sabah**, nr. 8227, (1 Ağustos 1328/14 Ağustos 1912), s. 3.

³⁰⁴ BOA, HR.SFR.04, nr. 865/69 (25 Ramazan 1330/ 7 Eylül 1912).

olarak ise hiçbir tüccara ticari faaliyetlerini yürütebilecekleri vagon temin edilmemesinin, manevralar için yapılan bir askeri hazırlık olmayıp başka bir şeye hizmet ettiğini söylemiştir.³⁰⁵

Şumnu manevraları 5 Eylül 1912 tarihinde başlayacaktı. Kral Ferdinand, büyük manevraların başkumandanlığını uhdesine alarak yanında Prens Boris ve Prens Kiril ile Şumnu'ya gitmiştir.³⁰⁶ Ayrıca Filibe Fırkası Kumandanı General Kovaçef, manevralarda müdafaa kumandanı olarak vazifelendirilmiştir. Filibe Fırka Müfettişi General İvanof'ta onlara iştirak etmiştir.³⁰⁷

Sofya Maslahatgüzarlığı, aldığı askeri istihbarat üzerine Bulgaristan'da harp lehindeki şayiaların azaldığını fakat Bulgar ihtiyat birliklerinin iki günden beri Şumnu tarafına sevk edildiklerini söylemiştir. Yukarıda bahsettiğimiz askeri sevkiyatın devam ettiği, birliklerin ihtiyaçları konusunda teferruatına kadar her şeyin tedarik edildiği belirtilmiştir.³⁰⁸ Filibe Şehbenderliğinden Sofya Maslahatgüzarlığı'na gönderilen bir telgrafta, Şumnu manevralarına katılmak için bölgeye giden muvazzaf ve redif birliklerinin 28 Eylül'de terhis edileceğine dair alınan bilgi iletilmiştir.³⁰⁹

Temps Gazetesi'nde çıkan bir haberde, Bulgaristan Devleti tarafından düzenlenen Şumnu Manevraları'nın 28 Eylül'de nihayete erdirileceği beyan edilmiştir. Fakat 27 Eylül sabahı askeri resmigeçit ile sonlandırılması kararı verildiğini ve aynı zamanda bütün kıt'aların dağıtılacağı yazılmıştır.³¹⁰ Ancak bu birliklerin terhis edileceği söylenmiş olsa da Ekim ayının on dördünde bile bazı ihtiyat birliklerinin silahaltına alınmaları ve o zamana kadar diğer birliklerin terhisleri tehir edildiği açıklanacaktır. Bu tarz kararların Bulgaristan'ın harp yönünde

³⁰⁵ BOA, HR.SFR.04, nr. 865/107 (3 Şevval 1330/15 Eylül 1912).

³⁰⁶ Balkan Mesâili, **Sabah**, nr. 8263, (8 Eylül 1328/21 Eylül 1912), s. 2, "Bulgaristan'da Büyük Manevralar", **Tanin**, nr. 1447, (8 Eylül 1328/21 Eylül 1912), s. 4.

³⁰⁷ BOA, HR.SFR.04, nr. 865/45, lef. 2 (21 Ramazan 1330/3 Eylül 1912).

³⁰⁸ BOA, HR.SFR.04, nr. 628/87 (27 Ramazan 1330/9 Eylül 1912).

³⁰⁹ BOA, HR.SFR.04, nr. 866,106 (14 Şevval 1330/26 Eylül 1912).

³¹⁰ "Bulgaristan'ın Temayülü", **Tanin**, nr. 1452, (13 Eylül 1328/26 Eylül 1912), s. 3.

hareket ettiği algısının oluştuğuna dair Bulgar Maliye Nazırı Todorov’a sorular sorulduğunda şu açıklamalarda bulunmuştur.³¹¹

“Bulgaristan’ın tedarikat-ı harbiyeye ve tedabir-i fevkaladeye tevessül etmekte olduğuna dair olan havadislerin kaffesi bîasl ve esasdır. Bulgaristan, vaziyet-i siyasiyesini tebdil etmemiştir. Bilakis harb şayıaları, Bulgaristan’ın ticaretini sekte dar etmekte olduğundan, şayan-ı teessüf görölmektedir.”

Bu tarz sorular Bulgaristan Başvekili Mösyö Geşof’a da sorulmuştur. Başvekilin bu konu hakkındaki açıklaması şu şekildedir.³¹²

“Balkanlar’ın sulh ve müsalemetini tehdid eden biz Bulgarlar değiliz. Size katiyyen beyan edebilirim ki sulhun idamesi veya ihlali Türkiye’nin Memalik-i Osmaniye’de bulunan Ahali-i Hıristiyanıye’ye edeceği suret-i muameleye vabestedir. Bulgar hükümeti bütün kuvvetiyle muharebenin mennine alışıyor. Fakat öyle bir zaman gelir ki cehd ve gayretleri bir şeye yaramaz. Maatteessüf bu, bizim arzumuzun hilafında zuhur edebilir. Türkiye’nin hakimiyeti altında bulunan Anâsır-ı Gayr-i Müslime o derece heyecan içindedirler ki bir iştialin vukuuna her dakika intizar edilebilir.”

Bulgaristan, Koçana Vakası’ndan dolayı meydana gelen siyasi krizin ve Bulgar halkının tepkisinin³¹³ oluşturduğu durumun bir muharebe için müsait olduğunu görüyordu. 1912 şumnu manevralarının ani bir kararla alınması sıradan bir askeri tatbikattan öte bir harp hazırlığı mahiyetini taşımaktaydı. Bu manevralarla ordunun seferberliğini “örtölü” bir şekilde sağlayacaktır. Bulgar Ordusu’nun tedarik ve sevkiyatına bakıldığında bir harp hareketine³¹⁴ benzemesinden dolayı Bulgar

³¹¹ Bulgaristan Maliye Nazırı’nın Beyanatı, **Yeni İkdâm**, nr. 5607, (1 Ekim 1912/18 Eylül 1328), s. 1.

³¹² Bulgaristan’ın Temayülatı”, **Tanin**, nr. 1452, (13 Eylül 1328/26 Eylül 1912), s. 3.

³¹³ Daha önce de bahsettiğimiz Bulgar Başvekili İvan Geşof’un Balkan Harbi sonrası yayınladığı “Balkan Birliği” adlı hatıratında, İştip ve Koçana olaylarının Bulgar halkını öfkelendirdiğini kaleme almıştır. Bkz. I. E. Gueshoff, **The Balkan League**, (Ter. Constantin C. Mincoff), London, 1915, s. 24.

³¹⁴ Jön Türk Gazetesi, güvenilir bir kaynağından aldığı bir bilgiye dayanarak, Bulgaristan Hükümeti’nin harp lehinde herhangi bir harekette bulunmadığını iddia etmiş olmasına rağmen askeri

siyasetçileri, sürekli Osmanlı ile Bulgaristan arasında bir muharebenin meydana gelmesi ihtimali üzerinden sorulara maruz kalmaktaydılar.³¹⁵ Bir harp gerçeği ortada olmasına rağmen Bulgar ordusuna zaman kazandırmak için muhtemel bir harp üzerinden sorulan soruları sürekli yalanlamışlardır.³¹⁶

3.3. Koçana Vakası Sonrası Bulgar Ordusunun Örtülü Seferberliği

İki ülke arasındaki sorunun savaş durumuna dönüşmesiyle birlikte muharebeler başlamadan önce bir takım seferberlik faaliyetleri kararı alınır. Bu faaliyetler seferberlik ve tahkimat olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Seferberlikte birlikler barış durumundan savaş vaziyetine geçerler. Bunun için personel ikmal ile beraber ihtiyaç duyulan, silah, cephane, araba, elbise gibi malzemeler tedarik edilir ve seferber olan birliklere sevk edilir. Seferber olan birlikler kendilerine tahsis edilen toplanma bölgelerine giderler ve burada birlikler tekrardan düzenlenir. Seferberliğin ikmalinden sonra ise sefer planları doğrultusunda birliklerin gereken yerlere sevk ve nakline başlanır. Anlaşılabileceği gibi seferberlik hali;seferberliğin başlaması,seferberlik halinin kaldırılması, personelin toplanma

istihbarat toplamaya devam ettiklerini yazmıştır. Ayrıca Şumnu manevralarına davet edilenlerin derhal verilen emre uyularak birliklerine katılmaları yönünde talimat verildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte yabancı ülkelerde bulunan bütün Bulgar zabıtların da acil bir şekilde mensup oldukları birliklerine dönmeleri emri verildiği yazılmıştır. Haberin devamında ise son günlerde Bulgaristan Harbiye Nezareti tarafından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda bulunan bir fabrikaya yüksek miktarda askeri mühimmat siparişi verildiği de ifade edilmiştir: “Bulgaristan Hazırlıkları”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11306, (14 Eylül 1328/28 Eylül 1912), s. 2.

³¹⁵ Bulgar Telgraf Ajansı, Bulgaristan Hükümeti'nin Osmanlı Devleti'ne harp ilan ettiği yönündeki haberleri tezip etmekteydi: “Bulgaristan Hazırlıkları”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11306, (14 Eylül 1328/28 Eylül 1912), s. 2.

³¹⁶ Bu tezip siyasetinin bir örneği Yunanistan tarafından yapılmaktaydı. Balkan Harbi öncesi bu siyaseti Bulgarlar ve Sırların dahi yaptığını görmekteyiz. Bir örnek olarak Bulgar ve Sırp Başvekilleri Geşof ile Pasiç aynı vakitte seferberlik kararı almakta hemfikir olduklarını kararlaştırmışlardır. Fakat Yunanistan ise deniz yolu ile alınacak bazı malzemeler olduğundan dolayı Osmanlı Devleti ile siyasi münasebetlerini vaktinden evvel kesilmesi halinde bu siparişlerin akim kalacağından dolayı müttefiklerinden seferberlik için 22 veya 23 Eylül'de başlaması yönünde olurlarını talep etmiştir. **1912-1913 Balkan Harbi'nde Türk-Bulgar Harbi**, Çev. Albay Murat Tunca, İstanbul Askeri Matbaası, 1943, C. 1, s. 193. (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümenince neşredilmiştir.)

yerlerinde birliklerine katılmasını veya savaş ilanına kadar geçen süre içerisinde yapılan personel ve lojistik ile alakalı faaliyetleri kapsamaktadır.³¹⁷

Geçen bölümde Bulgar halkının, Koçana Vakası sonrası düzenledikleri mitinglerle Kral Ferdinand ve Bulgaristan Hükümeti'ne Osmanlı Devleti'ne karşı harp ilan etmesi için baskı yaptığınından bahsetmiştik. Bu baskılar neticesinde Kral ve Başvekil, Osmanlı Devleti'yle yapılacak bir muharebenin neticelerini etraflıca tartışacaklardır. Ordunun askeri hazırlığını ve örtülü seferberliğini sağlayabilmek³¹⁸ için resmi bir seferberlik kararı almayarak bu faaliyetlerini askeri tatbikatlarla örtceklerdir. Bulgar siyasetçileri, bu askeri hazırlıkların harp için olduğu haberlerini resmi siyasi dilde tekzip edeceklerdir. Bu askerî manevraların barış ortamına zarar verecek bir hareket olmadığını dile getireceklerdir. Fakat Bulgar ordusu, savaş için belirli bir plan doğrultusunda adım adım hareket edecektir.³¹⁹

Koçana Vakası'nın meydana gelmesinden 5 gün sonra Bulgar Hükümeti, yaptığı toplantı sonunda Tuna ordusunun, 17., 18., 19., 20., 21., 26., 27., 28., 29. ve 30. ihtiyat ve redif birliklerini silahaltına çağırıştır. Ordunun altı istihkam ve on topçu birliğini de silahaltına davet etmiştir.³²⁰ Aynı zamanda Bulgar Hükümeti tarafından, Harbiye Nezareti bütçesine tahsis edilmesi için Fransa'dan 150-180 milyon frank borçlanma girişiminde bulunulacaktır.³²¹

³¹⁷ Serkan Er, “Osmanlı Ordusu’nda Seferberlik Planı: Balkan Harbi Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü**, İstanbul 2012, s. 3-14.

³¹⁸ Bulgar ordusunun tatbik ettiği bu örtülü seferberlik anlayışın aynısını da Osmanlı ordusu Sonbahar manevraları adı altında Anadolu’dan bazı ihtiyat birliklerini Rumeli’ye geçirerek yapacaktır. Osmanlı Devleti’nin Balkan Harbi’ndeki seferberlik planı için bkz. Serkan Er, “Balkan Harbi’nde Osmanlı Ordusunun Seferberlik Planı”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 59, 2014/1, s. 137-188.

³¹⁹ 16 Eylül 1912 tarihinde Kral Ferdinand’ın iradesiyle toplanan Askeri Şura, Osmanlı Devleti’yle yapılacak bir harpte ihtiyaçlar ve tedbirler görüşülmüştü. Bu toplantıya katılan generaller ise General N. Nikiforof, İv. Fiçef, N. İvanof, V. Kutinçef ve R. Dimitrief idi. **1912-1913 Balkan Harbi’nde Türk-Bulgar Harbi**, Çev. Albay Murat Tunca, İstanbul Askeri Matbaası, 1943, C. 1, s. 191. (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümenince neşredilmiştir.)

³²⁰ “Bulgaristan İhtiyat ve Redifleri Silah Başına”, **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 11258, (24 Temmuz 1328/6 Ağustos 1912), s. 2., “Bulgaristan İhtiyat ve Redifleri”, **Sabah**, nr. 4220, (25 Temmuz 1328/7 Ağustos 1912), s. 3.

³²¹ “Bulgaristan Tehdidi”, **Tanin**, nr. 1412, (23 Temmuz 1328/5 Ağustos 1912), s. 3., “Bulgaristan Tedarikatı”, **Sabah**, nr. 8214, (19 Temmuz 1328/1 Ağustos 1912), s. 2.

16 Eylül 1912 tarihinde yapılan Askeri Şura’da Bulgar Harbiye Nazırı, Osmanlı Devleti’yle yapılacak bir harpte ordunun ihtiyaçlarını bu toplantıda beyan etmiş ve eksiklerin yıl sonuna kadar tedricen tamamlanacağını söylemiştir. Bunların listesi şu şekildedir:³²²

<i>Bulgar Ordusunun Harp İçin İhtiyaç Listesi</i>		
<i>Sıra No:</i>	<i>Malzeme Adı</i>	<i>Eksikler</i>
1	<i>Piyade Tüfeği</i>	30.000
2	<i>Fişek</i>	130.000.000
3	<i>Top Mermisi</i>	100.000
4	<i>Kaput</i>	135.000
5	<i>Ceket</i>	130.000
6	<i>Pantolon</i>	145.000
7	<i>Şapka</i>	85.000
8	<i>Portatif Çadır</i>	160.000
9	<i>Telgraf, Telefon, Tayyare, Projektör, Otomobil</i>	800.000 Leva
10	<i>Çizme</i>	233.000

Tablo 4-*Bulgar Ordusunun Harp İçin İhtiyaç Listesi*

Bunların yanı sıra Bulgar Hükümeti, halk ve esnaftan harp vergisi adı altında imkanları dahilinde un, zahire, pirinç, fasulye, yağ, amerikan bezi, torba, çarık, limon tozu vesaire gibi erzak ve mühimmata varıncaya kadar malzemeler talep etmiştir.³²³

³²² **1912-1913 Balkan Harbi’nde Türk-Bulgar Harbi**, Çev. Albay Murat Tunca, İstanbul Askeri Matbaası, 1943, C. 1, s. 192. (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümenince neşredilmiştir.)

³²³ “Harp Karşısında”, **Yeni İnkdam**, nr. 5608, (19 Eylül 1328/2 Ekim 1912), s. 1.

Bulgar ordusunun savaş için seferberlik faaliyetlerini devam ettirdiği dönemde, Bulgar tarafındaki hareketlilik hakkında Osmanlı makamları, bilgi temin etmek için istihbarat çalışmaları yapmıştır. Örneğin Palanka Kaymakamlığı'nın, Bulgaristan Hükümeti'nin sağlık dışında hususi işler için memurlarına izin vermediğine dair³²⁴ elde ettiği bilgi üzerine Osmanlı Hükümeti, Sofya Sefaretinden meselenin tahkik edilmesi istenmiştir.³²⁵ Sefaret, yaptığı tahkikat neticesinde böyle bir uygulamanın olmadığını söylemiştir.³²⁶

Sofya Maslahatgüzarlığı'ndan Rusçuk Şehbenderi Nuri Bey'e çekilen bir telgrafta, Bulgar ordusunun harp için askeri hazırlıklarda bulunduğu dair rivayetlerin olduğu iletilmiştir. Bunun üzerine nerede, ne miktar mühimmat, erzak sevk edildiği ve ne gibi levazımat sipariş ve tedarik edildiği ve nasıl tedbirler aldıklarını etraflıca tahkik edilmesi istenmiştir. Ayrıca ileriki zamanlarda yapılacak herhangi bir sevkiyat olması durumunda günü gününe bildirilmesi söylenmiştir.³²⁷

Bu talimatın üzerine Rusçuk Şehbenderi Nuri Bey, Sofya Maslahatgüzarlığı'na gönderdiği askeri istihbarat raporunda, on bir Bulgar ihtiyat birliğinin hazır bulunması için 25 Ağustos 1912 tarihinde celb emri verildiğini ve bir hafta sonrasında manevra mevkiine çağrıldıklarını bildirmiştir. Bu emir ile birlikte bir askeri komisyon teşkil edilerek Rusçuk'ta bulunan han ve hanelerde ne kadar askere yazılacak kişi olduğu³²⁸ ve halkın yük ve binek hayvanlarının miktarı tespit edilip kaydedildiğini haber vermiştir. Ayrıca Rusçuk'ta belediye tarafından bütün esnaf ve tüccara tahşidat³²⁹ ilan edilmiştir. Esnafa ordu için temin edecekleri eşya ve yiyecek miktarı kendilerine dağıtılan gizli belgeler ile bildirilmiştir. Raporda buralardan diğer bölgelere mühimmat ve erzak gönderildiği de belirtilmiştir. Ayrıca Nuri Bey,

³²⁴ BOA, HR.SFR.04, nr. 279/44, lef. 2 (9 Ramazan 1330/22 Ağustos 1912); BEO, nr. 4071/305302, lef. 2 (27 Şaban 1330/11 Ağustos 1912).

³²⁵ BOA, BEO, nr. 4071/305302 (27 Şaban 1330/11 Ağustos 1912).

³²⁶ BOA, HR.SFR.04, nr. 279/44 (9 Ramazan 1330/22 Ağustos 1912); BEO, nr. 4071/305302, lef. 3 (27 Şaban 1330/11 Ağustos 1912).

³²⁷ BOA, HR.SFR.04, nr. 628/99, (12 Şevval 1330/24 Eylül 1912).

³²⁸ BOA, HR.SFR.04, nr. 628/62, (28 Şaban 1330/12 Ağustos 1912).

³²⁹ Tahşidatın kelime anlamı yığma ve toplama olarak geçmektedir. Özellikle askerlik için kullanılan ıstılahtır. Buradaki anlamı ise halktan eşya ve benzerleri şeylerin toplamı olarak ifade edilmiştir.

Hocabey (Odessa) Limanı'ndan mühimmat ve silahlarla yüklü Rodos adlı vapurun Silistre'ye kadar geldiğini fakat oradan sonra taşıdığı malzemelerin nereye çıkarıldığına dair herhangi bir malumat elde edemediklerini ifade etmiştir. Diğer taraftan da askeri ambarlara depolanmış eşya, nakliye arabaları, süvari ve topçu hayvanlarına ait eyer takımları, elbiseler ve çantalar gibi askeri levazımata tamamlanmasına dikkatli bir şekilde çalışıldığını söylemiştir. Bunlarla birlikte aynı raporda, harp esnasında yaralı ve hasta askerlerin nakli için gerekli teskerelerden³³⁰ (sedyelerden) yüksek miktarda imal edildiği ve sipariş verildiği belirtilmiştir.³³¹ Ayrıca Rusçuk'ta bulunan doktorlara verilen bir ihtarnamede, seferberliğin ilan edilmesi halinde üç gün içinde kendilerine söylenen bölgelere gitmeleri istenecektir.³³²

Bulgar ordusu bu şekilde askeri hazırlıklarını tamamlamaya devam ederken, 14 Eylül'de Bulgaristan Hükümeti, Sofya'daki Avrupalı sefirlere muhtıra vermiştir ki şöyledir:³³³

“1-Makedonya ıslahatı tatbik olunacağı havaliyi ihtiva edecektir. Bu havalinin bir milli meclisi olacaktır.

2-Başında büyük devletlerin muvaffakatiyle tayin edilmiş bir vali bulunacaktır. Genel isteğe göre umumi maliyeye muvafık olan bu proje büyük devletler nezdinde hüsnü kabule mazhar olursa buhran derhal sona erecektir. Her ne olursa olsun Avrupa kabineleri Bulgaristan'ın isteğini red ettikleri takdirde, Bulgaristan derhal umumi bir seferberliğe gidecektir. Bulgar Hükümeti artık girmiş olduğu bu yoldan geri dönemez. Bulgar Hükümeti meclisin iznini almadan harbe girebilecek ve bu anlamda hükümet birçok harp mühimmatını almıştır.

³³⁰ Hastaları, ağır eşyaları taşımaya yarayan dört kollu tahta sedye

³³¹ BOA, HR.SFR.04, nr. 628/99, lef. 2, (13 Şevval 1330/25 Eylül 1912).

³³² BOA, HR.SFR.04, nr. 628/74 (11 Ramazan 1330/24 Ağustos); HR.SFR.04, nr. 866/95 (13 Şevval 1330/25 Eylül 1912).

³³³ Salim Aydın, “Balkan Savaşı Öncesi Bulgarların Savaş Hazırlıkları”, **100.Yılda Balkan Harbi**, Ed. Çağatay Özdemir, Türk Yurdu, Ankara 2015, s. 107.; Salim Aydın, “Balkan Savaşı Öncesi Bulgarların Savaş Hazırlıkları”, **Türk Yurdu**, Kasım 2012, S. 303, s. 68-69.

Bütün bu hazırlıklar öyle bir yapılmıştır ki artık bunların kullanılmama imkanı yoktur. Büyük devletlerden bir cevap gelmedikçe, vaziyet gergin olacak ve zulüm devam edecektir.”

Bulgar Genelkurmay Başkanı, 15 Eylül 1912 tarihinde 1., 2., 4., 7., 8., 9., ve 10., süvari alaylarına Yanbolu ve Kızılağaç'ta yığınak yapmalarını; 2. süvari tugayı komutanına, 3. süvari alayından üç bölükle Harmanlı'ya hareket etmesini; Hassa süvari alayına da Harmanlı'ya hareket etmesini;³³⁴ 5. süvari alayı komutanına da 2 süvari bölüğüyle Dubniça'ya hareket etmesini, bir bölüğünü de Köstendil'e göndermesini emir ve tebliğ etmiştir. Yine 16 Eylül'de 1. süvari tugayı komutanına 1. süvari alayı ile; 3. süvari tugayı komutanına da 10. süvari alayıyla beraber hareket etmesi için emirler vermiştir. 2. süvari alayı komutanına da kurulacak süvari tugayının emir ve komutası altında olacaklarını ve bu tugayın Harmanlı'dan Biter köyüne hareket etmesini ve Koraşlı-Koluca-Diynikli-Harbiçe hattını gözetlemesini ve temin etmesini telgrafla emretti. 17 Eylül'de süvari müfettişine, 2. alayla birlikte hareket etmesi emredilmiştir. Yanbolu ve Kızılağaç'taki yığılan altı süvari alayına ise hazırlık esnasında Türk süvarisinin Tunca Vadisine baskın yapmasına mani olmak için komutası altında bir süvari tümeni oluşturulması tebliğ edilmiştir. Kalan üç bölüklü süvari alayını 3. Balkan tümeni emrine vermesi ve onunla irtibat tesis etmesi emredildi. Genelkurmay Başkanı, 17 Eylül'de seferberlik emri akabinde hemen şifreli telgraflarla seferberliğin örtülmesini istemiştir. 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9. ve 10. hudut bölükleri komutanlarına seferberlik planına uygun olarak mıntıkalarını ihtiyat ve mustahfızlarla takviye etmelerini ve belirlenmiş önemli noktaların işgalini telgrafla bildirmiştir. Bu emrin, sessiz, gizli ve Osmanlı hudut kıt'alarıyla çarpışmaya sebebiyet vermeksizin yapılması istenmiştir. Yalnız Osmanlı askerlerinin

³³⁴ Harmanlı ve Hasköy'de bulunan ziraat bankaları ile Bulgar bankaları şubelerinin evrak ve nakdi mevcudları Köstendil ve Sofya'ya nakl edilmişti. Ayrıca Sofya-Harmanlı demiryolunu askeri birlikler kontrol altına almıştı: "Sevkiyat-ı Askeriye", **Yeni İkdâm**, nr. 5608, (19 Eylül 1328/2 Yekim 1912).

saldırılarına karşı fevkalade uyanık olunması ve taarruza maruz kalındığı takdirde karşılık verilmesi tavsiye edilmiştir.³³⁵

Bulgar ordusu, Trakya hududunda yaptıkları plan doğrultusunda kademe kademe yığınak faaliyetlerine devam etmiştir. İslimye’de, 3. Balkan tümenine verilen emirde Gerdene, Büyük Boyalık, Rumfakih hudut mıntikasına yığınak yapılması ve Edirne-Yenizağra, Edirne-Kızılağaç-Yanbolu, Kırklareli-Büyük Boyalık-Yanbolu istikametlerinin kapatılması istenmiştir. 3. Balkan tümenine, Tunca Vadisi’nde bulunan süvari birliğiyle koordineli bir şekilde hareket etmeleri ve taarruza uğramadıkça harekete geçmemeleri konusunda emir verilmiştir. Aynı şekilde Genelkurmay Başkanı tarafından Filibe müfettişliğine de benzer emirler verilmiştir. Hasköy müfrezesi, 8. ve 3. süvari tümenlerinden oluşturulan süvari tugayına, seferberlik ve yığının örtülmesi talimatı verilmiştir. Oluşturulan bu birliğe, Hasköy-Habipçe-Kavaklı-Vakıf-Büyükboyalık-Rumfakih hududunu gözetlemesi emri verilmiştir. Sonraki talimatlarda, 1., 2., 4., 7., 8., 9. ve 10. süvari alaylarının tren ve karayolu vasıtasıyla kademe kademe Yanbolu’ya getirilmeleri söylenmiştir. Bu süvari alayları şöyle teşkilatlanmıştı: 1. ve 4. alaylar 1. tugay; 7., 8. ve 9. alaylar 2. tugaydan oluşmuştur. Bunların komutanlığı da 3. Tugay komutanına verilmiştir.³³⁶ Süvari alaylarının hudutta toplanmasına kadar hudut taburları dahi seferberlik planına göre hudut mıntikasındaki ihtiyat ve mustahfızlarla takviye edilerek takımlar bölüğe, bölükler taburlara dönüştürülmüştür. Bu şekilde hudut karakolları takviye edilmiş ve ehemmiyetli noktalara yerleştirilmiştir. Böylece hudut taburları ve süvari alayları seferberliği örtmüşlerdir. Ayrıca Bulgar ordusu, yürüttükleri seferberlik faaliyetlerinin Osmanlı ordusu tarafından taciz edilme ihtimalini de göz önünde bulundurmıştır. Bulgarlar, hudut tümenlerinden bazı piyade ve topçu birliklerini hızlı bir şekilde seferber ederek bunları hudut kıt'alarıyla süvarinin takviyesine

³³⁵ **1912-1913 Balkan Harbi’nde Türk-Bulgar Harbi**, Çev. Albay Murat Tunca, İstanbul Askeri Matbaası, 1943, C. 1, s. 183-184. (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümenince neşredilmiştir.)

³³⁶ **1912-1913 Balkan Harbi’nde Türk-Bulgar Harbi**, s. 184-186.

memur ederek önlem almıştır Bu şekilde Osmanlı birliklerinden gelebilecek tehditlerin önüne geçmiş olacaktırlar.³³⁷

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi, 30 Eylül 1912 tarihinde yaptığı bir haberde, Koçana Vakası'ndan dolayı Bulgarların galeyanda olduğunu belirtmiş ve onları “*Şu garip millet, hem vurun hem de vuruyorsun diye bağırır*” diye tarif etmiştir. Bununla birlikte Koçana Vakası'nın meydana gelmesinden bu yana Bulgaristan'da sükunetin hala sağlanamadığı ve Bulgar ordusunun harp hazırlığı yaptığı, bu faaliyetlerini her ne kadar gizlemeye çalışsalar da açık bir şekilde görüldüğü yazılmıştır. Ayrıca bir aydan fazla zamandan beri peksimet, pamuklu entariler, başlıklar dikilmekte, yüzbinlerce çarık, dolak³³⁸ satın alınmakta ve yüksek miktarda un ve zahirelerin anbarlara depolandığı belirtilmiştir. Bunlara ek olarak da beygir ve hayvan sahiplerine bir seferberlik halinde hayvanların hükümete teslim edilmesi emri tebliğ edildiği ifade edilmiştir. Bugün ise bu beygirlerin köyler ve kasabalardan peyderpey toplandığı ve topçu kışlasına teslim edildiği söylenmiştir. Ayrıca iki günden beri gerçekleşen tren seferlerinde bir kilogram dahi ticari eşya kabul edilmediği ve tüccarlara, ticari faaliyet için vagon verilmesinin yasaklandığı yazılmıştır. Haberdeki söz konusu tespitlerden sonra Osmanlı Devleti'ni uyaran şu ifadeler kullanmıştır:³³⁹

“Bulgaristan her vakit hazırdır. Hükümet-i Osmaniye'nin müteyakkız ve tetik davranması ve gafil avlanmaması elzemdir.”

Tanin Gazetesi'nin, 2 Ekim 1912 tarihinde “*Balkan Hükûmâtı'nın Kuvve-i Askeriyesi*” başlıklı haberinde, Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmek isteyen devletler arasındaki ordu kuvvetine sahip denilebilecek tek ordunun Bulgar ordusu olduğu belirtilmiştir. Bulgaristan'ın askeri haritasına bakıldığında da üç mıntıkaya ayrıldığı görülmekteydi. Birinci mıntika hem Sırbistan hem beşinci ve altıncı Osmanlı ordularına karşı mevkillenmiş Garp mıntikası olup üç fırkadan oluşmaktaydı. Bunlar Birinci Sofya Fırkası, Yedinci Dubniçe Fırkası ve Altıncı Vidin Fırkasıydı. İkinci

³³⁷ 1912-1913 Balkan Harbi'nde Türk-Bulgar Harbi, s. 188.

³³⁸ Ayak bileğinden diz kapağının hemen altına kadar baldıra sımsıkı dolanan, dört beş parmak eninde çuha, aba veya şayaktan kuşak gibi uzun kumaş parçası.

³³⁹ “Bulgaristan Ne Alemde?”, Tercüman-ı Hakikat, nr. 11308, (16 Eylül 1328/30 Eylül 1912), s. 1.

mıntıka, Dokuzuncu Plevne, Beşinci Rusçuk, Dördüncü Şumnu firkalarından oluşmaktaydı. Bu ordular Romanya hududu tarafında konuşlanmıştı. Üçüncü mıntıka ise Edirne ve Siroz (Serez) hududunda mevkilenmiştir. Buradaki ordular, İkinci Filibe, Sekizinci Eski Zağra, Üçüncü İslimiye firkalarından oluşmaktaydı. Bulgaristan'ın genel askeri kuvveti üç firkadan üç mıntıkaya taksim edilmiştir. Fakat bu firkalar gerektiği takdirde üç kolordu teşkil edebilirlerse de Bulgaristan askeri teşkilatında kolordu mevcut değildi. Bu firkaların askeri teşkilatı şu şekildedir.³⁴⁰

<i>Bulgar Ordusunun Askeri Teşkilatı (1912)</i>		
<i>Sofya Fırkası</i>		
<i>Numarası</i>	<i>Kıta İsimleri</i>	<i>Merkezi</i>
1	<i>Aleksandır Alayı</i>	<i>Sofya</i>
6	<i>Ferdinand Alayı</i>	<i>Sofya</i>
16	<i>Lofça Alayı</i>	<i>Orhaniye</i>
25	<i>Dragoman Alayı</i>	<i>Çaribrod</i>
4	<i>Sahra Topçu Alayı</i>	<i>Sofya</i>
1	<i>Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Hastahanesi</i>	<i>Sofya</i>
1	<i>Fırka Nakliyesi</i>	<i>Sofya</i>
<i>Filibe Fırkası</i>		
<i>Numarası</i>	<i>Kıta İsimleri</i>	<i>Merkezi</i>
9	<i>Klemantin Alayı</i>	<i>Filibe</i>
21	<i>Sredna Gora Alayı</i>	<i>Filibe</i>
27	<i>Çepine Alayı</i>	<i>Tatarpazarcığı</i>
28	<i>Ustruma Alayı</i>	<i>Karlova</i>
3	<i>Sahra Topçu Alayı</i>	<i>Filibe</i>
2	<i>Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Hastahanesi</i>	<i>Filibe</i>
2	<i>Fırka Nakliyesi</i>	<i>Filibe</i>

³⁴⁰ “Balkan Hükümâtı’nın Kuvve-i Askeriyesi: Bulgaristan,-Sırbistan-Karadağ-yunanistan”, **Tanin**, nr. 1458, (19 Eylül 1328/2 Ekim 1912), s. 3.; Salim Aydın, “Osmanlı Basınında Balkan Savaşları (1912-1913), Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, İstanbul 2012, s. 110-112.

<i>İslimiye Fırkası</i>		
<i>Numarası</i>	<i>Kıta İsimleri</i>	<i>Merkezi</i>
11	<i>İslimiye Alayı</i>	<i>İslimiye</i>
32	<i>Zağra Alayı</i>	<i>Yeni Zağra</i>
24	<i>Karadeniz Alayı</i>	<i>Burgaz</i>
49	<i>Yanbolu Alayı</i>	<i>Kızılağaç</i>
6	<i>Sahra Topçu Alayı</i>	<i>İslimiye</i>
3	<i>Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Hastahanesi</i>	<i>İslimiye</i>
3	<i>Fırka Nakliyesi</i>	<i>İslimiye</i>
<i>Şumnu Fırkası</i>		
<i>Numarası</i>	<i>Kıta İsimleri</i>	<i>Merkezi</i>
7	<i>Preslav Alayı</i>	<i>Şumnu</i>
19	<i>Şumnu Alayı</i>	<i>Şumnu</i>
8	<i>Primorski Alayı</i>	<i>Varna</i>
31	<i>Varna Alayı</i>	<i>Silistre</i>
5	<i>Sahra Topçu Alayı</i>	<i>Şumnu</i>
4	<i>Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Hastahanesi</i>	<i>Şumnu</i>
4	<i>Fırka Nakliyesi</i>	<i>Şumnu</i>
<i>Rusçuk Fırkası</i>		
<i>Numarası</i>	<i>Kıta İsimleri</i>	<i>Merkezi</i>
2	<i>İskar Alayı</i>	<i>Rusçuk</i>
5	<i>Tuna Alayı</i>	<i>Tırnova</i>
18	<i>Pantera (Panter) Alayı</i>	<i>Tırnova</i>
20	<i>Dobruca Alayı</i>	<i>Tırnova</i>
1	<i>Sahra Topçu Alayı</i>	<i>Tırnova</i>
5	<i>Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Hastahanesi</i>	<i>Tırnova</i>
5	<i>Fırka Nakliyesi</i>	<i>Tırnova</i>
<i>Vidin Fırkası</i>		
<i>Numarası</i>	<i>Kıta İsimleri</i>	<i>Merkezi</i>
3	<i>Vidin Alayı</i>	<i>Vidin</i>

15	Lom Alayı	Belgradcık
35	Vraça Alayı	Vraça
36	Kozloduy Alayı	Rahva(Rahova)
2	Sahra Topçu Alayı	Vraça
6	Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Hastahanesi	Vraça
6	Fırka Nakliyesi	Vraça
Dobniçe Fırkası		
Numarası	Kıta İsimleri	Merkezi
13	Rila	Köstendil
26	Perzinik Alayı	Radomir
14	Makedonya Alayı	Dupniçe
22	Novakya Alayı	Samokov
7	Sahra Topçu Alayı	Samokov
7	Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Hastahanesi	Dupniçe
7	Fırka Nakliyesi	Dupniçe
Eski Zağra Fırkası		
Numarası	Kıta İsimleri	Merkezi
10	Rodob Alayı	Hasköy
30	Şeynevo Alayı	Tırnova ve Seymenli
12	Balkan Alayı	Eski Zağra
23	Şıpka Alayı	Kızanlık
8	Sahra Topçu Alayı	Eski Zağra
8	Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Hastahanesi	Eski Zağra
8	Fırka Nakliyesi	Eski Zağra
Plevne Fırkası		
Numarası	Kıta İsimleri	Merkezi
4	Prens Tarnovski Alayı	Plevne
17	Rumtevelki Alayı	Plevne
23	Ziştovi Alayı	Ziştovi
34	Troyan Alayı	Lofça

9	<i>Sahra Topçu Alayı</i>	<i>Selvi</i>
9	<i>Sıhhiye Bölüğü ve Fırka Hastahanesi</i>	<i>Plevne</i>
9	<i>Fırka Nakliyesi</i>	<i>Plevne</i>

Tablo 5-Bulgar Ordusunun Askeri Teşkilatı (1912)

Bulgar Kralı Ferdinand, 5 Ekim 1912 tarihinde Bulgaristan'ın bağımsızlık yıl dönümünde Bulgar halkına bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamede İstip Hadisesi ve Koçana Vakası sonrasında yaşanan sürecin sonucunda Osmanlı Devleti'ne harp ilan kararını şu şekilde belirtmiştir.³⁴¹

“Bulgar Halkına Beyanname - 5 Ekim 1912

25 yıllık hükümdarlığımda daima Bulgaristan'ın ilerlemesi, mutluluğu ve namı için barışçı şekilde çalıştım. Ve bu Bulgar halkının takip etmesini istediğim yön oldu.

Fakat kader başka türlüüne karar verdi. Şimdi şerefli bir görevi yerine getirmek için Bulgar halkının barışçı hayatlarını terk edip silaha sarılmasının zamanı gelmiştir. Rica ve Rodos Dağları'nın ötesinde kan ve din kardeşlerimiz Kurtuluş'umuzdan otuz-beş yıl sonra hala insan haysiyeti ile yaşayacak mutluluğa sahip değildir.

Bu amaca ulaşmak için sadece Büyük Güçler tarafından değil Bulgar hükümetleri tarafından da yapılan bütün girişimler bu Hristiyanların özgürlük ve insan haklarını elde edeceği koşulları yaratmadı.

Barışsever tutumumuzun sonu gelmiştir. Türkiye'de baskı altındaki Hristiyan halka yardım etmek için silaha sarılmaktan başka çaremiz kalmamıştır. Bunun bu insanların can ve mallarının korunmasını temin edecek yegane yol olduğu açık hale

³⁴¹ Varely Kolev ve Christina Koulouri, **Balkan Savaşları**, Çev. Güven Bakırezer, Selanik 2008, s. 55-56.

gelmiştir. Türkiye’deki anarşi ülkemizi de tehdit etmektedir. İştîp ve Koçana’daki³⁴² katliamdan sonra, acı çeken insanlara ısrar ettiğimiz gibi haklarını vermek ve taleplerini karşılamak yerine, Türk hükümeti silahlı kuvvetlerine hareket emri verdi. Bu uzun süren sabrımıza son vermiştir.

İnsani Hristiyan his, tam da varlıkları tehdit altındayken kardeşlerine yardım etme kutsal görevi, Bulgaristan’ın onur ve haysiyeti bana ülkenin onu savunmaya hazır evladını vazife başına çağırma görevini yüklemiştir.

Davamız haklı, şerefli ve kutsaldır. Kadir-i Mutlak Tanrı’nın himaye ve yardımına naçizane inançla, Türkiye’deki Hristiyanların insan hakları için savaş ilan edildiğini Bulgar halkına duyuruyorum.

Kahraman Bulgar ordusuna Türkiye topraklarını istila etmelerini emrediyorum! Müttefikimiz Balkan ülkeleri -Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ- orduları ortak düşmana karşı ve aynı amaçla bizimle beraber savaşacaklardır. Ve; Haç’ın Hilal’e, özgürlüğün zorbalığa karşı bu savaşında, adalet ve ilerlemeyi seven bütün insanların sempatisi bizimle olacaktır.”

Balkan Harbi öncesi Bulgar halkının, savaş hakkında genel hisleri ve düşüncelerini bir Bulgar şu şekilde anlatmıştır:³⁴³

“5 Ekim’de resmi bir dua yapıldı. Ferdinand savaş ilan eden bildiriye okudu ve Eski Zağra başpiskoposu Metodi Kusevich bir konuşma yaptı. Bir rüya gibi hatırlıyorum o anları. Kiliseden ayrılırken hepimiz derinden etkilenmiştik, fakat çoğumuz kazanacağımıza dair kuvvetli bir inanç duyuyorduk. Daima cesaretle başlayan ve daima başarılı olan -en son örneği 1885’te Doğu Rumeli’nin Bulgar

³⁴² 7 Ekim 1912 Pazartesi günü Tanin Gazetesi’nin, “Bulgarlar Memnun Ediliyor” başlıklı haberinde, Koçana’da Bulgarların patlattıkları bomba sonucunda meydana gelen olayların sorumlusu olduğu suçlamasıyla bir Müslüman’ın Divan-ı Harp tarafından idama mahkum edildiği belirtilmişti: “Bulgarlar Memnun Ediliyor”, **Tanin**, nr. 1463, (14 Eylül 1328/7 Ekim 1912), s. 1.

³⁴³ Varely Kolev ve Christina Koulouri, **a.g.e.**, s. 58.

Prensiği ile Birliği- canlanmanın sürekli mücadeleleri Bulgar halkına büyük bir özgüven vermişti. Hatta diyebilirim ki yeni bir milli iyimserlik dini. Öte yandan, Sheinovo, Şıpka ve Slivnits (Slivniça) Bulgarların atalarının yüzyıl önce ün kazanan kahramanlığını bozulmadan koruduklarını göstermişti. Karşımızda kuvvetli bir düşman vardı, fakat gücünü hafife aldık. Ne tuhaf: beş yüzyıl Türk esareti altında olduktan sonra, şimdi, sadece 34 yıldır Bulgaristan'da Türkler üzerinde hakimiyet sürmüşken, onları küçük gördük. Bulgaristan'da Türkiye'nin ölen bir devlet olduğuna dair yaygın bir söylenti vardır. Gazetelerde, Sultan daima başında bir bandaj ile hasta bir adam olarak gösterildi. Sultan'ın kaderi belli bir kurban olduğunu düşündürtecek şekilde, pek çok Bulgar askerde atış talimlerinde başında fes olan bir kuklaya ateş etmişti.”

Bulgar Başvekili Geşof yaptığı bir açıklamasında, Osmanlı ordusunun manevralar bahanesiyle seferberlik halinde bulunduğunu söylemiştir. Anadolu'daki askeri kuvvetlerini Rumeli ve Edirne'ye naklederek, Bulgaristan hududuna askeri yığınaklar yapıldığını belirtmiştir. Bulgar ordusunun da manevralar yaptığını, fakat bu faaliyetini hududa yakın bir yerde değil de uzak bir yer olan Şumnu'da tatbik ettiğini ve manevraların ardından askerlerin terhis edildiğini ifade etmiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin bu manevralarının bahaneden ibaret olduğu ve bu seferberliğin bir istilaya dönüşebileceği Bulgar Hükümeti tarafından kraliyete bildirilmiştir. Bu açıklamalardan sonra Bulgarlar, savaş seferberliğini ve idare-i örfiye'yi bu sebeplere dayandırarak ilan edecektir.³⁴⁴

13 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne karşı cephe oluşturan Balkan devletleri nihayi bir adım atma kararı alarak Başvekil Geşof, Sofya'daki Osmanlı Maslahatgüzar'ı Mukabil Bey'e aşağıdaki notayı tevdi etmiştir (Nota aynı zamanda Rus ve Avusturya-Macaristan sefirlerine de bildirilmiştir):³⁴⁵

³⁴⁴ “Mösyö Geşof'un Beyanatı”, **Yeni İkdâm**, nr. 5613, (24 Eylül 1328/7 Ekim 1912), s. 3

³⁴⁵ Aram Andonyan, **Balkan Harbi Tarihi**, Çev. Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul 1975, s. 238-239.

“Beş büyük devletin, Avusturya-Macaristan ve Rusya hükümetleri aracılığıyla Balkan devletleri nezdinde yapmış olduğu ve Avrupa Türkiyesinde idari reformların gerçekleştirilmesi işini üzerine aldığını vaadeden müracaata rağmen, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan hükümetleri doğrudan doğruya Haşmetli Sultanın hükümetine başvurarak imparatorluk eyaletlerinde yaşayan Hristiyan halkların mutsuz durumunu düzeltmenin, Avrupa Türkiyesinde reformu ve sükûnu garantiye almanın, Babiâli’nin çok zaman sebepsiz yere tahrik ettiği Balkan devletleriyle Osmanlı İmparatorluğu arasında sağlam bir barış kurmanın ancak radikal, samimiyetle ve tam olarak uygulanan reformlarla sağlanabileceğini bildirmek zorunluğunu duymaktadırlar.

Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan hükümetleri, meydana gelen olaylar sonucu, Karadağ hükümetinin de işbu müracaata katılmadığına esef etmekle beraber, Babiâli’yi büyük devletler ve Balkan devletleriyle elele vererek Avrupa Türkiye’sinde Berlin Antlaşmasının 23. maddesi uyarınca öngörülen reformları uygulamaya, bu reformları milliyetler ilkesine dayandırmaya (idari otonomi, Belçikalı ya da İsviçreli genel valiler, seçimle gelen vilayet parlamentosu, jandarma kuvveti, serbest eğitim, vilayet milis kuvveti), uygulamayı eşit sayıda Hristiyan ve Müslüman üyelerden kurulu ve büyük devletlerle dört Balkan devletinin nezareti altında bulunacak bir yüksek konseye bırakmaya davet ederler.

Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan hükümetleri; Türkiye’nin bu talebi kabul ettiğini beyan edebileceğini, işbu nota ile ekli memorandumda sözü geçen reformları altı aylık bir süre içerisinde uygulamaya başlamayı taahhüt edeceğini ve rızasını belirtmiş olmak için ordusunun seferberlik emrini geri alacağını ümit ederler.

13 Ekim 1912-Geşof”

13 Ekim 1912 tarihli bu notaya ekli memorandum şu teklifleri kapsıyordu:³⁴⁶

- “1- İmparatorluğu meydana getiren milletlerin etnik otonomisi bütün sonuçlarıyla tasdik edilecek.*
- 2- Osmanlı parlamentosunda her bir millet nüfusuyla orantılı olarak temsil edilecek.*
- 3- Hristiyanlarla meskûn vilâyetlerin bütün resmî dairelerine Hristiyanlar alınacak.*
- 4- Hristiyan toplulukların bütün okulları Osmanlı okullarına muadil sayılacak.*
- 5- Babîâlî, Osmanlı vilâyetlerine İslâm nüfus yerleştirmek suretiyle onların etnik çehresini değiştirmeye çalışmayacağını taahhüt edecek.*
- 6- Hristiyanlar, askerlik hizmetini kendi yerlerinde, yine Hristiyan kadrolarla yapacaklar; kadrolar kuruluncaya kadar, askerlik hizmeti tatil edilecek.*
- 7- Avrupa Türkiyesinin polis teşkilatı, İsviçreli ve Belçikalı komutanlar nezaretinde reorganize edilecek.*
- 8- Hristiyan nüfusu da bulunan vilayetlere, büyük devletlerce onaylanan İsviçreli veya Belçikalı valiler atanacak; valilere o bölgece seçilmiş genel meclisler yardımcı olacak.*
- 9- İşbu reformun uygulanmasına nezaret etmek üzere eşit sayıda müslim ve gayrimüslim üyelerden kurulu bir yüksek konsey, sadrazamla işbirliği yapacak.*

Büyük devletlerin ve Balkan devletlerinin sefirleri bu konseyin faaliyetlerini ve çalışmalarını kontrole mezun kılınacaklardır.”

Babîali, Balkan devletlerinin verdikleri bu notaları cevaplamayarak o ülkelerdeki sefaret görevlilerinin de ülkeye dönmesi için karar vererek siyasi ilişkilerini kesmiştir. Bu hareketiyle harp çıktığı takdirde bütün mesuliyetin Bulgaristan ve müttefiklerine ait olduğunu bildirecektir. Avrupa devletlerinin sulhu muhafaza etmek için teşebbüsleri de bir netice vermeyecektir. Bu durumdan dolayı Balkan devletlerine siyasi bir cevap verilmesi için Hariciye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdürü Ethem Bey vazifelendirilerek Bulgar sefiri Sarafof'a şu

³⁴⁶ Aram Andonyan, a.g.e., s. 239-240.

bildirilmiştir (aynı mealde bir başka bildiri de Sırp Sefiri Nenadoviç'e takdim edilmiştir):³⁴⁷

“Bulgar kuvvetlerinin seferberliği ve Osmanlı sınırında yığınak yapmaları, sınır boyunca müstahkem mevkilere ve askeri mevzilere her gün tekrarlanan saldırılar, Türkiye'nin iç işlerine müdahaleler ve Bulgar Hükümeti'nin anlaşılabilir olduğu kadar kabulü de imkansız talepleri, Türkiye ile Bulgaristan arasında İmparatorluk hükümetinin daima korumak arzusunda bulunduğu barışı sürdürme imkanı bırakmamıştır.

Dolayısıyla, Bulgaristan Kraliyet Sefarethanesi başına ve personeline, pasaportlarını alıp mümkün olan süratle Osmanlı arazisini terketmeleri gereği bildirilir.”

Bulgaristan'daki siyasi ve askeri hareketlilik Osmanlı Devleti'ne karşı savaş kararlığını göstermekteydi. Bulgar ordusu seferberliklerini çok hassas ve sessiz bir şekilde yönetmiştir. Siyasi olarak da yapılan talepler, sulhun muhafazasından öte mevcut durumun artık değiştirilmesi yönünde isteklerdi.

Bulgar ordusunun 1908-1912 yılları arasında geçirdiği dönüşüm, kara kuvvetleri bakımından diğer Balkan ordularından daha kuvvetli bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı en stratejik mevkide olan devlet Bulgaristan'dı. Bundan dolayı Bulgar ordusu Makedonya bölgesini işgal etmekten öte Osmanlı Devleti'nin Rumeliyle irtibatını kesmek için ordunun büyük bir kısmını Trakya hududlarına sevk etmiştir. Bu şekilde savaşın kısa bir sürede neticelendirilmesini sağlamak istemiştir.

³⁴⁷ Aram Andonyan, a.g.e., s. 244-246.

3.4. Avrupalı Savaş Muhabirleri'nin Bulgaristan'a Gelmesi

Avrupa'da gazetecilik gelişmiş ve buna bağlı olarak savaş muhabirliği etkin bir şekilde kullanılmıştır. Balkanlar'daki askeri hareketlilikleri bu sayede günü gününe takip edebilmişlerdir.³⁴⁸ Bunun yanı sıra Osmanlı basınında savaş muhabirliği müessesesinin daha kurulmadığı bir dönemde, Balkan Savaşları sırasında bazı Osmanlı gazeteleri hususi muhabirlerinin temin ettiği haberleri gazetelerinde yer vermeye çalışmışlardır. Avrupa basını muhabirlerinin Sofya'ya geldiği halde savaşın olacağı fikrinin Osmanlı basınında hala oluşmaması dikkat edilmesi gereken bir durumdur.³⁴⁹

1912 Eylül ayının başlarında Le Temps Gazetesi Sofya Muhabiri, “*Savaşın olacağı yönündeki kanaat halk nezdinde artıyor. Muharebenin çok yakın olduğu bildiriliyor. Büyük ecnebi devletlerin savaş muhabirleri şimdiden Sofya'ya gelmişlerdir. Belgrad'ta savaş için yapılan mitingler, Sofya'da gayet samimi bir şekilde karşılanmıştır.*” demek suretiyle ifade etmiştir.³⁵⁰

Neue Freie Gazetesi'nin Sofya muhabiri 13 Eylül 1912 tarihinde Bulgaristan Ticaret Nezareti Şubesi Müdürü ve Sofya Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Mösyö

³⁴⁸ Lev Troçki, Viyana'da yaşadığı dönemde geçimini sağlayabilmek için Kievskaya Misl Gazetesi adına muhabirlik yapmak için Balkanlar'a gönderilmiştir. Troçki, trenle Belgrad'a geldiğinde buradaki izlenimlerini 3 Ekim 1912 tarihinde Kievskaya Misl Gazetesi'nde yer almıştirki şöyledir: “*Balkanlar'a savaş çıkmasının sadece yüksek bir ihtimal değil, kaçınılmaz olduğunu düşünerek gittim... Ne var ki kendimi Belgrad caddelerinde bulup da yedek askerlerin oluşturduğu uzun kuyrukları ve Kızılhaç pazıbandı taşıyan sivilleri gördüğüm zaman; milletvekillerinin, gazetecilerin, köylülerin ve işçilerin ağızlarından artık dönüş olmadığını, savaşın çıkacağını, hem de birkaç gün içinde çıkacağını işittiğim zaman; yakından tanıdığım kimi kişilerin- politikacıların, editörlerin, üniversite hocalarının- halen silah altında, cephe, cephenin ilk hattında, ilk öldürecek ve öldürülecekler arasında olduklarını öğrendiğim zaman, savaş, hakkında zihnimde ve yazılarımda o kadar kolayca spekülasyon yaptığım o soyut savaş, artık bana çok zayıf bir ihtimal, imkansız bir şey gibi gelmeye başladı... Dönüş yok, savaş kaçınılmaz, çıkmak üzere, Sırbistan birkaç gün içinde savaş ilan edecek.*”, Troçki, bu izlenimlerinin yanı sıra harp esnasında subaylarla, yaralı askerlerle, politikacılarla ve birçok komitacı ile görüşmüş, röportajlar yapmış ve bölgede yaşayan insanların durumunu daha yakından görebilmiştir. Bu sayede savaşın gidişatı ve durumu hakkında sıhhatli bilgiler sunabilmiştir: Lev Troçki, **Balkan Savaşları**, Çev. Tansel Güney, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 87-88.

³⁴⁹ Salim Aydın, “Balkan Savaşı Öncesi Bulgarların Savaş Hazırlıkları”, **100.Yılda Balkan Harbi**, s. 106.; Salim Aydın, “Balkan Savaşı Öncesi Bulgarların Savaş Hazırlıkları”, **Türk Yurdu**, s. 68.

³⁵⁰ Salim Aydın, “Balkan Savaşı Öncesi Bulgarların Savaş Hazırlıkları”, **100.Yılda Balkan Harbi**, s. 106.; Salim Aydın, “Balkan Savaşı Öncesi Bulgarların Savaş Hazırlıkları”, **Türk Yurdu**, s. 68.

Zankof ile Osmanlı ve Bulgaristan devletlerinin arasındaki mevcut siyasi durumu değerlendiren bir mülakat yapmıştır. Bu mülakatta Zankof, Balkanlar'da meydana gelen olaylardan sonra Kont Berchtold'un ileri sürdüğü fikirlerin Bulgaristan'da hararetle tartışıldığını belirtmiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nde reform yapmak için bugüne kadar yapılan öneriler ve alınan tedbirler Bulgaristan'ı tatmin etmemiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan reform faaliyetlerinin, Türk tebaası dahil hiç kimse tarafından hoş karşılanmadığını ifade etmiştir. Aksi takdirde Arnavutluk'ta huzursuzluk ve Makedonya'da sık sık meydana gelen bomba eylemlerinin olmayacağını söylemiştir. Zankof, Osmanlı devleti'nin anayasal bir düzene geçtiğinden dolayı Avrupalı devletlerin, işlerine karışmaktan kaçınmaya karar verdiklerini ve ülkedeki mevcut durumun düzenini sağlayabilmesi için Osmanlı Hükümeti'ne bıraktıklarını belirtmiştir. Ancak Arnavutluk ve Makedonya'daki mevcut kargaşanın, yıllardır devleti yöneten İttihad ve Terakki Fırkası'nın siyasi tecrübesizliklerinden kaynaklandığını dile getirmiştir. Zankof, Osmanlı Devleti'nin, Balkanlar'da son derece zor koşullarda olduğunu belirterek hem büyük güçler hem de Balkan devletleri Osmanlı'nın reformlarını bekleyemeyeceğini söylemiştir. İtalya-Osmanlı Savaşı'nın Balkanlar'da ve özellikle Bulgaristan'da başka tutkulara yol açtığını ve son olayların özellikle Koçana Vakası'nın Bulgaristan'daki saldırgan havayı yeniden beslediğini ifade etmiştir. Zankof; Avrupa ve komşularının, Bulgaristan'ın Osmanlı ve başta Makedonya'yı fethetme arzusunda olduğunu düşündüklerini ancak bu *"fanteziler"*in Bulgaristan'a, Makedonya'yı sürekli Bulgar Krallığı'yla birleştirme ve Balkanlar'da sürekli huzursuzluğa yol açan isyankar bir unsur olma gibi bir iftiraya hak vermediğini söylemiştir. Bugüne kadar Osmanlı Devleti'ne karşı izlenilen sakin ve barışçıl tutum, Bulgaristan'ın sadakatini inkar edilemez bir kanıtı ve kendileri için, Makedonya sorununun insancıl olduğu kadar ulusal bir sorun olduğunu da ilave etmiştir. Zankof, Makedonya'da bir barış ortamını tesis edebilecek tek güvencenin özerklik olduğunu vurgulamıştır. Kendisine, *"Bulgaristan'ın yabancı bir devletin iç yaşamına karışması için ne gibi bir sebebi ve ne hakkı var?"* şeklindeki sorulan soruya ise Bulgar subaylarının büyük bir kısmının yerli Makedonyalılardan oluştuğunu; Bulgar yetkililerin de önemli bir kısmının Makedon Bulgarlarından istihdam edildiğini; Makedonya'daki nüfus çoğunluğunun Bulgar kökenli olduğunu; Bulgar ailelerle Makedon ailelerin yakın ilişki içinde

bulunduğunu, Bulgaristan ve Makedonya'nın her zaman birbirleriyle aktif ekonomik taşımacılık içinde bulunduğunu, Makedonya'daki Bulgarların ulusal varlıkları için verdikleri ağır mücadelenin, Bulgaristan'da her zaman güçlü bir yankı uyandırdığını ve krallıklarının sessiz ve barışçıl tutumunun Rila ve Rodop dağlarının ötesindeki sakinliğe bağlı olduğunu belirtmiştir. Fakat Zankof'a göre Makedonya'daki Hristiyan milletler, Türklere karşı mücadele ettiği sürece bu sükunet Balkanlar'da yaşanmayacak ve bu mücadele Makedonya'da iktidardaki Türk unsuru; azınlık olduğu, kültürel ve ekonomik açıdan Hristiyan halkından daha geri olduğu sürece devam edecektir. Zankof, bu yüzden "*doğu sorunu*"nun hala devam etmekte olduğunu ve Bulgaristan'ın tüm Bulgar halkının refahına bakma hakkının elinden alınamayacağını ifade etmiştir.³⁵¹

Bulgaristan'da gizliden gizliye askeri hazırlıkların olduğu vakitlerde Bulgar komitacıları da eş zamanlı olarak Makedonya ve Edirne Vilayetleri hududunda komitacılık faaliyetlerine başlamışlardır.³⁵² Komitacıların, Bulgar sınırlarından Osmanlı topraklarına girerek stratejik mevkielede eylemlerde bulunmalarından dolayı Balkan Harbi'ni gayri resmi bir şekilde kendileri adına başlatmışlardır.³⁵³ Hatta Balkanlar'daki askeri hazırlıklar ve komitacılardaki bu hareketlilik sebebiyle bir harp çıkma ihtimalindenden dolayı bölgeye bazı Avrupalı gazeteler savaş muhabirlerini göndermeye başlamışlardır.³⁵⁴ Bu muhabirlerden biri olan Lev Troçki, Makedonya Dahili Örgütünün liderlerinden Hristo Matov ile yaptığı mülakatta, komitacıların savaş öncesi ve savaş esnasında; keşif, özel sabotaj, Osmanlı ordusunu

³⁵¹ Gazetenin nüshası için bkz. BOA, HR.SFR.04., nr. 866/124, lef. 3 (16 Şevval 1330/28 Eylül 1912).

³⁵² Ahiçelebi Kaymakamlığı tarafından merkeze gönderilen istihbaratta Bulgar Hükümeti, Meriç havzasındaki redif birliklerinin silah altına alındığını belirtmiştir. Silah altına alınmayan birliklerin ise herhangi bir bölgeye gitmemeleri konusunda uyarılmıştır. Bununla birlikte İncegöl civarında bulunan komitacıların harp ilan edildiği andan itibaren Osmanlı Ordusunun yığınak yaptığı yerlere tacizde bulunacaklarına dair bilgilendirmiştir: BOA, HR.SFR.04, nr. 867/4, lef. 2 (13 Şevval 1330/25 Eylül 1912).

³⁵³ "*Ayrıca bu haber kaynağı komitacıların bu hareketlerini şöyle açıklamıştır: "Bulgaristan'ın suret-i hafiye ve gayr-i resmiede işe başlamış olduğuna hüküm edilebilirse de ben o dakikanın henüz hulul etmemiş olduğuna eminim. Mamafih bu tecavüzler münasebetiyle şiddetli bir hudud-ı müsademesinin vukuuna intizar olunabilir."*, "Hududa Tecavüz", **Tanin**, nr. 1454, (15 Eylül 1328/28 Eylül 1912), s. 4; "Bulgaristan'da Tedarikat", **Tanin**, nr. 1453, (14 Eylül 1328/27 Eylül 1912).

³⁵⁴ "Balkan Mesaili Hakkında", **Sabah**, nr. 8250, (24 Ağustos 1328/6 Eylül), s. 2.

bezdirme, kuvvetlerini bölme, cephe arkasında faaliyetlerde bulunma gibi çetecilik faaliyetlerinde bulunduğunu söylemiştir.³⁵⁵

3.5. Balkan Ordularının Seferberliği Üzerine Osmanlı Hükümeti'nin Aldığı Tedbirler

Osmanlı Hükümeti ve basını, Balkanlar'da bir ittifak oluşumu ve savaşın çıkması konusunda karışık düşüncelere sahiplerdir. Belli bir kesim, bir muharebenin çıkması konusunda tedbirli olunmasıyla ilgili açıklamalarda bulunurken bir diğer tarafın ise harbin çıkmasını kesin ifadelerle muhtemel görmeyecektir.

Osmanlı Atina Sefiri tarafından Bulgaristan ile Yunanistan devletlerinin ittifak söylentilerine dair hazırlanan raporda “*Bu yolda bir suret-i itilafiye vücuda getirilmesi zımında Atina’ca pek büyük bir arzu-perverde edildiği bunun için Bulgaristan nezdide teşebbüsat-ı lazimedede bulunulduğu anlaşıyor.*” diyerek Yunanistan’ın bir ittifak teşebbüsünde bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca son zamanlarda Atina’daki Bulgar Sefiri, Yunan Hariciye Nazırı Vekili Korumilas ile görüşmelerde bulunduğu ve bu toplantılara bazen Sırp Sefirinin de dahil olduğu ifade edilmiştir. Yunanistan ile Bulgaristan arasında Osmanlı Devleti aleyhinde bir ittifak anlaşması olduğu kesin bir dil ile belirtilmese de bu iki devletin arasındaki ilişkinin birlikte hareket ettiklerine şüphe bırakmadığı ifade edilmiştir.³⁵⁶

Filibe Şehbenderliğine, Filibe Dokuzuncu Nizamiye Alayı’nda askerlik hizmetinde bulunan Elmacıoğlu tarafından verilen bir istihbaratta, Filibe’de bulunan askeri birliklerin seferberlik haline geçtiği konusunda Şehbenderlik uyarılmıştır. Filibe Şehbenderliği ise bu istihbaratı sağlayan kişiyi güvenilir görmemiştir. Fakat bilginin daha etraflıca araştırılması da gerekli görülmüştür.³⁵⁷ Sofya Sefareti ve Sofya Ataşemiliterliği tarafından Hariciye Nezaretine gönderillen şifreli telgrafta

³⁵⁵ Bu mülakatın tam metni için bkz. Lev Troçki, **Balkan Savaşları**, Çev. Tansel Güney, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, 331-343.

³⁵⁶ BOA, HR.SYS, nr. 2076/17, lef. 2 (24 Şaban 1330/8 Ağustos 1912).

³⁵⁷ BOA, HR.SFR.04, nr. 865/43 (20 Ramazan 1330/2 Eylül 1912).

Bulgaristan'ın harp hazırlığında bulunduğunu ve bundan dolayı Osmanlı ordusu için genel seferberliğin ilan edilmesini talep etmiştir. Ayrıca Sofya Sefareti, İtalyanların hücum ihtimalinin kalmadığından dolayı İzmir kıyılarındaki askeri birliklerin Rumeli'ye gönderilmesini istemiştir.³⁵⁸ Bu istihbaratlar üzerine Meclis-i Vükela, İzmir'deki askeri birliklerin Rumeli'ye gönderilmesini uygun görmemesine rağmen Rumeli'deki askeri kuvvetlerin seferberliğine karar vermiştir.³⁵⁹

Bu kararlarla birlikte 22 Eylül 1912 tarihinde Osmanlı ordusu Rumeli'de kısmi seferberliğe geçmiştir. Osmanlı ordusu, sonbahar manevralarını seferberlik faaliyetleri için bir örtü olarak kullanarak Anadolu'dan bazı ihtiyat birliklerini Rumeli'ye geçirmiştir. 23 Eylül 1912 tarihinde de İşkodra'yı güçlendirmek üzere İlbasan Redif Fırkasına, iki gün sonra Drama, Üsküb ve Mitroviçe Redif Fırkalarına seferberlik emri verilmiştir. Fakat Arnavutluk ayaklanması dolayısıyla bu fırkalar seferberlik emrine uymakta bahaneler üretip isteksiz kalmışlardır.³⁶⁰

Bu tarihlerden sonra Bulgarların gün geçtikçe daha tehditkar bir tavır almaları, Sırpların ordularını kısmi seferber etmeleri ve Yunanistan'ın da hazırlıklarını sürdürmeleri dolayısıyla Erkan-ı Harbiye Dairesi tarafından Osmanlı ordusunun mevcut durumu hakkında 29 Eylül 1912'de hükümete bir rapor sunulmuştur. Bu rapora göre; Osmanlı ordusunun tüm Balkan ordularıyla aynı anda savaşması gerekeceğinden dolayı olası bir savaşın çok tehlikeli olduğu belirtilmiştir. Askerin yorgun olduğu, silah ve teçhizat bakımından da ordunun noksanlarını tamamlaması için en az beş senelik bir vakit kazanılması gerektiği konusunda hükümet uyarılmıştır. Bu rapordan bir gün sonra, 30 Eylül 1912 tarihinde Balkan Devletleri, Osmanlı redif askerinin manevra amacı ile çağrılmasını bahane ederek seferberliklerini ilan etmişlerdir.³⁶¹

³⁵⁸ BOA, BEO, nr. 4087/306474 (11 Şevval 1330/23 Eylül 1912); MV, 169/27, (10 Şevval 1330/22 Eylül 1912).

³⁵⁹ BOA, MV, 169/33, (13 Şevval 1330/25 Eylül 1912).

³⁶⁰ Serkan Er, "Osmanlı Ordusu'nda Seferberlik Planı: Balkan Harbi Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü**, İstanbul 2012, s. 4-83-84.

³⁶¹ Serkan Er, **a.g.t.**, 4-83-84.

Osmanlı Hükümeti; Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'ın seferberliklerini ilan etmesinden sonra bu devletlere Osmanlı karasularından herhangi bir harp malzemesinin taşınmasını yasaklamak için bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgede bulunan bütün eşyalar savaş kaçakçılığı olarak kabul edilmiştir. Yasaklanan bu eşya ve askeri envanterler şu şekildedir:³⁶²

- 1-Her türlü av silahı, tüfek ve bunların parça ve aksesuarları,
- 2-Her türlü mermi, maden, kartuş ve bunların parça ve aksesuarları, platinler,
- 3-Savaşta kullanılan patlayıcı tozlar ve kimyasal maddeler, diğer patlayıcı maddeler, güherçile, potasyum sülfat, potas ve kükürt,
- 4-Silah fiçıları, kesonlar, mühimmat arabaları, kamyonetler ve savaşta kullanılabilecek her türlü ulaşım aracı ve aksesuarları,
- 5-Savaşta kullanılan demir makine ve cihazları ile bunların parça ve aksesuarları,
- 6-Her türlü askeri giysi ve ekipman, askeri kumaşlar ve ayakkabılar,
- 7-Askeri koşum takımı, eyer, aksesuarları ve saraçlık,
- 8-Çadırlar ve aksesuarları,
- 9-Zırh, demir sac ve bakır plakalar,
- 10-Nallar ve nalbantlar tarafından kullanılan ürünler,
- 11-Dikenli tel, döşeme, sabitleme veya kesme aparatı,
- 12-3/4 ve 5/8 inç çapında uzun kavisli ütüler, 1/4 inç kalınlığında demir çubuklar, plakalar, açılı ütüler ve cıvatalar,
- 13- Savaş gemileri ve gemilerde kullanılan eşyalar,
- 14- Mermi ile silah üretimi, onarımı veya karada ve denizde askeri teçhizat imalatı için kullanılan makine ve cihazlar,
- 15- Yüzer havuzlar ve aksesuarları, havuz ve havuz aparatları ve bunların parçaları ve aksesuarları,

³⁶² BOA, HR.SYS, nr. 2001/1, lef. 1, 2, 3, 4, 14, 15/1, 15/2 (13 Zilkade 1330/24 Ekim 1912).

16- Kablolar, kenevir, yelkenler, katran, pervaneler ve tornavidalar, tekerlekler, kranklar, cıvatalar, kazanları tamir etmek için metal plakalar, pikaplar, ahşap, kireç-hidrolik çimento, asfalt, reçine, gres ve diğer gemi malzemeleri, tekne ve teknelerin yapımı, onarımı ve bakımı gibi malzemeler,

17- Demiryollarında kullanılan cihazlar ve telgraf izolatörleri, telefonlar ve kablosuz telgraf dahil olmak üzere sabit ve tekerlekli malzemeler,

18-Balonlar, uçan makineler, uçaklar ve bunların parçaları ve aksesuarları,

19-Yakıtlar, petrol, sülfürik asit,

20-Aydınlatma ve ısıtma ekipmanları,

21-Kesim için hayvan, taze veya konserve et, hububat kurabiyesi, yumurta ve her türlü diğer konserve,

22-Hayvan yemi için saman ve diğer tüm yemler,

23-Külçe veya para biriminde altın ve gümüş, banknot, taslak çekler veya diğer değerli kağıtlar.

Ancak Karadeniz'deki Rus ve Romanya limanlarından gelen tarafsız devletlere ait gemilerin taşıdıkları malzemeleri Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'a veya onların askeri birliklerine taşımadığına dair şebhenderliklerden aldıkları vizeleri ibraz ettikleri takdirde Karadeniz ve Çanakkale boğazlarından geçmelerine izin verilecektir.³⁶³

Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilan ettiği günden itibaren mevcut demiryollarındaki faaliyetlerinde büyük düzensizlik ve gecikmeler görülmüştür. Demiryollarındaki nakliyatla ortaya çıkan sorunların sebebi, askeri birlikler ile demiryolu memurları arasında koordineli hareketin sağlanamamasıydı. Hatta demiryollarının emir ve kumandasının mevcut amirlerinden alınarak askeri birliklere verilmesi sorunları daha da karmaşık hale getirmiştir.³⁶⁴ Ayrıca demiryollarında çalışan gardöfrenlerin ekseriyetinin Bulgar ve Yunan tebaasından olmasından dolayı seferberlik zamanında asker ve mühimmat sevkinde bunların sadakatine

³⁶³ BOA, HR.SYS, nr. 2001/1, lef. 5 (13 Zilkade 1330/24 Ekim 1912).

³⁶⁴ Serkan Er, **a.g.t.**, s. 4-96

güvenilemeyeceği ve bir ihanette bulunabilecekleri de göz önünde bulundurulmuştur.³⁶⁵ İlerleyen zamanlarda bu görevliler işlerinden alınarak yerlerine Müslüman memurlar getirilmiştir. Fakat bu kişiler, demiryollarını sorunsuz bir şekilde kullanacak eğitim ve tecrübeye sahip nitelikte olmamasından dolayı gerekli verim alınamamıştır.³⁶⁶

Bir ordunun muharebeye hazırlanması seferberlik ve stratejik yığınak olmak üzere iki farklı safhadan oluşur. Seferberlikte, askeri birliklerin barış mevcudu sefer mevcuduna tamamlanır. Bunun için gerekli subay, er, silah, cephane, hayvan, araba, elbise vesaire yurtiçinde bulunan tüm kaynaklardan yararlanarak elde edilir. Genellikle seferberlik başlandığı andan itibaren yurtdışından harp malzemesi alınması mümkün olmaz. Bunun için dışardan satın alınması gereken malzemenin barış vaktinde tedarik edilmesi gerekir. Fakat bazı şeyler vardır ki bunları barış zamanı orduda bulundurmak, uzun barış yıllarında yüksek maliyet gerektirmektedir. Kalabalık ordu, hayvan ve savaş arabasının yüksek maliyetinin yanında dayanıklı olmayan malzemelerin bozulması da örnek olarak verilebilir.³⁶⁷

Bulgar Hükümeti'nin, resmi seferberliğin ilanına kadar ordunun ihtiyaçlarını yurtiçi ve yurtdışında belirli bir plan doğrultusunda sağladığı görülmektedir. Ordunun ihtiyaçları bir taraftan temin edilirken diğer taraftan örtülü seferberlik doğrultusunda stratejik bölgelere yığınaklar yapmaktaydılar. Bu şekilde Bulgar ordusu resmi seferberlik ilanına kadar her cihetten hazır bir şekilde bulunmuştur. Seferberliğini tamamlayan Bulgar ordusunun sahadaki hareket kabiliyeti daha hızlı olmuştur. Bundan dolayı Bulgar ordusu, Osmanlı ordusuna karşı elde ettiği bu hareket kabiliyetini Balkan Harbi'nde başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bu sayede Bulgarların bile beklemediği kısa bir zaman içerisinde Osmanlı ordusu Çatalca'ya kadar püskürtülmüştür.

³⁶⁵ BOA, DH.SYS, 112/07A/74, lef. 2 (23 Şevval 1330/5 Ekim 1912).

³⁶⁶ Serkan Er, a.g.t., s. 4-97.

³⁶⁷ Ali ihsan Sabis, **Balkan Savaş'ında Neden Bozguna Uğradık?**, Haz. Hülya Toker, Alfa Yayınları, İstanbul 2012, s. 99.

SONUÇ

Osmanlı merkezindeki siyasi değişimler, anlaşmazlıklar ve 1911-1912 Trablusgarp Savaşı, Osmanlı Balkanlarındaki bir çok ayrılıkçı unsurun harekete geçmesinde etkili olan bir durumdur. Özellikle Bulgar komitacılığının faaliyetlerindeki sürece bakıldığında, meydana getirdikleri bombalı eylemlerle Bulgaristan’da, harp lehindeki siyasi partiler ile birlikte Bulgar halkını organize etmek suretiyle bir kamuoyu oluşturarak Kralı, hükümeti ve Avrupa devletlerini şiddetli bir şekilde etkilemeye çalıştıkları görülmektedir. Özellikle 1911-1912 yıllarında komitacılar tarafından yapılan iki bomba eylemi, Balkan Harbi’ne giden süreçte Bulgarları etkileyerek harp kararı almalarını hızlandırmıştır.

Bulgar komitacılar, 4 Aralık 1911 Kurban Bayramı’nın üçüncü günü İştîp Merkez Camisi’nde patlattıkları bomba ile bölgede Müslüman-Bulgar çatışmasını ortaya çıkarmışlardır. Eylemlerindeki metod değişikliği olarak niteleyebileceğimiz bir cami saldırısı, Müslümanların en hassas noktası olarak gördükleri mabetlerinin dahi emniyetini ortadan kaldırmıştır. İştîp Hadisesi’nin sebebi, Makedonya’nın statüsünü tekrardan gündeme getirmek ve Osmanlı Devleti’ne müdahale edilebilmesini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Hatta komitacılar, Bulgar Hükümeti’ne bir harp kararı aldirabilmek için Bulgar şehirlerinde düzenledikleri mitingler ile mevcut iktidara kamuoyu baskısı oluşturmuşlardır. İştîp Hadisesi, Bulgarları istedikleri siyasi amaçlara ulaştırmamış olsa da psikolojik olarak zihinlerinde yer etmesini sağlamıştır. Kral Ferdinand, 5 Ekim 1912 Bulgaristan’ın bağımsızlık yıldönümünde yayınladığı halka hitap beyannamesinde, İştîp Hadisesi’ni tanımlarken Bulgarlardan “acı çeken insanlar” olarak bahsetmiştir. Ayrıca Bulgar Başvekili Geşof’un, hatıralarını yazdığı eserde belirttiği gibi İştîp psikolojik bir kırılma noktası olarak görülmektedir.

Osmanlı Hükümeti, İştîp Hadisesi sonrası bölge için kapsamlı bir önlem alamamıştır. Hükümet, İştîp Hadisesi’ne sıradan bir vaka olarak yaklaşmıştır. Hatta Hürriyet ve İtilaf Fırkası mebuslarının bölgeye gelerek yaptıkları tespit ve yaklaşımları da çözüm odaklı olmaktan öte muhalif bir nitelik taşımaktaydı. Fakat

Meclis-i Mebusan'daki yapılan konuşmalarda Debre Mebusu Hasan Basri ve bazı mebuslar; Osmanlı Hükümeti'nin İştîp Hadisesi ve olabilecek benzeri olaylara karşı ilgisiz kaldığı ve gündemlerini bu mühim meselelere vermedikleri tarzında haklı eleştirilerde bulunmuşlardır.

İştîp Hadisesi'nden sekiz ay sonra meydana gelen Koçana Vakası, İştîp'te olduğu gibi Müslüman-Bulgar çatışması ortaya çıkarmıştır. Hatta bu iki olayın Bulgarlar üzerindeki tesiri konusunda yapılan mukayesede İştîp Hadisesi, Koçana Vakası'nın yanında bir hiç olarak tarif edilmiştir.

Bulgarlar, Koçana Vakası'nda ortaya çıkan durumdan dolayı rahatsız olmuş ve öfkelenmişlerdir. Bu öfkelerini, Bulgaristan'da düzenledikleri mitingler vasıtasıyla belirtmiş ve Kral Ferdinand ve Bulgar Başvekili Geşof'a, Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmeleri yönünde baskılar yapmışlardır. Hatta bu taleplerine tatmin edici bir cevap alamadıklarında ise şiddetli ve tehditvari bir şekilde eleştirmişlerdir. Aslında Kral'ın harbe taraftar olduğu ancak bunu halkın anlayacağı bir şekilde yansıtmamayı tercih ederek, bu görüşünü ve harp faaliyetlerini gizli tutmayı başarmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kral, gerçek niyetini Bulgaristan'ın bağımsızlık yıldönümü olan 5 Ekim 1912 tarihinde yayınladığı beyannamede açık bir şekilde belirtmiştir. Geşof'un ise Osmanlı Devleti ile bir muharebeye girilmesi taraftarı olmadığı bilinmekteydi. Fakat Koçana sonrası mitinglerin bir kamuoyu baskısı oluşturmasından dolayı *“dışarıda savaşmak ile içeride savaşmak arasında seçim yapmaya zorlanabileceğini”* söylemiştir.

Bulgar Hükümeti, Balkanlar'daki mevcut düzenin gittikçe kırılgan bir hal almasını bir değişim için fırsat olarak görmekteydi. Hükümet, 1911 yılının ekiminden 1912 yılının ağustos ayına kadar Osmanlı Devleti'ne karşı bir cephe oluşturabilmek için Balkan devletleriyle birçok görüşmeler yapmıştır. Belirli şartlar üzerinde mutabık kalıp bazı maddeleri ise sonraya tehir ederek aralarındaki ittifak sürecini gizli tutmuştur. 1912 yılının Ağustos ayında Koçana Vakası'nın meydana gelmesini Bulgarlar, Osmanlı Devleti'ne harp ilan etme fırsatı olarak görmekteydiler. Öncelikle siyasi teşebbüslerle Makedonya'nın statüsünde bir değişimi sağlama

yoluna başvurmuşlardır. Ayrıca bu siyasi süreç devam ederken gizliden de askeri hazırlıklara başlamışlardır. Fakat Bulgarlar, siyasi teşebbüslerle Osmanlı Devleti'ne Makedonya'nın statüsü için herhangi bir değişikliği kabul ettiremeyeceklerini de bilmekteydiler.

Avrupalı devletler tarafından Makedonya için teklif edilen birçok program ve ıslahatlar ya kabul görmemiş ya da tatbik edildiğinde bölge için huzur sağlayamamıştır. Koçana Vakası sonrası Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Berchtold tarafından sunulan Makedonya'da “*adem-i merkeziyet*” tarzı idarenin tatbik edilmesi teklifi herkes tarafından kabul edilmemiştir.

Bulgarlar, bu siyasi tartışmalar devam ederken Şumnu Manevraları adı altında örtülü seferberliğini başlatmıştır. Bulgarlar, ordularını Osmanlı ordusundan önce savaşa hazırlayıp savaş sahasında zaman kazanmak ve stratejik bölgelere hızlı bir şekilde hareket etme planları yaparak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir..

İştîp ve Koçana olaylarını her ne kadar Bulgar komitacılar meydana getirmiş olsa da bombaların patlamasından sonraki süreçte; bölgedeki halkın ve kolluk kuvvetlerinin tavırları da komitacıların istedikleri Türk-Bulgar çatışmasının zeminini hazırlamıştır. Fakat İştîp Hadisesiyle siyasi bir amaca ulaşılsa da psikolojik olarak Bulgar halkının zihninde yer etmesi sağlanmıştır. Koçana Vakası sonrası ise Bulgarlar, mitingler vasıtasıyla tahammül noktalarının sonuna geldikleri yönünde açıklamalar yapmışlardır. Muhliflerin oluşturduğu kamuoyu ve komitacıların faaliyetleri, Kral Ferdinand ve Bulgar hükümetini savaş kararı alması yönünde etkilemiştir.

Komitacılar, bu iki olayla Bulgar kamuoyunu çok iyi etkilemeyi başarmışlardır. Modern propaganda araçları olan gazete ve mitingler müessir bir şekilde kullanılmıştır. Bulgar komitacılar, İştîp Hadisesi ve Koçana Vakası'nı, kendi ideallerine hizmet edebileceğini düşünerek teşkilatlı bir şekilde çalışmış, büyük bir mağduriyet ve zulüm algısını oluşturmuşlardır. Bu faaliyetlerin kendi siyasi arzularına katkı sağladığını söyleyebiliriz. Balkan Savaşı öncesindeki süreçte,

propaganda araçlarını en etkili kullanan devletlerden biri olarak Bulgaristan'ın öne çıktığını ifade edebiliriz.

Osmanlı Devleti, Balkan Harbi'nde ağır bir yenilgi almıştır. Kısa sürede meydana gelen bu mağlubiyet her iki tarafın da beklemediği bir durum olmuştur. Balkan Harbi, Osmanlı Devleti'nde siyasi ve sosyolojik değişimleri beraberinde getirmekle birlikte devletin bir dağılma eşiğine geldiğini gösteren bir prova da olmuştur.

İştîp Hadisesi ve Koçana Vakası'nın; izah ettiğimiz bu çalışmayla artık Balkan Harbi anlatımında "*ilk ateş, ilk tahrik ve ilk kıvılcım*" olarak tarih anlatımında yer almasının gerekliliğini ortaya koymuş ve Türk Tarih yazımında İştîp Hadisesi ve Koçana Vakası'nı bu çalışma ile gün yüzüne çıkarmış bulunmaktayız.

KAYNAKÇA

ARŞİV Vesikaları

A. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

1. Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), nr. 3975/ 298157, 3962/28110, lef, 1, 2, 3, 4024/301745, lef, 2, 3, 4, 3979/298415, lef, 1, 2, 3986/298910, lef, 1, 2, 3975/298075, 3996/299693, 39880/298480, 3983/298697, 3983/298652, lef, 2, 3983/398652, 4008/300567, lef, 2, 4077/305751, 4070/305203, lef, 3, 4076/305663, lef, 4, 4070/305205, 4070/305364, lef, 1, 2, 4070/305205, 4092/306893, lef, 5, 4080/305975, lef, 2/2, 4070/305213, lef, 1, 2, 3, 4070/305203, 4079/305919, lef, 1, 2, 3, 4076/305663, lef, 1, 2, 4076/305696, 4086/306379, 4092/306892, 4092/306893, 4076/305680, lef, 3, 4077/305759, 4081/30657, lef, 1, 2, 3, 4071/305302, lef, 1, 2, 3, 4087/306474,

2. Hariciye Siyasî Kısmı Belgeleri (HR.SYS), nr. 2908/115, 202/5, lef, 2, 3, 2908/86, lef, 1, 2, 3, 2909/88, lef, 2, 3, 2912/82, lef, 1, 2, 2912/91, lef, 7, 2910/114, lef, 7, 2912/91, lef, 5, 7, 1152/3, lef, 2, 3, 13, 33, 56, 2911/113, 1152/3, lef, 16, 38/1, 38/2, 61, 64, 1485/74, lef, 1, 2, 2076/17, lef, 2, 2001/1, lef, 1, 2, 3, 4, 5, 14, 15/1, 15/2, 2908/2, lef, 1, 2, 3, 2911/52, 2911/54

3. Dahiliye Siyasî Kısmı Belgeleri (DH.SYS) nr. 88/24, lef, 6, 7/1, 7/2, 7/3, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 88/25, lef, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 14, 63, 88/27, lef, 12, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 32, 33, 34, 47, 48, 49, 50, 51, 57, 60, 64, 65, 66, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 88/27, lef, 73, 74, 75, 811/213, lef, 1, 2, 4, 4/2, 98/3, lef, 1, 2, 7, 8, 10, 11, 13, 17, 30, 33, 36, 43, 60, 64/1, 64/2, 66/2, 66/3, 81, 112/07A/74

4. Hariciye Nezareti Sofya Sefareti Belgeleri (HR.SFR. 04) nr. 424/21, 424/26, lef, 1, 2, 424/40, lef, 4, 5, 424/38, 424/96, lef, 2, 3, 4, 866/60, 424/110, 424/109, 628/71, lef, 2, 279/52, lef, 2, 424/104, 424/102, 628/67, 579/45, lef, 1, 2, 865/55 lef, 3, 579/46, lef, 2, 867/34, 865/107, 865/69, 865/107, 865/45, lef, 2, 628/87, 866/106, 279/44, lef, 2, 279/44, 628/99, 628/62, 628/99, lef, 2, 628/74, 866/95, 866/124, lef, 3, 867/4, lef, 2, 865/43,

5. Hariciye Nezareti Londra Sefareti Belgeleri (HR.SFR. 3) nr. 643/63, lef, 2, 660/41, lef, 5, 6, 7,

6. Meclis-i Vükela Mazbataları (MV) nr. 167/23, 169/27, 169/33, 226/27, lef, 2, 3,

B. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ KÜTÜPHANE VE ARŞİV HİZMETLERİ

1. Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri (M.M.Z.C.) nr. D. 1, İç. 4, C. 2, (33. Birleşim), D. 1, İç. 4, C. 2, (35. Birleşim),

C. SÜRELİ YAYINLAR

1. Gazete

Tanin

Yeni İkdâm

Tercüman-ı Hakikat

Sabah

2. Dergi

Şehbal

D. KİTAP, MAKALE VE TEZLER

Ada, Turhan:

Hayatı ve Kişiliği ile Rıza Tevfik Bölükbaşı, İstanbul Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Adanır, Fikret:

Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi, Çev. İhsan Catay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

Adıyeke, Nükhet:

“Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu (1896)”, **ÇTTAD**, 1993, C. 1, S. 3, s. 335-346.

Akca, Ümit:

“Protestan Misyonerler ve Milli Devletlerin Doğuşu: Robert Kolej ve Bulgar Milli Devleti Örneği”, **Sosyoloji Konferansları**, 2016, S.53, s. 275-301.

Ahmed Sedad:

Bulgaristan Ordusu, Hürriyet Matbaası, Çemberlitaş, Dersaadet, 1324, s. 14.

Anderson, Matthew Smith:

Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme, Çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Andonyan, Aram:

Balkan Harbi Tarihi, Çev. Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul 1975.

Armaoğlu, Fahri:

19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914), TTK, Ankara 1997.

Aslantaş, Selim:

Osmanlı’da Sırp İsyanları 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Aydın, Mahir:

“Tophane Konferansı ‘Doğu Rumeli’ye Veda””, **Tarih Dergisi**, İstanbul 2012, S. 53, s. 115-174.

_____:

Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996.

_____:

Şarkî Rumeli Vilayeti, TTK, Ankara 1992.

_____:

“Doksanüç Harbi”, **DİA**, İstanbul 1994, C. 9, s. 498-499.

_____:

“Arşiv Belgeleriyle Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri”, Ed. Halil İnalçık-Nejat Göyünç-Heath W. Lowry, **Osmanlı Araştırmaları IX**, İstanbul 1989, s. 209-234.

Aydın, Mithat:

“Bükreş’te Komitacılık Faaliyetleri (1860-1916)”, **ÇTTAD**, XV/30, 2015-Bahar, s. 5-52.

_____:

Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008.

Aydın, Salim:

“Bulgar Mezalimi ve Göçler”, Ed. Ali Fuat Örenç-İsmail Mangaltepe, **Balkanlar ve Göç**, Bursa 2013, s. 329-338.

_____:

“Osmanlı Basınında Balkan Savaşları (1912-1913), Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, İstanbul 2012.

_____:

“Balkan Savaşı Öncesi Bulgarların Savaş Hazırlıkları”, **100.Yılda Balkan Harbi**, Ed. Çağatay Özdemir, Türk Yurdu, Ankara 2015, s. 96-108.

_____:

Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008.

Bartl, Peter:

Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanlar 1878-1912, Çev. Ali Taner, Bedir Yayınları, İstanbul 1998.

Beydilli, Kemal:

“II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair”, **Osmanlı Araştırmaları IX**, İstanbul 1989, s. 77-99.

Binbaşı M.Nasrullah; Kolağası M.Rüşdi; Mülazım M.Eşref:

Osmanlı Atlası - XX. Yüzyıl Başları, Haz. Yaşar Baş, Rahmi Tekin, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003.

Binbaşı Mehmed Ali:

Bulgaristan Coğrafya-yı Askerisi ve Seferberlik Vesaitiyle Ahval-i Askeriye ve Sevkü'l-Çeyşiyesi, Hürriyet Matbaası, İstanbul, 1327.

_____:

“Şark Meselesi”, **DİA**, İstanbul, 2010, C.38, s.352-357.

Birinci, Ali:

Hürriyet ve İtilaf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihad ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar, Dergah Yayınları, İstanbul 2012.

_____:

“Hürriyet ve İtilâf Fırkası”, **DİA**,
İstanbul, 1998, C. 18, s. 507-511

Boyalık, Ramazan:

Kanun-ı Esâsî’de Padişahın Statüsü”
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, 2007.

Buçukcu, Öner:

“II. Meşrutiyet Dönemi Hükümetleri ve
Osmanlı Dış Politikası (1908-1913)”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Ankara 2012.

Castellan, Georges:

Balkanların Tarihi, Çev. Ayşegül
Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yayınları,
İstanbul 1993.

Clayer, Nathalie:

Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri:
Avrupa’da Çoğunluğu Müslüman Bir
Ulusun Doğuşu, İstanbul Bilgi
Üniversitesi Yayınları, Çev. Ali Berktaş,
İstanbul 2013.

Crampton ,R. J.:

Bulgaristan Tarihi, Çev. Nuray Ekici,
JeoPolitika Yayınları, İstanbul 2007.;

Çavdar, Necati:

Üç Devrin Mazisi Son Osmanlı
Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa,
Berikan Yayınevi, Ankara, 2016.

Çelik, Bilgin:

İttihatçılar ve Arnavutlar: II.
Meşrutiyet Döneminde Arnavut
Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu,
Büke Kitapları, İstanbul 2004.

_____:

Balkan İttifakı ve Osmanlı
Diplomasisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Yayınları, İstanbul 2019.

_____:

“Osmanlı-Karadağ Sınır Sorunları ve
Balkan Savaşı’na Etkileri”, **Balkan**
Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011),
İstanbul 2012, s. 141-160.

Çetin, Nurten:

Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa,
Atatürk Araştırmalar Merkezi Yayınları,
Ankara 2015.

- Çiçek (Ed), Kemal: **1909 Adaba Olayları/Makaleler**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.
- Debre Mebusu Basri: **Arnavutluk ve Buhran-ı Osmani**, Haz. M. Suat Mertoğlu, Klasik Yayınları, İstanbul 2015.
- Demir, Fevzi: **Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914**, İmge Yayınları, İstanbul, 2007.
- Eğilmez, Savaş: **Erzurum'un Yüzleri: Mehmet Şükrü Paşa**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2015.
- Ekinci, Mehmet Uğur: *"Makedonya İsim Sorunu Çözülüyor (Mu)?"*, **Seta Perspektif**, Haziran 2018, S. 204, s. 1-7.
- Er, Serkan: *"Osmanlı Ordusu'nda Seferberlik Planı: Balkan Harbi Örneği"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü**, İstanbul 2012.
- _____: *"Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusunun Seferberlik Planı"*, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 59, 2014/1, s. 137-188.
- Eraslan, Cezmi: *"Osmanlı Devleti'nin Arnavutlara Yönelik Politikalarında Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemlerinin Karşılaştırılması"*, **İstanbul Üniversitesi Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S. 13, İstanbul 2008, s. 59-75.
- Erel, Ahmet: Ahmet Erel, "Kâtip Çelebi'nin I. Cihannüma'sının Rumeli Kısım", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1971, s. 87.
- Erdal, Serkan: *"Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Faaliyetler Üzerine Bazı Örnek İncelemeler"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum 2014.

Erickson, Edward J.:

Büyük Hezimet: Balkan Harpleri'nde Osmanlı Ordusu, Çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

Erim, Nihat:

Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1953, C. 1.

Eroğlu, Ahmet Hikmet:

Osmanlı Devleti'nde Yahudiler (XIX. Sonuna Kadar), Alperen Yayınları, Ankara 2000.

Eryılmaz, Bilal:

Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 1992.

eş-Şevâbike, Ahmed Fehd Berekât:

“Abdülhamîd ez-Zehrâvî”, **DİA**, İstanbul, 1988, C. 1, s. 226-227.

Gencer, Ali İhsan:

“Ayastefanos Antlaşması”, **DİA**, İstanbul 1991, C. 4, s. 225.

Grigorov, Dimitar:

“*National and Communist Heroes in Modern and Contemporary Bulgarian History: Vasil Levski and Georgi Dimitrov*”, **Religion and Power in Europe Conflict and Convergence**, Ed. Koaquim Carvalho, Pisa, Pisa University Press.

I. E. Gueshoff:

The Balkan League, (Ter. Constantin C. Mincoff), London 1915, s. 24.

GÜLLÜ, Ramazan Erhan:

“Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu ve Statüsü”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 17 (1), s. 350-361

Hacısalıhoğlu, Mehmet:

Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918), Çev. İhsan Catay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

_____:

“Makedonya”, **DİA**, Ankara 2003, C. 27, s. 437-444.

_____:

“*Jön Türklerin Balkan Politikası (1908-1913)*”, **DÎVÂN** (Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi), 2008/1, C. 13, S. 24, s. 99-127.

- Hall, Richard C.: **Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası**, Çev. M. Tanju Akad, HomerKitabevi, İstanbul, 2003, s. 21-22.
- Hosking, Geoffrey: **Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, Çev. Kezban Acar, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 391-438.
- Jowett, Philip S.: **Balkan Harpleri'nde Ordular 1912-1913**, Çev. Emir Yener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012,
- Karaduman, Gökay: "Temettuat Defterleri Çerçevesinde Koçana/Üsküp Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2014,
- Karakoç, Ercan: "Osmanlı Hariciyesinde Bir Ermeni Nazır: Gabriel Noradunkyan Efendi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 7, S. 25, s. 157-177.
- Karpat, Kemal H.: **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, Çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- Kerimoğlu, Hasan Taner: **Osmanlı Kamuoyunda Balkan Meselesi 1908-1914**, Libra Yayınları, İstanbul 2015, s. 124.
- Kiel, Machiel: "İştîp", **DİA**, İstanbul 2001, C. 23, s. 440-442.
- Kocatürk, Önder: **Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914): İlişkilerin Bozulması ve İlk Krizler**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011, C. 2.
- Kolev, Varelly ve Christina Koulouri: **Balkan Savaşları**, Çev. Güven Bakırezer, Selanik 2008.
- Koroğlu, Orhan: **Son Sadrazam: Milli Mücadele Taraftarı Ahmet Tevfik Paşa**, Doğan Kitap, İstanbul 2007.

Kuneralp, Sinan:

Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber, İSİS, İstanbul 1999.

Kurat, Yuluğ Tekin:

“1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri, **TTK Belleten**, XXVI/103, Ankara 1963, s. 567- 592.

Kutlu, Sacit

Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında: Balkanlar ve Osmanlı Devleti, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.

Küçük, Mustafa:

"Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet'e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti'nin Siyasi Vaziyeti" **Osmanlı**, C.1, s. 51-62

Külçe, Süleyman:

Osmanlı Tarihi'nde Arnavutluk, Ticaret Basımevi, İzmir 1944.

_____:

Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.

Mehmetefendioğlu, Ahmet:

“İkinci Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Hükümetleri ve İttihad ve Terakki”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, İzmir 1996.

Metin, Ömer:

“Balkan Savaşlarında Romanya-Bulgaristan Anlaşmazlığı: Güney Dobruca”, **Türk Yurdu Dergisi**, Kasım 2012, S. 303, s. 135-138.

Nureski, Djuneis:

“Osmanlı Kaynaklarına Göre Kültür Merkezi Konumundaki Makedonya Şehirleri ve Özellikleri”, **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, C.3, S.1, Temmuz 2014, s. 63-102.

Okday, Şefik:

Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tefik Paşa, Bates, İstanbul 1986.

Öksüz, Hikmet:

“Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Öncesi Balkanlarda Yaşamış Olduğu Siyasal Süreç”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Ankara 1999, C. 2, s. 484-494.

Örenç, Ali Fuat:

Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011.

Poincare, Raymond:

Ateş Çemberindeki Balkanlar, Çev. Rıza Katı, Pınar Yayınları, İstanbul 2013.

Ruşid, Bilal:

“Salnamelere Göre XIX. yüzyılda İştîp’te Sosyo-Ekonomik ve İdari Durum”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Bursa 2016.

Rıza Nur:

Hürriyet ve İtilaf Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Öldü, Haz. İlhami Yalınkılınç, Kitabevi, İstanbul 1996.;

Saatçi, Meltem Begüm:

“Makedonya Sorunu”, Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, **Balkanlar El Kitabı**, Ankara 2017, s. 539-565.

Sabev, Orlin

“Boğaziçi Kıyılarında Hayata Hazırlanmak: Osmanlı İstanbulu’nda Okumuş Bulgarlar Üzerine Bazı Gözlemler, Ed. Feridun M. Emecen-Ali Akyıldız, **III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempeozyumu Bildirileri 25-26 Mayıs 2015, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 163-182.

Sabis, Ali İhsan:

Balkan Savaşı’nda Neden Bozguna Uğradık?, Haz. Hülya Toker, Alfa Yayınları, İstanbul 2012.

Shpuza, Gazmend:

“Arnavutlar ve JönTürk Devrimi”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, C. 2, s. 465-473

Şemseddin Sami:

Kamusü’l-Âlam, Mihran matbaası, İstanbul 1302, C. 2.

_____:

Kamusü’l- Âmâl, Mihran Matbaası, İstanbul, 1314, C. 5.

Şam, Emine:

“Prens Alexandre Battenger’ın İttihat Beyanamesi ve Doğu Rumeli’nin Bulgaristan’a İlhâkı”, **History Studies**,

Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi:

Muhalefetin İflası: Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Haz. Ahmet Eryüksel, Nehir Yayınları, İstanbul 1991.

Şıvgın, Hale:

Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.

Tekeli, İlhan:

“Makedonya İç Devrimci Örgütü ve 1903 İlinden Ayaklanması”, Cumhuriyetin Harcı: Köktenci Modernitenin Doğuşu, **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, İstanbul 2010, s. 67-77.

TODOROV, Nikolay:

Bulgaristan Tarihi, Çev. Veysel Atayman, Önü Kitabevi, İstanbul 1979.

Topaktaş, Hacer:

“Rus Çarı’na Livayda’da Hoş-Âmedî: Turhan Paşa’nın II. Nikolay Nezdinde Fevkalade Elçiliği (1898)”, Ed. Mehmet Yaşar Ertaş, Haşım Şabin ve Hacer Kılıçaslan, Osmanlı’da Siyaset ve Diplomasi, **Mahya Yayınları**, İstanbul 2016.

Troçki, Lev:

Balkan Savaşları, Çev. Tansel Güney, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

Tukin, Cemal:

“Girit”, **DİA**, İstanbul 1996, s. 85-93.

Türkmen, Zekeriya:

“Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)”, **OTAM**, Ankara 1990, S. 12, s. 219-244.

Uçman, Abdullah:

“Rıza Tevfik Bölükbaşı”, **DİA**, İstanbul, 2008, C. 35, s. 68-70.;

Vernadsky, George:

Rusya Tarihi, Çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yayınları,

İstanbul 2015, s. 272-297.

Yıkıcı, Levent -Zeynel Özlü:

“İngiliz Arşiv Belgelerine Göre 1912-1913 Tarihli Balkan Savaşları Öncesinde Balkanlarda Uluslararası Nüfuz Mücadelesine Bir Bakış”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Gaziantep 2018, 17 (2), s. 677-690.

Yıldız, Gültekin:

Osmanlı Devleti’nde Askeri İstihbarat (1864-1914), Yeditepe Yayınları, İstanbul, Ekim 2019.

Yolcu, Cengiz:

“Bulgar Fesad Komitesi Reisi’ Vasil Levski’nin Eylemleri ve Mahkemede Verdiği İfade Üzerine Bir Değerlendirme”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 2005, S. 27, s. 15-63.

Wank, Solomon:

n The Twilight of Empire: Count Alois Lexa von Aehrenthal (1852-1912): Imperial Habsburg Patriot and Satesman, Bohlau Verlag, 2009, C. 2.

Leopold von Berchtold”, **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1984, s. 822-823.

1912-1913 Balkan Harbinde Türk-Bulgar Harbi, Çev. Albay Murat Tunca, İstanbul Askeri Matbaası, 1943, C. 1, s. 193. (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümenince neşredilmiştir.)

E. İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.revolvy.com/page/Hristo-Matov>

https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/radoslavov_vasil?version=1.0

<https://www.citypopulation.de/php/northmacedonia-admin.php?adm2id=305>

https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/sazonov_sergei_dmitrievich

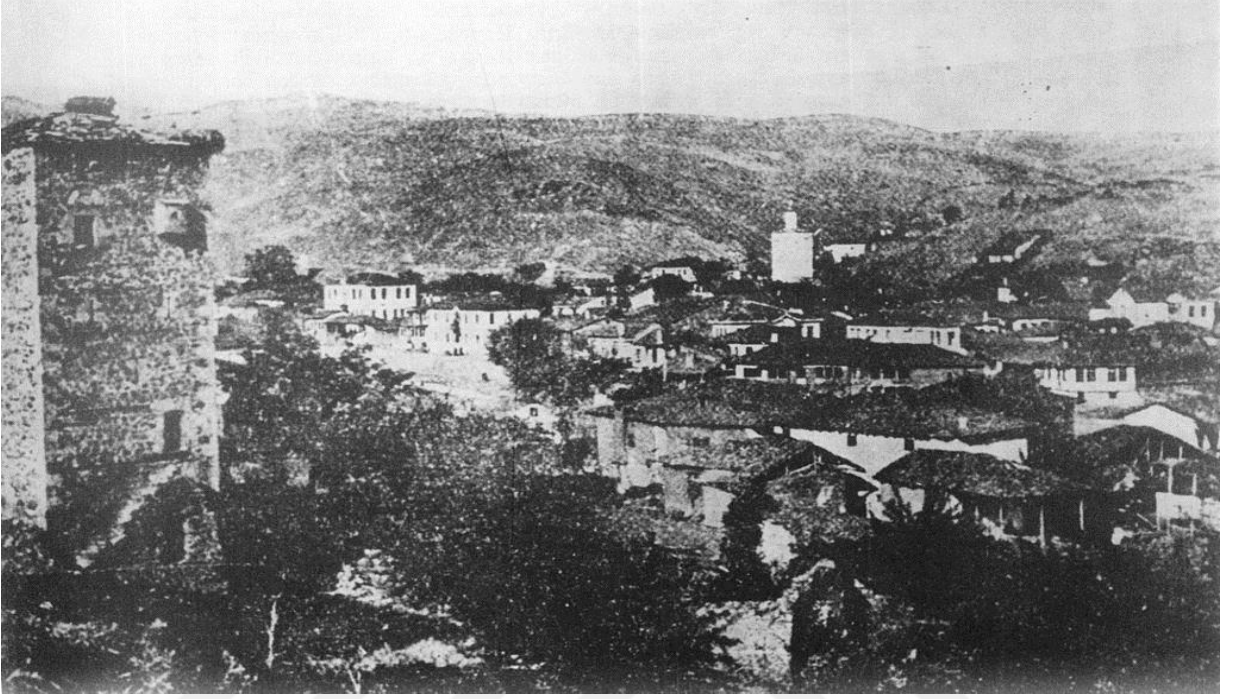
Şehbal Dergisi'nde İştîp Camiine yapılan bomba saldırısı ve Komitacılar tarafından katledilen altı Müslümanın resmi. ("Târihî Hurdeler", Şehbal, nr. 47, (1 Şubat 1327/14 Şubat 1912), s. 453.)

EK-2

Osmanlı Dönemi Sonlarında İştîp Merkezi.

EK-3

Osmanlı Dönemi Sonlarında Koçana Merkezi.

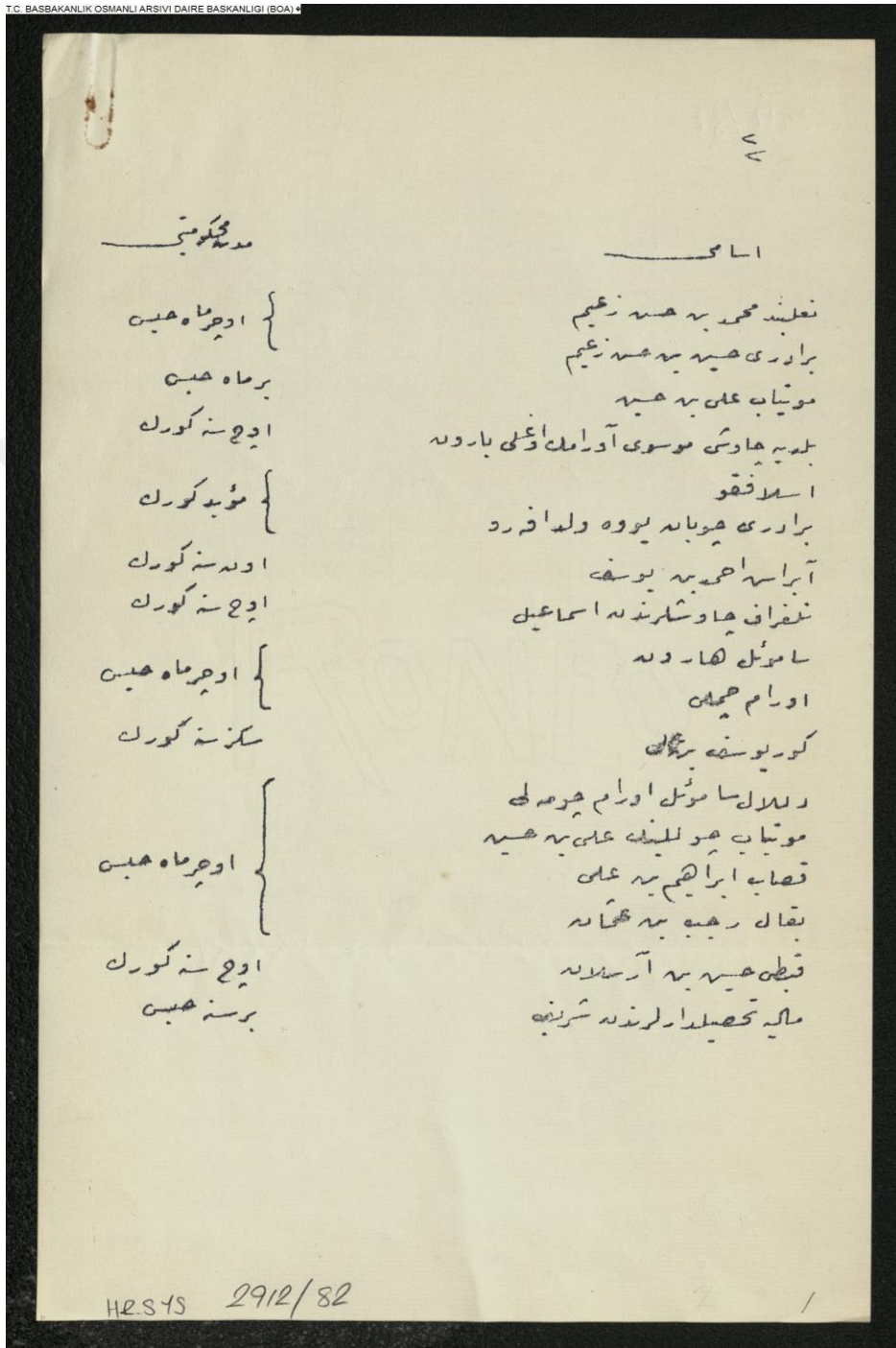
سرویه دفن و تاسیوه
۱۹۵۴

استیفت و قفسه شده زینت اولوب دیوانه حرب عربی کتبه هزاره
تکایم ایله استیفا علیک ایستیلر مدینه جزایه لرین مدینه لیسه در

اسامی	مدته محکومتی
استیفت زانداره هاوندی اسلام اغا	بسته حبس
استیفت سارده بک محمده قیچ جانبا ز امیده به لاج	اودیه سنه مدته کورک
بقاله نورالدین به عثمانه	{ مؤبد کورک
دیرجن طویاله نورالدین به علی	ایکی سنه حبس
نقلید رحبت به محمد	یدی محبت کورک
عثمانه به لطفی	در سه ماه حبس
دیرجن علی به شریف	{ در آیی حبس
قبطی عیدی	در سه ماه حبس
علی به آرام	اودیه سنه ماه حبس
اسماعیل به علی	اودیه سنه ماه حبس
حسین به احمد	اودیه سنه ماه حبس
کل محمود به خلیل	بر سه ماه حبس
اسماعیل عاونه به علی	{ ایلکیر ماه حبس
دال قرانه حسین به احمد	اودیه سنه کورک
محمد به مصطفی	ایلی ماه حبس
آرم به عیدی	اودیه سنه کورک
زاده جن هت اوغلی رحبت	ایلی ماه حبس
قونظور انجی یوسف به محمد	اودیه سنه کورک
خلیل اوغلی دباغ عبدالرحمن	ایلی ماه حبس
سراج دیر به یوسف	اودیه سنه کورک
آبراهه حسین به شهبانه	ایلی ماه حبس
بلدیخ یاروش احمد به نوری	اودیه سنه کورک
طونه احمد به محمد	ایلی ماه حبس
مصطفی به یوسف	اودیه سنه کورک
قطایچن امیرا غوره حسنه	ایلی ماه حبس
قصاب حسنه به عیدی	اودیه سنه کورک

1

112545 2912/82

HR.SYS.02912.00082.002

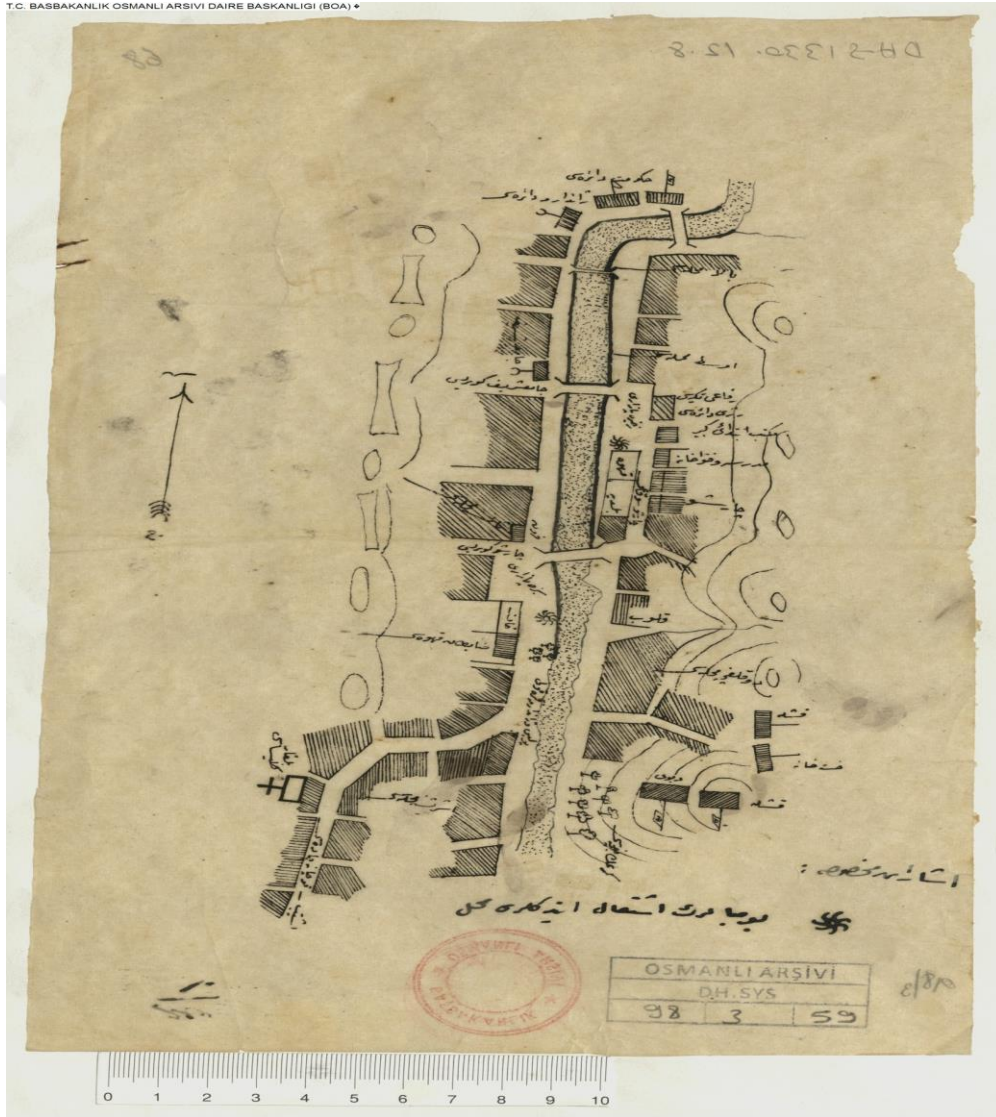
İştip Hadisesi sonrası yapılan yargılamalar sonucunda verilen ceza hükümleri. (BOA, HR.SYS. 2912/82, lef. 1, 2)

2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

DH.SYS.00098.00003.081

Koçana Vak'ası sonrası yapılan yargılamaların karar hükmü ve listesi. (BOA, DH. SYS. 98/4, lef. 84)

EK-6

Koçana Merkezi'nde patlayan bombaların yerlerini gösteren kroki. (BOA, DH. SYS, 98/3, lef. 59)

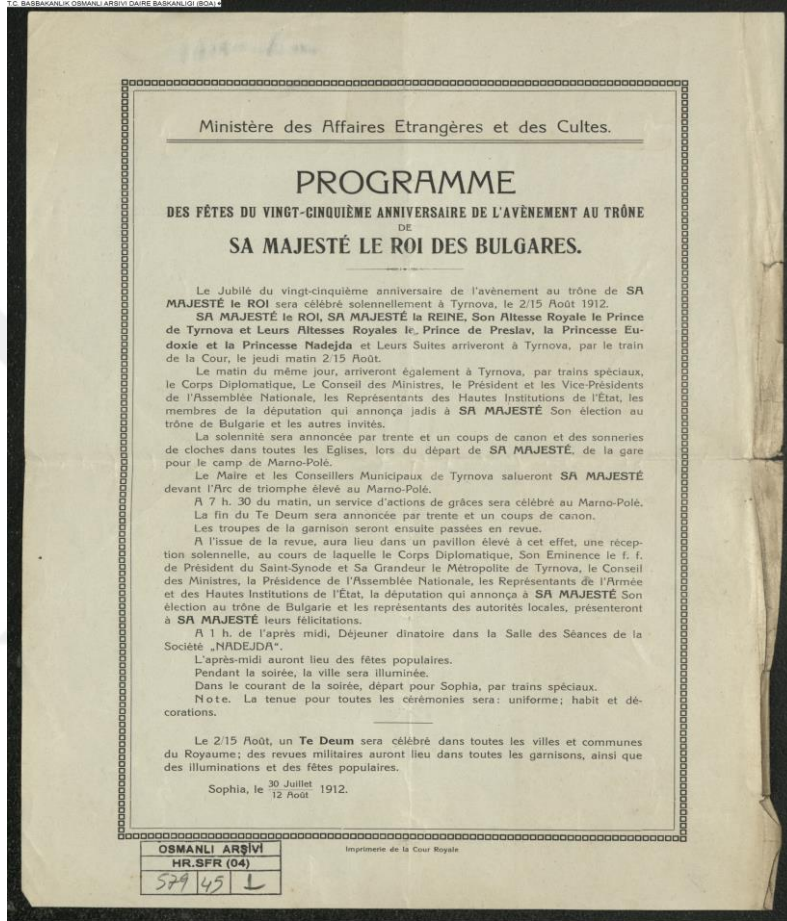

Bulgaristan ordusunun müfettişliklerini ve firkalarını gösteren umumi harita.

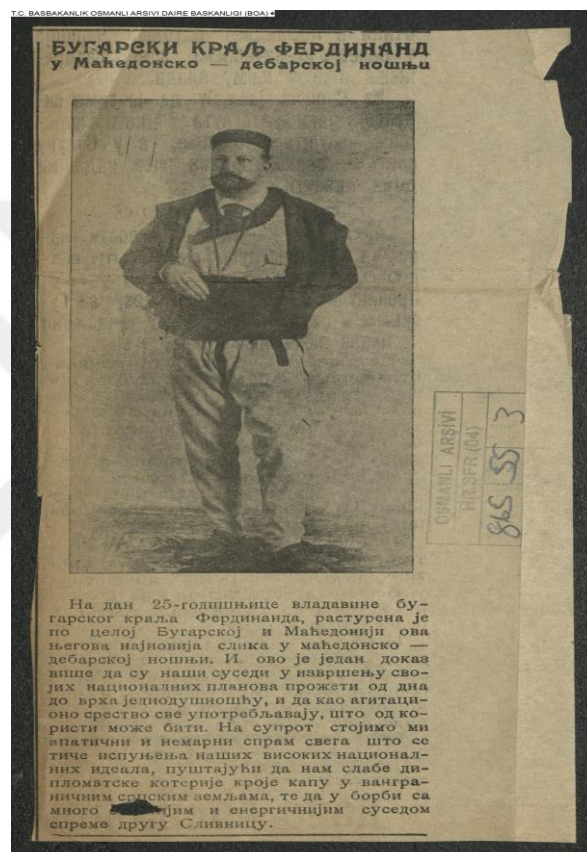
Tanin Gazetesinin Balkan devletlerinin Makedonya'yı nasıl paylaşacakları konusunda yaptığı haber. ("Nasıl Paylaşacaklarmış", **Tanin**, nr. 1464, (8 Ekim 1912/ 25 Eylül 1328)

EK-10

Kral Ferdinand'ın tahta çıkışının 25. yılı için Tırnova'da düzenlenen programın içeriği. (BOA, HR.SFR.04, 579/45)

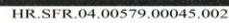
EK-11

HR.SFR.04.00865.00055.003

Kral Ferdinand tahta çıkışının 25. yıl dönümünden dolayı Debre-Milli elbisesiyle çektiirdiği fotoğraf. (BOA, HR.SFR.04, 865/55, lef. 3)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (DOA)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

1

Parade 15^е Août 1912 Tirnovo

Nomination des troupes	Nombre										Chevaux
	Chasseurs à cheval	Infanterie	Cavalerie	Artillerie	Mitailleurs	Éclaireurs	Genie	Trains	Soldats	Tous les jours	
Le régiment de la garde de Sa Majesté, Roi des Bul- gares	3	11	37	43	192	218	30	247			
6-me régiment d'infanterie de Tirnovo de Sa Majes- té, Roi des Bulgares	1	4	16	40	39	280	259	30			
18-me régiment d'infanterie Elizki de Sa Majesté, Roi des Bulgares	2	8	39	78	45	444	864	74			
20-me régiment d'infanterie de Son Altesse Royale Cyrille	2	8	39	60	83	438	220	24			
8-me régiment d'infanterie d'Isker	2	8	39	79	13	452	853	74			
9-me régiment d'infanterie de Danube	2	8	39	79	20	452	856	74			
1-er bataillon de génie	1			6	6	3	74	83			
Bataillon des Fortereses de Boula	1			0	18	3	64	79			
1-er régiment d'artillerie de montagne	1			1	4	5	3	16	64	9 25	
1-er régiment d'artillerie de campagne				6	12	6	7	168	191	84 140	
9-me régiment de cavalle- rie	1			3	12	3	80	100	48	100	
Total	9 25	4 7 12	3 12	118	400	270	2700	3281	216	455 179	

Le commandant de la parade,
Général-Major Christoff

OSMANLI ARŞİVİ
HR.SFR (04)
579 46 2

2 wrk
(3 shf boz)

HR.SFR.04.00579.00046.002

Kral Ferdinand'ın tahta çıkışın 25. Yıl dönümüne katılan askeri birliklerin listesi.
(BOA, HR.SFR.04, 579/46, lef, 2.)

Bulgaristan ordusunun askeri kuvvetine dair yapılan haber. “Balkan Hükûmâtının Kuvve-i Askeriyesi”, **Tanin**, nr. 1458, (19 Eylül 1328/2 Ekim 1912).